

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

РУЩИШИН МАРІЯ ОЛЕГІВНА

УДК 336:330.341.1:658

ДИСЕРТАЦІЯ
ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІННОВАЦІЙНОГО
РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Спеціальність 072 – Фінанси, банківська справа та страхування
07 – Управління та адміністрування

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ М. О. Руцишин

Науковий керівник: Крупка Михайло Іванович,
доктор економічних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України

Львів – 2024

АНОТАЦІЯ

Руцишин М. О. Фінансові ресурси у забезпеченні інноваційного розвитку вітчизняних підприємств. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2024.

Дисертацію присвячено дослідженню та обґрунтуванню рекомендацій зі вдосконалення фінансового менеджменту у сфері розвитку підприємств, фінансування та активізації їх інноваційної діяльності.

Метою дисертаційної роботи є розроблення теоретико-методичних і прикладних засад управління фінансовими ресурсами у забезпеченні інноваційного розвитку вітчизняних підприємств.

Об'єктом дослідження є процеси фінансування інноваційного розвитку вітчизняних підприємств.

Предметом дослідження є теоретико-методичні, організаційні та прикладні аспекти управління фінансовими ресурсами у забезпеченні інноваційного розвитку вітчизняних промислових підприємств.

Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. У вступі обґрунтовано актуальність та своєчасність виконаного дослідження, сформульовано його мету і завдання, визначено об'єкт й предмет дослідження із зазначенням методів його проведення, сформульовано наукову новизну отриманих в дисертації результатів, описано їхню апробацію й практичне застосування.

У першому розділі дисертації «Теоретичні основи формування фінансових ресурсів підприємств інноваційного розвитку» розкрито економічну сутність, значення та види фінансових ресурсів підприємств, узагальнено методологію їх дослідження в контексті забезпечення інноваційного розвитку підприємств, ідентифіковано джерела формування фінансових ресурсів вітчизняних підприємств в умовах інноваційного розвитку.

Встановлено, що фінансові ресурси підприємства утворюють головну групу його ресурсного забезпечення, акумулювання (з внутрішніх та зовнішніх джерел) та ефективне використання якої забезпечує безперебійне функціонування, капіталізацію (нарошення матеріальних і нематеріальних активів), а також впровадження сучасних технологій й розвиток бізнесу, задоволення його фінансових потреб і реалізацію фінансово-економічних інтересів, включно з формуванням потенціалу для активної і ефективної інвестиційно-інноваційної діяльності.

Удосконалено теоретико-методичні положення управління фінансовими ресурсами у забезпеченні розвитку підприємств й визначено і диференційовано завдання фінансового менеджменту та очікувані результати їх досягнення у залежності від сфер і рівнів використання фінансових ресурсів (а саме для: (1) обслуговування діяльності, (2) зростання бізнесу, (3) реалізації економічного потенціалу, (4) гарантування фінансової стабільності і безпеки, (5) зміцнення конкурентоспроможності і сталого розвитку), що дало змогу ідентифікувати місце та роль фінансових ресурсів для безпосередньо інноваційного розвитку підприємств.

Розвинуто методичні підходи до дослідження фінансових ресурсів у контексті забезпечення інноваційного розвитку підприємств на основі розробки концептуальної матриці узгодження ключових аспектів інноваційної діяльності та потреби фінансових ресурсів на її реалізацію. Здійснено аналізування фінансових ресурсів та інноваційного розвитку підприємств, що дало можливість комплексно оцінити аспекти їх формування (повнота, якість джерел та структури залучення) і ефективності використання у вигляді віддачі інноваційної діяльності.

Набули подальшого розвитку методико-прикладні положення розробки інструментарію визначення джерел формування фінансових ресурсів інноваційного розвитку підприємств через доповнення класичного поділу (на внутрішні та зовнішні) підходом, який передбачає ідентифікацію групи традиційних і групи специфічних джерел, що дає можливість як

диверсифікувати джерела залучення фінансових ресурсів на проекти інноваційного розвитку, так і впровадити інноваційні методи в управлінських процесах організації й акумулювання фінансових ресурсів вітчизняних підприємств.

У другому розділі «Оцінка системи забезпечення фінансовими ресурсами інноваційного розвитку вітчизняних підприємств в умовах трансформаційних змін» проаналізовано сучасний стан інноваційної активності та фінансування інноваційної діяльності вітчизняних підприємств, виявлено чинники впливу на формування фінансових ресурсів у забезпеченні їх інноваційного розвитку в умовах трансформаційних змін й оцінено ефективність їх використання.

На основі проведеного аналізу встановлено, що інноваційний розвиток підприємств промисловості України не відповідає провідним зарубіжним практикам. Підтвердженням таких висновків слугують малі частки промислових підприємств, які створювали та впроваджували інновації, реалізували інноваційну продукцію; обмежені обсяги та рівень реалізації інноваційної промислової продукції, у т. ч. на експорт, а також продукції, яка є новою для ринку; низька активність та малі обсяги витрат промислових підприємств на дослідження і розробки, придбання зовнішніх знань, здійснення НДР; переважання фінансування витрат на інноваційну діяльність вітчизняних підприємств за рахунок власних коштів з низьким рівнем використання ними в таких цілях фінансового потенціалу банківської системи, а також ресурсів інших елементів фінансового сектора, венчурних фондів й інвесторів. Оцінювання динаміки параметрів інноваційного розвитку вітчизняних промислових підприємств дало можливість виявити підґрунтя щодо погіршення місця України у провідних міжнародних рейтингах, зокрема Глобальному індексі інновацій та Європейському інноваційному табло. Усунення проблемних аспектів та перешкод відновлення потенціалу інноваційного розвитку підприємств промисловості України потребує активізації й ефективізації інноваційної діяльності, невід'ємною передумовою цього є формування необхідного фінансового ресурсу (забезпечення).

Констатовано, що вітчизняне бізнес-середовище, в якому здійснюють діяльність підприємства, здебільшого не сприятливе для формування належного фінансового та на загал ресурсного забезпечення щодо здійснення інноваційно-технологічної діяльності і сприяння таким чином розвитку як виробничих систем в цілому, так і окремих бізнес-проектів зокрема. Такий висновок ґрунтується на результатах дослідження, які дали змогу ідентифікувати наявність критично гострих проблем за більшістю внутрішніх та зовнішніх чинників формування джерел фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємств в Україні.

Набули подальшого розвитку методичні підходи до аналізування ефективності використання фінансових ресурсів у забезпеченні інноваційного розвитку промислових підприємств, зокрема, на відміну від методик, коли такі висновки робляться на основі показників статистики щодо інноваційної діяльності в економіці країни, розроблено та апробовано авторський підхід, концептуальний зміст якого у співставленні параметрів досягнутого ефекту та параметрів використаних ресурсів за трьома блоками аналітичних висновків щодо ефективності: (1) залучення фінансових ресурсів на інноваційні проекти, (2) використання фінансових ресурсів на інноваційні цілі, (3) фінансового забезпечення з позиції ресурсовіддачі та результатів інноваційної діяльності.

У третьому розділі роботи «Стратегічні напрями формування фінансових ресурсів у забезпеченні інноваційного розвитку вітчизняних підприємств» здійснено прогнозування фінансових ресурсів з використанням економіко-математичних методів для забезпечення інноваційного розвитку підприємств, визначено інструментарій оптимізації їх джерел та обсягів як складової забезпечення інноваційного розвитку, обґрунтовано передумови й сформульовано основні положення системи стратегічного управління формуванням фінансових ресурсів інноваційного розвитку вітчизняних підприємств в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення національної економіки України.

Розроблено методичний підхід до моделювання та прогнозування

інноваційної активності й обсягів фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств, що передбачає реалізацію 4 етапів дослідження: (1) побудова таксономічних рядів фінансово-економічного середовища інноваційного розвитку підприємств, (2) виявлення причинно-наслідкового зв'язку детермінант фінансово-економічного середовища та індикаторів інноваційного розвитку підприємств, (3) встановлення сили зв'язку та еластичності індикаторів інноваційного розвитку підприємств і фінансово-економічних чинників, які їх спричиняють, (4) формування сценаріїв інноваційного розвитку промислових підприємств; особливість авторського підходу у виявленні/доцільності можливості прогнозування впливу на обсяги і ефективність інноваційного розвитку підприємств дії чинників макрофінансового середовища бізнесу.

За результатами прогнозування впливу чинників макрофінансового середовища на інноваційну активність та ефективність інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств встановлено, що за песимістичним сценарієм, який є більш прогнозованим, за підсумками 2022 р. варто очікувати зниження обсягів реалізації інноваційної продукції в розрахунку на одне інноваційно активне промислове підприємство України. Ще критичнішою може стати ситуація з ефективністю інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств через виклики сучасних умов нестабільності.

У роботі наголошено на тому, що виправлення цієї ситуації передбачає необхідність більш активної цілеспрямованої сумісної діяльності всіх суб'єктів політики інноваційного розвитку українських підприємств – влади, елементів бізнес- та інноваційної інфраструктури, представників фінансового й інвестиційного секторів, безпосередньо самих підприємств і навіть творчої громадськості. Така діяльність має бути спрямованою на посилення дії чинників, які позитивно позначаються на обсягах та ефективності інноваційної діяльності підприємств промисловості й послаблення (нейтралізації) дії чинників, які слугують регресорами відповідних процесів.

Удосконалено науково-методичний підхід до обґрунтування можливостей

і шляхів оптимізації джерел й обсягів фінансових ресурсів промислових підприємств на потреби їх інноваційного розвитку, що, на відміну від інших, передбачає формування механізму управління фінансовим забезпеченням інноваційного розвитку, а також обґрунтування переваг, критеріїв доцільності залучення та оптимізації обсягів фінансування за різними джерелами формування ресурсу (з власних коштів, бюджетних ресурсів, коштів інвесторів, кредитних засобів, коштів з інших джерел).

Досліджено, що одним з домінантних питань в системі фінансового менеджменту інноваційного розвитку вітчизняних підприємств є, по-перше, впровадження відповідного управлінського механізму, по-друге, визначення системи параметрів оптимізації джерел і обсягів фінансування інноваційного розвитку бізнесу. Закономірно, що такі параметри передусім визначаються специфікою кожного конкретного інноваційного проєкту, а також ресурсними та іншими можливостями підприємства. Однак, в таких цілях підприємствам необхідно використовувати розроблений у роботі методичний підхід, який дає змогу ідентифікувати переваги, а також перевірити критерії доцільності і критерії оптимізації обсягів фінансування заходів у сфері інноваційної діяльності й забезпечення економічного зростання.

Набули подальшого розвитку прикладні інструменти стратегічного управління формуванням фінансових ресурсів інноваційного розвитку промислових підприємств, зокрема, на противагу іншим підходам, визначено стратегічні пріоритети, елементи та послідовність імплементації політики розвинених країн щодо стратегічного управління в цій сфері, розроблено матрицю стратегічного планування, яка узгоджує етапи інноваційних процесів з джерелами фінансування інновацій, сформульовано концепт й принципові положення інноваційної стратегії розвитку; обґрунтовано доцільність використання запропонованих інструментів стратегування у межах фінансового менеджменту, що дає змогу більш якісно і системно планувати та завчасно забезпечувати інвестиційно-інноваційні потреби промислових підприємств необхідними фінансовими ресурсами.

Ключові слова: фінансові ресурси, джерела формування, венчурне фінансування, інвестиції, підприємства промисловості, інноваційний розвиток, інноваційна діяльність, технологічні інновації, інноваційна стратегія.

ANNOTATION

Rushchyshyn M. O. Financial resources in ensuring innovative development of domestic enterprises. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 072 «Finance, banking and insurance». – Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, 2024.

The dissertation is devoted to research and substantiation of recommendations for improving financial management in the field of enterprise development, financing and activation of their innovative activities.

The aim of the dissertation is to develop the theoretical, methodological and applied principles of financial resource management to ensure the innovative development of domestic enterprises.

The object of the research is the financing processes of innovative development of domestic enterprises.

The subject of the research is the theoretical and methodological, organizational and applied aspects of managing financial resources in ensuring the innovative development of domestic industrial enterprises.

The dissertation consists of an introduction, three sections, conclusions, a list of used sources and appendices. The introduction substantiates the relevance and timeliness of the performed research, formulates its purpose and tasks, defines the object and subject of the research with an indication of the methods of its implementation, formulates the scientific novelty of the results obtained in the dissertation, describes their approbation and practical application.

In the first chapter of the dissertation "Theoretical foundations of the formation of financial resources of enterprises of innovative development" the economic essence, meaning and types of financial resources of enterprises are revealed, the methodology

of their research in the context of ensuring the innovative development of enterprises is summarized, the sources of the formation of financial resources of domestic enterprises in the conditions of innovative development are identified.

It was established that the financial resources of the enterprise form the main group of its resource provision, the accumulation (from internal and external sources) and effective use of which ensures uninterrupted functioning, capitalization (increase of tangible and intangible assets), as well as the introduction of modern technologies and business development, satisfaction of its financial needs and the realization of financial and economic interests, including the formation of potential for active and effective investment and innovation activities.

The theoretical and methodological provisions of managing financial resources in ensuring the development of enterprises have been improved, and the tasks of financial management and the expected results of their achievement have been defined and differentiated, depending on the areas and levels of use of financial resources (namely, for: (1) maintenance of activities, (2) business growth, (3) realizing economic potential, (4) guaranteeing financial stability and security, (5) strengthening competitiveness and sustainable development), which made it possible to identify the place and role of financial resources for the direct innovative development of enterprises.

Methodical approaches to the study of financial resources have been developed in the context of ensuring the innovative development of enterprises based on the development of a conceptual matrix of coordination of key aspects of innovative activity and the need for financial resources for its implementation. An analysis of financial resources and innovative development of enterprises was carried out, which made it possible to comprehensively assess the aspects of their formation (completeness, quality of sources and structures of involvement) and the efficiency of use in the form of the return of innovative activity.

The methodological and applied provisions for the development of a toolkit for determining the sources of financial resources for the innovative development of enterprises have gained further development through the addition of the classical

division (into internal and external) with an approach that provides for the identification of a group of traditional and a group of specific sources, which makes it possible to diversify the sources of attracting financial resources for projects innovative development, and to implement innovative methods in the management processes of organization and accumulation of financial resources of domestic enterprises.

In the second chapter "Evaluation of the system of providing financial resources for the innovative development of domestic enterprises in the conditions of transformational changes", the current state of innovative activity and financing of innovative activities of domestic enterprises is analyzed, the factors influencing the formation of financial resources in ensuring their innovative development in the conditions of transformational changes are identified, and their effectiveness is evaluated using.

Based on the analysis, it was established that the innovative development of Ukrainian industrial enterprises does not correspond to leading foreign practices. Such conclusions are confirmed by the small shares of industrial enterprises that created and implemented innovations and sold innovative products; limited volumes and level of implementation of innovative industrial products, including for export, as well as products that are new to the market; low activity and small amounts of expenses of industrial enterprises for research and development, acquisition of external knowledge, implementation of the RW; the predominance of financing costs for innovative activities of domestic enterprises at the expense of own funds with a low level of their use for such purposes of the financial potential of the banking system, as well as resources of other elements of the financial sector, venture funds and investors. The assessment of the dynamics of the parameters of innovative development of domestic industrial enterprises made it possible to reveal the basis for the deterioration of Ukraine's place in the leading international ratings, in particular the Global Innovation Index and the European Innovation Scoreboard. The elimination of problematic aspects and obstacles to the restoration of the potential of innovative development of Ukrainian industrial enterprises requires the

activation and efficiency of innovative activity, an essential prerequisite for this is the formation of the necessary financial resource (security).

It was established that the domestic business environment in which the enterprise operates is mostly not favorable for the formation of adequate financial and, in general, resource support for the implementation of innovative and technological activities and thus promoting the development of both production systems in general and individual business projects in particular. This conclusion is based on the results of the study, which made it possible to identify the presence of critically acute problems in the majority of internal and external factors of the formation of sources of financial support for the innovative development of enterprises in Ukraine.

Methodical approaches to analyzing the effectiveness of the use of financial resources in ensuring the innovative development of industrial enterprises have gained further development, in particular, in contrast to methods when such conclusions are drawn on the basis of statistical indicators of innovative activity in the country's economy, an author's approach has been developed and tested, the conceptual content of which in comparing the parameters of the achieved effect and the parameters of the used resources according to three blocks of analytical conclusions regarding efficiency: (1) attraction of financial resources for innovative projects, (2) use of financial resources for innovative purposes, (3) financial support from the point of view of resource return and results of innovative activities.

In the third section of the work "Strategic directions for the formation of financial resources to ensure the innovative development of domestic enterprises", the forecasting of financial resources using economic and mathematical methods to ensure the innovative development of enterprises is carried out, the toolkit for optimizing their sources and volumes as a component of ensuring innovative development is defined, the prerequisites are substantiated and formulated the main provisions of the system of strategic management of the formation of financial resources for the innovative development of domestic enterprises in the conditions of martial law and the post-war recovery of the national economy of Ukraine.

A methodical approach to modeling and forecasting of innovative activity and the volume of financing of innovative activity of industrial enterprises has been developed, which involves the implementation of 4 stages of research: (1) construction of taxonomic ranks of the financial and economic environment of innovative development of enterprises, (2) identification of the cause-and-effect relationship of determinants of financial - economic environment and indicators of innovative development of enterprises, (3) establishment of the strength of connection and elasticity of indicators of innovative development of enterprises and financial and economic factors that cause them, (4) formation of scenarios of innovative development of industrial enterprises; a feature of the author's approach in identifying/feasibility of forecasting the impact on the volume and efficiency of the innovative development of enterprises of the effects of factors of the macro-financial business environment.

Based on the results of forecasting the influence of factors of the macro-financial environment on the innovative activity and efficiency of the innovative activity of domestic industrial enterprises, it was established that under the pessimistic scenario, which is more predictable, according to the results of 2022, it is worth expecting a decrease in the volume of sales of innovative products per one innovatively active industrial enterprise of Ukraine . The situation with the effectiveness of innovative activities of domestic industrial enterprises may become even more critical due to the challenges of modern conditions of instability. The work emphasizes that the correction of this situation requires more active and purposeful joint activity of all subjects of the policy of innovative development of Ukrainian enterprises - the government, elements of the business and innovation infrastructure, representatives of the financial and investment sectors, the enterprises themselves and even the creative public. Such activity should be aimed at strengthening the effect of factors that have a positive effect on the volume and efficiency of innovative activity of industrial enterprises and weakening (neutralizing) the effect of factors that serve as regressors of the relevant processes.

The scientific and methodical approach to substantiating the possibilities and

ways of optimizing the sources and volumes of financial resources of industrial enterprises for the needs of their innovative development has been improved, which, unlike others, involves the formation of a mechanism for managing the financial support of innovative development, as well as substantiating the advantages, criteria for the feasibility of involvement and optimization financing volumes from various sources of resource formation (from own funds, budgetary resources, investors' funds, credit funds, funds from other sources).

It has been investigated that one of the dominant issues in the financial management system of innovative development of domestic enterprises is, firstly, the implementation of the appropriate management mechanism, and secondly, the definition of the system of parameters for optimizing the sources and volumes of financing innovative business development. It is natural that such parameters are primarily determined by the specifics of each specific innovation project, as well as resource and other capabilities of the enterprise. However, for such purposes, enterprises need to use the methodical approach developed in the work, which makes it possible to identify advantages, as well as to check feasibility criteria and criteria for optimizing the amount of financing activities in the field of innovative activities and ensuring economic growth. The applied tools of strategic management of the formation of financial resources for the innovative development of industrial enterprises have been further developed, in particular, in contrast to other approaches, strategic priorities, elements and the sequence of implementation of the policy of developed countries regarding strategic management in this area have been determined, a strategic planning matrix has been developed that coordinates the stages of innovation processes with the sources of innovation financing, the concept and principles of the innovative development strategy were formulated; the expediency of using the proposed strategizing tools within the framework of financial management is substantiated, which makes it possible to plan more qualitatively and systematically and provide the investment and innovation needs of industrial enterprises with the necessary financial resources in advance.

Keywords: financial resources, sources of formation, venture financing, investments, industrial enterprises, innovative development, innovative activity, technological innovations, innovative strategy.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Руцишин М. О. Чинники формування фінансового забезпечення розвитку вітчизняних підприємств на інноваційних засадах. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2023. № 3. С. 17-23. – 0,71 д.а.

2. Руцишин М. О. Оптимізація джерел формування фінансових ресурсів вітчизняних підприємств як складової забезпечення їх інноваційного розвитку. *Міжнародний науковий журнал “Інтернаука”. Серія: «Економічні науки»*. 2023. № 7 (75). С. 202-207. – 0,62 д.а.

3. Руцишин М. О. Формування системи стратегічного управління фінансовими ресурсами інноваційного розвитку підприємств. *Науковий журнал “Бізнес Інформ”*. 2023. № 9. С. 233-240. – 0,62 д.а.

4. Руцишин Н. М., Руцишин М. О., Осечкін І. С. Механізм формування інноваційної стратегії розвитку підприємства. *Вісник ЛТЕУ. Економічні науки*. № 74 (2023). С. 15-22. – 0,69 д.а. (особистий внесок автора – 0,25 д.а., обґрунтування змістових положень поняття «інноваційна стратегія» та визначення елементів механізму її формування на вітчизняних підприємства).

5. Vladimir Panchenko, Mariia Rushchyshyn, Tetiana Nemchenko, Tetiana Shtets, Andrii Kalinin. Modeling of the Assessment System of the Main Risks of Investing in Engineering Enterprises in the Conditions of the Development of the Knowledge Economy. *International Journal of Safety and Security Engineering* Vol. 12, No. 5. 2022, pp. 623-629. – 0,83 д.а. (особистий внесок автора – 0,17 д.а., ідентифікація ризиків формування фінансово-інвестиційного забезпечення

підприємств).

6. Rushchyshyn, N., Halkiv, L., Rushchyshyn, M., Medynska, T., Hrytsak, O. Management of innovative development of enterprises considering their financial and resource opportunities in the context of security. *International Journal of Safety and Security Engineering*, Vol. 12, No. 1. 2022. pp. 13-20. – 0,96 д.а. (особистий внесок автора – 0,20 д.а., визначення фінансово-ресурсних можливостей для активізації інноваційного розвитку підприємств).

7. Крупка М. І., Руцишин М. О. Фінансовий механізм державно-приватного партнерства в забезпеченні інноваційного розвитку підприємств України. *Наукові записки Національного університету “Острозька академія”, серія “Економіка”*. 2022. № 26(54). С. 85-94. – 1,03 д.а. (особистий внесок автора – 0,52 д.а., визначення загальної структури та складу елементів фінансового механізму державно-приватного партнерства інноваційного розвитку підприємства).

8. Nadiya Rushchyshyn, Olha Mulska, Yuliia Nikolchuk, Mariia Rushchyshyn and Taras Vasylytsiv. The impact of banking sector development on economic growth: comparative analysis of Ukraine and some eu countries. *Investment Management and Financial Innovations*, Volume 18, Issue 2, 2021, pp. 193-208. – 0,73 д.а. (особистий внесок автора – 0,15 д.а., обґрунтування засобів банківської фінансово-кредитної підтримки розвитку вітчизняних підприємств).

9. Копилюк О. І., Руцишин Н. М., Руцишин М. О. Управління фінансовими ресурсами в системі забезпечення економічної безпеки підприємств. *Інфраструктура ринку. Електронний науково-практичний журнал*. 2019. Вип. 37. С. 270-276. – 0,76 д.а. (особистий внесок автора – 0,25 д.а., встановлення завдань управління фінансовими ресурсами у забезпеченні економічної безпеки підприємств).

Підрозділи монографії:

10. Методико-прикладні засади управління інвестиційно-інноваційним забезпеченням цифрової трансформації економіки України : монографія. Львів :

Видавництво АТБ "ННВК", 2022. 380 с. – 23,53 д.а. (*особистий внесок автора – 2,48 д.а., п. 3.4. Оцінювання ефективності державної політики формування інвестиційно-інноваційного забезпечення цифрової трансформації економіки С. 180-200, п. 4.2. Стратегічні орієнтири державної інвестиційно-інноваційної політики С. 224-242*).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

11. Крупка М. І., Руцишин М. О. Фінансування інноваційної діяльності як чинник розвитку сучасного підприємництва. *Фінансові інструменти сталого розвитку економіки: матеріали V міжнародної науково-практичної конференції*, м. Чернівці, 27 квітня 2023 р. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2023. С. 159-162. – 0,19 д.а. (*особистий внесок автора – 0,1 д.а., визначення джерел фінансування інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва в Україні*).

12. Крупка М. І., Руцишин М. О. Напрями забезпечення інноваційного розвитку вітчизняних підприємств в умовах війни. *Актуальні проблеми розвитку фінансів в умовах цифровізації економіки України: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції присвяченої 55-річчю кафедри фінансів і банківської справи*, м. Вінниця, 27 квітня 2023 р. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2023. С. 40-42. – 0,19 д.а. (*особистий внесок автора – 0,1 д.а., обґрунтування перспектив інноваційного розвитку вітчизняних підприємств в умовах війни*).

13. Крупка М. І., Руцишин М. О. Проблеми та пріоритетні напрями підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами вітчизняних підприємств в умовах воєнного стану. *Фінансова політика як складова економічного розвитку: тези доп. Всеукраїнської науково-практичної конференції*, м. Київ, 11-12 квітня 2023 р. Київ : Держ. торг.-екон. ун-т, 2023. С. 164-166. – 0,11 д.а. (*особистий внесок автора – 0,06 д.а., обґрунтування пріоритетних напрямів підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами вітчизняних підприємств в умовах війни*).

14. Руцишин М. О. Управління фінансовими ресурсами вітчизняних підприємств в умовах війни. *Актуальні проблеми розвитку фінансово-економічної системи: пріоритети та перспективи*: збірник наукових тез за матеріалами XXI Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених та студентів, м. Острог, 23 березня 2023 р. Острог : Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2023. С. 196-198. – 0,15 д.а.

15. Крупка М. І., Руцишин М. О. Розвиток інноваційних технологій вітчизняних підприємств в умовах війни. *Фінансово-економічні проблеми розвитку суб'єктів господарювання в період становлення інноваційної економіки*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Кривий Ріг, 10 листопада 2022 р. Кривий Ріг : Криворізький національний університет, 2022. С. 582-586. – 0,21 д.а. (*особистий внесок автора – 0,11 д.а., ідентифікація перспективних інноваційних технологій вітчизняних підприємств в умовах війни*).

16. Руцишин М. О. Проблеми фінансового забезпечення інноваційного розвитку вітчизняних підприємств. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку України в галузі управління та адміністрування: ініціативи молоді*: матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції здобувачів вищої освіти і молодих вчених, м. Харків, 28 жовтня 2022 р. Держ. біотехнологічний ун-т. Харків, 2022. С. 144-146. – 0,10 д.а.

17. Крупка М. І., Кульчицький М. І., Руцишин М. О. Фінансова діяльність підприємств України в умовах воєнного стану. *Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку*: матеріали IX Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Острог, 21 жовтня 2022 р. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2022. С. 266-270. – 0,22 д.а. (*особистий внесок автора – 0,07 д.а., встановлення особливостей фінансування вітчизняних підприємств в умовах війни*).

18. Руцишин М. О. Функціонування вітчизняних підприємств в умовах війни та особливості управління їх фінансовими ресурсами. *Актуальні проблеми розвитку фінансово-економічної системи*: пріоритети та

перспективи: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, м. Львів, 20 жовтня 2022 р. К.: Алерта, 2021. С. 307-309. – 0,16 д.а.

19. Руцишин М. О. Фінансові ресурси як елемент фінансового потенціалу підприємств. *Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку бізнесу, фінансово-кредитних та облікових систем*: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, 20 травня 2022 р. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2022. С. 86-88. – 0,12 д.а.

20. Руцишин М. О. Інноваційний розвиток підприємств та його фінансове забезпечення. *Стратегічні пріоритети розвитку підприємництва, торгівлі та біржової діяльності*: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 11-12 травня 2022 р. Запоріжжя : НУ “Запорізька політехніка”, 2022. С.180-182. – 0,12 д.а.

21. Руцишин М. О. Стратегічне управління інноваційним розвитком підприємств. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством*: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, присвяченої пам’яті професора, заслуженого працівника вищої школи Дмитра Мусійовича Фесенка, м. Полтава, 30-31 березня 2022 р. С. 532-535. – 0,21 д.а.

22. Руцишин М. О. Управління фінансовими ресурсами вітчизняних підприємств та шляхи підвищення їх ефективності. *Фінансове регулювання зрушень в економіці України*: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції, м. Мукачєво, 29 березня 2022 р. Мукачєво: Вид-во МДУ, 2022. С. 88-91. – 0,15 д.а.

23. Руцишин М. О. Інноваційна діяльність як основа розвитку підприємств. *Сучасні тенденції розвитку фінансових та інноваційно-інвестиційних процесів в Україні*: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, м. Вінниця, 25 лютого 2022 р. Вінниця: ВНТУ, 2022. С. 260-262. – 0,20 д.а.

24. Руцишин М. О., Плиса В. Й. Проблеми інноваційної трансформації

суб'єктів господарювання в економічній системі України. *Розвиток обліку, аудиту та оподаткування в умовах інноваційної трансформації соціально-економічних систем*: матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кропивницький, 17 грудня 2021 р. Кропивницький: ЦНТУ, 2021. С. 274-277. – 0,23 д.а. (особистий внесок автора – 0,12 д.а., узагальнення проблемних аспектів інноваційного розвитку бізнесу в Україні).

25. Руцишин М. О. Джерела фінансування інноваційної діяльності підприємств України. *Актуальні проблеми обліково-аналітичного процесу в управлінні підприємницькою діяльністю*: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції здобувачів вищої освіти і молодих вчених, м. Мукачево, 28 жовтня 2021 р. С. 85-86. 0,10 д.а.

26. Руцишин М. О. Інноваційна діяльність в умовах економічної конкуренції підприємств України. *Актуальні проблеми розвитку фінансово-економічної системи: пріоритети та перспективи*: матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, м. Львів, 21 жовтня 2021 р. К.: Алерта, 2021. С. 273-275. – 0,15 д.а.

27. Rushchyshyn N. M., Rushchyshyn M. O. Policy of formation of financial resources of innovative development of enterprises. *Results of modern scientific research and development: The 6th International scientific and practical conference – Barca Academy Publishing, Madrid, Spain, 22-24 August 2021*. С. 457-463. – 0,25 д.а. (особистий внесок автора – 0,13 д.а., узагальнення елементів політики управління фінансовими ресурсами інноваційно активних підприємств).

28. Крупка М. І., Руцишин М. О. Методи фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств. *Стратегічні пріоритети розвитку підприємництва, торгівлі та біржової діяльності*: матеріали ІІ Міжнародної науково-практичної конференції Національного університету “Запорізька політехніка”, м. Запоріжжя, 13-14 травня 2021 р. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2021. С. 110-112. – 0,11 д.а. (особистий внесок автора – 0,06 д.а., визначення джерел формування фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємств).

29. Крупка М. І., Руцишин М. О. Особливості формування фінансових ресурсів вітчизняних підприємств. *Механізми забезпечення сталого розвитку економіки: проблеми, перспективи, міжнародний досвід*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 23 квітня 2021 р. Х. : ХДУХТ, 2021. С. 97-100. – 0,14 д.а. (особистий внесок автора – 0,07 д.а., встановлення специфіки формування фінансових ресурсів вітчизняних підприємств).

30. Крупка М. І., Руцишин М. О. Інноваційний розвиток вітчизняних підприємств: особливості та фактори впливу. *Конкурентоспроможна модель інноваційного розвитку економіки України*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кропивницький, 21 квітня 2021 р. Кропивницький : ЦНТУ, 2021. С. 115-117. – 0,18 д.а. (особистий внесок автора – 0,09 д.а., визначення факторів інноваційного розвитку вітчизняних підприємств).

31. Крупка М. І., Руцишин М. О. Стратегія інноваційного розвитку підприємств. *Синергетичні драйвери розвитку обліку, податкового аудиту та бізнес-аналітики*: збірник тез за матеріалами Міжнародної науково-практичної інтернет конференції, м. Ірпінь, 15 квітня 2021 р. Ірпінь: Університет ДФС України. С. 622-625. – 0,17 д.а. (особистий внесок автора – 0,09 д.а., визначення елементів стратегії інноваційного розвитку підприємств).

32. Руцишин М. О. Система фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємств. *Сучасний стан та пріоритети модернізації фінансово-економічної системи України*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Львів, 19 листопада 2020 р. Київ: Алерта, 2020. С. 255-258. – 0,18 д.а.

33. Руцишин М. О. Фінансові ресурси підприємства та критерії управління. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку України в галузі управління та адміністрування: ініціативи молоді*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. здоб. вищ. освіти і мол. учених, м. Харків, 23 жовтня 2020 р. Х. : ХДУХТ, 2020. С. 87-89. – 0,08 д.а.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	23
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ.....	33
1.1. Економічна сутність, значення та види фінансових ресурсів підприємств.....	33
1.2. Методологія дослідження фінансових ресурсів у контексті забезпечення інноваційного розвитку підприємств.....	53
1.3. Джерела формування фінансових ресурсів вітчизняних підприємств в умовах інноваційного розвитку.....	70
Висновки до розділу 1.....	88
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН.....	91
2.1. Аналіз інноваційної активності та сучасного стану фінансування інноваційної діяльності вітчизняних підприємств	91
2.2. Діагностика чинників впливу на формування фінансових ресурсів у забезпеченні інноваційного розвитку вітчизняних підприємств в умовах трансформаційних змін	111
2.3. Ефективність використання фінансових ресурсів вітчизняних підприємств у забезпеченні інноваційного розвитку	133
Висновки до розділу 2.....	150
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ	153
3.1. Прогнозування фінансових ресурсів з використанням економіко- математичних методів для забезпечення інноваційного розвитку підприємств в умовах сучасних викликів і загроз.....	153
3.2. Оптимізація джерел та обсягів фінансових ресурсів вітчизняних підприємств як складової забезпечення їх інноваційного розвитку.....	172

3.3. Стратегічне управління формуванням фінансових ресурсів інноваційного розвитку вітчизняних підприємств в умовах нестабільності.	191
Висновки до розділу 3.....	209
ВИСНОВКИ.....	215
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	221
ДОДАТКИ.....	250

ВСТУП

Актуальність теми. В епоху економічних турбулентностей та глобалізаційних змін усі галузі економіки знаходяться під посиленням впливом трансформаційних змін, які зумовлює стрімке поширення цифровізації та відкриває нові можливості для бізнесу, спонукаючи до активізації застосування інновацій, підвищення конкурентоспроможності продукції і послуг на ринку й нових методів управління. Відповідно стабільне функціонування й розвиток підприємств, особливо реального сектора економіки, значною мірою визначаються параметрами конкурентоспроможності їх продукції та ефективністю внутрішніх і зовнішніх виробничо-господарських бізнес-процесів. При цьому основою конкурентних позицій (крім традиційних чинників ціни і якості) завжди слугували інновації, інноваційна активність суб'єктів господарювання їхня спроможність організувати, реалізувати інноваційний процес та впровадити його результати у господарську практику у вигляді інноваційної продукції, прогресивних технологій і новітньої техніки, нововведень у сферах маркетингу, економіки, управління тощо.

Водночас, інноваційна діяльність підприємств потребує належного і значного фінансового ресурсу, адже стосується інвестицій в інноваційний розвиток, здійснення досліджень та розробок, які потребують матеріального, технічного та технологічного забезпечення, залучення відповідного науково-технічного персоналу, страхування ризиків особливо актуальною є потреба у формуванні ефективного механізму фінансового забезпечення інноваційної діяльності, який створив би умови для впровадження новітніх досягнень суб'єкта господарювання, збереження та розбудову науково-технічного потенціалу і пріоритетних галузей національної економіки України.

Сьогодні в умовах війни та на етапі глибинних трансформаційних змін завдання формування фінансових ресурсів у забезпеченні інноваційного розвитку вітчизняних промислових підприємств істотно ускладнилися через нестабільність у виробництві й збуті промислової продукції, вимивання

оборотного капіталу та погіршення їх фінансово-економічного стану, підвищення ризиків і загроз, зменшення обсягів інвестицій, зокрема венчурних, зростання вартості й ускладнення доступу до банківського кредитування, послаблення фінансово-ресурсних та інституційно-організаційних можливостей суб'єктів інноваційної інфраструктури і т. п.

Вказане актуалізує завдання удосконалення концептуальних положень, а також обґрунтування новативних дієвих і ефективних методико-прикладних інструментів та засобів управління фінансовими ресурсами в забезпеченні інноваційного розвитку вітчизняних підприємств промисловості України.

Теоретичні та практичні аспекти управління фінансовими ресурсами підприємств, у тому числі промислових, з метою фінансування проєктів їх інноваційного розвитку, достатньо комплексно досліджені у працях таких вітчизняних і зарубіжних науковців: Т. Бондарук., В. Боронос, О. Василик, Д. Ванькович, А. Гальчинський, В. Геєць, В. Демянишин, М. Денисенко, М. Диба, Я. Дропа, Т. Журавльова, М. Крупка, О. Колодізев, С. Онишко, Ж. Поплавська, Н. Спасів, Л. Федулова, Н. Чухрай, Д. Норт, К. Фріман, Й. Шумпетер та ін. Науково-прикладні аспекти формування інноваційного потенціалу й забезпечення інноваційного розвитку підприємств досліджували О. Ареф'єва, Р. Білик, Т. Брікман, З. Варналій, Т. Васильців, Н. Внукова, С. Давимука, Н. Демчишак, І. Єпіфанова, О. Кваша, Л. Лісовська, Т. Майорова, В. Мунтіян, М. Петик, О. Підхомний та ін.

Проте нові питання критично складні з позиції макроекономічного та мікрофінансового середовища, щодо умов функціонування вітчизняних промислових підприємств потребують застосування більш дієвих інструментів і засобів як відносно залучення, так і ефективного використання фінансових ресурсів для потреб їх інноваційного розвитку. Необхідність обґрунтування нових теоретичних і практичних рекомендацій більш адаптованих до сучасних реалій інструментів та засобів управління фінансовими ресурсами у забезпеченні інноваційного розвитку вітчизняних підприємств визначило мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота пов'язана з темами наукових досліджень Львівського національного університету імені Івана Франка, а саме – в межах науково-дослідних тем “Формування фінансового потенціалу національної економіки” (номер державної реєстрації 0116U001667), де автором обґрунтовано теоретико-методичні і методико-прикладні засади формування й ефективного використання фінансового потенціалу вітчизняних підприємств, зокрема в контексті їх інноваційного розвитку та ”Фінансова політика модернізації економіки України” (номер державної реєстрації 0120U101808)“ автором визначено фінансові інструменти активізації інноваційної діяльності в економіці України та забезпечення інноваційного розвитку вітчизняних підприємств.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розроблення теоретико-методичних і прикладних засад управління фінансовими ресурсами у забезпеченні інноваційного розвитку вітчизняних підприємств.

З урахуванням визначеної мети в роботі поставлено необхідність вирішення таких основних завдань:

- розкрити економічну сутність, значення та види фінансових ресурсів підприємств;
- висвітлити методологію дослідження фінансових ресурсів у контексті забезпечення інноваційного розвитку підприємств;
- узагальнити теоретичні засади визначення джерел формування фінансових ресурсів вітчизняних підприємств в умовах інноваційного розвитку;
- з'ясувати основні тенденції інноваційної активності та сучасний стан фінансування інноваційної діяльності вітчизняних підприємств;
- продіагностувати чинники впливу на формування фінансових ресурсів у забезпеченні інноваційного розвитку вітчизняних підприємств в умовах трансформаційних змін;

- оцінити ефективність використання фінансових ресурсів вітчизняних підприємств у забезпеченні інноваційного розвитку;
- здійснити прогнозування фінансових ресурсів з використанням економіко-математичних методів для забезпечення інноваційного розвитку підприємств в умовах сучасних викликів і загроз;
- обґрунтувати напрями оптимізації джерел та обсягів фінансових ресурсів вітчизняних підприємств як складової забезпечення їх інноваційного розвитку;
- розробити підходи до стратегічного управління формуванням фінансових ресурсів інноваційного розвитку вітчизняних підприємств в умовах нестабільності.

Об'єктом дослідження є процеси фінансування інноваційного розвитку вітчизняних підприємств.

Предметом дослідження є теоретико-методичні, організаційні та прикладні аспекти управління фінансовими ресурсами у забезпеченні інноваційного розвитку вітчизняних підприємств.

Методи дослідження. У процесі дослідження використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи: синтезу і системного аналізу – для обґрунтування економічної сутності, значення та видів фінансових ресурсів підприємств; статистично-економічного та компаративного аналізу – під час аналізування інноваційної активності, фінансування інноваційної діяльності та ідентифікації чинників впливу на формування фінансових ресурсів вітчизняних промислових підприємств у забезпеченні їх інноваційного розвитку; логічного аналізу, стратегічного менеджменту – в процесі оцінювання ефективності використання фінансових ресурсів вітчизняних промислових підприємств на потреби їх інноваційного розвитку, а також при обґрунтуванні джерел та обсягів фінансових ресурсів вітчизняних промислових підприємств як складової забезпечення їх інноваційного розвитку; системного аналізу – з метою удосконалення стратегічного управління процесами формування фінансових ресурсів інноваційного розвитку вітчизняних промислових

підприємств; аналітико-прогнозних розрахунків – для розроблення прогнозу фінансових ресурсів інноваційного розвитку промислових підприємств.

Інформаційною базою дослідження є нормативно-правова база України, офіційні дані Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Міністерства економіки України, Національного банку України та інших органів влади, аналітичні матеріали вітчизняних і міжнародних економічних організацій, монографії й публікації вітчизняних та зарубіжних авторів, Інтернет-ресурси, результати власних досліджень авторки.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних підходів і прикладних рекомендацій щодо удосконалення управління фінансовими ресурсами у забезпеченні інноваційного розвитку вітчизняних підприємств. До основних результатів, отриманих здобувачем належать такі:

удосконалено:

– теоретико-методичні положення управління фінансовими ресурсами у забезпеченні розвитку підприємств, визначено і диференційовано завдання фінансового менеджменту й очікувані результати їх досягнення у залежності від сфер і рівнів використання фінансових ресурсів (а саме для обслуговування діяльності, економічного зростання, реалізації економічного потенціалу, гарантування фінансової стабільності і безпеки, зміцнення конкурентоспроможності і сталого розвитку) та, відповідно, розвитку бізнесу, що дало змогу ідентифікувати місце та роль фінансових ресурсів для безпосередньо інноваційного розвитку підприємств;

– концептуальні підходи до дослідження фінансових ресурсів у контексті забезпечення інноваційного розвитку підприємств за рахунок розроблення відповідної матриці узгодження аспектів інноваційної діяльності та потреби фінансових ресурсів на її реалізацію і визначення методичних засад їх аналізування, що дозволяє комплексно оцінити аспекти формування фінансових ресурсів (повнота, якість джерел та структури залучення) і ефективності їх використання у вигляді віддачі інноваційної діяльності;

– методико-прикладні положення розробки інструментарію визначення джерел формування фінансових ресурсів інноваційного розвитку підприємств через доповнення класичного поділу (на внутрішні та зовнішні) підходом, який передбачає ідентифікацію групи традиційних і групи специфічних джерел, що дає змогу диверсифікувати джерела залучення фінансових ресурсів на проекти інноваційного розвитку та впровадити інноваційні методи в управлінських процесах організації й акумулювання фінансових ресурсів підприємств;

– теоретико-методичні засади аналізування інноваційної активності та фінансування інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств, а саме запропоновано методику макроекономічного підходу на основі аналізу даних щодо інноваційної діяльності у промисловості, частки інноваційно активних та промислових підприємств, які впроваджували інновації, витрат промислових підприємств на інновації та виконання НДР;

набули подальшого розвитку:

- наукові підходи до ідентифікації чинників впливу на формування фінансових ресурсів у забезпеченні інноваційного розвитку вітчизняних підприємств в умовах трансформаційних змін, що передбачають визначення та аналізування системи внутрішніх (фінансові результати й прибутковість господарювання, ділова активність, фінансова стійкість, ліквідність) і зовнішніх (можливості та доступність банківського кредитування, спеціалізована державна фінансова підтримка, стан розвитку інфраструктури інноваційної діяльності, якість загального бізнес-середовища) умов та факторів впливу на можливість фінансування інноваційних проектів вітчизняних підприємств;

- методичні підходи до аналізування ефективності використання фінансових ресурсів у забезпеченні інноваційного розвитку промислових підприємств, які на відміну від методик, за якими висновки робляться на основі показників статистики щодо інноваційної діяльності в економіці країни, передбачають використання розробленого та апробованого авторського підходу, концептуальний зміст якого у співставленні параметрів досягнутого ефекту та параметрів вкладених ресурсів за трьома блоками аналітичних

висновків: аналізування ефективності залучення фінансових ресурсів на інноваційні цілі, діагностика ефективності використання фінансових ресурсів на інноваційні цілі, оцінювання ефективності фінансового забезпечення з позиції ресурсовіддачі та результатів інноваційної діяльності;

– науково-практичні рекомендації щодо моделювання та прогнозування інноваційної активності й обсягів фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств, що передбачають реалізацію чотирьох етапів дослідження: побудова таксономічних рядів фінансово-економічного середовища інноваційного розвитку підприємств, виявлення причинно-наслідкового зв'язку детермінант фінансово-економічного середовища та індикаторів інноваційного розвитку підприємств, встановлення сили зв'язку й еластичності індикаторів інноваційного розвитку підприємств і фінансово-економічних детермінант, формування сценаріїв інноваційного розвитку промислових підприємств (короткострокове прогнозування). На відміну від поширених, особливість переваг авторського підходу у можливості прогнозування впливу на обсяги і ефективність інноваційного розвитку підприємств дії чинників макроекономічного середовища бізнесу;

– науково-методичний підхід до обґрунтування можливостей і шляхів оптимізації джерел та обсягів фінансових ресурсів промислових підприємств на потреби їх інноваційного розвитку, що, на відміну від інших, передбачає формування механізму управління фінансовим забезпеченням інноваційного розвитку, а також обґрунтування переваг, критеріїв доцільності залучення та критеріїв оптимізації обсягів фінансування за різними джерелами формування ресурсу (з власних коштів, бюджетних ресурсів, коштів інвесторів, кредитних засобів, коштів з інших джерел);

– прикладні інструменти стратегічного управління формуванням фінансових ресурсів інноваційного розвитку промислових підприємств, які на противагу поширеним підходам, передбачають визначення стратегічних пріоритетів, елементів та послідовності імплементації політики стратегічного управління в цій сфері. Це дасть змогу за рахунок розробленої матриці

стратегічного планування, яка узгоджує етапи інноваційних процесів з джерелами фінансування інновацій, визначити концепт та принципи положення інноваційної стратегії розвитку; впровадити визначені інструменти стратегування у межах фінансового менеджменту якісніше і системніше планувати та превентивно забезпечувати інвестиційно-інноваційні потреби промислових підприємств необхідними фінансовими ресурсами.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання розроблених пропозицій для ефективного управління фінансовими ресурсами у забезпеченні інноваційного розвитку вітчизняних промислових підприємств. Зокрема, науково-прикладні розробки і рекомендації щодо формування та ефективного використання фінансових ресурсів, які спрямовуються на їх інноваційний розвиток, використано в операційній діяльності АТ “Галичфарм” (довідка № 01-2475 від 15.01.2024 р.).

Науково-обґрунтовані рекомендації щодо методичних засад оптимізації джерел формування та обсягів фінансування інноваційного розвитку, структурних елементів та послідовності імплементації політики стратегічного управління фінансовими ресурсами на потреби інноваційного розвитку, стратегічного планування фінансового забезпечення інноваційного розвитку за етапами інноваційного процесу та джерелами фінансового забезпечення та ін. використані в діяльності ТзОВ “Інженерно-будівельна компанія Промбуд” (довідка № 857 від 21.12.2023 р.).

Розроблені методичні підходи з оцінювання ефективності використання фінансових ресурсів на проекти інноваційного розвитку суб’єктів господарювання, а також моделювання та прогнозування інноваційної активності та обсягів фінансування інноваційної діяльності суб’єктів господарювання використані у роботі ТОВ “Науковий парк Львівського університету ”Інновації та підприємництво” (довідка № 05/2024-А від 01.02.2024 р.).

Результати досліджень впроваджені в навчальному процесі у Львівському національному університеті імені Івана Франка за курсами таких дисциплін:

“Фінансування інноваційної діяльності підприємства”, “Методи наукових досліджень у фінансах, банківській справі та страхуванні”, “Фінанси та інновації у цифровій економіці”, “Фінанси підприємств”, “Фінансовий аналіз” (довідка № 2921-Н від 17.11.2023 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертації обговорювалися на 23 конференціях, зокрема 17 міжнародних: “Актуальні проблеми та перспективи розвитку України в галузі управління та адміністрування: ініціативи молоді” (м. Харків, 2020 р.); “Синергетичні драйвери розвитку обліку, податкового аудиту та бізнес-аналітики” (м. Ірпінь, 2021 р.); “Стратегічні пріоритети розвитку підприємництва, торгівлі та біржової діяльності” (м. Запоріжжя, 2021 р.); “Механізми забезпечення сталого розвитку економіки: проблеми, перспективи, міжнародний досвід” (м. Харків, 2021 р.); “Конкурентоспроможна модель інноваційного розвитку економіки України” (м. Кропивницький, 2021 р.); “Results of modern scientific research and development” (Madrid, 2021); “Актуальні проблеми обліково-аналітичного процесу в управлінні підприємницькою діяльністю” (м. Мукачево, 2021 р.); “Актуальні проблеми розвитку фінансово-економічної системи: пріоритети та перспективи” (м. Львів, 2021 р.); “Розвиток обліку, аудиту та оподаткування в умовах інноваційної трансформації соціально-економічних систем” (м. Кропивницький, 2021 р.); “Сучасні тенденції розвитку фінансових та інноваційно-інвестиційних процесів в Україні” (м. Вінниця, 2022 р.); “Фінансове регулювання зрушень в економіці України” (м. Мукачево, 2022 р.); “Стратегічні пріоритети розвитку підприємництва, торгівлі та біржової діяльності” (м. Запоріжжя, 2022 р.); “Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку бізнесу, фінансово-кредитних та облікових систем” (м. Харків, 2022 р.); “Актуальні проблеми розвитку фінансово-економічної системи” (м. Львів, 2022 р.); “Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку” (м. Острог, 2022 р.); “Актуальні проблеми та перспективи розвитку України в галузі управління та адміністрування: ініціативи молоді” (м. Харків, 2022 р.); “Фінансові інструменти сталого розвитку економіки” (м. Чернівці, 2023 р.); 6 *всеукраїнських*: “Сучасний стан та пріоритети модернізації

фінансово-економічної системи України” (м. Львів, 2020 р.); “Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством” (м. Полтава, 2022 р.); “Фінансово-економічні проблеми розвитку суб’єктів господарювання в період становлення інноваційної економіки” (м. Кривий Ріг, 2022 р.); “Актуальні проблеми розвитку фінансово-економічної системи: пріоритети та перспективи” (м. Острог, 2023 р.); “Фінансова політика як складова економічного розвитку” (м. Київ, 2023 р.); “Актуальні проблеми розвитку фінансів в умовах цифровізації економіки України” (м. Вінниця, 2023 р.).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 33 наукові праці обсягом 13,15 д.а. (8,69 д.а. належить особисто автору), а саме: 7 наукових статей у фахових виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз, в тому числі 1 – у виданні, що індексується в міжнародній наукометричній базі Scopus, 2 наукових статті у періодичних наукових виданнях інших держав, що індексується у міжнародній наукометричній базі Scopus, 2 підрозділи в колективній монографії та 23 тези доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел на 28 сторінках та 1 додатку, який розміщено на 5 сторінках. Загальний обсяг роботи – 270 сторінок, в тому числі 220 сторінок основного тексту. Робота містить 21 рисунок та 35 таблиць.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

1.1. Економічна сутність, значення та види фінансових ресурсів підприємств

Ще у неокласичній теорії на межі XIX – XX ст.; К. Менгер, О. фон Бем-Баверк, Дж. Мід, М. Фрідмен та ін. було доведено, що основою стабільного функціонування й розвитку підприємств є їх доступність до економічних ресурсів. Підприємства залучають їх на вході, надалі під час основної діяльності здійснюють їх використання і на виході отримують продукт, який реалізується на ринку. Так, отримані доходи знову скеровуються на придбання (формування) ресурсного забезпечення і виробничий цикл повторюється.

Сьогодні, факт ресурсного забезпечення як умови не лише розвитку, але й безпеки бізнесу, беззаперечний. При тому, в економічному дискурсі часто піднімається питання пріоритетності тих, чи інших видів ресурсів підприємств. Наприклад, інколи на перший план виводять інтелектуально-кадровий ресурс (що не викликає сумнівів з огляду на потребу у високій якості менеджменту, а також креативності та ефективності управлінських рішень), або прогресивні технології (що надають конкурентні переваги у виробництві більш якісної і конкурентоспроможної продукції), або модернізовану матеріально-технічну та техніко-технологічну базу (що безпосередньо корелює зі стабільністю виконання виробничої програми, ефективністю виробництва).

Однак, на нашу думку, у переважній більшості ситуацій провідними все ж таки можна вважати фінансові ресурси підприємств, адже без них не можливо профінансувати витрати, залучити інше необхідне ресурсне забезпечення, здійснити розрахунки з постачальниками та контрагентами, забезпечити інвестиційні вкладення і т. п.; іншими словами, фінансові ресурси підприємств слугують інструментом, засобом, який обслуговує, тримає в дієздатності і

цілісності фінансово-господарську і виробничу діяльність кожного суб'єкта господарювання.

В економічній літературі є різні визначення економічної сутності фінансових ресурсів підприємств і організацій. Зокрема у більш ранніх дослідженнях у відносно спрощеному тлумаченні під фінансовими ресурсами науковці розуміли:

- «... грошові кошти, які знаходяться у розпорядженні суб'єкта господарювання у формі грошових фондів або у вигляді засобів для обслуговування операційної діяльності» [167, с. 10];

- «... фінансові активи суб'єктів господарювання, що або залучені ними ззовні, або є власними, акумульованими у підсумку результатів фінансово-господарської діяльності, і витрачаються на погашення зобов'язань та/чи обслуговування потреб бізнесу» [174, с. 29];

- «... сукупність коштів, якими розпоряджається підприємство задля належного фінансування власного економічного чи соціального розвитку» [156, с. 58];

- «... доходи або інші грошові нагромадження, які використовуються для фінансування та обслуговування процесів розширеного відтворення, задоволення широкого спектру внутрішніх і зовнішніх потреб підприємств, суспільства» [24, с. 112];

- «... грошові фонди, що формуються у процесі виробництва та реалізації продукції, а також спрямовуються на фінансування потреб, пов'язаних з забезпеченням належного перебігу основних і допоміжних видів економічної діяльності суб'єктів господарювання» [95, с. 112].

По суті, у поданих визначеннях простежуються кілька суцільно-змістових аспектів – характеристик. На думку Т. Бондарук [15, с. 137-145], яку також підтримує Н. Спасів [207, с. 136-138], по-перше, це форма фінансових ресурсів (фонди, кошти, активи і т. п.); по-друге, джерела їх залучення і формування (в основному зовнішні та внутрішні); по-третє, цільове призначення та роль (обслуговування діяльності, розширене відтворення, погашення зобов'язань, соціальна відповідальність і т. д.).

Достатньо високим теоретико-методичним та методико-прикладним значенням, як на наш погляд, характеризується типологія сутнісних характеристик фінансових ресурсів підприємства, викладена у дослідженні [55, с. 112]. Так, автор розглядає наступні п'ять груп економічної сутності фінансових ресурсів:

1) «...грошові кошти, які перебувають у володінні та використанні суб'єктів господарювання» (прихильники підходу А. Загородній, Г. Возняк, Т. Смовженко, М. Білик та ін.);

2) «...фінансові *активи*, які спрямовані в основний та оборотний капітал суб'єктів господарювання» (прихильники підходу О. Білоус, В. Вовк, В. Опарін та ін.);

3) «...сукупність грошових *доходів і нагромаджень* підприємств та організацій» (прихильники підходу О. Біла, О. Кириленко, М. Мочерний, Н. Ситник та ін.);

4) «...грошові кошти у *фондовій та нефондовій формах*» (прихильники підходу В. Гриньова, В. Коюда, М. Крупка, Л. Лігоненко, А. Мілай, Л. Підлісна, Н. Погожа та ін.);

5) «...сукупність грошових фондів *усіх суб'єктів фінансових відносин*» (прихильники підходу О. Василик, В. Нагребельний, О. Романенко, С. Юрій та ін.).

Беззаперечно, що кожен з підходів має своє раціональне зерно. Водночас, при цьому треба розуміти, що дещо різними змістовими характеристиками наділені аспекти фінансових ресурсів на міро- та інших рівнях управління (коли на рівні бізнесу це власні і залучені фінансові ресурси, а на рівні національної економіки – різні сфери перерозподілу ВВП); у формі фондів та позафондових активів (логічно, що за раціонального фінансового менеджменту всі джерела фінансування мають цільове призначення і використовуються у певних цілях, однак коли йдеться про фінансові ресурси, то це не лише використання, але й їх формування); у вигляді ресурсів та активів (де різниця у їх формуванні за рахунок і внутрішніх і зовнішніх резервів чи лише внутрішнього капіталу); у

якості грошових коштів та фінансових ресурсів (коли специфікою перших є більш ліквідні фінансові активи суб'єкта господарювання, а другого – строге цільове призначення, динамічність, односторонній рух грошей у процесі формування й використання).

Серед наведених вище підходів до сутнісного тлумачення поняття «фінансові ресурси підприємств» об'єктивно не можна виокремити оптимального, а скоріше, доповнити один одного формуючи комплексне виокремлення економічного змісту поняття фінансових ресурсів. При тому, важливо сформувавши певну уніфіковану модель побудови сутнісного розуміння поняття «фінансові ресурси підприємства» (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Модель сутнісного трактування поняття «фінансові ресурси підприємства»

Джерело: авторська розробка.

Таким чином, у табл. 1.1 систематизуємо різні погляди щодо тлумачення змісту поняття «фінансових ресурсів підприємства».

На нашу думку, розуміння та, відповідно, врахування якнайширшого спектру характеристик і особливостей фінансових ресурсів є важливим

аспектом, що дає змогу в подальшому застосовувати більш досконалі методи й інструментарій фінансового менеджменту для оптимізації формування та ефективного і раціонального використання фінансових ресурсів підприємств.

Таблиця 1.1

Підходи до тлумачення економічної суті фінансових ресурсів підприємства

Автори	Тлумачення економічної суті
М. Білик, А. Загородній, Г. Возняк, А. Нечипоренко, А. Рибалкіна, Т. Смовженко	Всі грошові кошти, що є в розпорядженні підприємства і які утворилися в підсумку здійснення основної і допоміжної діяльності, у т. ч. у сферах виробництва, фінансів та інвестицій
В. Гриньова, В. Коюда, М. Крупка, Л. Лігоненко, А. Мілай, С. Мішина, Л. Підлісна, Н. Погожа	Грошові кошти, якими володіє підприємство у фондовій та нефондовій формах або які перетворені у матеріальну форму, призначені для обслуговування поточної діяльності суб'єкта господарювання і забезпечення його розширеного відтворення
О. Біла, О. Кириленко, М. Мочерний, К. Павлюк, Н. Ситник	Нагромадження та доходи підприємства у грошовій формі, які утворюються у підсумку процесів виробництва і збуту продукції (надання послуг) та акумулюються у відповідних фондах з метою обслуговування (фінансування витрат і заходів) поточної операційної діяльності, нарощення виробництва й обслуговування інших потреб, пов'язаних з розвитком
Н. Колчина	Загальні обсяги власних грошових доходів, як у безготівковій, так і готівковій формах розрахунків, які підприємство отримує та акумулює для погашення своїх фінансових зобов'язань, обслуговування поточних витрат, а також заходів зі збільшення обсягів діяльності
О. Білоус, В. Вовк, В. Опарін, Н. Рибалко	Система активів підприємства, акумульованих з внутрішніх та зовнішніх джерел поступлення доходів і капіталу, якими підприємство володіє або лише тимчасово користується і які призначені для обслуговування фінансових зобов'язань і досягнення безперервності виробництва і функціонування бізнесу
М. Бердар	Сукупність (джерела й обсяги) власного і залученого капіталу, призначеного для розширення власних активів й обслуговування діяльності, у підсумку якої підприємство нарощує власні доходи й прибутки

Джерело: узагальнено автором за [4-6; 9; 100-103; 134; 154; 156; 175].

Згідно Н. Демчишака, водночас, це також важливо з позиції визначення найбільш оптимальних джерел формування фінансових ресурсів для реалізації інноваційних проєктів [47, с. 24-30].

Наш погляд, при з'ясуванні економічної сутності аналізованого поняття необхідно виходити з двох аспектів: перший – його фінансовий (на противагу, наприклад, грошовому) характер; другий – відношення до групи «ресурси».

Щодо першого, то розгляд фінансових ресурсів як фінансового поняття закладає більш уточнений зміст, який полягає у дотриманні сукупності принципів, підборі методів, засобів і форм організації фінансово-грошових відносин з метою підвищення ефективності функціонування підприємства та розподілу його результатів. Іншими словами, тут значно менш важливим є наявність певної суми грошових коштів чи їх бачення у вигляді сукупності певних фондів. Тут більш важливо розуміти місце і значимість фінансових ресурсів під час фінансування операційної діяльності та забезпечення стратегічного розвитку, обслуговування поточних і перспективних витрат, досягнення належних фінансово-економічних результатів та формування стійкого фінансового стану, у межах загальної фінансової політики підприємства.

Щодо другого, то, як відомо, економічні ресурси тлумачать як запаси відповідного ресурсу, які формуються, а надалі використовуються для планового перебігу процесів виробничо-господарської та фінансової діяльності суб'єктів господарювання. Відтак, фінансові ресурси також слугують певним запасом для обслуговування простого та, в разі ефективної реалізації фінансово-економічного потенціалу, розширеного відтворення бізнесу.

Виходячи з цих положень можна стверджувати, що фінансові ресурси підприємства (з точки зору безпосередньо їх економічної сутності) потрібно тлумачити як головну групу його ресурсного забезпечення, акумулювання (з внутрішніх та зовнішніх джерел) та ефективного використання якої стимулює безперебійне функціонування, капіталізацію (нарощення матеріальних і нематеріальних активів), а також розвиток бізнесу, задоволення його

фінансових потреб і реалізацію фінансово-економічних інтересів, включно з формуванням потенціалу для активної і ефективної інвестиційно-інноваційної діяльності.

Власне, як у запропонованому визначенні, так і у охарактеризованих вище підходах чітко простежується аспект значення (значимості) фінансових ресурсів підприємств, яке, вочевидь, проявляється у напрямках їх використання. Такий висновок робимо виходячи з того, що одним із ключових принципів управління фінансовими ресурсами є саме вже згадуваний вище динамізм. Іншими словами, банальне накопичення фінансових ресурсів сприятиме хіба умовному зміцненню фінансової стійкості і ліквідності суб'єктів господарювання, у той час, як значно важливішим у практичному сенсі є ефективно і продуктивно використання фінансових ресурсів. Навіть коли мова йде про прибуток підприємства, то, аналогічно, актуалізуються питання його належного реінвестування.

Щодо використання фінансових ресурсів, то в науковій літературі здебільшого ведуть мову про підтримування (фінансування) поточної діяльності суб'єктів господарювання (перший напрям значимості фінансових ресурсів). До прикладу, достатньо широку комплексну класифікацію значення фінансових ресурсів у діяльності підприємств наведено у [42, с. 83], де зазначено, що їх використання стосується наступних напрямів:

- формування оборотних і необоротних активів;
- підтримання операційної діяльності (фінансування витрат на виробництво, витрат збут та витрат на заходи з організації й управління бізнес-процесами);
- здійснення фінансових операцій (залучення кредитів і позик, випуск власних цінних паперів);
- фінансування інших заходів (вибуття активів, втрати від надзвичайних подій).

Таким чином, цілком закономірно, що підприємствам для оптимізації бізнес-процесів фінансові ресурси необхідно вкласти у придбання й оновлення

основних засобів, іншого необоротного капіталу, закупівлю оборотних активів (передусім виробничих і товарних запасів), фінансування інших прямих та непрямих витрат і т. п.

У Нечипоренко А. В., Рибалкіна А. О. [146] додається, що роль фінансових ресурсів суб'єктів господарювання системно вагома, коли вони призначені для перетворення на всі можливі групи ресурсного забезпечення бізнесу, що беруть участь в обігу. Відтак, забезпеченість підприємства фінансовими ресурсами в належних обсягах визначає ефективність господарювання, що в умовах ринку і гострої конкурентної боротьби життєво важливо.

Від обсягів та якості управління фінансовими ресурсами підприємств залежать стабільність перебігу внутрішніх і зовнішніх бізнес-процесів, ритмічність виробництва та збуту продукції, надійність відносин зі постачальниками і споживачами продукції [19, с. 778-783]. Своєю чергою, фінансові ресурси слугують базисом стабільності в бізнесі, формуючи матеріально-технічну базу для виробництва та логістично-збутове підґрунтя під час просування продукції (послуг) підприємства на ринки збуту, забезпечуючи задоволення потреб споживачів; відповідно проблеми в сфері залучення і використання фінансових ресурсів – дестабілізуючий фактор функціонування успішного бізнесу [21, с. 778-783].

Відповідно, на наш погляд, обслуговування (фінансування) поточної виробничо-господарської та фінансової діяльності підприємства можна справедливо вважати базисною функцією (роллю, завданням) фінансових ресурсів. У ринковій системі господарювання без їх достатнього обсягу, які підприємства можуть на постійні основі використовувати для придбання сировини, напівфабрикатів, комплектуючих тощо, а також для здійснення витрат, пов'язаних з оплатою праці, соціальними відрахуваннями, орендою та використанням приміщень, матеріально-технічної і техніко-технологічної бази виробництва, використанням енергетичних та інших ресурсів, практично не можливо забезпечити ритмічне і безперебійне виробництво та збуту продукції,

що слугує запорукою не тільки стабільного функціонування, але й планомірного розвитку підприємств реального сектора економіки.

Другий напрям значення фінансових ресурсів підприємства, як на наш погляд, пов'язаний з фінансуванням програм розвитку бізнесу. До прикладу, як зазначається у Гуляєва Н. [43, с. 58-62], серед основних концепцій управління виокремлюють концепцію стратегічного менеджменту, за якої розробляють і реалізують стратегії довгострокового розвитку. При тому, розвиток орієнтується на нарощення масштабів господарювання, збільшення ринкової частки, охоплення все більшої чисельності споживачів та навіть диверсифікації бізнес-портфеля організації. У досягненні цих завдань важлива роль відводиться саме фінансовим ресурсам, приріст яких переорієнтовується з програм фінансування поточної діяльності на проекти з розвитку (розширення, нарощення) бізнесу.

На нашу думку, фінансові ресурси насправді слугують найбільш важливою складовою (разом з інтелектуально-кадровим забезпеченням бізнесу) нарощення обсягів господарювання. Вони використовуються для фінансування витрат підприємства, а, надалі, за рахунок створення доданої вартості, обсяги фінансових ресурсів підприємства зростають. Відтак, суб'єкти господарювання вже мають більші фінансові ресурси, які спрямовують на подальше нарощення обсягів господарювання.

Однак, підприємства можуть фінансувати й нові дослідження, у підсумку яких ідентифікувати варіанти, способи, методи, шляхи та засоби подальшого більш ефективного функціонування, якісного задоволення потреб споживачів, зміцнення конкурентоспроможності. За рахунок цих чинників підприємства розвиваються нарощуючи власні можливості, капітал і ресурси. Поряд з тим, підприємства можуть використовувати фінансові ресурси на фінансування заходів і програм інноваційно-технологічної діяльності, в підсумку яких створюються інновації та нові технологічні рішення. Їх подальше впровадження в господарській практиці означатиме розвиток підприємств, підвищення їх фінансово-економічної ефективності, а, відтак, залучення більше

ресурсів, у тому числі кадрових, що при існуючій продуктивності праці забезпечить збільшення обсягів виробництва, збуту продукції, зростання прибутку та в кінцевому результаті – капіталізацію бізнесу.

У праці Тимошик Н. С., Семчишин Є. В. [213, с. 234-236] зазначено, що одним із критеріїв ефективного управління фінансовими ресурсами є досягнення та обслуговування процесів розширеного відтворення бізнесу. Саме для таких цілей підприємства мають бути забезпеченими фінансовими ресурсами в достатніх обсягах та формувати їх раціональну структуру, за якої обмежується частка позикових активів, а власний капітал використовується у відповідності до визначеної стратегії економічного зростання. Однак, розширене відтворення має належним чином контролюватися з позиції належного рівня фінансової стійкості, ліквідності, ділової активності та рентабельності підприємства.

Останніми роками достатньо широкого поширення в економічній літературі набула концепція стійкого або сталого розвитку підприємства. Автори, які досліджують її засади, особливості, а також методи реалізації з позиції фінансів, наголошують, що особливо важливим предметом у межах імплементації відповідної стратегії є фінансові ресурси, через вплив на які здійснюється керівництво ключовими підсистемами менеджменту бізнесу задля реалізації більш системного і стратегічного завдання дотримання визначеної наперед траєкторії стійкого функціонування і розвитку. Більше того, роль фінансових ресурсів тут не обмежується лише їх формуванням та використанням, коли йдеться ще про форми фінансового забезпечення стійкого розвитку, завдання оптимізації грошових потоків, забезпечення високої прибутковості та мінімальних фінансових ризиків, досягнення довгострокової фінансової стійкості і платоспроможності [45, с. 104].

Відтак, у системі фінансового менеджменту власне невід'ємне місце доцільно приділити питанням управління фінансовими ресурсами підприємств, частина яких спрямовується на фінансування програм розвитку бізнесу, зокрема відносно нарощення виробничих потужностей, диверсифікації бізнесу,

виходу на зовнішні ринки збуту, освоєння виробництва нових видів продукції, нових ринків і т. п.

За результатами аналізування літературних джерел є підстави до третього напряму значимості фінансових ресурсів для підприємств віднести фінансування заходів політики формування та реалізації потенціалу. Зокрема, необхідно звернути увагу на те, що у більшості публікацій на тематику фінансового потенціалу підприємства останній ототожнюють з фінансовими ресурсами, які підприємство може використовувати задля здійснення поточних і перспективних виплат.

З іншого боку, фінансові ресурси тлумачать як використання частини фінансового потенціалу суб'єкта господарювання. Позаяк, дуалізм цих тверджень, а також їх активне співставлення і обговорення в економічній літературі створили підґрунтя для розуміння внеску фінансових ресурсів у нагромадження та реалізацію не лише фінансового, але й на загальний економічний потенціал суб'єктів господарювання. До прикладу, щодо фінансового потенціалу, то у низці публікацій Возняк Г. В., Левченко Н. М. [31; 118] наголошується на специфічній ролі та особливій актуальності впливу і внеску фінансових ресурсів на такі індикатори – критерії оцінювання міри реалізації фінансового потенціалу підприємств, як фінансова результативність, інвестиційне забезпечення, платоспроможність, кредитне залучення, резервне забезпечення, фінансова безпека та здатність протистояти викликам банкрутства.

Водночас, широкий науковий дискурс точиться також і навколо питання впливу менеджменту фінансових ресурсів на економічний потенціал суб'єктів господарювання. Так, у Васьківської К. В., Лозінської Л. Д., Галімуку Ю. О. [25] аналізуються взаємозв'язки фінансових ресурсів та формування і реалізації таких складових економічного потенціалу підприємств, як кадровий, інформаційний, виробничий, інвестиційно-інноваційний та стратегічного розвитку. Н. Чухрай наголошує й на аспектах повноцінного забезпечення фінансовими ресурсами відносин підприємства з його зовнішніми та

внутрішніми контрагентами, іміджу, інновацій, а також процедур посилення власних конкурентних переваг [234, с. 13-28].

У Богма О., Ганечко І., Лимар В. [12, с. 64-65] показано специфічний характер фінансових ресурсів під час дотримання ключових принципів (характеристик, властивостей) економічного потенціалу підприємства. У Ареф'єва О. В., Мізюк С. Г., Ращепкін М. Д. [3, с. 8] ідентифіковано фінансові ресурси як один із факторів впливу на складники економічного потенціалу в бізнесі, зокрема за такими суб'єктами відносин, як споживачі, постачальники, персонал, партнери та інвестори.

Можемо резюмувати, що в дійсності, реалізація економічного потенціалу є свідченням максимально можливого раціонально-ефективного використання ресурсного забезпечення і стратегічних можливостей суб'єктів бізнесу. Відтак, повноцінне та своєчасне фінансування відповідних заходів у цьому напрямі слугує однією з безпосередніх умов прогресивного зростання.

Важливо акцентувати на тому, що реалізація фінансово-економічного потенціалу підприємства має особливо вагоме значення в контексті формування та використання фінансових ресурсів підприємств саме з огляду на їх інноваційну активність та розвиток. Адже саме інновації мають системно-прикладну роль, яка дозволяє підсилити ефективність практично всіх напрямів та складових функціонування і розвитку бізнесу. Зокрема, продуктові інновації (створення і впровадження яких дозволяє реалізувати виробничий потенціал підприємства), організаційні та управлінські (спрямовані на реалізацію інтелектуально-кадрового потенціалу підприємства), технічні й технологічні (реалізація яких максимально спрямована на повноцінне використання виробничого, інфраструктурного, логістичного потенціалу підприємства), юридичні інновації (орієнтовані на реалізацію інституційного [144, с. 5] та управлінського потенціалу підприємства), ринкові (дозволяють в повній мірі реалізувати маркетинговий потенціал суб'єкта господарювання) тощо.

На нашу думку, до четвертого напрямку значення фінансових ресурсів підприємства можна включити гарантування фінансової безпеки бізнесу. Такий

висновок робимо виходячи з результатів наукових досліджень. А саме, як зазначається у Кривенко А. Е. [98], фінансові ресурси виконують достатньо системну роль при формуванні та реалізації концепції управління фінансовою безпекою бізнесу як окремої сукупності теоретичних положень стратегій, елементів у сфері фінансової безпеки господарських систем, що цілковито слушно, адже саме по собі співвідношення (алокація, розміщення) фінансових активів підприємства безпосередньо відображає стан його фінансової стійкості, ліквідності і платоспроможності, а це провідні індикатори фінансової безпеки.

Однак, більше того, залучення і використання фінансових ресурсів, як зазначає Т. Бондарук, тісно пов'язане з формуванням економічних загальом та фінансових ризиків і загроз зокрема [14, с. 411-420]. Відтак, логічно стверджувати, що будь-які дії з фінансовими ресурсами підприємств безпосередньо позначаються на стані їх фінансової безпеки, а ризик-менеджмент стає невід'ємною компонентою системи фінансового менеджменту суб'єктів господарювання.

Етимологія слова «безпека» також передбачає формування належного фінансово-ресурсного забезпечення підприємства, у цьому сенсі фінансові ресурси мають також не аби яку значимість. З їх застосуванням підприємство нагромаджує як в обсягах і в структурі, так і в якісних характеристиках необхідне ресурсне забезпечення для належного функціонування, а, відтак, і гарантування прийнятної фінансової безпеки бізнесу у поточному часовому періоді і в стратегічній перспективі свого зростання. Аналогічні висновки знаходимо у Гайбура Ю. А. [37, с. 18]: «... за сучасного бізнес-середовища прямим і актуальним завданням безпеки функціонування і розвитку кожного суб'єкта господарювання стає досягнення та підтримання належного рівня фінансової стійкості і стабільності; при цьому, ключова роль тут відводиться політиці управління фінансовими ресурсами підприємств і організацій».

Врешті-решт фінансовий ресурс, як провідний актив у бізнесі, має відповідати не тільки за стабільне функціонування, безпеку і реалізацію потенціалу економічних агентів, але й за їх розвиток, запорукою якого є

конкурентні переваги. Саме тому до п'ятого напрямку відносно значення фінансових ресурсів для підприємств відносимо зміцнення конкурентоспроможності та забезпечення сталого функціонування і розвитку бізнесу. При тому, і конкурентоспроможність, і стале функціонування мають властиві їм передумови, засади. Як справедливо зазначається у багатьох дослідженнях з економіки та фінансів, одними з провідних у цьому сенсі є висока технологічність та інноваційна активність підприємств. Зокрема у Зозуляк М. М. [78] зазначається, що роль фінансових ресурсів особливо вагома в сенсі реалізації програм інноваційного розвитку бізнесу. Відповідно, фінансові ресурси інноваційно активних підприємств призначені окрім обслуговування основної діяльності й для інвестування інноваційних заходів. На думку Н. Демчишак, це та частина прибутку або інвестиційного капіталу, яка спрямовується на розроблення й комерціалізацію технологічних інновацій та інноваційної продукції, впровадження інновацій [48, с. 16-21].

Наголосимо, що питання визначальності фінансового забезпечення у контексті стимулювання інноваційного розвитку підприємств практично не обговорюється ставши аксіомою. Однак, з іншого боку, постійний дискурс точиться навколо джерел залучення відповідного фінансового ресурсу, передусім щодо внутрішнього чи зовнішнього; коротко- чи довгострокового; постійного чи обігового; з різним рівнем фінансового ризику та вартості обслуговування.

Не вдаючись до деталізації внеску фінансових ресурсів у забезпечення перебігу та досягнення результатів інноваційної діяльності підприємств, зауважимо, що загалом ця проблематика і розкрита й обґрунтована у багатьох наукових публікаціях [8; 10; 13; 18; 20; 28; 29; 228]. Як зазначає Я. Дропа, сьогодні механізм такого регулювання формується у рамках безпосередньо суб'єкта господарювання, відповідно регламентуючи ті або інші оперативні управлінські рішення з проблематики його інноваційного розвитку [65, с. 169-175]. Так, ряд аспектів фінансування інноваційного розвитку може регламентуватися стратегією інноваційного розвитку бізнесу.

Результати узагальнення значення фінансових ресурсів підприємств наведено на рис. 1.2.

Рис. 1.2. Аспекти значимості фінансових ресурсів для підприємств

Джерело: авторська розробка.

Для реалізації відповідних завдань потрібно розуміти увесь арсенал видів фінансових ресурсів, які перебувають (або ж потенційно можуть бути залученими) у розпорядженні підприємства та використовуються у тих, чи інших цілях, на тих, чи інших рівнях фінансових операцій і відносин зазначимо, що на сьогодні питання видів фінансових ресурсів та їх типології і класифікації достатньо глибоко досліджені в економічній літературі, а поле для новизни в цій сфері, скоріше, стосується цифровізації економіки і фінансів, розвитку цифрових фінансових ринків та ресурсів і т. п., що закономірно.

Відносно класичних підходів, то у підсумку аналізування досліджень, які стосуються управління фінансовими ресурсами підприємств, можна вести мову про наступну найбільш типову класифікацію їх видів (табл. 1.2). Її основна методико-прикладна роль полягає в тому, що в залежності який аспект фінансового менеджменту є актуальним на той, чи інший момент часу, застосовуються ті, чи інші класифікаційні ознаки, які дають можливість ідентифікувати ті види фінансових ресурсів, які найбільш прийнятні для залучення і використання.

До прикладу, коли йдеться про започаткування виробництва (бізнесу) та налагодження і обслуговування його поточної виробничо-господарської і фінансової діяльності, то у фокусі уваги перебувають фінансові ресурси, підібрані за такими класифікаційними ознаками, як характер використання, види сформованих активів; у випадку формування фінансового забезпечення у межах інвестиційної діяльності суб'єкта господарювання – строки залучення, джерела формування, джерела покриття, об'єкти інвестування; визначаючи джерела формування фінансових ресурсів, необхідних для тієї, чи іншої фази відтворення і розвитку бізнесу, доцільно оперувати видами фінансових ресурсів за їх цільовим призначенням, видами виробничої та фінансово-господарської діяльності, характером участі у виробничо-господарському і техніко-технологічному процесі; реалізуючи проактивну політику диверсифікації бізнесу та/чи здійснюючи високоризикові операції

доречно розуміти можливості та джерела формування фінансових ресурсів за ступенем їх ліквідності, а також строками погашення зобов'язань.

Таблиця 1.2

Класифікація видів фінансових ресурсів підприємства

Класифікаційні ознаки	Види фінансових ресурсів
За джерелами покриття активів	<ul style="list-style-type: none"> ▪ власний капітал; ▪ поточні зобов'язання; ▪ забезпечення майбутніх виплати та платежів; ▪ довгострокові зобов'язання
За видами сформованих активів	<ul style="list-style-type: none"> ▪ необоротні активи; ▪ оборотні активи
За джерелами формування	<ul style="list-style-type: none"> ▪ внутрішні фінансові ресурси; ▪ зовнішні фінансові ресурси
За відношенням до власності	<ul style="list-style-type: none"> ▪ власні кошти підприємства; ▪ залучені кошти; ▪ позикові фінансові ресурси
За призначенням та стратегічною зорієнтованістю	<ul style="list-style-type: none"> ▪ для виконання фінансових зобов'язань; ▪ для обслуговування витрат поточної діяльності; ▪ для забезпечення розширеного відтворення; ▪ для нагромадження та ефективного використання економічного потенціалу; ▪ для гарантування фінансової стабільності і безпеки; ▪ для зміцнення конкурентоспроможності і сталого розвитку бізнесу
За характером використання	<ul style="list-style-type: none"> ▪ вкладені в основні засоби; ▪ знаходяться в обігу, обслуговуючи поточний виробничий цикл;
За термінами залучення	<ul style="list-style-type: none"> ▪ власні фінансові ресурси; ▪ термінові фінансові ресурси; ▪ фінансові ресурси, термін залучення яких перевищує один рік; ▪ фінансові ресурси, залучені на термін до одного року
За об'єктом інвестування	<ul style="list-style-type: none"> ▪ фінансові ресурси, вкладені в реальні інвестиційні об'єкти; ▪ фінансові ресурси, вкладені у фінансові інструменти
За видами господарської діяльності	<ul style="list-style-type: none"> ▪ операційні; ▪ інвестиційні; ▪ фінансові
За характером участі	<ul style="list-style-type: none"> ▪ активні; ▪ пасивні
За правовою формою	<ul style="list-style-type: none"> ▪ акціонерні; ▪ пайові; ▪ індивідуальні
За рівнем ліквідності	<ul style="list-style-type: none"> ▪ найбільш ліквідні; ▪ середнього рівня ліквідності; ▪ низько ліквідні; ▪ неліквідні
За строками погашення	<ul style="list-style-type: none"> ▪ термінові зобов'язання; ▪ короткострокові пасиви; ▪ довгострокові пасиви; ▪ постійні пасиви

Джерело: складено автором за [6; 12; 21; 22; 23; 30; 33; 37; 38; 42; 25].

Позаяк, необхідно визнати, що і в цілях планування, і під час оперативного управління бізнесом більшість зі наведених класифікаційних ознак, а, відтак, і видів фінансових ресурсів застосовуються рідко. Найчастіше, зокрема в процесі формування інформаційно-аналітичного базису менеджменту фінансових ресурсів, оперують такими ознаками класифікації, зокрема, за:

- джерелами формування (власні, позичені, залучені); за місцем формування (внутрішні, зовнішні); за характером використання (вкладені в оборотні та необоротні активи); за кругообігом (початкові, прирощені); за методами формування (під час створення підприємства, за рахунок власних і прирівняних активів, які мобілізуються на фінансовому ринку, грошові надходження) [227, с. 36];

- походженням (власні, залучені, позикові); за характером використання (цільові, універсальні); за кругообігом (початкові, прирощені) [214, с. 119];

- джерелами акумулювання інвестицій (у фінансові, матеріальні, нематеріальні активи); за джерелами виникнення (власні, залучені); за формою власності (державні, приватні, змішані); за організаційно-правовими аспектами (індивідуальні, акціонерні, пайові); за інвестиційними об'єктами (основні, оборотні); за формами в процесі кругообігу (у виробничій, товарній, грошовій сферах) [241, с. 158-162];

- критеріями можливості бути засобом виконання фінансових зобов'язань (повноцінні, які, своєю чергою, поділяються на постійні (кошти на депозитах та в касі підприємства) і тимчасові (доходи за депозитами, кошти для перерахування до бюджету, тимчасово вільні кошти з фонду оплати праці та/чи амортизаційного фонду), резервні (готова продукція, нерухомість, транспортні засоби, депозити, дебіторська заборгованість, векселі отримані, цінні папери) [74, с. 44].

Таким чином, як можемо констатувати, наявна певна типовість у підходах при застосуванні класифікаційних ознак, які характеризують

провідні види фінансових ресурсів підприємств, і яка, згідно Я. Дропи, в найбільшій мірі зумовлена потребами фінансів (скерування фінансових потоків, операцій та відносин), економіки (налагодження перебігу бізнес-процесів, бюджетування і складання кошторисів, організація системи обслуговування витрат, забезпечення економічної ефективності виробництва та економічного розвитку підприємства) і менеджменту (управління фінансовими активами як системоутворюючою групою ресурсного забезпечення бізнесу) [65, с. 169-175].

Як слушно зазначає М. Петик, якщо ще більш глибоко деталізувати першопричини виокремлення та типології видів фінансових ресурсів підприємства, то вони криються у потребі, з одного боку, формування фінансових ресурсів (тут найбільш раціонально виділяти рядки пасиву бухгалтерського балансу), а з іншого – використання фінансових ресурсів (це здебільшого нарощення активів (необоротних та оборотних), фінансування витрат підприємства, здійснення інвестицій, капіталовкладення у розвиток і диверсифікацію бізнесу тощо) [158, с. 134-140].

Необхідно наголосити, що напрямом використання фінансових ресурсів підприємства, який характеризується чи не найбільшою актуальністю в контексті життєздатності та розвитку бізнесу в сучасних критично складних обставинах і умовах, є фінансування програм і проєктів його інноваційного розвитку. Якщо підприємство не плануватиме і не здійснюватиме таких витрат, не забезпечуватиме їх високу ефективність, такий суб'єкт господарювання не лише не втримається на ринку, а зіштовхнеться з регресивними тенденціями. Відтак, актуалізується завдання обґрунтування методології дослідження фінансових ресурсів у контексті забезпечення інноваційного розвитку підприємств, що є предметом наступного підрозділу дисертації.

Таким чином, раціональне та ефективне управління фінансовими ресурсами підприємства дає змогу вирішити комплекс завдань, які в тому числі дотичні до забезпечення його інноваційного розвитку, зокрема:

- визначення джерел та формування фінансових ресурсів, необхідних за обсягами й їх структурними характеристиками для організації і здійснення інноваційної діяльності в умовах глобальних викликів і загроз;

- обслуговування поточної виробничо-господарської та фінансової діяльності підприємства, здійснення необхідних витрат у потрібних обсягах;

- фінансування заходів з дослідження ринку, зокрема на предмет ідентифікації перспективних шляхів інноваційного розвитку бізнесу, вдосконалення продукції (послуг) підприємства, виявлення способів кращого задоволення потреб споживачів, слідування найбільш сучасним і прогресивним трендам інноваційного технологічного поступу бізнесу, застосування сучасних управлінських рішень, підходів;

- обслуговування витрат, пов'язаних з отриманням охоронних документів на об'єкти інтелектуальної власності, а також здійснення заходів, пов'язаних із захистом права на інноваційні розробки та інтелектуальну власність, що належить підприємству;

- фінансування програм і проєктів з навчання, підготовки та розвитку персоналу, зокрема залученого до інноваційної діяльності підприємства, організації та втілення в життя програм і проєктів з інноваційного поступу суб'єкта господарювання;

- фінансування діяльності, що стосується безпеки, захисту й реалізації фінансово-економічних інтересів стейкхолдерів (власників, засновників, топ-менеджменту, стратегічних партнерів по бізнесу, провідного персоналу) підприємства у процесі його інноваційного зростання.

Використання фінансових ресурсів у цілях забезпечення розвитку та нарощення обсягів фінансово-господарської діяльності підприємств має бути процесом, який підлягає ретельному моніторингу та контролю. Більше того, якщо йдеться про інноваційний розвиток підприємства, який, як зазначалося, достатньо витрато- та інвестиційно місткий, то аспект контролю й перевірки ефективності ще більш вагомий і значимий.

Саме тому особливої актуальності набувають питання узагальнення та

формування якісної методології дослідження й аналізування фінансових ресурсів у контексті забезпечення інноваційного розвитку підприємств, що є предметом наступного підрозділу дослідження.

1.2. Методологія дослідження фінансових ресурсів у контексті забезпечення інноваційного розвитку підприємств

В економічній літературі достатньо багато уваги приділяється категорії «розвиток підприємства». Попри, на перший погляд, загально зрозумілу сутність цього поняття більш прискіпливий погляд та дискурси у цій сфері переконливо доводять, що це не так і, зазвичай, цій проблематиці приділяються не тільки цілі статті, але й монографічні та дисертаційні дослідження. Як наслідок, існують цілі класифікації типів і видів розвитку, стратегій і тактик управління розвитком, його факторів, чинників, умов, методичних підходів до аналізування, індикаторів діагностики і т. п.

У підсумку вивчення цих та інших результатів досліджень, ми притримуємося думки, що розвиток є одним з типів відтворення бізнесу. Тут можна застосовувати різні формулювання, однак в разі зменшення обсягів діяльності чи скорочення низки параметрів (зниження показників) потрібно вести мову про *звуження* діяльності чи спад бізнесу; в разі збереження стабільних обсягів господарювання й оперування більш-меншими сталим ресурсним забезпеченням потрібно говорити про діяльність підприємства; в разі нарощення обсягів витрат і доходів, збільшення кількості споживачів, розширення ринкової частки, приросту активів та ресурсного забезпечення можна стверджувати про розвиток; в разі збереження існуючих масштабів діяльності та при цьому істотної ефективізації виробництва і бізнесу в цілому йдеться про зростання ефективності. Відтак, за обраного нами підходу розвиток тісно корелює з розширеним відтворенням за його провідними ознаками, характеристиками.

Розвиток може відбуватися не в цілому, а, наприклад, за окремими

функціональними сферами (складовими, напрямками бізнесу), як от фінанси, маркетинг, виробництва, технологічний базис, логістика, збут і т. п. Позаяк, з іншого боку, розвиток може мати різні чинники, які його зумовлюють, на кшталт, вливання інвестицій, розробка / залучення передових прогресивних технологій, модернізація матеріально-технічної і техніко-технологічної бази виробництва, осучаснення систем менеджменту, включно з покращенням інтелектуально-кадрового потенціалу підприємства, удосконалення маркетингу, дистрибуції, просування та збуту продукції у цільових ринкових сегментах.

Однак, з-поміж інших існує чи не найбільш значимий чинник, який має міжфункціональний характер та потужні синергічні ефекти, адже позитивно позначається на головних параметрах розвитку, що в підсумку зводиться до досягнення найвищої мети в бізнесі – зміцнення конкурентних позицій суб'єкта господарювання на ринку. Йдеться про інноваційний тип (шлях, метод, засіб) розвитку підприємства.

Ефективна політика інноваційного розвитку бізнесу – це завжди перевага, коли її результатами стають вища якість і конкурентоспроможність продукції, переваги в маркетингу, інтенсифікація та ефективізація виробничо-господарських процесів, інновації, а, відтак, успіхи в організації та управлінні бізнесом, техніці і технологіях тощо. Але, з іншого боку, інноваційна діяльність тісно корелює зі значними додатковими витратами, часто – масштабними інвестиціями, високим рівнем ризику та невизначеності, відволіканням частини організаційно-управлінського ресурсу на конкуренцію в нових сферах (зокрема досліджень і розробок, результатів інтелектуальної власності). Інноваційно активні підприємства також стикаються з питаннями додаткового персоналу (науково-дослідного), устаткування, матеріально-технічного, ресурсного забезпечення і приміщень для проведення НДДКР, експериментів, випробувань, юридичного супроводу в частині охорони патентного права на інновації й об'єкти інтелектуальної власності та ін.

Таким чином, дуже тісними стають питання інноваційного розвитку

підприємства та фінансових ресурсів на його забезпечення. Однак, спершу необхідно чітко ідентифікувати поняття інноваційного розвитку підприємства, його складові та характеристики, умови і чинники, а також методику відстеження його показників.

Аналізуючи результати наукових досліджень відносно поняття інноваційного розвитку, можна виокремити низку напрямів. По-перше, це підхід, за якого у фокусі уваги безпосередньо інноваційна діяльність та її результати (без впливу на функціонування і розвиток самого бізнесу). Так, у дослідженні Микитюк П. П., Крисько Ж. Л., Овсянюк-Бердадіна О. Ф., Скочиляс С. М. [131, с. 24] зазначається, що інноваційний розвиток підприємства набуває двох провідних ознак – предметної, спрямованої на отримання нових результатів досліджень і опрацювань (іншими словами увага фокусується на науково-дослідній діяльності підприємства та її результатах) та функціональної, коли акцентується на функціях комерціалізації інновацій, якими в класиці є розробка, впровадження, поширення інновацій, реалізація інноваційних проектів.

Другий підхід вже тісніше пов'язаний з результатами інноваційної діяльності підприємств (однак лише відносно окремих видів інновацій) і їх впливом на ті, чи інші аспекти функціонування та розвитку бізнесу. Як аргументовано у Волобуєв Г. С. [31, с. 214], «... інноваційний розвиток забезпечують продуктові та технологічні інновації, що дозволяють зміцнити конкурентоспроможність продукції, технологічну конкурентоспроможність бізнесу; також важливою є схильність підприємства до сприйняття і використання можливостей інновацій».

Розглядаючи проблематику інноваційного розвитку підприємств телекомунікаційної галузі, у публікації Зеліско І. М. [77, с. 27] зазначається, що він базується на нових прогресивних рішеннях у сфері ІКТ-продукції, інформаційних технологій, а також створенні нових бізнес-комбінацій. Таким чином, ставка робиться на продуктові, технологічні та управлінські нововведення. А такі види інновацій, як технічні, технологічні та

інформаційні, стали провідними для сучасних інноваційно-активних підприємств агропродовольчого сектора національної економіки України [236, с. 98-106].

Вочевидь, цей ряд прикладів можна продовжувати та погодитися, що в залежності від специфіки того, чи іншого виду економічної діяльності дійсно в пріоритеті можуть перебувати ті, чи інші конкретні види інновацій. Разом із тим, якщо політика інноваційного розвитку бізнесу системна, то в різній мірі уваги, але завжди у полі зору (політики) перебуває увесь спектр сфер нововведень, включно з ще не існуючим на нині, однак потенційно перспективним в оглядній перспективі.

До третьої групи можна віднести підхід, коли інноваційний розвиток розглядається як вплив усіх видів інновацій на покращення характеристик функціонування і розвитку бізнесу. До прикладу, Д. Крилов тлумачить інноваційний розвиток як постійну організовану діяльність, орієнтовану на дослідження і виявлення нових можливостей розвитку та ефективізації бізнесу, задоволення потреб споживачів за рахунок активної інноваційної діяльності, у підсумку якої формуються нововведення, впровадження яких у господарській практиці дає найкращий результат. При цьому важливо аби мова йшла про всі види і типи інновацій. Саме так вони і стосуються, і впроваджуються, і дають результат за різними функціональними напрямками функціонування та розвитку бізнесу [99, с. 9].

На думку К. Шапошникова, генеральною метою інноваційного розвитку бізнесу є перемога в конкурентній боротьбі. Водночас, це не тільки більш якісна і конкурентоспроможна продукція. Це ще й переваги у виробництві, організаційно-управлінській системі, більш ефективні маркетингові стратегії, конкурентоспроможні робочі місця і прогресивний персонал, переваги в техніко-технологічній базі [256, с. 66-72]. Тобто знову ж таки простежується комплексний характер, пов'язаний з активною діяльністю суб'єктів господарювання щодо створення і використання всіх видів інновацій.

Не вдаючись до перебільшення подання думок інших прихильників цієї групи трактувань інноваційного розвитку підприємства, вважаємо цей напрям на загал коректним. Справді, інноваційний розвиток не повинен зациклюватися виключно на технологічних чи продуктових інноваціях, це має бути «філософія життя» і розвитку бізнесу. Однак, на нашу думку, «розвиток» це про більше, ніж види інновацій. Це політика, а вона включає питання системного управління.

Саме тому позитивно, що до третього підходу щодо сутнісного тлумачення інноваційного розвитку бізнесу можна віднести ті, спільним знаменником яких є спосіб економічного зростання. Так, звернімо увагу, що в дослідженні Найдюк В. С [137, с. 252] інноваційний розвиток запропоновано тлумачити, власне, як спосіб розвитку (поступу, зростання), який досягається за рахунок впровадження результатів планових систематичних досліджень і розробок за всіма аспектами діяльності підприємства у відповідності до сучасних тенденцій розвитку НТП та ситуації у сфері споживчого попиту, з використанням власних переваг і ресурсних можливостей і задля зміцнення конкурентоспроможності.

Такий підхід характерний і для низки інших публікацій, присвячених питанням інноваційного розвитку в бізнесі. Це, зокрема, праці С. Ілляшенка, В. Захарченка, Ю. Погорелова та ін. [46; 58; 59; 62; 64; 80; 83; 166], де на загал розвивається ідея того, що за традиційного менеджменту в бізнесі забезпечується його ефективне функціонування та навіть розвиток, однак, якщо суб'єкт господарювання планує виходити на новий більш якісний щабель поступу, то тут не обійтися без належного рівня інноваційної активності.

З іншого боку, інноваційна діяльність та активність, як спосіб зростання, стає вже не завданням, а повсякденним стратегічним імперативом для підприємств, які спеціалізуються на певних видах економічної діяльності. Це, до прикладу, ІКТ, послуги у сфері маркетингу та інновацій, послуги у галузі високих технологій та й на загал креативний сектор місцевої

чи національної економіки (галузі, де створюється інтелектуальна власність – реклама, музика, ЗМІ, комп'ютерні ігри, фотографія, кіно, архітектура, мода, дизайн, видавнича справа, декоративно-прикладне мистецтво). Більш детально питання інноваційного розвитку суб'єктів креативної економіки розкриті в дослідженнях Давимуки С. А., Федулової Л. І. [97; 171].

Направду, вважаємо, що інноваційний розвиток дійсно відповідає такій філософії, як спосіб економічного зростання і навпаки. Однак, знову ж таки, спосіб це ще не результат, його ще необхідно втілити в життя, досягти при цьому потрібного рівня ефективності і перекласти такі досягнення на параметри і сфери розвитку бізнесу, корпоративної структури.

Відтак, по-четверте, інноваційний розвиток підприємства тлумачить як результат його інноваційної активності, діяльності. Такі ідеї набули свого переконливого розвитку у Адаменко О. А. [1, с. 7], де визначено три фази (категорії) інноваційної політики підприємства. Першою є інноваційний процес (з властивими його елементами: генерування ідеї, маркетингові дослідження, налагодження виробництва, реалізація інновацій, оцінка ефективності, дифузія інновацій). Другою – інноваційна діяльність (постановка цілей впровадження інновацій, налагодження інноваційного процесу, координація та контроль його перебігу. Третьою – безпосередньо інноваційний розвиток з визначенням його пріоритетних напрямів, а також розробкою стратегії інноваційної діяльності за окремими інноваційними проектами. На нашу думку, такий підхід має певну логіку, оскільки результат (а саме – розвиток) досягається лише у підсумку забезпечення якісних змін і зрушень у параметрах корпоративного підприємства. Однак, з позиції управління розмежовувати інноваційні процеси і діяльність та інноваційний розвиток згубно, адже вони мають підпорядковуватися єдиній меті; ба більше інноваційний розвиток слугує єдиним початком всієї інноваційної політики в бізнесі.

До п'ятої групи можна віднести найбільш системний підхід, за якого інноваційний розвиток підприємства пов'язують зі системною роботою у

межах повного спектру діяльності від обґрунтування ідеї новацій та нововведень до виведення інноваційної продукції на ринок, становлення на підприємстві повноцінної організаційно-управлінської системи менеджменту інноваційного розвитку. Так, у праці Волобуєва Г. С. [32, с. 214] зазначається, що критеріями інноваційного розвитку підприємства є постійна науково-дослідна робота, здійснення досліджень і розробок, вдосконалення застосовуваних техніки і технологій, повноцінне фінансування внутрішніх НДДКР, результативність таких витрат, доведення досліджень до науково-технічних рішень, їх втілення в інноваційній продукції, яка займає власну нішу на ринку, змінюючи структуру попиту і пропозиції.

Інноваційний розвиток підприємства потребує системного підходу, за якого це окремий вектор управління, що має всі властиві підсистеми менеджменту, відповідальні за організацію процесів, фінансову, мотиваційну та іншу підтримку, планування заходів і втілення їх результатів у життя, аналізування та діагностику ефективності, управлінський контроль в цій сфері [85, с. 247-251].

Окремим блоком досліджуваної проблематики є ідентифікація напрямів системного інноваційного розвитку підприємства. Тут необхідно звернути увагу на підхід О. Адаменка, за котрого напрями інноваційного розвитку пропонується визначати за такими класифікаційними ознаками, як

- 1) стратегічна спрямованість (збалансований, наступаючий та захищаючий інноваційний розвиток),
  - 2) рівень (локальний і глобальний розвиток),
  - 3) строки реалізації (довго-, середньо- і короткостроковий розвиток),
- сфера застосування (продуктовий, технологічний, ринковий, організаційно-управлінський, ресурсний розвиток) [1, с. 8].

Значиму увагу питанням системного інноваційного розвитку суб'єктів господарювання присвячено у монографії Рогоза М. Є., Вергал К. Ю. [176, с. 5-6], де саме зазначається, що інноваційний розвиток пов'язаний з активною інноваційною діяльністю підприємства, яка не ситуативна, не дискретна, а

постійна і комплексна, передбачає впровадження цілісних алгоритмів постійного вдосконалення роботи з генерування та відбору перспективних інноваційних ідей та рішень, розробку стратегії та застосування методики планування інноваційної діяльності, розуміння джерел залучення, якісного розподілу та ефективного використання ресурсного забезпечення у визначених цілях. У сукупності така робота забезпечує безперервність відповідних перетворень за всіма елементами і складовими інноваційного розвитку бізнесу. При тому, інноваційний розвиток визначається топ-менеджментом суб'єкта господарювання як стратегічний вектор поступу бізнесу, що чітко закріплено й на постійній основі оновлюється у межах корпоративної стратегії підприємства.

Погоджуємося, що саме системний підхід є пріоритетним у застосуванні до аналізу параметрів інноваційного розвитку суб'єкта господарювання. Він, беззаперечно, має стати одним із принципів політики управління системним зростанням в бізнесі. Однак, важливо розрізняти метод менеджменту (системний підхід) та результат (досягнення завдань інноваційного розвитку). Очевидно, що другий без першого мало ймовірний, проте етимологічно вони видаються відмінними поняттями.

Отже, у підсумку узагальнення результатів наукового дискурсу в частині інноваційного розвитку сформулюємо авторське бачення цього поняття, а саме: інноваційний розвиток підприємства – це процес покращення внутрішніх (показники обсягів, ефективності, провідні структурні, зокрема капіталу, співвідношення) та зовнішніх (ринкова частка, охоплення споживачів, зовнішня інвестиційно-інноваційна активність і т. п.), кількісних і якісних характеристик його функціонування, які досягаються за рахунок активної інноваційно-технологічної діяльності, що реалізується на системній основі. Системна основа передбачає наявність на підприємстві організаційно-управлінської підсистеми менеджменту інноваційної діяльності та технологічного розвитку, відповідальної за планування, організацію, реалізацію, мотивацію та контроль політики, яка реалізується в

цій сфері, впровадження на підприємстві внутрішнього стандарту інноваційного розвитку як сукупності вимог, правил, інструкцій та принципів щодо запровадження еталонних заходів і дій з управління інноваційно-технологічною діяльністю, її функціональними напрямками, відповідальними структурними підрозділами, бізнес-процесами, відносинами з суб'єктами внутрішнього і зовнішнього середовища. Такі висновки можна зробити за результатами аналізування публікацій [116; 117; 120; 122; 126; 128; 135; 150].

Такий підхід дає можливість поєднати переваги й сильні сторони інших, наведених вище методичних практик, та водночас вивести активності у сфері інновацій та прогресивних технологій у ранг провідних щодо функціонування та розвитку бізнесу. При тому, як на наш погляд, інноваційний розвиток підприємства хоча й можна трактувати стратегічним і таким, що на нього мають «працювати», орієнтуватися всі інші підсистеми бізнесу, та все ж розглядаємо його як окрему складову загального корпоративного розвитку бізнесу. До інших напрямів можна віднести загалом економічний, інвестиційний, фінансовий, виробничий, збутовий, соціальний та ін. типи розвитку.

Маючи визначальний вплив на стратегію, тактику, політику та врешті – можливості і передумови розвитку підприємства, інноваційний розвиток потребує належного й достатнього, переважно, значного за обсягами фінансового забезпечення або іншими словами – фінансових ресурсів. При тому, з позиції фінансового менеджменту найбільш актуальними питаннями, які постають, є: 1) обсяги і джерела формування інвестиційного забезпечення НДДКР підприємства; 2) фінансування діяльності з охорони і захисту об'єктів інтелектуальної власності, інших відносин у сфері патентного права та захисту результатів досліджень і розробок (інновацій); 3) обсяги і джерела залучення фінансових ресурсів на поточні потреби інноваційної діяльності, розвитку; 4) напрями розміщення та формування оптимальної структури фінансових ресурсів на інноваційні цілі; 5) раціональне й ефективне

використання фінансових ресурсів у відповідності до темпів та результатів перебігу інноваційної діяльності; 6) управління доходами від реалізації інноваційної продукції та прибутком, генерованим інноваційною діяльністю; 7) реінвестування прибутку від продажу інноваційної продукції та надання (переуступки) прав на об'єкти інтелектуальної власності підприємства.

Як можемо констатувати у підсумку низки досліджень [147; 226; 231; 234; 240; 248; 253; 255], ці питання, по суті, охоплюють стадії технологічного процесу фінансового менеджменту інноваційного розвитку суб'єкта господарювання. З іншого боку, вони потребують повноцінного узгодження з технологічними етапами управління безпосередньо інноваційною діяльністю та/чи розвитком підприємства. До таких, як свідчать результати аналізування наведених вище аспектів економічної сутності, значимості, а також методики практичної апробації інноваційно-технологічної діяльності в бізнесі, можна віднести:

- 1) формування інституційно-організаційного та нормативно-методичного забезпечення інноваційного розвитку підприємства;
- 2) організація та планування інноваційного поступу (розробка стратегії та програми заходів, визначення напрямів інноваційного зростання, спеціалізація на типах та видах інновацій тощо);
- 3) аналіз внутрішнього та зовнішнього середовища інноваційно-технологічної діяльності та активності;
- 4) розробка планового стратегічного портфеля напрямів і продуктів інноваційного розвитку;
- 5) управління фундаментальними та прикладними дослідженнями, НДДКР, дослідженнями і розробками, створення й апробація прототипів і тому подібних;
- 6) маркетинг та виробництво інноваційної продукції;
- 7) реалізація інноваційної продукції.

Отже, у підсумку поєднання зазначених параметрів формується матриця узгодження аспектів фінансових ресурсів у контексті забезпечення інноваційного розвитку підприємства (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Концептуальна матриця узгодження аспектів інноваційної діяльності та фінансових ресурсів її реалізації

Джерело: авторська розробка.

На нашу думку, у відповідності до змістової та технологічно-процесуальної структури інноваційно-технологічного поступу, з одного боку, і формування та використання фінансових ресурсів підприємства, з іншого боку, здійснюється також і побудова методології аналізування фінансових ресурсів у контексті забезпечення інноваційного розвитку суб'єктів господарювання (рис. 1.4).

Фактично, перед дослідником постає питання підбору всієї сукупності показників, які характеризують якість та ефективність формування й використання фінансових ресурсів і скерування їх в цілях активізації та підтримки інноваційної діяльності, а також показників, що відображають перебіг процесів інноваційного розвитку суб'єкта господарювання.

Рис. 1.4. Методичні засади аналізування фінансових ресурсів у контексті забезпечення інноваційного розвитку підприємства

Джерело: авторська розробка.

У підсумку формуються два блоки показників: 1) аналізування фінансових ресурсів підприємства, 2) аналізування інноваційного розвитку. Так, у першому блоці ключові питання стосуються характеристики якості

фінансових ресурсів підприємства, раціональності їх розміщення в складі активів та пасивів (капіталу) підприємства, вартості їх залучення і використання, менеджменту фінансових ресурсів в частині впливу цих процесів на стійкість і стабільність фінансового стану суб'єкта господарювання, його здатність відносно своєчасних і повноцінних розрахунків з контрагентами по інноваційній діяльності, а також впливу фінансових ресурсів на ефективність господарювання і інноваційної діяльності суб'єкта бізнесу.

Відносно, процесів інноваційного розвитку, то ключовими об'єктами аналізування стають: загальний рівень інноваційно-технологічної активності, обсяги і динаміка виробництва та збуту інноваційної продукції, ступінь технологічної модернізації матеріально-технічної і техніко-технологічної бази виробництва, якість роботи з охорони та захисту об'єктів інтелектуальності власності, дохідність і прибутковість інноваційної діяльності, а також вплив цих процесів на загальну прибутковість і загальні параметри поступу корпоративної структури.

Групування вказаних параметрів дає можливість виходити на відповідні напрями аналізування фінансових ресурсів окремо та в частині впливу на інноваційний розвиток підприємства зокрема. Тоді, як застосування загальних і спеціальних методичних підходів та прийомів аналізування дозволяє проводити більш ретельне та глибоке аналізування, включно з динамічно-інтегральним аналізом, для чого потрібно вміти обчислювати критичні (порогові, граничні) межі відповідних показників (індикаторів), а також вагових коефіцієнтів тих, чи інших параметрів, що характеризують і процеси інноваційного зростання і їх фінансове забезпечення.

Потрібно визнати, що на загал методика аналізування фінансового забезпечення на сьогодні в достатній мірі розроблена та узагальнена. Водночас, якщо йдеться про інноваційний розвиток, то тут, беззаперечно, наявна відповідна властива йому специфіка. До прикладу, особливості тут часто зводяться до перевірки тих функцій і завдань, які має виконувати (реалізувати) фінансове забезпечення в контексті підтримки процесів інноваційної діяльності

та зростання. І це закономірно, адже саме фінансові ресурси слугують чинником інноваційного розвитку, а не навпаки. Хоча тут теж є зв'язок, який проявляється в тому, що ефективна інноваційна діяльність сприяє нарощенню обсягів виробництва і збуту продукції та підвищенню ефективності бізнесу, а, відтак, і покращенню фінансово-економічного стану суб'єкта господарювання.

Відповідно, у багатьох дослідженнях з економіки та фінансів робиться спроба напрацювати та/чи вдосконалити методичне забезпечення аналізування впливу чи зв'язків між фінансовими ресурсами і змінами в інноваційній активності підприємства. Зокрема у дослідженні Колодізева О. М. [90, с. 20], пропонується багаторівнева система економетричних моделей залежності результативності інноваційної діяльності від фінансового забезпечення інновацій. Автором розроблені та апробовані моделі трьох рівнів впливу:

1) на обсяги діяльності таких факторів, як джерела фінансування інноваційної діяльності;

2) джерел фінансування інноваційного розвитку від частки реалізованої інноваційної продукції, кількості освоєних видів інноваційної продукції, обсягу виконаних наукових та науково-технічних робіт;

3) ендогенних показників інноваційної діяльності від екзогенних параметрів. По суті, в основі методики – багаторівнева система економетричних моделей залежності результативності розвитку підприємства у підсумку активізації інноваційної діяльності від параметрів фінансового забезпечення інновацій, зі застосуванням якої ідентифіковано позитивний вплив на інноваційну активність та її результати збільшення обсягів фінансування інноваційної діяльності практично зі всіх джерел, що забезпечують нарощення обсягів виконаних наукових та науково-технічних робіт.

Дійсно, застосування методів економіко-математичного моделювання суттєво розширює можливості під час аналізування впливу формування та використання фінансових ресурсів на інноваційний розвиток в бізнесі. Позаяк, на нашу думку, узагальнення (і поширення, вважання їх закономірними і

такими, що можуть екстраполюватися на генеральну вибірку) результатів на мезо- та макроекономічному рівнях має більшу значимість. Тоді, як на мікрорівні існує специфіка у тих підприємствах, діяльність яких аналізувалася. Відтак, поширення загальних трендів на мікрорівні може виявитися не коректним та в кожному конкретному випадку потребує нових спостережень.

Присутні в економічній літературі також підходи, орієнтовані на здійснення інтегральної оцінки, по-перше, якості фінансових ресурсів підприємства [7, с. 682-686]; по-друге, ефективності інноваційної діяльності; по-третє, моделювання впливу першого на друге [91, с. 192-200]. Інтегральну або ж композиційну оцінку інноваційного розвитку суб'єкта господарювання у Волощук Л. О., Кірсанова В. В. [34, с. 69] пропонується здійснювати за трьома групами параметрів: (1) комерційна складова, (2) техніко-технологічна складова, (3) результативна складова. Кожна зі складових характеризується власною системою показників, що її визначають. Композиційний індекс пропонується обчислювати методом середньоквадратичного відхилення від значення так званого еталонного інноватора (за таке прийнято показник на рівні два), інноваційний розвиток якого позитивний та має найкращі параметри відносно обсягів і динаміки зростання.

На нашу думку, застосування методів композиційного аналізування під час оцінювання і процесів інноваційного розвитку, і їх фінансового забезпечення, і у комплексі не лише правомірне, але має властиві переваги. Насамперед варто вказати, що мова йде про складні системні аспекти розвитку бізнесу, які характеризуються численними умовами та залежать від впливу значного спектру різнохарактерних чинників. Відтак, саме інтегральне оцінювання дозволить діагностувати реальний стан справ у аналізованій сфері. Більше того, особливе прикладне значення саме композиційних підходів полягає в тому, що вони відкривають можливості для динамічного аналізу (порівнювати в динаміці можливо лише кількісні дані та які співвимірні і саме такими ознаками наділені інтегральні індекси інноваційного розвитку підприємства).

Розуміючи всю складність (а з іншого боку – дискусійність та слабкі місця) інтегрального аналізування фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємств, останніми роками активізувалися дослідження, де в таких цілях застосовуються найбільш прогресивні методи й методики. Це і штучний інтелект, нейронні мережі, машинний дизайн тощо. Так, у праці Дубницького В. І., М'ячин В. Г. [70, с. 134-139] на основі даних тридцяти чотирьох аналізованих суб'єктів господарювання здійснено формування системи фінансових індикаторів для дискримінантних та нейромережових моделей аналізування фінансових ресурсів і фінансово-економічного стану суб'єктів господарювання, що здійснюють інноваційну діяльність на постійній основі, а також розроблено методику аналізування ймовірності їх банкрутства. У підсумку автори довели, що більш схильними до інноваційної діяльності (при тому важливо наголосити, що саме до повного циклу – від генерування ідей до збуту на ринку нової інноваційної продукції) є ті суб'єкти господарювання, фінансове забезпечення яких краще. Крім того, сучасні методики аналізу, зокрема застосування аналітичних платформ, наприклад «Deductor», дає змогу формувати дискримінантну та нейромережову моделі оцінювання фінансового стану та ймовірності настання банкрутства підприємств.

Погоджуємося, що застосування сучасних методичних підходів до прогнозування, моделювання та виявлення всесторонніх взаємозв'язків між різними незалежними змінними має вагоме методико-прикладне значення і дозволяє отримувати, по-перше, більш обґрунтовані й достовірні результати і висновки, по-друге, відносно параметрів, де раніше, відповідну аналітику провести було складно. Разом із тим, використання таких практик потребує впровадження на підприємствах відповідних прогресивних ІКТ, а також залучення фахівців з такими компетенціями. Водночас, це також частина роботи з інноваційного розвитку бізнесу і її слід розвивати. В іншому разі менеджмент підприємства буде здійснювати аналітичні оцінки інноваційного розвитку свого бізнесу застарілими (а, відтак, не конкурентоспроможними) методами.

Окремої уваги потребує дослідження специфіки фінансових ресурсів, а також інноваційного розвитку у різних секторах економіки та видах економічної діяльності. До прикладу, цікавими видаються співвідношення таких можливостей і активностей у секторах малого і великого бізнесу. Як відомо, в економічно розвинених країнах світу саме малий бізнес є більш мобільним, меншим ризиковим і таким, що готовий здійснювати апробацію інновацій та нововведень. Відтак, відомими є практики, коли інновації спершу створюються (або принаймні фінансуються відповідні дослідження і розробки) великими підприємствами, однак надалі для їх апробації та просування на ринок перших взірців інноваційної продукції використовуються можливості малих суб'єктів господарювання. Відповідно, більш інноваційними є саме малі підприємства, тоді як значні обсяги фінансових ресурсів традиційно присутні у великого бізнесу.

Тому важливий потенціал співпраці і кооперації в аналізованій сфері, зокрема за рахунок створення кластерів, техніко-впроваджувальних зон, технопарків та інших локальних інтегрованих структур і систем. Власне, в їх межах значно розширюється спектр можливостей потенційних джерел фінансування інноваційної діяльності підприємств – учасників. Аналогічні висновки можна робити й у частині фінансово-інвестиційної підтримки високотехнологічних стартапів.

Відносно ж видів економічної діяльності, то ми не погоджуємося з окремим висновками, які можна віднайти в економічній літературі та які стосуються того, що об'єктивно різною є потреба в інноваціях залежно від виду діяльності підприємства (наприклад, у промисловості вона вища, тоді як торгівлі – мінімальна). На нашу думку, інноваційний тип розвитку не лише притаманний, але критично необхідний для суб'єктів господарювання всіх видів економічної діяльності. Різняться лише типи та види інновацій, а також відповідні сфери, в яких найбільш доцільно їх створювати і розвивати. При тому, не відкидаємо важливості й організаційних, управлінських, маркетингових, юридичних інновацій і т. п. Позаяк, за будь, якої ситуації

найбільш складним і нагальним залишається питання ідентифікації доступних і надійних джерел формування фінансових ресурсів підприємств в умовах їх інноваційного розвитку. Саме тому обґрунтування теоретико-методичних засад у цій сфері є предметом наступного підрозділу дослідження.

1.3. Джерела формування фінансових ресурсів підприємств в умовах інноваційного розвитку

Фінансове забезпечення закономірно вважається головним (заразом із інтелектуально-кадровим) у бізнесі, зокрема, коли йдеться про реалізацію капіталомістких і стратегічно важливих проєктів підприємств, до яких, безумовно, відносяться ініціативи у сфері інноваційного зростання. Інноваційний розвиток – це постійна системна робота над портфелем проєктів у різних сферах та відносно різних типів і видів інновацій, які, при тому, об'єднані спільною метою, цілями і завданнями.

Кожен з цих планів потребує інвестицій, а також фінансових ресурсів, які будуть скеровані на обслуговування поточних витрат. Здебільшого, фінансування інноваційного розвитку характеризується нестабільністю в обсягах, різностроковістю вкладень і віддачі, проблематичністю в передбаченнях щодо настання негайної потреби, форсмажорністю тощо. Зазначене актуалізує завдання ретельного прогнозування і планування фінансових ресурсів під цілі інноваційної діяльності та розвитку суб'єктів господарювання.

Своєю чергою, як правило, складним і водночас важливим питанням є джерела залучення фінансових ресурсів. Звісно, в ідеалі це власні кошти підприємств та реінвестований прибуток, однак такими можливостями наділені далеко не всі суб'єкти господарювання, а тим більше в критично складних соціально-економічних обставинах, зумовлених негативними наслідками і викликами повномасштабної війни. Вітчизняні підприємства й у

передвоєнний період характеризувалися не надто стійким і стабільним фінансово-економічним станом, а сьогодні в умовах війни, як свідчать експертні опитування, фінансове забезпечення і оборотний капітал – ключова проблема підтримки життєздатності бізнесу.

Саме тому, питання визначення надійних і доступних джерел формування фінансових ресурсів інноваційного розвитку підприємств критично актуальні, потребують ретельного вивчення (з теоретико-методичної точки зору) та планування (у прикладному сенсі), слугують невід’ємною і однією з провідних компонент (завдань) в системі фінансового менеджменту інноваційної діяльності та активності в бізнесі.

Зауважимо, що господарською практикою та результатами численних наукових досліджень сьогодні напрацьовано певний усталений набір джерел (а також, механізмів, інструментів, засобів) фінансування діяльності підприємств, що традиційно формується із коштів власного та позикового або прирівняного до них капіталу. Ці ж методи абсолютно прийнятні і під час планування фінансового забезпечення інноваційного розвитку бізнес-структури.

Позаяк, фінансові ресурси, які спрямовуються на потреби інноваційної активності і діяльності, закономірно, наділені й певною специфікою, особливостями. Відтак, доцільно вести науковий дискурс і в його підсумку розробити матрицю шляхів і засобів формування фінансових ресурсів інноваційного розвитку підприємства з такими її елементами, як джерела фінансування бізнесу на загал, засоби фінансування безпосередньо інноваційного розвитку, традиційні та специфічні фінансові інструменти, внутрішні та зовнішні можливості.

Однак, спершу доцільно узагальнити традиційні класичні погляди науковців щодо векторів формування фінансових ресурсів. Так, у публікаціях, де автори не вдаються до формування розлогої класифікації джерел та засобів залучення фінансових ресурсів, а в більшій мірі звертаються до умовно «природних» процесів започаткування і розвитку

бізнесу [37, с. 14-21], здебільшого йдеться про такі статті формування фінансового забезпечення бізнесу, як статутний (акціонерний) капітал, який, фактично, слугує стартовим капіталом підприємства за рахунок, якого купують основні засоби та засоби обігу і розпочинається виробничо-господарська діяльність; доходи від основної та іншої діяльності (звичайний, капітальний, дивідендний); амортизаційні відрахування від основних засобів, нематеріальних активів та інших необоротних активів; внутрішні кредити і позики (у товарній чи грошовій формах). Зрозуміло, що це лише власні та ще й найбільш доступні фінансові активи суб'єктів господарювання, тоді як в процесі розвитку з'являються можливості для алокації фінансових ресурсів зі прибутку, а також і зовнішніх джерел фінансування.

Водночас, підприємства можуть поетапно розвивати і нарощувати власний вільний фінансовий ресурс під цілі інноваційного зростання. Для цього (якщо не стоїть завдання як найоперативнішого розгортання діяльності відносно створення і впровадження нововведень та прогресивних технологій, а ставка робиться на природні процеси досягнення активності у сфері досліджень і розробок) надлишок коштів може виводитися з кожного наступного циклу кругообігу фінансових ресурсів.

Відомо, що на першому етапі грошові засоби скеровують на придбання сировини та інших матеріально-технічних ресурсів набуваючи форму виробничих запасів; на наступному етапі у процесі виробництва вони втілюються у незавершене виробництво, а далі – у готову продукцію; на завершальній стадії відбувається процес реалізації продукції з певною надбавкою, частину якої утворює чистий прибуток. Звичайно, що нарощення обсягів виробництва, диверсифікація бізнесу та досягнення процесів розширеного відтворення капіталу потребують скерування прибутку на ці цілі. Однак, за вивіреного бюджетування у підприємства з'являються можливості для скерування частини доданої вартості саме на організацію і подальший розвиток інноваційної діяльності.

Інша група науковців, визначаючи концептуальні засади джерел

формування фінансових ресурсів підприємства, виходить з статей пасиву балансу. Пасив являє собою джерела формування капіталу, відтак кожна з його статей характеризує певне властиве їй джерело акумулювання коштів [72; 76; 79; 82; 84; 87; 89; 93; 96125; 129]. І справді, суто обліково-фінансова логіка тут присутня.

Але, по-перше, такий підхід, як на наш погляд, надто деталізований і з позиції фінансів та економіки (а саме менеджменту) потребує укрупнення за групами джерел формування пасивів підприємства; по-друге, розміщення активів у тих, чи інших статтях балансу може бути ситуативним та у не повній мірі відображати фінансово-економічний зміст (характер) тієї, чи іншої частини фінансового забезпечення суб'єкта господарювання.

Відтак, дещо вище методико-прикладне значення має підхід, за якого джерела формування фінансових ресурсів класифікують за ознакою права власності, виділяючи:

- (1) власні кошти;
- (2) позикові ресурси;
- (3) залучені активи;
- (4) оперативні грошові фонди (для виплати заробітної плати, для виплати дивідендів, для платежів до бюджету, інших потреб);
- (5) фінансові ресурси, акумульовані з різних джерел (необоротні активи (джерела – позикові та власні), оборотні активи (джерела – власні кошти, кредит, кредиторська заборгованість, залучені кошти), інвестиційний фонд (джерела – прибуток, амортизаційний фонд, позикові кошти), валютний фонд (джерела – власні та позикові кошти), ін.) [210, с. 15].

Не зважаючи на переваги такої деталізації, в більшості дослідженнях, де піднімаються питання теорії і практики джерел та способів формування фінансових ресурсів підприємств, все ж ці п'ять напрямів залучення коштів зводяться до трьох, коли мова йде про:

- 1) власні фінансові ресурси підприємства (власні кошти (власний капітал, доходи, чистий прибуток, амортизація); кошти, що належать на

правах власності (страховий капітал, страхові відшкодування, кредити отримані без вимоги повернення, бюджетні кошти передані в розпорядження підприємства та ін.);

2) залучені кошти (заборгованість за авансами замовників, заборгованість з оплати праці, заборгованість до бюджетів різних рівнів, вільні кошти резервів);

3) позичені кошти (банківські кредити, бюджетне кредитування, комерційний кредит, інші позичені кошти) [74, с. 43].

На нашу думку, такий підхід більш оптимальний і ми погоджуємося, що сам термін «залучені» фінансові ресурси також влучніший, а ніж, до прикладу, «позичені», позикові кошти, оперативні фонди і т. п., адже позичати більше стосується отримання певного ресурсу в борг, тоді як залучати – інвестувати, заохочувати, здобувати, ризикувати, нести відповідальність за результат. У відповідності до зазначеного більше імпонує підхід, де джерела формування фінансових ресурсів поділяються на:

1) внутрішні (прибуток, що залишається в розпорядженні підприємства, амортизаційні відрахування, внески до статутного капіталу, додаткова емісія та розміщення акцій, додаткові пайові та інші внески до статутного капіталу підприємства);

2) зовнішні:

2.1) фінансові ресурси, які мобілізовані на фінансовому ринку (кошти від емісії та продажу акцій, облігацій, інших видів цінних паперів, кредити банківських установ та позики юридичних і фізичних осіб, фінансовий лізинг, факторинг);

2.2) фінансові ресурси, які отримані в порядку перерозподілу (ресурси, від материнських компаній, концернів, бюджетні асигнування, дивіденди та відсотки за цінними паперами інших емітентів, страхові відшкодування) [146].

З іншого боку, надмірне спрощення та узагальнення джерел формування фінансових ресурсів суб'єктів господарювання також не

панацея, бо обмежує поле розуміння усіх можливих шляхів і засобів їх залучення та надалі більш раціонального й ефективного використання. Відтак, справедливим буде висновок про оптимальну чисельність класифікаційних ознак, відповідно, можливих джерел імобілізації фінансового забезпечення бізнесу в цілому та інноваційного розвитку підприємств зокрема.

Становить науковий інтерес поділ джерел формування фінансових ресурсів, який враховує вартість їх залучення і обслуговування, а також певні додаткові економічні ефекти, отримувані підприємством від залучення активів з тих, чи інших джерел. До прикладу, у низці досліджень згадується про переваги позикових коштів, пов'язані з можливістю віднесення величини відсотків за користування кредитними ресурсами до валових витрат. За рахунок цього знижується база оподаткування підприємства податком на прибуток, відтак, більша величина прибутку залишається в розпорядженні суб'єкта господарювання.

За цією властивістю можна розглядати фінансові ресурси: а) власні безоплатні або за мінімальної витратомісткості; б) залучені з низьким рівнем вартості обслуговування та в) залучені з високим рівнем вартості використання. Водночас, аспект безоплатності також дискусійний і в окремих дослідженнях піднімається цікаве питання про доцільність так званої амортизації власних внутрішніх джерел формування і використання фінансових ресурсів та капіталу, адже, до прикладу, зовнішні активи переважно пов'язані з вартістю їх використання.

Слідуючи такій логіці в економічній літературі можна віднайти підходи, де з-поміж критеріїв джерел формування фінансових ресурсів науковці ведуть дискурс про міру фінансового ризику, пов'язаного з відповідними фінансовими операціями. Відтак, йдеться про: а) власні низькоризикові фінансові активи; б) прирівняні до власних фінансові активи та ресурси середнього рівня ризику та в) залучені фінансові ресурси з високим рівнем ризику.

На наш погляд, такого роду типологія існує і повинна мати місце, однак її застосування обмежується, скоріше, кейсами ухвалення рішень з обрання кращого варіанту фінансової підтримки конкретного інноваційного проєкту.

Таким чином, якщо вести мову про традиційні внутрішні та зовнішні джерела формування фінансових ресурсів підприємства, то попри наявність інших, хоча й менш популярних підходів, на загал вони класичні. З іншого боку, їх раціонально доповнювати умовно специфічними джерелами. Дослідження цього аспекту фінансового забезпечення в бізнесі дало підстави для наступних висновків.

Щодо зовнішніх чи залучених фінансових ресурсів підприємств, то альтернативні джерела їх формування у значній мірі стосуються таких сучасних екзистенційних трендів, як глобалізація та цифровізація. До прикладу, Рубанов П. М. [178] обґрунтовує характеристики, а також переваги і можливості «Peer-to-peer» кредитування як форми надання кредитів і позик економічним агентам з боку інших підприємств, організацій, інституційних інвесторів без участі типових фінансових посередників. Застосування такої моделі стало можливим через створення відповідних цифрових платформ, які не тільки опосередковують комунікацію між позикодавцем і її отримувачем, але й здійснюють первинну оцінку та діагностику позичальника, вивчають його кредитоспроможність, забезпечують проведення розрахунків та навіть стягнення простроченої кредиторської заборгованості.

Водночас, Рубанов П. М. [177, с. 90] зазначає про такі альтернативні джерела фінансування функціонування та розвитку бізнесу, як балансові позики, онлайн-факторинг, акціонерний краундфандинг, краундфандинг на умовах участі у прибутку. Так, під балансовими позиками розуміється надання кредитних коштів через онлайн-платформи, причому відповідні кошти списуються з розрахункових рахунків підприємства – власника відповідної цифрової платформи.

Акціонерний краундфандинг передбачає залучення фінансових ресурсів з

Інтернет-площадок від інвесторів під заставу цінних паперів підприємства, під дивіденди або ж частку в бізнесі. Краундфандинг з нефінансовою винагородою передбачає надання інвесторам різного роду нефінансових активів (винагороди) чи переваг у вигляді, наприклад, першочергового права або з отриманням знижок і т. п. на отримання нової інноваційної технології, чи продукції.

Краундфандинг на умовах участі у прибутку передбачає залучення інвестиційного чи фінансового ресурсу на умовах надання права на частину майбутніх прибутків у проєкті; при тому, суб'єкт, який залучає кошти, є ініціатором та виконавцем проєкту, залишає за собою право повноцінного контролю над власним бізнесом. Краундфандинг з відсутністю винагороди передбачає залучення фінансових ресурсів без будь-яких зобов'язань перед інвесторами.

Фінансування дебіторської заборгованості або іншими словами – онлайн-факторинг стосується реалізації підприємством, яке прагне залучити зовнішні фінансові активи, рахунків-фактур на відповідних Інтернет-площадках (платформах) будь-яким фізичним або юридичним особам. Позики опосередковуються зі застосуванням боргових цінних паперів під час онлайн-реалізації позабіржових незабезпечених цінних паперів відповідним інвесторам, а саме – інституційним та індивідуальним.

Таким чином, на сьогодні за разом з активними і всеохопними процесами цифрової трансформації економіки і суспільства, розвитком цифрових та Інтернет-комунікацій, особливо у сфері економічних та фінансових відносин і розрахунків, закономірно створюються і розвиваються все нові форми та способи залучення інвестиційних і фінансових ресурсів, якими може користуватися більшість суб'єктів господарювання (щоправда, які здійснюють свою діяльність легально, офіційно, а також мають прозору і позитивну кредитну історію) як для обслуговування власної поточної виробничо-господарської і фінансової діяльності, так і з метою активізації та ефективного здійснення науково-дослідної, дослідно-конструкторської, інноваційної та науково-технологічної діяльності.

При тому, покращується доступність і можливості не лише в частині створення, але й придбання та трансферу провідних сучасних передових і прогресивних технологій, техніко-технологічних рішень, фінансування перспективних високотехнологічних стартапів і проєктів.

На особливих перевагах і можливостях, а також різних формах залучення фінансових ресурсів у формі краундфандингу наголошують Гавриш О. А., Зозульов О. В., Гавриш Ю. О. [36], Очевидно, що це чи не найбільш оптимальний варіант залучення альтернативних фінансових активів під різного роду цілі й проєкти, різновиди якого можна класифікувати за:

1) рівнями: індивідуальний (орієнтований на фінансове забезпечення окремих осіб чи суб'єктів господарювання); суспільний (орієнтований на фінансову підтримку суспільно значимих програм); проєктний (стосується акумулювання фінансових ресурсів під реалізацію конкретного суспільного чи бізнес-проєкту); інституційний (стосується формування фінансового ресурсу підтримки та забезпечення діяльності конкретного підприємства, організації, стартапу і т. п.);

2) метою і цільовими орієнтирами алокації фінансових ресурсів: соціальний (коли фінансові ресурси залучаються на підтримку заходів у сфері соціально відповідальної внутрішньої і зовнішньої політики суб'єктів господарювання, а також відносно соціально-трудої сфери); політичний (коли фінансове забезпечення потрібне для заходів у сфері public- і government-relations); інноваційно-технологічний (коли фінансове забезпечення спрямовується безпосередньо на заходи політики створення, впровадження і комерціалізації інновацій, головно – високотехнологічних); комерційний (коли фінансовий ресурс буде вкладено у заходи, спрямовані на створення певного продукту, його пропонування для продажу на ринку);

3) джерелами генерування прибутку: виробничий (коли фінансовий ресурс вкладається у цілях збільшення обсягів та модернізації матеріально-технічної і техніко-технологічної бази виробництва); інтелектуальний (коли цільове призначення інвестицій – створення і комерціалізація об'єктів

інтелектуальної власності); фінансовий (коли предметом майбутнього прибутку виступають різного роду фінансові послуги та активи); комерційно-посередницький (коли фінансові ресурси вкладаються у проекти з купівлі/перепродажу активів, нерухомості і навіть цілісних бізнесів і т. п.); інвестиційний (коли очікуються прибутки від роялті, краундлендингу, акціонерного краундафтингу).

Беззаперечно, що фінансування наукових та науково-дослідних робіт, а також заходів у межах інноваційно-технологічної активності й розвитку суб'єктів господарювання може здійснюватися як з традиційних джерел, так і має свою певну властиву специфіку. Остання в значній мірі обумовлена, власне, особливостями безпосередньо перебігу інноваційних процесів, до яких, зазвичай, відносять:

- тривалий підготовчий етап (звідси – так звані тяглі витрати, віддачу яких оцінити спершу практично не можливо), пов'язаний передусім з генеруванням нових ідей (рішень) та обранням з-поміж них тих, які мають реальний потенціал новизни, з одного боку, та успіху в частині ефективізації бізнес-процесів чи зміцнення конкурентоспроможності продукції, підприємства на ринку, з іншого боку;

- достатньо високі накладні фінансові, часові та організаційно-управлінські витрати, пов'язані з проходженням процедур охорони і захисту об'єктів інтелектуальної власності, ноу-хау, комерційної таємниці;

- високий рівень невизначеності не тільки в успішності нововведень та їх своєчасній (з огляду на кон'юнктуру і аспект випередження конкурентів) появі на ринку, як і взагалі в досягненні бажаної кінцевої мети продукування самої інновації і її втілення в інноваційній продукції, техніці, технологіях, організаційно-управлінській діяльності тощо; звідси необхідність у додаткових витратах, обумовлених потребою в оцінюванні та страхуванні фінансових й інших ризиків;

- безперервність інноваційного розвитку, що обумовлює постійну увагу, а, відтак, і відволікання частини менеджменту на підготовку, організацію та втілення

в життя різних проєктів у тих, чи інших сферах, напрямках, за різними типами і видами інновацій;

- створення підрозділу, відповідального за процеси інноваційного розвитку підприємства з його керівництвом, штатом фахівців і виконавців, потребою в приміщеннях, матеріально-технічній та техніко-технологічній базі (для здійснення НДДКР, досліджень і розробок, проведення промислових випробувань), а, відтак, власним постійним і не малим бюджетом.

Ці та інші особливості інноваційної діяльності та розвитку накладають свої обмеження, обумовлюють додаткові витрати, відповідно – формування фінансових ресурсів, визначають специфіку джерел їх залучення та використання.

Як зазначено у Зозуляк М. М. [78], найбільш поширеними джерелами та засобами фінансування інноваційної діяльності підприємств у світовій практиці визначаються:

- випуск інноваційно активними суб'єктами господарювання цінних паперів (особливо під цільове фінансування (інвестиції) конкретного інноваційного проєкту);

- використання можливостей венчурного капіталу та інструментів франчайзингу;

- створення сприятливого середовища, покращення інвестиційної привабливості підприємств й цілісних майнових комплексів задля залучення іноземних інвестицій під інвестиційно-інноваційні цілі;

- використання переваг і можливостей (особливо в частині пільгового режиму оподаткування), які створюють в країні для стимулювання розвитку бізнесу, зокрема малого інноваційного підприємництва, стартапінгу і т. п.;

- ініціювання перед банківськими структурами та іншими фінансово-кредитними організаціями відкриття спеціальних кредитних ліній під фінансування заходів у сфері інноваційної політики; використання можливостей системи страхування і гарантування інноваційних проєктів;

- залучення фінансових ресурсів під інноваційні цілі з боку організацій небанківського непрямого інвестування;

- користування можливостями різного роду державних програм підтримки інноваційного бізнесу, у т. ч. за рахунок пільгової оренди та/чи лінзу державного / комунального майна; розвиток кооперації та співпраці в інвестиційно-інноваційній сфері між інноваційно активними суб'єктами господарювання, а також між підприємствами і елементами ринкової та безпосередньо науково-дослідної й інноваційної інфраструктури.

Багато уваги специфіці фінансово-ресурсного забезпечення інноваційного розвитку підприємств, у т. ч. вітчизняних, приділяє у своїх дослідженнях О. Діба. Здебільшого науковець розглядає відповідні джерела за напрямками: (1) мікрорівень, (2) макрорівень.

Погоджуємося з тезою про те, що інноваційна активність бізнесу – запорука міцної, конкурентоспроможної національної економіки та, навпаки, сировинна, низькоінноваційна економіка рано чи пізно приречена на занепад, перетворення на високо імпортозалежу «колонію» більш економічно розвинених країн. Відповідно, держава просто зобов'язана стимулювати інноваційний бізнес, особливо шляхом започаткування й реалізації програм фінансово-кредитного сприяння і фінансової підтримки ініціатив у цій сфері. Своєю чергою, суб'єкти інноваційного бізнесу можуть використовувати можливості таких програм.

При тому, інший критерій поділу фінансових ресурсів інноваційного розвитку підприємств пропонується в аспектах власних (статутний капітал, амортизаційні відрахування, валовий дохід, прибуток) і залучених (субсидії, кредити, пайові та інші внески, кошти, мобілізовані на фінансовому ринку) джерел, а також державної (кошти державного бюджету, кошти місцевих бюджетів, позабюджетні кошти) і приватної (власні кошти підприємств і організацій, ресурси банків та небанківських фінансових установ, кошти іноземних інвесторів, інші зовнішні фінансові ресурси) фінансової підтримки [60, с. 108].

Водночас, необхідно вказати, що подана класифікація джерел фінансування інноваційних активностей суб'єктів бізнесу достатньо типова,

хоча й має переваги у вигляді можливостей апробації практики формування т. зв. перехресного підходу до акумулювання фінансового ресурсу інноваційно активного бізнесу.

Ще більш узагальнена система фінансового забезпечення інноваційного розвитку вітчизняних підприємств визначається у монографії «Фінансове забезпечення інноваційного розвитку України» [228, с. 108]. Тут джерела формування фінансових ресурсів зводяться лише до двох напрямів:

1) державне фінансування (безповоротне бюджетне фінансування (фінансування, співфінансування інвестиційних проєктів, здешевлення кредитів), поворотне бюджетне фінансування (пільгові кредити і позики), державні гарантії, сприяння в залученні приватних інвестицій, податкові, митні, амортизаційні та інші пільги);

2) приватне фінансування (самофінансування за рахунок власних коштів, кредитування (банківський кредит, небанківське фінансування), венчурне фінансування, лізинг, кошти страхових компаній, іноземний капітал, заощадження фізичних осіб).

При тому, що позитивно, розглядається достатньо широкий спектр суб'єктів формування фінансових ресурсів на інноваційні потреби. Це державні установи, позабюджетні фонди, інноваційні агенти (технопарки, бізнес-інкубатори, регіональні інноваційні центри, технополіси), венчурні фонди, індивідуальні інвестори, банківські установи, лізингові і страхові компанії, інститути спільного інвестування, недержавні пенсійні фонди, міжнародні фінансово-кредитні установи. Однак, сам підхід, по суті, має характер ідентифікації джерел фінансування інновацій за формою власності, а ніж за суб'єктами чи сферами акумулювання фінансового ресурсу, що в деякій мірі обмежує його функціонал.

Щодо сучасних специфічних джерел (і засобів) фінансування інноваційного розвитку суб'єктів господарювання, як показано в дослідженні Ляхова О. О., Юркевич О. М., Корець К. Р. [123, с. 192], разом зі цифровізацією почали активно розвиватися фінтех-компанії та відповідні

фінансові послуги, які вони надають зі застосуванням сучасних Інтернет та цифрових технологій. Причому діяльність фінтех-компаній все більше пов'язана з формуванням фінансового забезпечення інноваційно активних суб'єктів господарювання. До прикладу, у структурі сфер їх діяльності 22 % припадає на технології та інфраструктуру (особливо розробку ІТ-рішень для фінансових компаній і банків), 9 % – Legaltech, 8 % – різного роду цифрові інновації у мережі Інтернет, 5 % – консалтингово-аналітичні системи, 5 % – кібербезпеку, 3 % – блокчейн.

Необхідно звернути увагу й на те, що в Україні активно розвиваються фінтех-стартапи і потужним чинником активізації цих процесів послугувала їх фінансова підтримка з боку Українського фонду стартапів – урядового фонду створеного з метою фінансової підтримки започаткування та розвитку технологічних стартапів на ранніх стадіях з метою підвищення їх глобальної конкурентоспроможності. На сьогодні цією структурою вже підтримано понад 230 технологічних стартапів в Україні зі загальним обсягом фінансового ресурсу в 160 млн грн. Однак, в країні також функціонують й приватні фонди підтримки інноваційних стартапів, а також відповідну фінансову допомогу можна отримати й від приватних інвесторів, у т. ч. з-за кордону.

Водночас, більш глибокі висновки в частині саме альтернативних форм залучення фінансових ресурсів з метою фінансування інноваційного розвитку суб'єктів господарювання можна узагальнити в підсумку аналізування світового досвіду в цій сфері. При тому, звертаємо увагу, що ідентифікації джерел фінансування інноваційних заходів передусе декомпонування інноваційних процесів на фази їх життєвого циклу: передпосівний період (формування ідеї, проведення досліджень і розробок), посівний період (створення прототипу), пусковий етап (вихід підприємства на ринок), період раннього розвитку (виведення на ринок інноваційної продукції та закріплення на ньому), фаза розширення (масштабування інвестицій і тотальне закріплення на ринках) [88, с. 36-49].

На залученні венчурного капіталу та співпраці (з акумулюванням необхідного ресурсного забезпечення) з т. зв. бізнес-ангелами наголошується у Джеджула В. В., Єпіфанова І. Ю. [57, с. 190-205].

По-перше, власне, ключове призначення венчурних фондів й полягає у фінансуванні високоризикових інноваційних проєктів. Відповідно, цей інститут у розвинених економіках набув свого якнайбільшого поширення й успішно застосовується, формуючи потужну і достатню фінансову підтримку підприємств (особливо на початкових стадіях створення й здійснення інноваційно-технологічної діяльності), що інноваційно активні.

По-друге, що, на жаль, не стало характерним для України, ефективним альтернативним джерелом залучення фінансового ресурсу в сферу досліджень і розробок, інноваційного підприємництва є інститут бізнес-ангелів. Це здебільшого приватні інвестори на неформальному ринку венчурного капіталу, які спеціалізуються на вкладенні власного фінансового ресурсу у високоризикові інноваційні проєкти без будь-якого забезпечення відповідних інвестиційних позик.

Саме остання обставина робить цей інститут чи не найбільш привабливим джерелом акумулювання капіталу для інноваційного бізнесу. А якщо вести мову про реалії української економіки, то й поготів, коли додатковими перевагами можуть виступати: можливість не афілювати джерела походження коштів; використання фінансового забезпечення практично на будь-які легальні цілі й потреби; «заповнення» т. зв. розривів у фінансуванні попиту і пропозиції фінансових ресурсів ще на найбільш ранніх (а, відтак, не зрозумілих з позиції потенційної успішності та прибутковості) стадіях досліджень і розробок, інноваційно-технологічної активності.

Як показує світовий досвід, саме фінансові ресурси бізнес-ангелів забезпечили втілення в життя на перший погляд надто амбітних і низько перспективних інноваційних проєктів, як от – створення телефону, (1874 р.), автомобілів Ford (1903 р.), Apple Computers (1977 р.), надуспішної рекламної компанії Go2Net та аерокосмічної компанії Firefly [257; 73].

Інноваційно активні підприємства можуть також залучати фінансові ресурси під інноваційні цілі та проєкти з боку, до прикладу, інших зацікавлених підприємств, у т. ч. суб'єктів інституційно-організаційної і інституційно-інфраструктурної систем. Інструментами для цього слугують, наприклад, створення публічно-приватних фондів фінансово-кредитного сприяння та гарантування позик і кредитів суб'єктів реального сектора національної економіки для розробки, створення і впровадження інноваційних технологій та рішень для бізнесу.

Іншим засобом є активна участь (або власна робота) з розвитку елементів інфраструктури інтеграції представників сектора ІКТ (з огляду на високу актуальність та прогресивність залучення саме інформаційно-комунікаційних технологій), а також освіти і науки, інновацій та технологій шляхом розробки і реалізації компетенції діджиталізації внутрішніх та зовнішніх бізнес-процесів підприємства.

Можна також додати, що для розширення джерел фінансування інноваційного розвитку підприємств можуть використовуватися й інші форми та методи, які, до прикладу, набули свого достатнього поширення у міжнародній практиці, а саме:

- револьверні фонди, коли створюються спеціалізовані фонди фінансування перспективних та важливих для тієї, чи іншої території інноваційних проєктів; кошти спрямовуються на реалізацію того проєкту, який має найбільший соціально-економічний ефект; після повернення коштів (по завершенні реалізації інвестиційно-інноваційного проєкту) відповідний фінансовий ресурс спрямовується на фінансування нового інноваційного проєкту;
- краудфандинг, коли відповідний фінансовий ресурс утворюється за рахунок спільного фінансування (населення, бізнесом, громадськістю) суспільно значимих інноваційних проєктів;
- фонди венчурного фінансування, кошти акумулюються і використовуються на інноваційні цілі (приватний, публічний чи змішаний капітал).

В узагальненому вигляді матриця джерел формування та подальшого

використання фінансових ресурсів для здійснення вітчизняними підприємствами інноваційної діяльності і забезпечення інноваційного типу розвитку бізнесу подана на рис. 1.5.

Джерела фінансування бізнесу загалом	
Традиційні	Специфічні
<p><u>Внутрішні</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ статутний капітал; ➤ доходи і прибуток від основної та ін. діяльності; ➤ амортизаційні відрахування; ➤ внутрішні кредити та позики <p><u>Зовнішні</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ залучені кошти (ресурси материнських компаній, дивіденди та відсотки, заборгованість за авансами замовників, заборгованість з оплати праці, заборгованість до бюджетів різних рівнів, вільні кошти резервів); ➤ мобілізовані кошти (емісія та продаж цінних паперів, банківські кредити, позики ін. осіб, бюджетне кредитування, ін. позичені кошти) 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ страхові відшкодування; ➤ кредити отримані без вимоги повернення; ➤ бюджетні кошти передані в розпорядження підприємства; ➤ грантові кошти та ресурси ➤ фінансовий лізинг; ➤ факторинг; ➤ <i>peer-to-peer</i> кредитування; ➤ балансові позики; ➤ онлайн-факторинг; ➤ індивідуальний, проєктний, інституційний, інвестиційний краундфандинг; ➤ акціонерний краундфандинг; ➤ краундфандинг на умовах участі у прибутку
Джерела фінансування інноваційного розвитку	
Традиційні	Специфічні
<p><u>Внутрішні</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ випуск цінних паперів (під інвестиції в інновації); ➤ залучення внутрішніх інвестицій під інвестиційно-інноваційні цілі; ➤ використання пільгових режимів для малого інноваційного бізнесу, стартапінгу <p><u>Зовнішні</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ використання можливостей венчурного капіталу та інструментів франчайзингу; ➤ залучення зовнішнього (часто іноземного) інвестування під інноваційні проєкти; ➤ ініціювання відкриття спеціальних кредитних ліній для інноваційних проєктів; ➤ використання можливостей системи страхування і гарантування інноваційних проєктів; ➤ залучення фінансових ресурсів під інноваційні цілі з боку організацій небанківського непрямого інвестування; ➤ участь у державних програм підтримки інноваційного бізнесу; ➤ розвиток кооперації та співпраці в інвестиційно-інноваційній сфері; 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ створення локальних інтегрованих структур зі спеціалізацією на виробництві інноваційної продукції; ➤ вертикально-горизонтальна кооперація в сфері досліджень і розробок, створення та комерціалізації технологічних інновацій ➤ фінансові ресурси та послуги фінтех-компаній; ➤ грантове фінансування від приватних та публічних фондів фінансування високотехнологічних стартапів; ➤ венчурне фінансування; ➤ залучення ресурсів бізнес-ангелів; ➤ отримання фінансування від великих корпорацій у межах програм інноваційно-технологічної співпраці; ➤ договірна співпраця з суб'єктами – представниками інноваційно-технологічних агломерацій; ➤ залучення ресурсів зі суб'єктів інституційно-організаційної та інституційно-інфраструктурної систем

Рис. 1.5. Джерела формування фінансових ресурсів інноваційного розвитку підприємства

Джерело: авторська розробка.

Необхідно додати і вказати на те, що, за звичай, найбільш оптимальним варіантом є залучення інвестицій та поточних фінансових активів з різних джерел, формуючи, таким чином, так званий портфель фінансового забезпечення інноваційного розвитку бізнесу.

Варто зазначити, що в будь-якому разі інноваційний розвиток підприємств відбувається у середовищі трансформаційних перетворень, які характеризуються інтенсивним утворенням і розвитком нових типів та форматів розвитку бізнесу, урізноманітненням форм й методів його організації, виробництва та просування на ринок товарів (робіт, послуг), ускладненням ринкового конкурентного середовища, недостатньою соціальною відповідальністю інноваційно активних підприємств, які орієнтуються виключно на прибуток. Відповідно, постійна адаптація суб'єктів господарювання не тільки до таких умов, яле й забезпечення в їх межах інноваційного типу зростання, потребує значних ресурсів, зокрема фінансових. При цьому важливо забезпечити не лише ефективність їх використання, але й інноваційність.

Інвестиційна діяльність підприємств повинна бути насамперед фінансово забезпеченою та інноваційно орієнтованою, щоб покращити якість виробництва і збуту продукції й надання супутніх послуг, зберегти існуючу споживчу лояльність, підвищити сучасність інфраструктурного забезпечення, якісніше імплементувати бізнес-ідеї, розширити організаційно-економічні сфери фінансово-інноваційного стратегування.

На наш погляд, перевагами такого підходу є диверсифікація та зниження за рахунок цього рівня ризику, невизначеності і загроз; уможливлення різної строковості (а, відтак, – постійності, сталості і тяглості) фінансового забезпечення всіх інноваційних процесів, які відбуваються на підприємстві; досягнення оптимального співвідношення в ціні фінансового ресурсу (його залучення та обслуговування); розвиток інституту так званої колективної відповідальності за результати інноваційного розвитку бізнесу; поетапне вибудування власної внутрішньої і зовнішньої інфраструктури (особливо в частині фінансування) інноваційного розвитку підприємства.

Висновки до розділу 1

На основі проведеного дослідження теоретичних основ формування фінансових ресурсів підприємств інноваційного розвитку сформульовано наступні висновки:

1. Встановлено, що фінансові ресурси підприємства утворюють головну групу його ресурсного забезпечення, акумулювання (з внутрішніх та зовнішніх джерел) та ефективне використання якої забезпечує безперервне функціонування, капіталізацію (наращення матеріальних і нематеріальних активів), а також розвиток бізнесу, задоволення його фінансових потреб і реалізацію фінансово-економічних інтересів, включно з формуванням потенціалу для активної і ефективної інвестиційно-інноваційної діяльності.

Аргументовано, що фінансові ресурси (разом з інтелектуально-кадровим забезпеченням) виступають провідними в загальній системі ресурсного забезпечення та стабільного функціонування бізнесу. Однак, при тому, їх гіпертрофована економічна значимість проявляється у пронизанні й безпосередній участі (реалізують відповідні завдання в системі фінансового і корпоративного менеджменту) на різних рівнях (стадіях) розвитку й розширення бізнесу, а саме: обслуговування виробничо-господарської та фінансової діяльності, забезпечення розширеного відтворення, формування та реалізації економічного потенціалу, гарантування фінансової стабільності і безпеки, зміцнення конкурентоспроможності та сталого розвитку бізнесу.

Зроблено висновок, що належне управління фінансовими ресурсами підприємства потребує їх повноцінної ідентифікації, чому сприяють провідні аспекти класифікації, з одного боку, потреби фінансів (скерування фінансових потоків, операцій та відносин), економіки (налагодження перебігу бізнес-процесів, бюджетування та складання кошторисів, організація системи обслуговування витрат, забезпечення економічної ефективності виробництва та економічного розвитку підприємства) та менеджменту (управління фінансовими активами як системоутворюючою групою ресурсного

забезпечення бізнесу), а, з іншого, – статті джерел формування (залучення) та використання фінансових ресурсів.

2. За результатами узагальнення наукових поглядів на сутнісно-змістові характеристики інноваційного розвитку встановлено, що інноваційний розвиток підприємства є процесом покращення внутрішніх та зовнішніх, кількісних і якісних характеристик його функціонування, яке досягається за рахунок активної інноваційно-технологічної діяльності, що реалізується на системній основі, коли на підприємстві сформовано відповідну організаційно-управлінську підсистему менеджменту, яка відповідає за планування, організацію, реалізацію, мотивацію та контроль інноваційної діяльності та технологічного розвитку, впровадження на підприємстві внутрішнього стандарту інноваційного розвитку як сукупності вимог, правил, інструкцій та принципів щодо запровадження еталонних заходів і дій з управління інноваційно-технологічною діяльністю, її функціональними напрямками, відповідальними структурними підрозділами, бізнес-процесами, відносинами з суб'єктами внутрішнього і зовнішнього середовища.

Визначальна роль в організації та реалізації політики інноваційного розвитку підприємства відводиться фінансовому забезпеченню. З огляду на багатоетапність та багатоелементність, з одного боку, інноваційного процесу, а, з іншого, – управління фінансовими ресурсами, методологія їх узгодження передбачає застосування концептуальної матриці поєднання аспектів інноваційної діяльності та фінансових ресурсів її реалізації. Своєю чергою, методологія аналізування фінансових ресурсів у контексті забезпечення інноваційного розвитку підприємства komponується з блоків: (1) фінансові ресурси, (2) інноваційний розвиток з властивим їм показниками-індикаторами, напрямками, методичними підходами і методами аналізу.

3. Формування надійних і доступних джерел фінансування – одне з найважливіших завдань забезпечення інноваційного розвитку підприємства, що потребує застосування навиків і вмінь акумулювання фінансових ресурсів з різних джерел. З метою формування методичних засад ухвалення якісних

управлінських рішень в цій сфері розроблено матрицю джерел формування фінансових ресурсів інноваційного розвитку з такими її елементами, як джерела фінансування бізнесу на загал, засоби підтримки безпосередньо інноваційного розвитку, традиційні та специфічні фінансові інструменти, внутрішні та зовнішні можливості.

Практична апробація такого підходу дає можливість, окрім залучення достатнього фінансового ресурсу інноваційного розвитку з різних джерел, диверсифікувати і знизити таким чином рівень ризику фінансування; досягти різної строковості, а, відтак, – постійності, фінансового забезпечення всіх інноваційних процесів, які відбуваються на підприємстві; забезпечити оптимальне співвідношення в ціні фінансового ресурсу; розвинути інститут колективної відповідальності за результати інноваційного розвитку; поетапно створити власну внутрішню і зовнішню інфраструктуру підтримки інноваційного розвитку бізнесу.

Основні результати дослідження теоретичних основ формування фінансових ресурсів підприємств, орієнтованих на інноваційний тип розвитку, висвітлено автором у працях [114; 182; 183; 186-188; 190; 191; 197; 198].

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН

2.1. Аналіз інноваційної активності та сучасного стану фінансування інноваційної діяльності вітчизняних підприємств

Інноваційна активність суб'єктів реального сектора національної економіки є провідним фактором зміцнення їх конкурентоспроможності та, відповідно, забезпечення належного рівня життєздатності і стабільного функціонування. Інноваційний розвиток підприємств формує основу конкурентоспроможності економічних систем регіонів та країн. Відтак, місця у визначених провідних міжнародних рейтингах інноваційного поступу є одночасно свідченням і високої уваги до активізації науково-дослідної й інноваційної діяльності та, відповідно, її якості й ефективності, і посилення конкурентних позицій економіки.

З огляду на зазначене, низькі позиції економіки України у таких міжнародних рейтингах інновацій, інноваційної активності, бізнес-середовища і ефективності інновацій, як Глобальний індекс інновацій, Європейське інноваційне табло та ін., характеризують вітчизняну економіку та її підприємства як низько інноваційно активні та, відповідно, менш потужні в спроможності представляти та просувати на ринки збуту продукцію (послуги) з високим вмістом новизни й новативності. Зазвичай, однією з ключових причин такого стану є обмежені обсяги фінансування інноваційного розвитку бізнесу як з боку безпосередньо суб'єктів господарювання, так і держави, її фінансово-кредитного та інноваційного сектора, суб'єктів інфраструктури підтримки й ресурсного забезпечення НДДКР, досліджень і розробок, технологічних інновацій, представників сектора інтелектуальної власності.

Так сьогодні, за даними Всесвітньої організації інтелектуальної

власності, Корнелльського університету та Міжнародної бізнес-школи «Insead», які щорічно формують один з найбільш визнаних рейтингів інноваційного зростання країн світу, – Глобальний індекс інновацій (табл. 2.1), у 2022 р. Україна посідала лише 57 місце зі 132 країн світу, що не може розцінюватися як високе позитивне значення.

Таблиця 2.1

Місце України у Глобальному індексі інновацій за 2018-2022 рр.

Показник	Рік / (загальна кількість країн в рейтингу)									
	2018 / (126)		2019 / (129)		2020 / (131)		2021 / (132)		2022 (132)	
	Оцінка	Ранг	Оцінка	Ранг	Оцінка	Ранг	Оцінка	Ранг	Оцінка	Ранг
Інтегральний індекс	38,5	43	37,4	47	36,3	45	35,6	49	31,0	57
Інноваційні ресурси	40,5	75	40,7	82	40,1	71	39,6	76	38,9	75
Результати інновацій	36,6	35	34,1	36	32,5	37	31,6	37	31,2	48
Інститути	49,1	107	53,9	96	55,6	93	56,2	91	47,4	97
Людський капітал і дослідження	37,9	43	35,6	51	40,5	39	38,2	44	36,6	49
Інфраструктура	38,1	89	36,0	97	33,1	94	32,3	94	38,7	82
Розвиток ринку	42,7	89	43,3	90	42,1	99	42,3	88	23,4	102
Розвиток бізнесу	34,5	46	34,8	47	29,5	54	28,9	53	32,3	48
Результати знань та технологій	36,7	27	34,6	28	35,1	25	32,3	33	32,9	36
Результати креативної діяльності	36,5	45	33,5	42	29,9	44	30,9	48	19,8	63

Джерело: складено за [246, с. 10]

Більше того, за останні п'ять років (2018-2022 рр.) економіка України достатньо відчутно погіршила власні позиції, опустившись з 43 на 57 місце та погіршивши інтегральний індекс інноваційного розвитку з 38,5 до 31,0 (на 7,5 пункти або 19,5 %). Інтегральний показник рейтингу формується з двох груп субіндексів – інноваційні ресурси та результати інновацій. Відтак, з-поміж них

гіршим є саме ресурсне забезпечення інновацій (75 позиція країни в рейтингу). Однак, якщо за результатами інновацій позиції нашої країни суттєво кращі (35 місце у 2018 р.), то з кожним роком вони погіршуються і у 2022 р. значення показника для країни понизилося до 48 місця.

Якщо вести мову про успіхи або, іншими словами, сильні сторони, за якими існує чи розвивається потенціал інноваційного розвитку українських підприємств та економіки в цілому, то це, наприклад, результати знань і технологій (36 місце країни в рейтингу станом на 2022 р.), розвиток бізнесу (48 місце), людський капітал і дослідження (49 місце).

З іншого боку, слабкими сторонами залишаються: розвиток ринку інновацій (102 місце в рейтингу та погіршення на 13 позицій (з 89 місця у 2018 р.)), інститути (97 місце), інноваційна інфраструктура (82 місце). Більш прискіпливий аналіз показників, що визначають ці складові, дав підстави для ідентифікації ключових проблемних аспектів інноваційного розвитку вітчизняних підприємств. Це критично малі обсяги інвестицій, особливо венчурних вкладів, в інновації (оцінка для України за цим показником склала лише 1,4, а їх обсяги у відсотках до ВВП – 4,3 %; показники ринку венчурного капіталу для України взагалі відсутні), слабкість і нерозвиненість системи кредитування приватного сектора з цільовим призначенням «на інноваційні цілі» (оцінка 5,3 та 124 місце в рейтингу; місцеві кредити приватному сектору займають лише 28,4 % до ВВП), політична та операційна нестабільність (121 місце в рейтингу), проблеми захисту права приватної, зокрема інтелектуальної, власності та результатів досліджень і розробок ((28,7 значення показника та 103 місце в рейтингу), все ще погане середовище для підприємництва, у т. ч. інноваційного (34,1 оцінка та 108 місце в рейтингу), слабкість розвитку загальної ринкової інфраструктури, труднощі з погодженнями та підведенням енергетичних комунікацій, недостатністю логістичних систем і т. п.

Враховуючи факт того, що до негативного (окрім проблем з фінансовим забезпеченням інноваційного розвитку) відноситься й погіршення як місця України в рейтингу, так і числового значення для більшості субіндексів

економіки України в Глобальному індексі інновацій за останні 5 років, є всі підстави стверджувати про системність проблеми інноваційної активності вітчизняної економіки та її суб'єктів, а також недосконалість її фінансового забезпечення.

Альтернативною Глобальному індексу інновацій є система параметрів Європейського інноваційного табло, що розкривають стан науково-технічного розвитку країн Європи. Якщо спершу показники Європейського інноваційного табло були представлені п'ятьма групами інноваційного розвитку (1) рушійні сили інновацій; 2) створення нових знань; 3) інновації та підприємництво; 4) застосування (зайнятість та комерційна діяльність в інноваційних секторах; 5) інтелектуальна власність), то на 2023 р. спектр груп та відповідних індикаторів було суттєво розширено і доповнено до наступних: людські ресурси для інновацій; привабливість системи наукових досліджень; цифровізація; фінансова підтримка досліджень та розробок; приватні інвестиції в НДДКР; використання технологічної інформації; спроможність інноваторів; зв'язки в сфері продукування й використання інновацій; інтелектуальні активи; вплив інноваційного сектора на зайнятість; внесок інновацій у макроекономічний розвиток; стійкість середовища інноваційної активності. Таким чином, можна з повною впевненістю стверджувати про те, що місце та значення композиційного індексу Європейського інноваційного табло є чи не найбільш комплексною і дійсною характеристикою міри інноваційного розвитку економіки та її підприємств. Відтак, критичний спад інноваційної активності та ефективності вітчизняного бізнесу підтверджується низькими значеннями параметрів аналізованого рейтингу. Так, станом на 2023 р. інтегральний індекс України становив лише 31,0, що було найгіршим значенням з усіх європейських країн (табл. 2.2).

Відповідно значення інтегрального індексу інноваційного розвитку економіки України до 2022 р. знизилося на 0,7, а до 2016 р. характерним став спад на 0,2 пункти, що не відображає тенденцію до покращення ситуації, а навпаки.

Таблиця 2.2

**Показники економіки України в рейтингу Європейського інноваційного
табло у 2023 р.**

Показник	2023 р.	2023/2016, +/-	2023/2022, +/-
1	2	3	4
Загальний інноваційний індекс	31,0	-0,2	-0,7
Людські ресурси	34,9	-11,0	0,0
Випускники докторантури	33,1	-8,5	0,0
Населення з вищою освітою	н/д	н/д	н/д
Навчання впродовж життя	н/д	н/д	н/д
Привабливість системи досліджень	17,5	4,2	1,7
Міжнародні наукові співпублікації	6,2	7,0	-0,7
Найбільш цитовані публікації	15,6	6,8	3,4
Зарубіжні докторанти	34,8	-4,6	0,0
Цифровізація	н/д	н/д	н/д
Ширококутний доступ	н/д	н/д	н/д
Населення з базовими знаннями цифрових технологій	н/д	н/д	н/д
Фінанси та підтримка	31,2	5,7	1,5
Витрати на ДіР в публічному секторі	11,8	-14,2	0,0
Витрати венчурного капіталу	53,5	45,0	4,7
Державна підтримка ДіР підприємств	24,9	-8,4	0,0
Інвестиції підприємств	31,7	-3,5	0,1
Витрати на ДіР у бізнес-секторі	15,7	-7,0	0,0
Витрати на інновації не пов'язані з ДіР	53,6	0,2	0,2
Витрати на інновації в розрахунку на одного працівника	н/д	н/д	н/д
Використання інформаційних технологій	22,1	-3,7	0,0
Забезпеченість підприємств навчаннями в ІКТ	21,8	-3,8	0,0
Зайнятість ІКТ-фахівців	н/д	н/д	н/д
Інноватори	0,0	-7,1	-7,1
Інноватори в сфері продуктових інновацій МСП	0,0	-6,9	-6,9
Інноватори в сфері управлінських інновацій МСП	н/д	н/д	н/д
Зв'язки	21,0	4,5	0,0
Співпраця МСП у сфері інновацій	31,3	0,0	0,0
Публічно-приватна публікаційна співпраця	13,4	15,4	-2,8
Міжробоча мобільність людських ресурсів у сфері науки і технологій	н/д	н/д	н/д
Інтелектуальні активи	17,3	1,5	-1,4
РСТ патенти	29,4	-4,8	-4,9
Свідоцтва на торгові марки	16,5	15,1	3,0
Патенти на промислові зразки	0,7	-1,3	-0,4
Вплив на зайнятість	72,0	-25,0	0,0
Зайнятість у сфері знань	80,7	-26,5	0,0
Зайнятість на інноваційних підприємствах	н/д	н/д	н/д
Вплив на обсяги реалізації	38,3	5,6	-1,8
Експорт середньо та високотехнологічних товарів	13,4	-18,8	-14,4
Експорт високотехнологічних послуг	105,6	37,6	9,5
Обсяги реалізації інноваційних продуктів	3,1	3,4	3,4

Продовження табл. 2.2

1	2	3	4
Стійкість навколишнього середовища	76,7	-10,5	-3,0
Продуктивність ресурсів	н/д	н/д	н/д
Викиди в повітря забруднюючих речовин	н/д	н/д	н/д
Технології пов'язані з навколишнім середовищем	87,8	-10,0	-2,9

Джерело: складено за [245, с. 10]

До позитивного можна віднести вищі значення таких субіндексів (для України), як стійкість середовища – 76,7, вплив на зайнятість – 72,0 та вплив на обсяги реалізації продукції (товарів, послуг) – 38,3. Відповідно, позиції України в рейтингу за цими характеристиками кращі, зокрема в таких аспектах, як зайнятість у сфері НДДКР, експорт високотехнологічних послуг та інноваційні технології, призначені для збереження навколишнього природного середовища.

З іншого боку, слабкими місцями інноваційного розвитку вітчизняної економіки (згідно рейтингу) залишаються:

- низька привабливість системи досліджень (значення показника – 17,5) (у цій групі ключова проблематика стосується низького рівня міжнародної науково-публікаційної активності українських науковців і, відповідно, цитування результатів їх досліджень, а також залучення в систему вітчизняних НДДКР провідних зарубіжних наукових кадрів);

- обмежене використання інноваційно-технологічної інформації та патентних даних (значення показника – 22,1) (у цій групі помітними вадами все ще є мала охопленість навчаннями персоналу підприємств щодо застосування прогресивних ІК-технологій, а також недостатня безпосередня доступність і постачання таких технологій на вітчизняні суб'єкти господарювання, цифровізація їх бізнес-процесів);

- мала чисельність інноваційно активних (причому як в частині продуктових, так і процесних інновацій) суб'єктів господарювання, особливо сектора малого і середнього бізнесу (примітно, що дані за цією групою параметрів для України дуже обмежені, а значення показника інноваційної

активності у сфері продуктових інновацій за 2016-2023 рр. погіршилося на 6,9 пункти);

- неналагодженість зв'язків і комунікацій як у сфері досліджень та розробок, так і в секторі комерціалізації результатів наукових досліджень та інновацій (значення показника – 21,0) (у цій групі особливо проблематичними залишаються низький рівень публічно-приватної публікаційної співпраці, а також міжробочої мобільності людських ресурсів у сфері науки і технологій);

- слабка культура та активність вітчизняних підприємств у сфері оформлення охоронних документів на об'єкти інтелектуальної власності (значення показника – 17,3) (у цій групі потенціал інноваційного розвитку доцільно пов'язувати зі нарощенням патентної активності з оформлення охоронних прав на винаходи, корисні моделі та промислові зразки, а також свідоцтва на торгові марки і товарні знаки).

Варто визнати, що окрім Європейського інноваційного табло про низький рівень інноваційного розвитку вітчизняних підприємств та економіки в цілому також свідчать низькі позиції України й у інших міжнародних рейтингах, зокрема за Індексом цифрової конкурентоспроможності Інституту розвитку менеджменту (Швейцарія), Сумарним індексом інновацій Європейської комісії, Інноваційним обстеженням Європейського Союзу, Індексом творчої продуктивності Азійського банку розвитку, Індексом інноваційного потенціалу Європейської бізнес-школи (Німеччина), Індексом інноваційного розвитку Інформаційного агентства Bloomberg L.P. (США), Індексом економіки знань Інституту Світового банку (США), Глобальним індексом конкурентоспроможності талантів Міжнародної бізнес-школи INSEAD (Франція), Міжнародним індексом захисту прав власності Міжнародного альянсу прав власності (США) та ін.

Одна з причин цього – низька інноваційна активність вітчизняного бізнесу, у т. ч. в реальному секторі української економіки, зокрема у промисловості, де частка підприємств, які займалися інноваційною діяльністю, на новітньому етапі розвитку країни не сягала й 20 % (табл. 2.3).

**Показники інноваційної діяльності у промисловості України
в 2010, 2014-2020 рр.**

Показник	Рік								Абсолютне відхилення, +/-	
	2010	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2020/ 2010	2020/ 2019
Частка промислових підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, %	13,8	16,1	17,3	18,9	16,2	16,4	15,8	8,5	-5,3	-7,3
Частка промислових підприємств, що впроваджували інновації, %	11,5	12,1	15,2	16,6	14,3	15,6	13,8	14,9	+3,4	+1,1
Частка підприємств, що реалізували інноваційну продукцію, у загальній кількості промислових підприємств, %	9,1	9,0	12,0	14,3	9,6	14,2	15,8	11,9	+2,8	-3,9
Частка реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції, %	3,8	2,5	1,4	-	0,7	0,8	1,3	1,9	-1,9	+0,6
Частка підприємств, що реалізували інноваційну продукцію за межі України, у загальній кількості промислових підприємств, %	3,2	2,9	4,5	-	3,8	-	-	-	-	-
Частка інноваційної продукції в обсязі реалізації інноваційної продукції за межі України, %	40,7	29,2	37,4	-	31,2	-	-	-	-	-
Частка витрат на інновації до загального обсягу реалізованої продукції, %	0,9	0,8	0,8	0,7	0,4	0,4	0,5	0,6	-0,3	+0,1
Частка витрат на інновації до обсягу реалізованої продукції інноваційними промисловими підприємствами, %	23,9	30,0	59,9	-	51,5	49,0	41,5	30,3	+6,4	-11,2

Джерело: складено за [138, с.71, 139, с. 107, 220, 236; 146]

Досягши свого максимуму у 2016 р. (18,9 %), надалі значення цього визначального в плані відображення інноваційного розвитку критерію лише знижувалося і у 2020 р. показник становив лише 8,5 %. При тому, середнє значення промислових підприємств, які впроваджували інновацій в аналізованому часовому періоді становило 12-13 %, або іншими словами лише кожне 7-8 промислове підприємство в Україні впроваджує нововведення. До

того можна додати, що більшість інновацій не продуктивні та практично не впливають на обсяги і результати господарювання підприємств промисловості, що підтверджується критично низьким значенням показника «частка інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої продукції», яке у 2020 складало лише 1,9 % та до 2010 р. показники знизився у двічі (на 1,9 в. п.).

З 2018 р. українська статистика не відображає даних щодо експортної активності інноваційних промислових підприємств і це негативно, адже не дає змоги відстежувати цю вагомий компоненту інноваційного розвитку промисловості, тоді як понад 30 % у загальних обсягах реалізованої на експорт інноваційної продукції припадало саме на інноваційну продукцію промислових підприємств. Однак, частка таких підприємств у загальній чисельності експортно активних промислових підприємств не перевищувала 4 %.

Малими залишаються й обсяги витрат, які вітчизняні промислові підприємства скеровують на інноваційний розвиток. Так, рівень таких витрат в обсягах реалізації промислової продукції не сягав й 1 %, а в обсягах реалізації продукції інноваційно активними промисловими підприємствами в окремі роки аналізованого періоду підвищувався до 50-60 %, тоді як у 2020 р. знизився до 30,3 %. З іншого, боку, такі дані можуть бути свідченням раціонального використання витрат.

Отже, у процесі проведеного дослідження важливо також зазначити наявність позитивних тенденцій відносно зростання (за 2010-2020 рр.) часток промислових підприємств, які впроваджували інновації (на 3,4 в. п.) та реалізували інноваційну продукцію (на 2,8 в. п.), а також збільшення рівня витрат на інновації інноваційно активних підприємств вітчизняної промисловості (на 6,4 в. п.).

Утім, як показано на рис. 2.1, інноваційний розвиток промислових підприємств України не однозначний і не стабільний. Парадоксально, що для 2006-2016 рр. на загал спостерігався позитивний тренд за індикаторами «частка інноваційно активних підприємств» та «частка підприємств, які впроваджували інновації», тоді як значення одного з головних показників ефективності

інноваційної діяльності – частки реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг) – лише скорочувалися та в 2016-2017 рр. показник опустився до 0,6-0,7 %.

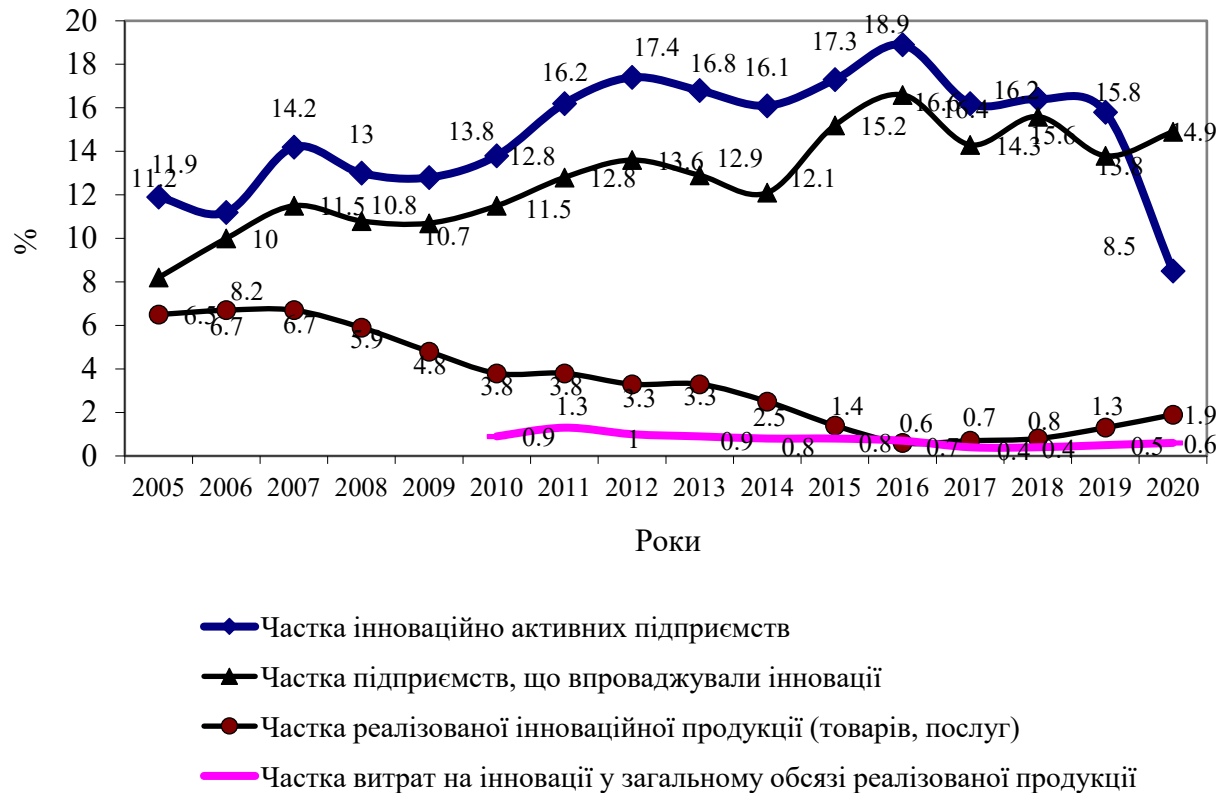

Рис. 2.1. Показники інноваційної діяльності у промисловості України у 2005–2020 рр.

Джерело: складено за [138, с. 71, 139, с. 107, 220; 146]

У даному випадку не мають визначального впливу на активізацію інноваційних промислових підприємств й витрати на інноваційну діяльність, коли їх рівень у загальних обсягах реалізованої промислової продукції коливався в межах 0,4-1,0 %. Питомі показники чіткіше відображають стан і гостроту проблематики, однак криза інноваційного розвитку промислових підприємств України простежується й у абсолютних параметрах. Так, кількість промислових підприємств, які реалізували інноваційну продукцію, за 2010-2020 рр. зменшилася на біля 40 % (з 964 до 573 од.) (табл. 2.4).

Низхідна тенденція (з періодичними піками та спадами) стала характерною й для кількості промислових підприємств, які реалізували

продукцію, що була новою для ринку (на 46,3 % з 270 до 145 од.) та які реалізували продукцію, що була новою для самого підприємства (на 38,2 % з 812 до 502 од.).

Таблиця 2.4

**Показники інноваційної діяльності промислових підприємств України
у 2010, 2014-2020 рр.**

Показник	Рік								Темп зростання, %	
	2010	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2020 / 2010	2020 / 2019
Кількість підприємств, що реалізували інноваційну продукцію, од.	964	905	570	632	450	674	442	573	59,4	129,6
у тому числі:										
- продукцію, що була новою для ринку, од.	270	213	142	182	124	192	114	145	53,7	127,2
- продукцію, що була новою тільки для підприємства, од.	812	787	490	503	377	557	375	502	61,8	133,9
Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млрд грн	33,7	25,7	23,1	-	17,7	24,9	34,3	47,5	140,9	138,5
у тому числі:										
- продукція, що була новою для ринку, млрд грн	11,0	7,1	7,3	-	4,5	7,9	6,8	6,8	61,8	100,0
- продукція, що була новою тільки для підприємства, млрд грн	22,7	18,6	15,8	-	13,2	17,0	27,4	40,7	179,3	148,5
Кількість підприємств, що реалізували інноваційну продукцію за межі України, од.	343	295	213	-	179	-	-	-	-	-
Обсяг реалізованої інноваційної продукції за межі України, млрд грн	13,7	7,5	10,8	-	5,5	-	-	-	-	-

Джерело: складено за [138, с. 71, 139, с. 107, 220, 236; 146]

Водночас, на цьому тлі збільшуються обсяги реалізованої інноваційної продукції промислових підприємств України. Якщо у 2010 р. значення цього показника становило 33,7 млрд грн, то до 2020 р. обсяги реалізації інноваційної продукції зросли до 47,5 млрд грн, що було на 40,9 % більше. Позаяк, цього було досягнуто за рахунок нарощення обсягів реалізації

інноваційної промислової продукції, яка була новою тільки для підприємств (темпи зростання за 2010-2020 рр. склали 179,3 %). Тоді, як у групі інноваційної продукції, нової для ринку (що має більше значення в плані результативності та впливу інноваційного розвитку на конкурентоспроможність українського бізнесу), характерним став спад (з 11,0 млрд грн у 2010 р. до 6,8 млрд грн у 2020 р. (на 38,2 %)).

Попри відсутність даних про чисельність промислових підприємств, які реалізували інноваційну продукцію на експорт, а також обсяги реалізації такої продукції, інформація, яка подавалася до 2017 р. включно, показала тренд до зниження значень цих показників, що негативно та є свідченням послаблення впливу інноваційної діяльності в промисловості на зміцнення експортного потенціалу вітчизняної економіки.

Однією з причин цього є обмежена кількість промислових підприємств, які впроваджували інновації та які безпосередньо відносяться до сектора, у якому продукується промислова продукція, що постачається на ринки. Так, частка підприємств, які впроваджували інновації, у переробній промисловості у 2020 р. становила лише 18,7 % (табл. 2.5). Хоча цей показник і збільшився відносно його значення у 2010 р. (на 1,44 в. п.) та на 8,2 в. п. до 2019 р., все ж продовжує залишатися низьким (до прикладу, у більшості країн ЄС інноваційно активні промислові підприємства займають понад 50 %, а в окремих країнах їх частка сягає 80 %).

У структурі видів економічної діяльності промисловості можна виокремити істотно кращі позиції за інноваційною активністю підприємств, які спеціалізуються на виробництві хімічних речовин і хімічної продукції, автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів, електричного устаткування (біля 30 % підприємств, які впроваджували інновації), машин та устаткування, меблів, іншої продукції, ремонту і монтажу машин та устаткування (понад 20 %).

З іншого боку, можна виділити значно нижчу інноваційну активність у добувній промисловості (лише 10,8 % підприємств упроваджували інновації у

2020 р.), виробництві виробів із деревини, виробництві паперу та поліграфічній діяльності (11,4 % та зниження до 2010 р. на 0,74 в. п.), текстильному виробництві, виробництві одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів (13,5 %).

Таблиця 2.5

**Частки інноваційно активних підприємств, що впроваджували інновації
(продукцію та/або технологічні процеси), за ВЕД промисловості України у
2015-2020 рр.**

Галузь промисловості	Рік						Абс. відхилення, +/-	
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2020/ 2015	2020/ 2019
<i>Промисловість</i>	16,07	17,29	16,15	16,42	15,8	16,8	+0,73	+1,0
<i>Добувна промисловості і розроблення кар'єрів</i>	7,73	9,01	10,13	4,74	11,5	10,8	+3,07	-0,7
<i>Переробна промисловість</i>	17,26	19,47	18,04	19,35	10,5	18,7	+1,44	+8,2
Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	16,78	18,09	17,80	19,75	14,6	18,8	+2,02	+4,2
Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	13,18	13,16	8,67	10,00	16,7	13,5	+0,32	-3,2
Виготовлення виробів із деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність	12,14	12,12	14,02	11,49	11,9	11,4	-0,74	-0,5
Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	24,36	26,99	25,00	24,84	19,8	29,2	+4,84	+9,4
Виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	12,98	12,83	10,83	11,66	16,3	16,2	+3,22	-0,1
Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім виробництва машин та устаткування	17,27	17,52	18,85	18,06	16,3	17,1	-0,17	+0,8
Виробництво електричного устаткування	23,19	28,24	25,16	29,68	22,7	27,8	+4,61	+5,1
Виробництво машин та устаткування	25,20	26,20	22,62	26,88	24,1	21,9	-3,3	-2,2
Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів	29,61	36,97	30,18	31,14	23,2	28,2	-1,41	+5,0
Виробництво меблів, іншої продукції, ремонт і монтаж машин і устаткування	14,40	14,08	13,08	14,84	18,6	20,3	+5,9	+1,7
<i>Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря</i>	14,12	10,54	8,86	5,42	10,7	8,5	-5,62	-2,2
<i>Водопостачання; каналізація, поводження з відходами</i>	7,91	5,48	7,25	3,27	7,2	7,7	-0,21	+0,5

Джерело: складено за [138, с. 75; 139, с. 224]

При тому, обсяги витрат підприємств промисловості достатньо об'ємні та мають тенденцію до збільшення, що позитивно. Так, відповідний показник у 2020 р. становив 14,4 млрд грн і це було на біля 600 млн грн (або на 4,4 %) більше, ніж у 2015 р. (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

**Показники витрат промислових підприємств на інновації в Україні у
2015-2020 рр.**

Напрями скерування витрат	Роки						+/-, в.п.	
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2020/ 2015	2020/ 2019
Обсяги витрат, млрд грн								
Усього	13,8	23,2	9,1	12,2	14,2	14,4	104,4	101,4
Внутрішні НДР	1,8	2,1	1,9	2,7	2,4	2,6	144,4	108,3
Зовнішні НДР	0,2	0,4	0,2	0,5	0,5	0,8	4,0 р.	160,0
Придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	11,1	19,8	5,9	8,3	11,2	10,8	97,3	96,4
Придбання інших зовнішніх знань	0,08	0,06	0,02	0,05	0,06	0,07	87,5	116,7
Структура витрат, %								
Усього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-	-
Внутрішні НДР	13,3	9,1	21,3	22,2	16,9	18,2	+4,9	+1,3
Зовнішні НДР	1,5	1,7	2,5	4,1	3,5	5,6	+4,1	+2,1
Придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	8,6	85,3	64,7	68,1	79,1	75,7	+67,1	-3,4
Придбання інших зовнішніх знань	0,6	0,3	0,2	0,4	0,5	0,5	-0,10	-

Джерело: складено за [138, с. 224].

У структурі витрат на інновації переважає придбання машин, обладнання та програмного забезпечення (75,7 % у 2020 р.) і частка витрат за цим джерелом у 2017-2020 рр. мала стали тенденцію до зростання. На нашу думку, це є свідченням схильності бізнесу до придбання вже розроблених елементів техніко-технологічної бази виробництва з ознаками новизни та інноваційності на противагу дослідженням і розробкам, орієнтованим на створення інновацій самотужки. У певній мірі така політика виправдана, оскільки її перевагами є отримання того, що треба, вже і зараз, а також нівелювання істотних ризиків, що супроводжують процеси інноваційного розвитку. З іншого боку, підприємства втрачають на отриманні продукції та технологій принципово вищого рівня інноваційності, а також право власності

на новостворені інновації (об'єкти інтелектуальної власності), відтак, й на додаткові потужні джерела доходів і прибутку від їх комерціалізації.

Потрібно вказати, що достатньо вагомими є витрати вітчизняних промислових підприємств на внутрішні НДР. У 2020 р. це 2,6 млрд грн (при тому частка витрат на внутрішні НДР становила 18,2 % та збільшилася на 4,9 в. п.) і до 2010 р. значення цього показника збільшилося на біля 800 млн грн, що істотно та є свідченням високої уваги менеджменту підприємств до проведення науково-дослідних робіт (причому внутрішніх), результати яких можуть втілитися у нові рішення, а в підсумку – нововведення. За аналізований період у 4 рази зросли витрати промислових підприємств на зовнішні НДР. Це також позитивно і є свідченням наявності відповідних фінансових ресурсів, які суб'єкти бізнесу можуть спрямовувати на замовлення ДіР ззовні. І, дійсно, суб'єкти господарювання в більшій мірі орієнтуються на залучення коштів зовнішніх організацій саме під дослідження, а не на придбання готових знань. Обсяги витрат за такою статтею скорочуються і становили лише 0,5 % від загальних витрат промислових підприємств на інновації.

Результати аналізування структури джерел формування фінансових ресурсів вітчизняних підприємств на інноваційний розвиток (табл. 2.7) дають підстави для різнобічних висновків. З одного боку, позитивних. Так, по-перше, левову частку фінансового ресурсу складають власні кошти підприємств. У 2020 р. це 12,3 млрд грн або 85,4 % у структурі, тобто, підприємства мають відповідний внутрішній (а, відтак, найбільш доступний і найменш витратомісткий) ресурс. По-друге, наявна значна державна фінансова підтримка інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств, яка за 2015-2020 рр. зросла у понад 5 разів, а у 2020 р. було профінансовано витрат промислових підприємств на інноваційну діяльність в обсязі майже 280 млн грн з центрального бюджету та понад 50 млн грн – з місцевих бюджетів. По-третє, активними в плані фінансової підтримки є й зовнішні інвестори, причому в більшій мірі інвестиційна діяльність вітчизняних промислових підприємств фінансується інвестиціями з боку саме зарубіжних партнерів. Так, відповідні

обсяги інвестицій у 2020 р. становили 125,3 млн грн та до 2015 р. значення цього показника збільшилося у понад двічі. В сумі (резиденти та нерезиденти) інвестиції в інновації підприємств промисловості становили біля 170 млн грн, коли ще у 2015 р. не перевищували 140 млн грн.

Таблиця 2.7

Витрати промислових підприємств України на інновації у 2015-2020 рр.

Галузь промисловості	Рік						% / +/-	
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2020/ 2015	2020/ 2019
За обсягами, млн грн								
Загалом	13813,7	23229,4	9117,5	12180,1	14220,9	14406,9	104,3	101,3
За рахунок коштів місцевих бюджетів	38,4	99,2	95,6	13,4	109,9	51,1	133,1	46,5
За рахунок коштів державного бюджету	55,1	178,9	227,3	639,1	556,5	279,5	5,1 р.	50,2
За рахунок власних коштів, у т. ч. за рахунок коштів:	13427,0	22035,9	7704,1	10742,0	12474,9	12297,9	91,6	98,6
інвесторів-резидентів	74,3	134,4	273,1	109,7	72,3	45,3	60,9	62,7
інвесторів-нерезидентів	58,6	23,4	107,8	107,0	42,5	125,3	2,1 р.	294,8
кредитів	113,7	626,0	594,5	473,9	853,2	1377,2	12,1 р.	161,4
інших джерел	46,6	131,6	114,9	95,0	111,6	230,6	4,9 р.	206,6
В структурі, %								
За рахунок коштів місцевих бюджетів	0,3	0,4	1,0	0,1	0,8	0,3	-	-0,5
За рахунок коштів державного бюджету	0,4	0,8	2,5	5,2	3,9	1,9	+1,5	-2,0
За рахунок власних коштів	97,2	94,9	84,5	88,2	87,7	85,4	-11,8	-2,3
За рахунок коштів інвесторів-резидентів	0,5	0,6	3,0	0,9	0,5	0,3	-0,2	-0,2
За рахунок коштів інвесторів-нерезидентів	0,4	0,1	1,2	0,9	0,3	0,9	+0,5	+0,6
За рахунок кредитів	0,8	2,7	6,5	3,9	6,0	9,6	+8,8	+3,6
З інших джерел	0,4	0,5	1,3	0,8	0,8	1,6	+1,2	+0,8

Джерело: складено за [152, с. 57-58]

Однак, до проблематики джерел і обсягів залучення фінансових ресурсів на інноваційний розвиток підприємств промисловості України можна віднести:

(1) малі обсяги (та частку в структурі) фінансування за рахунок внутрішніх ресурсів (частка інвестицій складає лише 1,2 %); (2) достатньо обмежену державну і місцеву фінансову підтримку (відповідні частки становили лише 1,9 % та 0,3 %); (3) значне покладання на кредитування (9,6 % у структурі витрат), що є розвиненою зарубіжною практикою, проте в реаліях вітчизняного банківського кредитування (високі відсоткові ставки, короткостроковість кредитів, потреба в надмірному забезпеченні позик і т. п.) це достатньо витратно та ризиково; (4) невисокі темпи нарощення обсягів фінансування інноваційного розвитку (за останні 5 років обсяги витрат на інновації промислових підприємств збільшилися лише на 4,3 %, що суттєво поступається в досліджуваному періоді, до прикладу, темпам інфляційних процесів чи зростання споживчих цін і т. п.); (5) скорочення обсягів фінансування (за аналізований період) фінансування інноваційних витрат з боку інвесторів-резидентів (на 39,1%).

При тому, достатньо гармонійною видається, як на наш погляд, структура витрат на інновації промислових підприємств в Україні за напрямками інноваційної діяльності (табл. 2.8). Так, спостерігається позитивна динаміка в частині фінансування НДР, коли фінансова підтримка проєктів, виконаних власними силами, за 2015-2020 рр. збільшилася на 44,5 %, а, виконаних іншими підприємствами – у понад 4 рази. Відповідно, відбулося скорочення інших витрат на інновації (на 7,2 %). Проте, ці зміни не суттєві, а обсяги інших витрат залишаються значними (10,9 млрд грн), з яких 52,3 % було скеровано на капітальні інновації, 16,6 % – на придбання послуг і матеріалів для інновацій та 6,9 % – на оплату праці персоналу, залученого для здійснення заходів у сфері інноваційної діяльності.

Як сценарії подальшого вдосконалення структури витрат на інноваційний розвиток вітчизняних підприємств можна вказати на, по-перше, збільшення обсягів витрат, а, по-друге, нарощення витрат і збільшення частки в їх структурі, пов'язаних з дослідженнями і розробками, виконуваних як власними силами, так і зі залученням зовнішніх організацій та партнерів, особливо галузевих науково-дослідних інститутів. Перспективним також видається збільшення витрат на

придбання інших зовнішніх знань й оплату праці персоналу, залученого під програми та проекти інноваційного розвитку вітчизняних промислових підприємств.

Таблиця 2.8

Витрати на інновації промислових підприємств в Україні за напрямками інноваційної діяльності у 2015-2020 рр.

Напрями скерування витрат	Роки						% / +/-	
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2020/ 2015	2020/ 2019
Обсяги витрат, млн грн								
Усього	13813,7	23229,5	9117,5	12180,1	14220,9	14406,9	104,3	101,3
НДР, виконані власними силами	1834,1	2063,7	1941,3	2706,2	2449,9	2650,4	144,5	108,2
НДР, виконані іншими підприємствами	205,4	394,0	228,5	502,6	469,0	835,9	4,1 р.	178,2
Інші витрати на інновації (за виключенням НДР), у т. ч.:	11774,2	20771,8	6947,7	8971,3	11302,0	10920,6	92,8	96,6
на персонал, який працює над інноваціями	-	-	-	-	-	994,7	-	-
на придбання послуг, матеріалів для інновацій	-	-	-	-	-	2392,2	-	-
на капітальні витрати на інновації	-	-	-	-	-	7533,7	-	-
на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	11141,3	19829,0	5898,8	8291,3	10185,1	-	91,4*	122,8*
на придбання інших зовнішніх знань	84,9	64,2	21,8	46,1	37,5	-	44,17*	81,3*
інші витрати	548,0	878,4	1027,1	633,9	1079,4	-	196,9*	170,3*
Структура витрат, %								
Усього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-	-
НДР, виконані власними силами	13,3	8,9	21,3	22,2	17,2	18,4	+5,1	+1,2
НДР, виконані іншими підприємствами	1,5	1,7	2,5	4,1	3,3	5,8	+4,3	+2,5
Інші витрати на інновації (за виключенням НДР), у т. ч.:	85,2	89,4	66,2	73,7	79,5	75,8	-9,4	-3,7
на персонал, який працює над інноваціями	-	-	-	-	-	6,90	-	-
на придбання послуг, матеріалів для інновацій	-	-	-	-	-	16,60	-	-
на капітальні витрати на інновації	-	-	-	-	-	52,29	-	-
на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	80,65	85,36	64,70	68,07	71,62	-	-9,03	+3,55
на придбання інших зовнішніх знань	0,61	0,28	0,24	0,38	0,26	-	-0,35	-0,11
інші витрати	3,97	3,78	11,27	5,20	7,59	-	+3,62	+2,39

*Прим.: 2019 до 2015 та 2019 до 2018 рр.

Джерело: складено за [139, с. 224]

Такі заходи дали б можливість розбудовувати власну матеріально-технічну та інтелектуально-кадрову компоненти політики інноваційного зростання, а, відтак, і зміцнення конкурентоспроможності та сталого економічного розвитку підприємств. Власне, розвиток внутрішньо корпоративної інфраструктури інноваційного розвитку дасть змогу промисловим підприємствам приділяти більше уваги власним НДДКР і залучати під такі цілі фінансові ресурси передовсім зі внутрішніх, однак, і з інших джерел.

На разі, ситуація з обсягами фінансування (а, відтак і обсягами проведення) НДР підприємствами, як підприємницького сектора, так і промисловості, не стабільна. До 2018 р. включно вітчизняна статистика подавала інформацію лише по підприємницькому сектору в цілому і відповідні дані засвідчують нарощення обсягів фінансування НДР (зокрема на 46,8 % у 2018 р. до 2015 р.). Однак, інформація, яка стосується суто переробної промисловості, підтверджує зниження таких витрат у 2020 р. до 2019 р. на 26,9 % (табл. 2.9).

Позитивно, що частину витрат на НДР, які проводяться за ініціативи вітчизняних промислових підприємств, покриває держава. Так, у 2020 р. з державного бюджету на такі цілі було виділено та освоєно 47,0 млн грн і це склало 7,73 % у загальній структурі фінансування НДР у цьому ВЕД. При тому, державна підтримка за 2015-2020 рр. збільшилася в сумі у 17,5 разу, а в структурі – на 58,7 в. п. Сюди можна додати також фінансовий ресурс, який був акумульований з коштів організацій державного сектора економіки. А це ще понад 130 млн грн або понад 20 % у структурі витрат на НДР підприємств переробної промисловості України.

За власні кошти підприємства промисловості фінансують біля 40 % витрат на НДР, що, як на нашу думку, позитивно, адже це є свідченням їх власного інтересу (і, відповідно, готовності витратити на такі цілі грошові засоби) до проведення науково-дослідних робіт, досліджень і розробок. Причому як обсяги, так і структура фінансування інноваційної діяльності з

цього джерела збільшуються, що, на наш погляд, теж позитивно. Відповідні показники до 2019 р. зросли на 36,2 % та на 14,9 в. п.

Таблиця 2.9

**Витрати на виконання НДР за джерелами фінансування у
підприємницькому секторі (дані за 2015-2018 рр.) та переробній
промисловості (дані за 2019-2020 рр.) України**

Напрями скерування витрат	Роки						% / +/-	
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2018/ 2015	2020/ 2019
Підприємницький сектор					Промисловість			
Обсяги витрат, млн грн								
Усього	6682,5	7132,9	7788,6	9807,8	831,2	607,8	146,8	73,1
За бюджетні кошти, у т.ч.	357,5	553,0	509,8	628,6	272,1	47,0	17,6 р.	17,3
державного бюджету	341,8	480,9	478,6	596,8	272,1	47,0	17,5 р.	17,3
За власні кошти	2639,6	880,4	1021,2	1170,5	200,3	237,3	44,3	118,5
За кошти організацій державного сектора	208,0	228,5	354,7	987,6	95,9	130,6	474,8	136,2
За кошти організацій підприємницького сектора	1416,2	3053,7	2658,9	3561,7	258,2	191,6	2,5 р.	74,2
За кошти організацій вищої освіти	0,3	0,3	0,6	1,1	-	-	3,7 р.	-
За кошти приватних некомерційних організацій	-	0,2	0,1	13,4	-	-	-	-
За кошти з іноземних джерел	1949,0	2268,9	2966,1	3292,1	4,8	1,3	168,91	27,08
За кошти з інших джерел	112,3	147,9	97,2	152,6	-	-	135,89	-
Структура витрат, %								
Усього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-	-
За бюджетні кошти, у т.ч.	5,35	7,75	6,55	64,09	32,74	7,73	+58,7	-25,0
державного бюджету	5,11	6,74	6,14	60,86	32,74	7,73	+55,7	-25,0
За власні кошти	39,50	12,34	13,11	11,93	24,10	39,04	-27,57	+14,9
За кошти організацій державного сектора	3,11	3,20	4,55	10,07	11,54	21,49	+6,96	+9,95
За кошти організацій підприємницького сектора	21,19	42,81	34,14	36,31	31,06	31,52	+15,12	+0,46
За кошти організацій вищої освіти	0,00	0,00	0,01	0,01	-	-	+0,01	-
За кошти приватних некомерційних організацій	-	0,00	0,00	0,14	-	-	-	-
За кошти з іноземних джерел	29,17	31,81	38,08	33,57	0,58	0,21	+4,4	-0,36
За кошти з інших джерел	1,68	2,07	1,25	1,56	-	-	-0,12	-

Джерело: складено за [138, с. 60-62; 139, с. 80-83]

Високою також слід вважати спроможність вітчизняних переробних промислових підприємств залучати фінансовий ресурс під інноваційні цілі з боку коштів організацій підприємницького сектора. У 2020 р. обсяги коштів, акумульованих з цього джерела, становили понад 190 млн грн. У структурі витрат фінансування за цим джерелом становило майже третину, що вагомо і може бути свідченням налагодженої співпраці між промисловими підприємствами та іншими контрагентами, як в плані співфінансування досліджень і розробок, так і спільних заходів та координації зусиль в частині організації і здійснення наукової та науково-технічної діяльності з метою створення та комерціалізації інновацій.

Таким чином, інноваційний розвиток вітчизняних промислових підприємств не стабільний та потребує активізації, підвищення рівня результативності та ефективності. Однак, відповідні заходи стосуються й належного фінансового забезпечення, що зумовлює актуальність питання аналізування фінансових можливостей суб'єктів цього виду економічної діяльності, зокрема відносно забезпечення належної фінансової підтримки процесів їх інноваційного поступу. В умовах сьогодення ці питання, з позиції чинників впливу на формування фінансового ресурсу, є предметом наступного підрозділу дослідження.

2.2. Діагностика чинників впливу на формування фінансових ресурсів у забезпеченні інноваційного розвитку вітчизняних підприємств в умовах трансформаційних змін

Умови, характерні для довоєнного, а також сучасного етапу розвитку економіки України (посилення глобалізаційних та євроінтеграційних процесів, зростання конкуренції й концентрації на внутрішньому ринку, ускладнення традиційних форм бізнесу під час активізації процесів діджиталізації та становлення цифрових комунікаційних систем і відносин, Інтернет-технологій,

електронних розрахунків і т. п.), об'єктивно позначилися на ускладненні та погіршенні функціонування вітчизняних промислових підприємств, їх спроможності формувати власні внутрішні фонди фінансування процесів розширеного відтворення, у т. ч. на інноваційних засадах.

Відновлення та подальше зміцнення конкурентних позицій підприємств промисловості, підвищення їх соціально-економічної ефективності вимагає більш активного і системного впровадження інновацій, комплексної модернізації матеріально-технічної та техніко-технологічної бази виробництва на засадах інноваційно-технологічного розвитку. Однак, однією з найважливіших передумов для таких змін є фінансове забезпечення інноваційного розвитку, яке істотно ускладнилося через низьку прибутковість і недостатність власного капіталу (зниження фінансово результату та рентабельності, погіршення фінансового стану і платоспроможності) та обмежені можливості в частині залучення зовнішнього фінансового ресурсу (послаблення потенціалу фінансово-кредитного сектору країни, кризу банківської системи, слабкий розвиток інфраструктури фінансового ринку та фінансово-ресурсних можливостей інших суб'єктів середовища бізнесу та інновацій).

Зазначені умови і тенденції актуалізують необхідність ідентифікації чинників формування доступного і належного фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємств промисловості в Україні. Як відомо, інноваційна діяльність підприємств традиційно вважається витратною, потребує як інвестиційного ресурсу на її здійснення, так і фінансового ресурсу на обслуговування поточних витрат, пов'язаних з оплатою праці відповідних фахівців, амортизацією техніки і технологій, придбанням програмного і апаратного забезпечення, фінансуванням витрат на закупівлю розхідних матеріалів і т. п.

Зазначимо лише, що з внутрішньо корпоративної позиції бізнесу провідним чинником, який визначає такі можливості, є фінансово-економічний стан та прибутковість. Хороші фінансово-економічні результати та значні масштаби господарювання дають можливість підприємству окрім основної діяльності

фінансувати також проекти та заходи в сфері інноваційного розвитку. Однак, нинішні реалії, причому не лише наслідки повномасштабної війни, але й на загал нестабільність функціонування вітчизняних підприємств дають підстави стверджувати про те, що вказаний чинник, скоріше, негативно позначається на фінансових можливостях вітчизняних суб'єктів господарювання (табл. 2.10).

Так, нестабільними залишаються фінансові результати до господарювання підприємств промисловості, причому спад у цьому ВЕД став чи не найбільш критичним в економіці України.

Таблиця 2.10

Порівняльні характеристика фінансових результатів та частки збиткових підприємств у промисловості та інших видах економічної діяльності в Україні

Види економічної діяльності	Фінансовий результат до оподаткування, млрд грн					Частка підприємств, які одержали збиток, %					2021/2018	
	2018	2019	2020	2021	2022	2018	2019	2020	2021	2022	За результатами, %	За часткою збиткових підприємств, в. л.
Сільське господарство	71,5	94,0	82,2	239,9	87,3	13,7	16,9	17,3	11,7	21,5	122,0	+7,8
Промисловість	154,1	166,7	-22,3	449,5	-228,8	27,2	27,9	30,3	28,7	35,4	-	+8,2
Будівництво	6,4	15,9	-2,0	8,4	-17,6	27,2	26,2	29,1	29,0	37,6	-	+10,4
Торгівля	86,3	129,1	45,3	145,9	50,3	22,8	22,9	25,6	22,9	29,2	58,3	+6,4
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	-22,7	14,4	17,0	31,2	-23,0	25,9	26,2	28,3	27,7	31,6	101,3	+5,7
Тимчасове розміщування й організація харчування	2,9	4,6	-4,4	5,3	-8,6	28,6	29,1	40,9	36,3	44,2	-	+15,6
Інформація та телекомунікації	18,2	24,8	16,9	34,0	17,4	29,9	28,5	28,9	30,1	35,9	95,6	+6,0
Фінансова та страхова діяльність	84,7	69,3	196,9	128,1	276,7	35,5	32,5	32,7	31,4	40,6	3,3 р.	+5,1

Джерело: розраховано за [230]

Так, якщо за 2018-2021 рр. фінансові результати підприємств у провідних видах економічної діяльності національного господарства України зросли, то у різних обсягах; при тому, для окремих років аналізованого періоду характерною стала збитковість підприємств (промисловість, будівництво, готельно-ресторанний бізнес у 2020 та 2022 рр.; транспорт і зв'язок у 2018 та 2022 рр.), малим залишається фінансовий результат до оподаткування у таких видах економічної діяльності, як будівництво, тимчасове розміщування й організація харчування, транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність та ін., не високі обсяги фінансового результату припадають в середньому на одне вітчизняне підприємство.

Утім, у промисловості від'ємний фінансовий результат 2022 р. став найбільшим з-поміж ВЕД (228,8 млрд грн) і це на тлі того, що загалом економіка України у цьому році мала позитивний фінансовий результат в обсязі 46,1 млрд грн.

Необхідно відзначити і високий рівень збитковості, що об'єктивно обмежує фінансові можливості вітчизняних, зокрема промислових, підприємств до фінансування заходів і проектів з їх інноваційного розвитку. Йдеться про такі види економічної діяльності, як тимчасове розміщування й організація харчування (44,2 % у 2022 р.), фінансова та страхова діяльність (40,6 %), інформація та телекомунікації (35,9 %). У вітчизняній промисловості відповідний показник становив 35,4 %, що вважається достатньо високим значенням. Попри те, негативною є й тенденція до збільшення частки збиткових підприємств, особливо в готельно-ресторанному бізнесі (на 15,6 в. п. у 2022 р. до 2018 р.). Збільшилася частка збиткових підприємств у всіх з аналізованих видів економічної діяльності. У вітчизняній промисловості зростання частки збиткових підприємств за 2018-2022 рр. становило 8,2 в. п., з яких лише за останній рік (перший рік війни) – 6,7 в. п.

Нестабільним залишається фінансово-економічний стан галузей

вітчизняної промисловості як найбільш актуального для інновацій сектора національної економіки (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Чистий прибуток (збиток), частка збиткових підприємств та рентабельність діяльності за окремими галузями промисловості України у 2022 р.

Види економічної діяльності	Чистий прибуток (збиток), млрд грн	Частка підприємств, які одержали збиток, %	Рентабельність, %
Промисловість	-246,7	35,7	-5,4
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	33,5	54,9	7,1
Переробна промисловість	-118,9	32,3	-5,4
Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	-74,4	32,8	-0,1
Виробництво хімічної продукції	-29,9	33,2	-26,8
Металургійне виробництво	-78,1	32,5	-16,5
Машинобудування	-78,9	33,0	-3,3
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	-157,7	55,2	-8,6
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	-3,5	43,4	-6,0

Джерело: розраховано за [173; 225]

Так, у 2022 р. підприємства більшості ВЕД вітчизняної промисловості спрацювали зі збитками, а частка збиткових підприємств коливалася у межах 32-55 %. При тому, відповідні показники погіршуються (до попереднього року), що є свідченням наявності тенденцій до подальшого зниження прибутковості, а, відтак, і обмеження можливостей в частині акумулювання власного внутрішнього фінансового ресурсу для програм інноваційного розвитку. Зокрема у 2021 р. рівень збитковості у таких галузях промисловості, як постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря, а також водопостачання, каналізація, поводження з відходами, перевищував 40 %, а в інших галузях промисловості становив від 20 % до 25

%, що негативно і є свідченням недостатніх внутрішніх можливостей для належного фінансування інноваційно-технологічної діяльності підприємств.

Низькі фінансово-економічні результати господарювання, а також високий рівень збитковості закономірно призвели і до зниження прибутковості і рентабельності вітчизняних підприємств, зокрема базових видів економічної діяльності. В інших видах економічної діяльності рентабельність вітчизняних підприємств низька з тенденцією до зниження (за 2018-2021 рр.) у сільському господарстві, будівництві, фінансовій і страховій діяльності. Низька рентабельність свідчить про обмежені внутрішні можливості в частині безпосередньо інвестування у науково-технічну та інноваційно-технологічну діяльність суб'єктів господарювання, зокрема про низький потенціал внутрішнього інвестиційного капіталу.

З іншого боку, як відомо, одним з напрямів формування фінансових ресурсів для інноваційного розвитку є власні кошти підприємств, проте утворені не з позитивного фінансового результату, а залучені в підсумку інтенсифікації та ефективізації виробничо-господарської діяльності. Прямим чинником позитивного впливу на фінансові ресурси підприємств слугує їх ділова активність. Однак, результати аналізування цієї групи чинників дають підстави для висновку про невисокий рівень ділової активності вітчизняних промислових підприємств та її нестабільність (табл. 2.12).

Так, коефіцієнт оборотності активів промислових підприємств у 2013-2022 рр. коливався в середньому на рівні 0,8-0,9 означаючи орієнтовні строки одного обороту сукупного капіталу близько одного року і це надто повільний операційний цикл навіть для виробничого бізнесу. Хоча відповідний показник за аналізований період й підвищився (на 0,05), однак його значення у 2022 р. було найнижчим, починаючи з 2017 р. Можна помітити, що з-поміж промислових підприємств різних розмірів найвищими та з тенденцією до зростання були значення аналізованого показника у секторі середнього підприємництва; тоді як найнижчими – у сегменті малого промислового бізнесу.

**Показники ділової активності підприємств промисловості України
у 2013-2022 рр.**

Показник	Рік										+/-	
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2022/ 2013	2022/ 2021
Коефіцієнт оборотності активів												
Промисловість, у т.ч.:	0,79	0,77	0,80	0,83	0,90	0,95	0,89	0,87	1,05	0,84	0,05	-0,21
великі підприємства	0,75	0,69	0,74	0,72	0,80	0,86	0,78	0,75	0,96	0,72	-0,03	-0,24
середні підприємства	0,09	0,10	0,09	0,10	0,11	1,23	1,21	1,18	1,31	1,11	1,01	-0,20
малі підприємства	0,58	0,64	0,73	0,80	0,78	0,66	0,59	0,62	0,79	0,60	0,02	-0,18
Переробна промисловість, у т.ч.:	0,91	0,85	0,88	0,90	1,00	1,07	1,04	1,00	1,19	0,87	-0,04	-0,32
великі підприємства	0,95	0,85	0,88	0,87	0,10	1,06	0,99	0,94	1,20	0,81	-0,14	-0,39
середні підприємства	0,88	0,89	0,87	0,92	1,02	1,13	1,18	1,14	1,21	0,96	0,08	-0,25
малі підприємства	0,75	0,77	0,85	0,98	0,99	0,93	0,95	0,90	1,09	0,81	0,05	-0,28
Коефіцієнт оборотності оборотних активів												
Промисловість	1,76	1,64	1,57	1,52	1,58	1,70	1,71	1,60	1,88	1,43	-0,33	-0,45
Переробна промисловість, у т.ч.:	1,58	1,47	1,43	1,40	1,49	1,59	1,64	1,56	1,80	1,29	-0,30	-0,52
великі підприємства	1,69	1,56	1,51	1,38	1,52	1,63	1,64	1,56	1,89	1,25	-0,44	-0,63
середні підприємства	1,49	1,42	1,39	1,42	1,49	1,65	1,75	1,69	1,77	1,40	-0,09	-0,37
малі підприємства	1,23	1,16	1,18	1,38	1,34	1,26	1,28	1,21	1,50	1,07	-0,16	-0,43

Джерело: складено за даними Додатку А, табл. А.1, А.4, А.9.

Подібними були тенденції відносно оборотності активів переробних підприємств вітчизняної промисловості, при тому з характерною ознакою дещо вищого рівня загалом, а також в секторах великого і малого бізнесу; нижчого

рівня – у сегменті середніх промислових переробних підприємств. Утім, оборотність активів вітчизняних переробних підприємств все ще низька і це перешкоджає підвищенню економічної ефективності виробництва (так, станом на 2022 р. переробні підприємства отримували з кожної гривні, вкладеної в їх сукупний капітал, лише 87 коп. доходу, у т. ч. великі та малі переробні підприємства – 81 коп., середні – 96 коп.), а через неї – фінансової спроможності як для розвитку в цілому, так і інноваційної діяльності зокрема.

Більш прив'язаний до ефективності виробництва показник ділової активності – коефіцієнт оборотності оборотних активів (більшу частину яких формують виробничі запаси, що в процесі виробництва перетворюються на готову продукцію) вітчизняних промислових підприємств також залишався низьким. До прикладу, на 2022 р. по промисловості загалом його значення становило 1,43 (або один оборот цієї групи ресурсного забезпечення бізнесу складав біля 250 днів), а у переробній промисловості – 1,29 (біля 280 днів). Відмічається порівняно вища активність щодо обороту оборотних активів за середніми переробними промисловими підприємствами – 1,4. При тому, негативним є також факт наявності спадної динаміки швидкості оборотності оборотних активів підприємств переробної промисловості. Відповідні значення показника знизилися за всіма секторами (за розмірами підприємств) переробної промисловості як до попереднього (2021 р.), так і до базового (2013 р.) років аналізованого періоду.

Низькими залишаються й параметри фінансової стійкості вітчизняних промислових підприємств, що не сприяє їх інвестиційній привабливості, а також обумовлює потребу в скеруванні частини фінансових ресурсів на вирівнювання дисбалансів фінансово-економічної стійкості (табл. 2.13).

Так, ключовий параметр фінансової стійкості бізнесу – коефіцієнт автономії для підприємств промисловості у 2022 р. становив 0,21, що означає, що лише 21 % капіталу, вкладеного у підприємства, був власним, тоді як 79 % – залученим (зовнішнім) і це негативно, оскільки нормативне значення цього коефіцієнта становить більше 0,5, а як для підприємств переробної

промисловості має бути ще вищим з огляду на, за звичай, більшу частку необоротного капіталу в структурі активів. Причому значення цього показника за 2013-2022 рр. істотно погіршилося (на 0,18). До позитивного можна віднести хіба те, що на великих підприємствах значення показника фінансової стійкості були вищими, однак також не в жодному з років аналізованого періоду не сягали прийняттого рівня (більше 0,5).

Таблиця 2.13

**Показники фінансової стійкості підприємств промисловості України
у 2013-2022 рр.**

Показник	Рік										+/-	
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2022/ 2013	2022/ 2021
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Коефіцієнт автономії												
Промисловість, у т.ч.:	0,39	0,29	0,20	0,19	0,17	0,19	0,25	0,21	0,25	0,21	-0,18	-0,04
великі підприємства	0,45	0,36	0,27	0,26	0,27	0,32	0,33	0,30	0,35	0,38	-0,07	0,02
середні підприємства	0,28	0,14	0,12	0,09	0,04	-0,01	0,14	0,09	0,08	-	-0,28	-
малі підприємства	0,19	0,12	0,01	0,04	0,00	-0,02	0,12	0,09	0,15	-	-0,19	-
Переробна промисловість, у т.ч.:	0,28	0,18	0,10	0,09	0,07	0,10	0,19	0,18	0,22	0,21	-0,08	-0,02
великі підприємства	0,30	0,19	0,06	0,06	0,01	0,20	0,17	0,17	0,21	0,32	0,02	0,11
середні підприємства	0,28	0,17	0,16	0,12	0,06	-0,05	0,21	0,19	0,24	0,08	-0,20	-0,16
малі підприємства	0,19	0,13	0,11	0,12	0,09	0,10	0,20	0,18	0,22	0,16	-0,03	-0,06
Коефіцієнт ефективності використання власних коштів												
Промисловість	0,02	-0,29	-0,38	-0,01	0,16	0,24	0,18	-0,03	0,39	-0,23	-0,25	-0,62
Переробна промисловість, у т.ч.:	-0,01	-0,65	-0,85	-0,18	0,20	0,26	0,20	0,01	0,40	-0,24	-0,24	-0,64
великі підприємства	-0,01	-0,68	-1,92	-0,39	0,21	0,19	0,15	-0,02	0,57	-0,26	-0,25	-0,84
середні підприємства	0,01	-0,63	-0,36	-0,10	0,32	-0,14	0,27	0,04	0,20	-0,26	-0,27	-0,47
малі підприємства	-0,03	-0,48	-0,19	0,17	-0,17	0,30	0,17	0,09	0,18	-0,03	0,00	-0,21
Коефіцієнт співвідношення позикових і власних коштів												
Промисловість	-2,0	2,5	3,9	4,3	4,7	4,3	3,0	3,7	3,0	3,8	5,8	0,8

Продовження табл. 2.13

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Переробна промисловість, у т.ч.:	2,5	4,6	8,8	10,2	14,0	8,7	4,3	4,6	3,5	3,9	1,3	0,4
великі підприємства	2,3	4,3	15,5	14,7	155,2	4,0	4,9	4,9	3,7	2,1	-0,2	-1,6
середні підприємства	2,5	4,9	5,1	7,4	15,0	-20,0	3,7	4,2	3,1	10,9	8,4	7,8
малі підприємства	4,4	6,7	8,5	7,3	10,3	9,4	4,0	4,5	3,6	5,4	1,0	1,8

Джерело: складено за даними Додатку А, табл. А.2, А.7, А.9

Тоді як у середньому і малому промисловому підприємстві фінансова стійкість підприємств критично низька. Підприємства переробної промисловості мали практично аналогічні значення і тенденції в частині фінансової стійкості, що негативно, коли зберігається низький рівень концентрації власного капіталу та наявна динаміка до його подальшого зниження.

Згадане вище погіршення (а точніше – збитковість) фінансових результатів до оподаткування вітчизняних промислових підприємств призвело до низьких, а у 2022 р. – від’ємних значень коефіцієнта ефективності використання їх власних коштів. Нормативне значення відповідного коефіцієнта становить більше 0,4. Однак, лише у 2021 р. для великих переробних підприємств рівень цього коефіцієнта був прийнятним і становив 0,57. До повномасштабної війни ефективність використання власних коштів була істотно гіршою у малих і середніх підприємств переробної промисловості та дещо кращою у великих переробних підприємств і у промисловості на загал.

У підсумку зазначених дисбалансів фінансова стійкість вітчизняного промислового бізнесу істотно дестабілізована і цей чинник критично ускладнює як формування внутрішніх резервів з метою подальшого фінансування їх інноваційної діяльності, так і залучення зовнішніх коштів,

коли фінансово-економічний стан не відповідає критеріям для банківського кредитування та робить інвестиції в такий бізнес високо ризиковими.

Такі висновки чітко простежуються на тлі інформації про співвідношення позикового і власного капіталу промислових підприємств. Нормативні значення цього коефіцієнта не повинні перевищувати 1, адже в іншому разі позикові ресурси перевищують власні, що свідчить про нестійкість фінансів і неякісну структуру капіталу підприємства. Однак, на практиці спостерігаємо істотно вищі значення аналізованого критерію. До прикладу, значення показника для середніх підприємств переробної промисловості України у 2022 р. становило 10,9, що у понад 10 разів відхиляється від гранично-нормативного рівня. Значення відповідного показника для малих переробних підприємств становило 5,4. Найкращою ситуація залишалася в секторі великих підприємств переробної промисловості, де коефіцієнт становив 2,1 і наявною була тенденція до зниження рівня концентрації позикового капіталу (на 0,2 за 2013-2022 рр.). Водночас, як для переробних підприємств, так і для промислових підприємств в цілому за аналізований часовий період характерною стала динаміка до подальшого зниження коефіцієнта співвідношення позикових і власних коштів, і це, на нашу думку, чинник, який негативно позначається на фінансовому забезпеченні і, відповідно, фінансових можливостях вітчизняних промислових підприємств для активізації і нарощення обсягів їх інноваційної діяльності.

Варто вказати й на те, що у виробничому бізнесі на його ефективність, спроможність акумулювати та диверсифікувати джерела використання прибутку, якісно управляти при цьому активами у більшій мірі (відносно загальної структури капіталу) впливає чинник ліквідності, що характеризує і структуру, і якість, і обсяги безпосередньо оборотного капіталу промислових підприємств. Результати аналізування показників ліквідності (табл. 2.14) дають підстави для висновку про кращу (у порівнянні з фінансовою стійкістю) ситуацію, однак все ще існування гострих проблем і в цій сфері параметрів фінансового стану вітчизняних промислових підприємств.

Так, фактичні значення цього коефіцієнта у 2022 р. перевищували його мінімальний нормативний рівень (1,0) на великих промислових підприємствах України (показник становив 1,09), а також у переробній промисловості (1,04), зокрема на великих переробних підприємствах (1,24) і це позитивно. При тому, в останні роки на загал ліквідність промислових підприємств цих секторів зростає. Водночас, звертаємо увагу на низьку сукупну ліквідність середніх і малих промислових, у т. ч. переробних, підприємств, а також існування потреби у подальшому підвищенні рівня загальної ліквідності промислових підприємств у цілому, адже прийнятні нормативні значення цього коефіцієнта мають становити 1,5-2,5.

Таблиця 2.14

Показники ліквідності підприємств промисловості України у 2013-2022 рр.

Показник	Рік										+/-	
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2022/ 2013	2022/ 2021
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Коефіцієнт загальної ліквідності												
Промисловість, у т.ч.:	1,07	0,98	0,93	0,89	0,89	0,88	0,87	0,90	0,94	0,94	-0,13	-0,01
великі підприємства	1,09	0,99	0,91	0,87	0,91	0,96	0,87	0,94	1,01	1,09	-	0,08
середні підприємства	1,07	0,98	0,98	0,93	0,86	0,77	0,88	0,86	0,89	0,84	-0,23	-0,05
малі підприємства	0,93	0,93	0,86	0,85	0,86	0,87	0,89	0,87	0,89	0,81	-0,13	-0,08
Переробна промисловість, у т.ч.:	1,14	1,03	0,97	0,91	0,90	0,90	0,93	0,95	1,00	1,04	-0,09	0,04
великі підприємства	1,12	1,00	0,91	0,86	0,87	0,98	0,86	0,92	0,96	1,24	0,12	0,28
середні підприємства	1,21	1,10	1,06	0,98	0,92	0,78	1,01	0,97	1,05	0,90	-0,31	-0,16
малі підприємства	1,01	0,95	1,01	0,99	0,95	0,99	1,05	1,03	1,05	0,98	-0,03	-0,07
Коефіцієнт поточної ліквідності												
Промисловість	0,79	0,74	0,71	0,69	0,68	0,66	0,65	0,70	0,72	0,73	-0,06	0,00
Переробна промисловість, у т.ч.:	0,78	0,73	0,70	0,65	0,64	0,63	0,64	0,67	0,68	0,70	-0,07	0,02
великі підприємства	0,78	0,73	0,68	0,64	0,66	0,72	0,63	0,69	0,70	0,90	0,12	0,20
середні підприємства	0,79	0,76	0,73	0,67	0,61	0,50	0,62	0,61	0,64	0,57	-0,22	-0,08
малі підприємства	0,73	0,68	0,72	0,69	0,66	0,69	0,70	0,71	0,69	0,64	-0,08	-0,05
Коефіцієнт абсолютної ліквідності												
Промисловість	0,07	0,06	0,05	0,05	0,04	0,04	0,05	0,06	0,07	0,07	-	-

Продовження табл. 2.14

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Переробна промисловість, у т.ч.:	0,06	0,07	0,06	0,05	0,05	0,04	0,05	0,07	0,06	0,09	0,03	0,02
великі підприємства	0,05	0,06	0,05	0,05	0,03	0,04	0,03	0,06	0,05	0,08	0,03	0,03
середні підприємства	0,07	0,08	0,07	0,06	0,07	0,05	0,07	0,08	0,07	0,09	0,03	0,02
малі підприємства	0,06	0,05	0,07	0,07	0,07	0,07	0,07	0,08	0,09	0,09	0,03	-
Чистий оборотний капітал												
Промисловість	54,8	-16,3	-91,5	-185,5	-223,4	-271,4	-270,4	-238,4	-152,7	-193,4	-248,2	-40,7
Переробна промисловість, у т.ч.:	69,7	17,8	-22,9	-96,2	-136,1	-148,9	-97,7	-72,1	2,5	60,8	-8,9	58,3
великі підприємства	35,8	-1,3	-41,8	-88,7	-91,5	-16,2	-110,9	-60,6	-35	134,2	98,4	169,2
середні підприємства	33,5	22,6	18,2	-6,1	-38,2	-130,7	6,2	-16,3	28	-69,4	-102,9	-97,4
малі підприємства	0,4	-3,5	0,7	-1,4	-6,4	-2	7	4,7	9,4	-4	-4,4	-13,4

Джерело: складено за даними Додатку А, табл. А.1, А.4, А.5, А.6, А.8

З іншого боку, важливо вказати на наявність належного рівня поточної ліквідності вітчизняних промислових підприємств. При нормативному значенні цього коефіцієнта більше 0,6 як у промисловості загалом, так і в переробній промисловості у жодному з років аналізованого періоду значення цього коефіцієнта не опускалися нижче цього рівня (крім середніх промислових підприємств у 2022 р., коли показник склав 0,57), а в секторі великих підприємств переробної промисловості України рівень поточної ліквідності бізнесу у 2022 р. був найвищим та його значення за 2013-2022 рр. зросло на 0,12, що позитивно в плані можливого вивільнення і короткострокового залучення відповідних фінансових ресурсів на цілі підтримки заходів з інноваційного розвитку бізнесу.

Ще кращою можна вважати ситуацію з абсолютною ліквідністю вітчизняних промислових, у т. ч. переробних, підприємств. А саме при нормативах цього фінансового коефіцієнта у 0,2-0,3 у всіх роках періоду 2013-2022 рр. та за всіма розмірами промислових підприємств відповідні

показники були вищими (у середньому 0,4-0,7) та ще й з тенденцією до подальшого зростання. Та все ж, як можна констатувати за даними показника «чистий оборотний капітал», ліквідність безпосередньо переробних підприємств на разі вища, ніж у промисловості на загал. Попри негативні значення цього фінансового коефіцієнта у 2015-2019 рр. для переробних підприємств, особливо великих, характерне перевищення обсягу оборотних коштів над короткостроковими зобов'язаннями (до прикладу, у 2022 р. в обсязі 60,8 млрд грн для підприємств переробної промисловості на загал та 134,2 млрд грн для великих підприємств цього ВЕД) і це означає, що підприємства не тільки можуть погасити свої короткострокові зобов'язання, але й мають резерви для розширення масштабів виробничо-господарської діяльності.

Таким чином, чинник ліквідності, скоріше, позитивно позначається на здатності вітчизняних промислових підприємств відносно формування фінансового ресурсу, який міг би бути спрямованим на цілі і потреби інноваційного розвитку. Водночас, при цьому розуміємо, що кошти, акумульовані з цього джерела, мають чітко виражений короткостроковий характер, адже їх вивільнення стосується ефективного управління дебіторською і кредиторською заборгованістю, пришвидшення виробничого циклу і т. п. та потребує оперативного подальшого повернення у господарський оборот.

Окрім вказаних чинників на погіршення фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємств в Україні впливають також мала чисельність підприємств зі сталою високою інноваційною активністю та діяльністю у напрямі технологічної модернізації виробництва. Цей чинник погіршує інвестиційну привабливість, а, відтак, наміри і бажання фінансувати підприємствами відповідний розвиток.

Іншим внутрішнім чинником, який потрібно згадати, є низький рівень фінансової безпеки бізнесу та захисту об'єктів інтелектуальної власності в Україні. Фактично за ситуації недостатнього рівня безпеки бізнесу, особливо

інноваційно активного та високо ризикового, а також низького рівня правової захищеності інтелектуальних активів погіршується і мотивація і фінансово-ресурсне забезпечення підприємств у частині активізації діяльності в напрямі подальшого інноваційного розвитку.

На такому фоні цікаво звернути увагу на очікування вітчизняних промислових підприємств відносно перспектив розвитку їх ділової активності. Так, у вересні 2023 р. індикатор ділової впевненості у промисловості до серпня 2023 р. підвищився на 0,3 в. п., однак все ще залишався від'ємним («мінус» 6,8 %). При тому, індикатор ділового клімату безпосередньо в переробній промисловості знизився на 0,2 в. п., складаючи «мінус» 0,1 %. Інші оцінки (очікування) були наступними:

- попит та достатність обсягу замовлень на виробництво продукції – «мінус» 43 % у промисловості та «мінус» 46 % у переробній промисловості;

- динаміка нарощення обсягів виробництва промислової продукції у найближчому кварталі – «плюс» 11 % у промисловості та «плюс» 8 % у переробній промисловості;

- обсяги та стабільність запасів готової продукції – «мінус» 12 % у промисловості та «мінус» 13 % у переробній промисловості;

- обсяги виробництва продукції у попередні три місяці – «мінус» 8 % у промисловості та «мінус» 7 % у переробній промисловості;

- попит іноземних замовників на виробництво та експорт вітчизняної промислової продукції – «мінус» 33 % у промисловості та «мінус» 40 % у переробній промисловості;

- наявність загальних трендів (у найближчому кварталі) до зниження темпів зростання цін на промислову продукцію, скорочення чисельності зайнятих на промислових, у т. ч., переробних, підприємствах, відносної стабільності зі замовленнями на виробництво промислової продукції [152].

Отже, як бачимо, попри покращення низки очікувань у сфері розвитку вітчизняного промислового виробництва, загальна ситуація не стабільна і від'ємні значення ключових параметрів ділового клімату й активності

вітчизняній економіці та у її виробничому секторі, на промислових підприємствах є свідченням збереження проблематики формування внутрішнього фінансового ресурсу на цілі інноваційного розвитку бізнесу.

Щодо зовнішніх чинників, які на сьогодні у найбільшій мірі впливають на фінансування програм і проєктів інноваційного розвитку вітчизняних підприємств, то до них відносяться все ще недостатній розвиток фінансово-кредитної системи країни. Як справедливо зазначається у [197, с. 335-336], для вітчизняної фінансово-кредитної системи характерні системні вади, які не сприяють фінансовій підтримці програм диверсифікації економіки, зокрема у сферах МСП, НДДКР, інновацій, смарт-технологій, високотехнологічного експорту; покращання галузевої структури економіки; зміцнення конкурентоспроможності внутрішнього виробництва і т. п. Попри наявність й позитивного характеру впливу, вітчизняному банківському кредитуванню притаманні й недоліки та слабкі місця, а саме – малі обсяги кредитування економіки (близько 50 % ВВП, що у понад 2,5 раза нижче світової практики), збереження низької частки довгострокових (біля 20 %) та інвестиційних (до 5 % кредити на нерухомість та біля 20 % іпотечні) кредитів, недофінансування стратегічних галузей економіки, розвитку малого бізнесу, програм неоіндустріалізації. У період повномасштабної війни обсяги банківського кредитування підприємств промисловості в Україні скоротилися. Так, якщо ще у 2020 р. великим промисловим підприємствам було надано кредитів на 111,7 млрд грн, то у 2023 р. відповідний показник зменшився до 75,0 млрд грн (на 36,7 млрд грн або на 32,9 %). Показники обсягів банківського кредитування середнього промислового бізнесу становили 8,8 млрд грн та 13,6 %, а для малого – 10,5 млрд грн та 41,8 % (табл. 2.15).

Аналогічними стали тенденції й у секторі підприємств вітчизняної переробної промисловості, де обсяги банківського кредитування за великими і середніми підприємствами скоротилися за 2020-2023 рр. практично у двічі, а в абсолютному вираженні сягнули біля 50 млрд грн. Певний виняток став

характерним для середніх переробних підприємств, для яких масштаби кредитування скоротилися лише на 4,0 млрд грн або на 9,3 %, що позитивно.

Таблиця 2.15

**Обсяги банківського кредитування підприємств промисловості України
у 2020-2023 рр., млрд грн**

Рік	Кредити						Частка непрацюючих кредитів, %		
	Промисловість			Переробна промисловість			Промис- ловість	Перероб- на промис- ловість	
	Великі підпри- ємства	Середні підпри- ємства	Малі підпри- ємства	Великі підпри- ємства	Середні підпри- ємства	Малі підпри- ємства			
2020	111,7	64,5	25,1	80,9	43,1	15,8	45,3	55,3	
2021	82,2	65,5	26,2	54,0	53,4	14,2	26,6	37,0	
2022	84,9	54,5	20,3	49,7	40,6	9,6	25,7	26,8	
2023	75,0	55,7	14,6	38,5	39,1	8,5	28,4	28,9	
2023/ 2020	+/-	-36,7	-8,8	-10,5	-42,4	-4,0	-7,3	-16,9	-26,4
	%	67,1	86,4	58,2	47,6	90,7	53,8	-	-
2023/ 2022	+/-	-9,9	1,2	-5,7	-11,2	-1,5	-1,1	+2,7	+2,1
	%	88,3	102,2	71,9	77,5	96,3	88,5	-	-

Прим.: 2020 р. – станом на 01.02.2020 р.; 2021 і 2022 рр. – на 01.01.; 2023 р. – на 01.09.2023 р.;

Джерело: складено за [141]

Зменшення обсягів банківського кредитування підприємств вітчизняної промисловості, на нашу думку, потрібно вважати чинником, який негативно позначається на фінансових ресурсах підприємств у цілому і їх фінансовій спроможності організувати та реалізувати масштабні проекти інноваційного розвитку. З іншого боку, зменшення обсягів банківського кредитування стало закономірним з огляду на захоплення територій України, фізичне знищення частини суб'єктів господарювання та їх інфраструктури, релокацію бізнесу і т. п. При тому, спостерігається поступове зниження частки непрацюючих банківських кредитів. Якщо у 2020 р. відповідні

показники для промисловості та переробної промисловості становили 45,3 % та 55,3 %, то до 2023 р. знизилися до 28,4 % та 28,9 % відповідно (скорочення склали 16,9 в. п. та 26,4 в. п.).

Як показано у табл. 2.16, під час повномасштабної війни у певній мірі змінилася структура банківського кредитування підприємств промисловості України.

Таблиця 2.16

**Структура банківського кредитування підприємств промисловості
України у 2020-2023 рр. за видами валют, %**

ВЕД	Розміри підприємств	Валюта	Рік				+/-	
			2020	2021	2022	2023	2023/ 2020	2023/ 2022
Промисловість	Великі підприємства	Національна	22,76	36,37	41,70	38,00	+15,2	-3,7
		Іноземна	77,24	63,63	58,30	62,00	-15,2	+3,7
	Середні підприємства	Національна	35,66	41,62	52,84	50,18	+14,5	-2,7
		Іноземна	64,34	58,38	47,16	49,82	-14,5	+2,7
	Малі підприємства	Національна	28,97	36,26	43,84	56,85	+27,9	+13,0
		Іноземна	71,03	63,74	56,16	43,15	-27,9	-13,0
Переробна промисловість	Великі підприємства	Національна	19,04	31,35	37,02	33,42	+14,4	-3,6
		Іноземна	80,96	68,65	62,98	66,58	-14,4	+3,6
	Середні підприємства	Національна	47,33	44,76	59,85	59,34	+12,0	-0,5
		Іноземна	52,67	55,24	40,15	40,66	-12,0	+0,5
	Малі підприємства	Національна	40,65	59,86	85,42	89,41	+48,8	+4,0
		Іноземна	59,35	40,14	14,58	10,59	-48,8	-4,0

Прим.: 2020 р. – станом на 01.02.2020 р.; 2021 і 2022 рр. – на 01.01.; 2023 р. – на 01.09.2023 р.;

Джерело: складено за [141]

До прикладу, якщо у 2020 р. чітко переважали обсяги кредитування в іноземній валюті, то у 2023 р. ситуація достатньо кардинально змінилася: у секторі середніх та малих промислових підприємств стали переважати обсяги

кредитування у вітчизняній валюті; у сегменті великих підприємств все ще зберіглося переважання кредитів в іноземній валюті, однак вже не з таким значним відривом від обсягів кредитування у національній валюті. При тому, тренд до збільшення частки в обсягах кредитування у вітчизняній валюті (за 2020-2023 рр.) став характерним як для підприємств промисловості в цілому, так і переробних промислових підприємств, а також для підприємств всіх розмірів.

З одного боку, це позитивно, адже сприяє розвитку вітчизняного банківського кредитування та зниженню валютних ризиків суб'єктів господарювання. Однак, в умовах загрози нестабільності національної грошової одиниці може передбачати додаткові фінансові ризики.

Звернімо увагу на те, що на поточному етапі (у 2023 р.) істотно посилюються очікування вітчизняних підприємств щодо потреби найближчим часом у позикових фінансових ресурсах (частка відповідних відповідей у III кв. до II кв. зросла з 30,0 % до 38,6 %) (безпосередньо у переробній промисловості відповідні показники становили 23 % та 38 %); збільшилася частка підприємств, які планують брати банківські кредити (36,1 % до 34,8 %; причому в структурі ВЕД переважають великі підприємства переробної промисловості), у т. ч. за кордоном (8,2 % до 7,3 %); зберігається тренд до переважання залучення банківських кредитів у національній валюті України (82,0 % до 79,2 %); відсоткові ставки за банківськими кредитами (які зросли до 27 % і більше) залишаються завищеними і слугують головною перешкодою на шляху до нарощення обсягів банківського кредитування підприємств реального сектора економіки України (49,1 % відповідей при 31,1 % відповідей, що таким чинником є надмірні вимоги до застави), однак, при тому, рівень складності доступу до банківських кредитів знизився (з 32,8 % до 25,8 %) [142].

Водночас, до позитивних тенденцій в частині кредитування вітчизняного бізнесу в умовах війни можна віднести функціонування державних програм сприяння кредитуванню бізнесу. Зокрема найбільш популярною залишається державна програма підтримки «Доступні кредити 5-

7-9 %», у межах якої надається кредитування у всіх бізнес-сегментах: малий, середній та великий бізнес. Завдяки цій програмі підприємства мають можливість прорефінансувати старі дорогі кредити навіть під 0 % річних.

З іншого боку, через зростання дефіциту Державного бюджету після 24 лютого 2022 р. Державний Фонд розвитку підприємництва (ФРП), який курує програму, сильно затримував державні виплати (компенсації відсоткових ставок), що призвело до згорання обсягів відповідної фінансово-кредитної підтримки суб'єктів господарювання за цією програмою, а представникам бізнесу пропонувалося самостійне погашення виплат за відсотками з очікуванням подальшого відшкодування з боку держави. Необхідно вказати, що у 2022 р. затримки за державним відшкодуванням інколи сягали 3-6 місяців. Цей чинник провокував згорання програми у багатьох банках.

Вітчизняний малий і середній бізнес у 2022-2023 рр. також активно кредитувався без застави під державні гарантії. До прикладу, у 2022 р. ПриватБанк здійснив кредитування підприємств без застави під державні гарантії загальним обсягом 7,8 млрд грн із 12,3 млрд грн (частка таких кредитів становила 64 %) під ставку UIRD (3 місяці) + 7 % річних із одноразовою комісією 1 % від суми кредиту [244].

Проте, на низькому рівні перебуває в Україні й розвиток структур, які безпосередньо спеціалізуються на фінансовій підтримці інноваційних проєктів суб'єктів господарювання. Йдеться про венчурні фонди, бізнес-ангели і т. п. Попри наявність інституційних засад, функціонування такого типу структур не набуло достатніх обсягів і масштабів. Відтак, вітчизняні промислові підприємства практично не мають змоги скористатися поширеним у світовій практиці інструментом фінансової підтримки інноваційного розвитку, що негативно, не сприяє активізації інноваційної діяльності, особливо у сегменті МСП.

Незадовільним є економічний розвиток інноваційної інфраструктури. Зарубіжний досвід свідчить про те, що елементи інноваційної інфраструктури відіграють критично важливу роль в активізації в економіці країни

інноваційно-технологічної діяльності, адже спеціалізуються на її фінансово-ресурсній підтримці, допомозі в перебігу усіх стадій (етапів інноваційної діяльності – від генерування ідей до комерціалізації конкретних результатів), виконанні цілого спектру функцій та завдань відносно полегшення і пришвидшення інноваційної діяльності. Відповідна інфраструктура в Україні наприкінці 1990-х – на початку 2000-х років розвивалася, чому в тому числі посприяло створення мережі регіональних інноваційних центрів, однак на нині відповідні активності істотно деградувалися, а відповідні елементи інфраструктури втратили своє фінансування, їх покинув кадровий склад і вони фактично функціонують лише умовно, що не сприяє залученню та ефективному використанню інвестиційного ресурсу в процесі інноваційного розвитку підприємств промисловості, зокрема переробної, України.

Не менш вагомим можна вважати й вплив такого чинника, як стан сформованості бізнес-середовища. Адже наявність сприятливих для започаткування, ведення і розвитку бізнесу умов є запорукою активізації інноваційного підприємництва, суб'єкти якого мають гарний доступ до інтелектуально-кадрового забезпечення, виробничих потужностей, ринку збуту інноваційної продукції, системи НДКР і т. п. Однак, в Україні бізнес-середовище деформоване у т. ч. через існування таких його критично негативних системних вад, як монополізація, тінізація, корупція, офшоризація податків і капіталу, рейдерство і т. п., що не сприяє інноваційному бізнесу, орієнтованому на довгострокові інвестиції у високо ризикові інвестиційні проекти, пов'язані з інноваціями. На рис. 2.2 наведено ключові чинники формування фінансового забезпечення інноваційного розвитку вітчизняних промислових підприємств.

Існування системних дисбалансів та перешкод фінансування інноваційної діяльності підприємств потребує розроблення нових більш дієвих інструментів формування та ефективного використання ресурсів для фінансового забезпечення стимулювання процесів інноваційно-технологічної модернізації бізнесу.

Рис. 2.2. Чинники формування фінансового забезпечення інноваційного розвитку промислових підприємств в Україні

Джерело: авторська розробка

2.3. Ефективність використання фінансових ресурсів вітчизняних підприємств у забезпеченні інноваційного розвитку

Результати аналізу ефективності використання фінансових ресурсів підприємств на цілі їх інноваційного розвитку мають важливе прикладне значення, оскільки дають змогу не лише констатувати факт раціонального і ефективного використання коштів, отримання позитивного економічного ефекту, але й ідентифікувати умови і чинники, які дали можливість досягти позитивних результатів, рішення в системі менеджменту бізнесу, що сприяли якісному перебігу інноваційного процесу та повноцінному фінансуванню його фаз та заходів. Причому оцінка ефективності фінансування інноваційного розвитку підприємства також розкриває цілий спектр питань, які мають відношення до ефективності загального, фінансового, а також інвестиційно-інноваційного менеджменту в бізнесі.

Попри всю складність та у більшості випадків відсутність повноцінного інформаційно-статистичного та аналітичного забезпечення роботи з аналізування ефективності використання фінансових ресурсів вітчизняних підприємств у забезпеченні їх інноваційного розвитку, важливо дотримуватися принципів системності і комплексності, згідно яких передбачається розкриття окремих цілісних блоків проблематики у цій сфері (рис. 2.3), адже підхід, коли визначаються прямі ефекти і ефективність витрат на інновації буде об'єктивно не повним і не дасть відповіді на питання, наприклад, як вплинули на результати інноваційного розвитку суб'єкта господарювання система фінансового менеджменту бізнесу в цілому, а також процеси залучення і розміщення фінансових ресурсів на інноваційні потреби бізнесу зокрема.

Водночас, такого типу системний і комплексний аналіз потребує становлення на підприємствах повноцінної постійно діючого інструменту моніторингу та інформаційно-аналітичної системи збору й опрацювання широкого масиву даних про кожен інноваційний проєкт та його інноваційні процеси, а також питання їх фінансового та інвестиційного забезпечення.

Блок 1. *Аналізування ефективності залучення фінансового ресурсу на інноваційні цілі:*

- раціональність джерел формування ресурсів та інвестицій з огляду на їх доступність, організаційні аспекти, витратомісткість;
- відповідність залученого фінансового забезпечення потребі у фінансах та інвестиціях як в обсягах, так і за їх структурними характеристиками;
- якість акумульованого ресурсу з позиції строків використання, способів повернення і погашення, додаткових зобов'язань;
- характеристика додаткових витрат, які супроводжують інвестиційний та інноваційний процеси (страхування ризиків, консалтинг, ін.)

Блок 2. *Діагностика ефективності використання фінансових ресурсів на інноваційні цілі:*

- раціональність джерел розміщення фінансових ресурсів та інвестицій з позиції оптимальної підтримки етапів інноваційного процесу, створення та комерціалізації інновацій;
- ефективність використання та розміщення фінансових ресурсів щодо якості управління грошовими потоками, прибутком та активами, інвестиціями;
- ефективне використання грошових засобів у часі;
- якість фінансового забезпечення з позиції фінансового ризик-менеджменту

Блок 3. *Оцінювання ефективності фінансового забезпечення з позиції ресурсовіддачі та результатів інноваційної діяльності:*

- обсяги виготовленої та реалізованої продукції, чистого доходу та прибутку в розрахунку на одиницю витрат (фінансового забезпечення інноваційних процесів і інноваційного розвитку бізнесу);
- динаміка фінансування інноваційного розвитку та його головних результатів – зміни показників прибутку і рентабельності, віддачі вкладеного в інноваційний бізнес капіталу;
- співвідношення обсягів нарощеного інтелектуально-кадрового капіталу та портфелю об'єктів інтелектуальної власності до витрат на НДДКР, розвиток наукових кадрів та інноваційно-патентну діяльність підприємства;
- внесок (частка, вплив і т. п.) системи фінансування в інноваційний розвиток бізнесу, а інноваційного поступу в загальні параметри системного розвитку суб'єкта господарювання;
- обсяги та динаміка капіталізації підприємства та внесок у ці процеси повноцінного фінансування і, як наслідок, інноваційного розвитку бізнесу;
- суспільна та соціальна ефективність витрат на інноваційний розвиток.

Рис. 2.3. Концептуальна структура аналізування ефективності використання фінансових ресурсів у забезпеченні інноваційного розвитку підприємств

Джерело: авторська розробка

У теперішніх реаліях такі підсистеми впроваджені на обмеженій чисельності вітчизняних підприємств реального сектору економіки на загал та промисловості зокрема. Сьогодні ще вужчими є можливості статистичного спостереження за інноваційним розвитком підприємств у нашій країні, які, при тому, абсолютно не узгоджені зі методологією та тими даними, збір яких передбачений у межах статистичного спостереження за витратами і фінансовим станом суб'єктів господарювання, у т. ч. за регіонами, секторами, видами економічної діяльності та їх галузями в Україні.

Позаяк, певні висновки про ефективність фінансового забезпечення інноваційного розвитку промислових підприємств можна формувати за результатами співставлення обсягів фінансування їх витрат на НДР та на інноваційну діяльність з основними параметрами обсягів і ефективності інноваційної діяльності. Як відомо, економічний зміст поняття «ефективність» полягає у співвідношенні отриманого позитивного ефекту до витрат (ресурсного забезпечення) понесених заради його досягнення. При тому важливо враховувати всі витрати (фінансові, кадрові, матеріально-технічні, техніко-технологічні, часові, інформаційні, репутаційні, ін.), які несуть підприємства у зв'язку з їх інноваційним розвитком, при тому, як прямі, так і непрямі, а також накладні. З іншого боку, й ефект від використання здобутих результатів інноваційної діяльності також необхідно враховувати системно й комплексно. Передусім це позитивний внутрішній вплив на збільшення обсягів та покращення фінансово-економічних результатів господарювання. Однак, це можуть бути й зовнішні переваги, у тому числі у вигляді прямих чи опосередкованих інвестицій підприємства в інноваційно-технологічний розвиток інших суб'єктів господарювання, а також в інноваційну модернізацію ринкової інфраструктури та й самого ринку. Окрім позитивних економічних наслідків варто враховувати соціальні, інші позакомерційні як корпоративні, так і зовнішні ефекти, в тому числі й екологічні.

Утім, знову ж таки, спектр можливостей системи діагностики ефективності фінансового забезпечення промислових підприємств в реаліях

України обмежується (та опирається) тими даними, які, на разі, пропонує вітчизняна статистика, виходячи з можливостей якої методологічний базис набуває вигляду як на рис. 2.4.

Параметри досягнутого ефекту	<p style="text-align: center;"><i>Показники, які характеризують результати інноваційної діяльності:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Обсяги реалізації інноваційної продукції; ✓ Кількість одиниць впровадженої інноваційної продукції 	
Параметри вкладених ресурсів	<p style="text-align: center;"><i>Прямі витрати на НДР та інновації:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Обсяги витрат промислових підприємств на інновації, у т. ч. за державні, корпоративні та зовнішні ресурси; ✓ Обсяги витрат промислових підприємств на НДР, у т. ч. за державні, корпоративні та зовнішні ресурси 	<p style="text-align: center;"><i>Залученість (у т.ч. фінансова) підприємств до інноваційного розвитку:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Кількість інноваційно активних промислових підприємств; ✓ Чисельність підприємств, які реалізували інноваційну продукцію (товари, роботи, послуги); ✓ Кількість підприємств, які впроваджували інновації

Рис. 2.4. Методологічний аспект аналізування ефективності фінансування інноваційного розвитку підприємств, виходячи з можливостей вітчизняного статистичного спостереження

Джерело: авторська розробка

Можна також вести мову про доповнення визначених показників і критеріїв ефективності інноваційної діяльності промислових підприємств на загал, а також в частині використання їх фінансового та іншого ресурсного забезпечення інноваційного розвитку такими аспектами, як, наприклад, динаміка, з одного боку, результатів інноваційного розвитку, як от – обсяги виробництва і реалізації інноваційної продукції, обсяги прибутку від продажу

інноваційної продукції, а також з інших джерел, пов'язаних з інноваціями (продаж/переуступка прав на об'єкти інтелектуальної власності, надання права на об'єкти франчайзингу, співінвестування у зовнішні інвестиційно-інноваційні проекти і т. п.), а, з іншого боку, темпи зростання витрат на інноваційну діяльність та розвиток, чисельності інноваційно-активних суб'єктів господарювання та персоналу (а, відтак, і витрат на оплату праці), супутніх витрат, у т. ч. на виконання НДДКР, організацію програм і проектів співпраці з зовнішніми партнерами в сфері інноваційно-технологічного зростання та зміцнення технологічної конкурентоспроможності промислових підприємств.

На сучасному етапі розвитку економіки вагомим, на наш погляд, параметром ефективності, у т. ч. віддачі вкладеного у цю сферу ресурсу, зокрема фінансового, слугують показники так званої активності безпосередньо інноваційного бізнесу, які пропонуються нами розраховувати як:

(1) відношення (частка) чисельності промислових підприємств, які реалізували інноваційну продукцію, до загальної кількості інноваційно активних підприємств промисловості;

(2) відношення (частка) чисельності промислових підприємств, які впроваджували інновації, до загальної кількості інноваційно активних підприємств промисловості.

У сукупності визначені критерії сьогодні дають змогу комплексно продіагностувати ефективність використання фінансових ресурсів вітчизняних підприємств у забезпеченні їх інноваційного розвитку. Також важливо акцентувати, що інноваційний розвиток кожного суб'єкта господарювання не обходиться без витрат (людські, матеріально-технічні, техніко-технологічні, інформаційні, пов'язані з організаційним, консультаційним та юридичним супроводом відповідної діяльності тощо), які в підсумку виражаються у фінансових показниках. Відтак, навіть чисельність промислових підприємств, які є інноваційно активні та здійснюють заходи в сфері інноваційного розвитку, у значній мірі слугує

характеристикою витрат (знаменник у формулі ефективності) або своєрідного внеску у інноваційне зростання галузі та має, як на наш погляд, враховуватися.

Оптимальним відображенням віддачі фінансових ресурсів та обслуговування витрат інноваційного розвитку, на нашу думку, є коефіцієнт ефективності, який відображає відношення обсягу реалізованої інноваційної продукції до витрат на інновації промислових підприємств. Отже, у підсумку аналізування значень цього параметра ефективності інноваційної діяльності та її фінансування, встановлено невисокий рівень віддачі (табл. 2.17), що є свідченням низької ефективності витрат вітчизняних промислових підприємств на забезпечення їх інноваційного розвитку.

Так, обсяги реалізованої інноваційної продукції у розрахунку на одиницю витрат на інновації промислових підприємств України у 2020 р. становили лише 3,3 грн, що не може розцінюватися як високе і тим більше прийнятне значення для достатньої окупності інвестиційно-інноваційних проєктів. Більше того, значення цього показника не стабільне та за 2013-2020 рр. знизилося на 0,44 грн. Утім, з іншого боку, ведемо мову про цей критерій як певною мірою умовний, оскільки специфікою інноваційних процесів є інвестування коштів та фінансових ресурсів у попередніх часових періодах, тоді як часто віддача досягається навіть не в перший рік виведення на ринок і збуту на ньому інноваційної продукції. Таким чином утворюється певний *gap* між вкладеннями та позитивним фінансово-економічним ефектом.

Крім того, потребує більш прискіпливого вивчення структура витрат вітчизняних підприємств на інновації (існує ймовірність включення до них інших витрат, що не є прямими відносно створення і впровадження інновацій, а також т. зв. «м'яких» витрат – на розробку інвестиційних проєктів, бізнес-планів і т. п.), а також структура реалізованої продукції (коли внесок інноваційної компоненти може бути певною мірою умовним, перебільшеним). Не відкидаємо також й імовірної дії чинника тінізації збуту частини промислової продукції.

Таблиця 2.17

**Показники ефективності витрат на інноваційну діяльність та НДР
промислових підприємств в Україні, 2013-2020 рр., грн**

Показник	Рік								+/-	
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2020/ 2013	2020/ 2019
Обсяги реалізованої інноваційної продукції у розрахунку на одиницю витрат на інновації, у т. ч.:										
за державні кошти	3,74	3,34	1,67	0,86	1,95	2,04	2,42	3,30	-0,44	0,88
власні кошти	359,00	257,00	231,00	66,67	88,50	41,50	57,17	158,33	-200,7	101,17
залучені позабюджетні ресурси	3,99	4,28	1,72	0,91	2,30	2,33	2,74	3,86	-0,13	1,12
Відношення темпів зростання обсягів реалізованої інноваційної продукції до темпів зростання витрат на інновації, грн	71,80	42,83	77,00	22,22	14,75	27,67	31,18	26,39	-45,41	-4,79
Обсяги реалізованої інноваційної продукції у розрахунку на одиницю витрат на НДР, у т. ч.:										
за державні кошти	0,85	0,89	0,50	0,52	2,26	1,05	1,18	1,37	0,52	0,18
власні кошти	5,61	3,95	3,45	2,82	2,27	2,54	3,18	3,96	-1,65	0,78
залучені позабюджетні ресурси	59,83	36,71	33,00	15,38	17,70	20,75	26,38	31,67	-28,17	5,28
Відношення темпів зростання обсягів реалізованої інноваційної продукції до темпів зростання витрат на НДР, грн	14,96	10,28	8,88	22,22	17,70	20,75	24,50	29,69	14,73	5,19
	10,56	7,79	6,79	4,08	3,05	3,36	4,23	5,34	-5,22	1,10
	0,68	0,70	0,87	0,82	0,81	1,12	1,25	1,25	0,57	-

Джерело: розраховано за [67, с. 71, 73; 68, с. 220, 221]

За 2013-2020 рр. погіршилися показники віддачі витрат вітчизняних промислових підприємств на інновації за всіма групами джерел їх формування, зокрема за кошти державного і місцевих бюджетів, власні фінансові ресурси підприємств та кошти, залучені від зовнішніх інвесторів, що негативно. При тому, спостерігався найвищий рівень віддачі витрат на інновації за державні кошти. З однієї гривні, вкладеної в інноваційну діяльність з власних внутрішніх

ресурсів, вітчизняні промислові підприємства у 2020 р. отримували лише 3,9 грн доходу (від продажу інноваційної продукції). Дещо більшою була віддача коштів, вкладених в інноваційну діяльність від зовнішніх інвесторів та партнерів (26,4 грн), однак у 2013 р. цей показник був майже у тричі вищим.

Показник «відношення темпів зростання обсягів реалізованої продукції до темпів зростання витрат на інновації» дає змогу відстежити динамічні процеси і зробити відповідні висновки щодо того, які тренди більш активні: виробництво і збут більш конкурентоспроможної продукції (позитивний ефект) чи витрати, інвестиції, які підприємства здійснюють в створення інноваційної продукції (витрати на досягнення ефекту). Саме тому, позитивно, що, починаючи з 2017 р., намітилася позитивна тенденція до перевищення темпів зростання обсягів реалізованої інноваційної продукції над темпами зростання витрат вітчизняних промислових підприємств на інновації, що є свідченням зростання ефективності витрат або отримання зиску від фінансових вкладень, здійснених у попередніх часових періодах. Так, темпи приросту обсягів реалізованої інноваційної промислової продукції перевищували темпи приросту витрат промислових підприємств на інновації у 2019 р. на 18 %, а у 2020 р. на 37 %.

З економічної точки зору вищою була ефективність витрат у вітчизняній промисловості на НДР. Так, обсяги реалізованої інноваційної продукції в розрахунку на одиницю витрат на дослідження та розробки у 2020 р. склали майже 4 грн і це було найкраще значення аналізованого показника починаючи з 2014 р. Водночас, за 2013-2020 рр. значення віддачі витрат на НДР знизилося (на 1,65 грн), що негативно.

Примітно, що в контексті продуктивності здійснення витрат на НДР значно ефективнішими (у порівнянні з витратами на інноваційну діяльність) були витрати, понесені з власних коштів вітчизняних промислових підприємств. Відповідний показник у 2020 р. становив 29,7 грн та його значення до 2013 р. збільшилося на 14,8 грн або у двічі, що позитивно. Натомість, відносно ефективності використання витрат на НДР у сегменті

залучення коштів з державного і місцевих бюджетів, а також з інституцій зовнішнього бізнес-середовища, то у першому випадку вона все ще висока, однак з тенденцією до зниження (за 2013-2020 рр. показник знизився на 28,2 грн), а у другому – низька і також спадна (на 5,2 грн).

Результати динамічного аналізу свідчать, що у 2013-2017 рр. темпи зростання витрат на НДКР перевищували темпи зростання обсягів реалізації інноваційної продукції, що було свідченням від'ємної ефективності витрат і, відповідно, критично низької якості управління інноваційним розвитком вітчизняних промислових підприємств. Тоді як, починаючи з 2018 р., ситуація значно покращилася й обсяги реалізації інноваційної продукції промислових підприємств мають більший приріст, а ніж їх витрати на здійснення досліджень і розробок. У 2019 р. та у 2020 р. таке перевищення становило 25 %, що істотно. Важливо аби підприємства зберігали таку позитивну динаміку, що характеризуватиме про збереження сталості в ефективності фінансування витрат на інноваційну діяльність.

Однією з безпосередніх причин все ще низької ефективності використання фінансових ресурсів підприємств у забезпеченні їх інноваційного розвитку залишаються малі обсяги створення, виробництва, а, надалі, реалізації інноваційної продукції (робіт, послуг), іншими словами – залученості суб'єктів господарювання до інноваційної діяльності. Так, малими були обсяги реалізованої інноваційної продукції у розрахунку на одне інноваційно активне промислове підприємство. Значення цього показника у 2013-2018 рр. коливалося у межах 20-30 млн грн (табл. 2.18).

Позаяк, до позитивного можна віднести подальше збільшення значень цього показника і у 2020 р. воно досягло позначки у 58,7 млн грн у розрахунку на одне промислове підприємство. Відтак, до 2013 р. показник збільшився у 2,8 рази або на 37,8 млн грн і це суттєво. Якщо підприємства прагнуть й надалі нарощувати власну ефективність у плані фінансування витрат на інноваційний розвиток, то їм можна збільшувати обсяги виробництва і реалізації інноваційної продукції, адже при збереженні існуючого рівня рентабельності доходу це

забезпечить значний приріст додаткового чистого прибутку, який у підсумку може знову спрямовуватися на приріст інвестицій в інновації, на організацію та реалізацію нових інвестиційно-інноваційних проєктів.

Таблиця 2.18

Показники залученості промислових підприємств України до інноваційної діяльності, 2013-2020 рр., млн грн

Показник	Рік								2020/2013	
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	%	+/-
Обсяги реалізованої інноваційної продукції у розрахунку на одне інноваційно активне підприємство	20,93	15,97	28,03	23,98	23,32	32,05	43,86	58,71	2,8 р.	37,8
Обсяги реалізованої інноваційної продукції у розрахунку на одне підприємство, що впроваджувало інновації	27,36	21,27	31,95	27,21	26,34	33,69	49,93	66,16	2,4 р.	38,8
Обсяги реалізованої інноваційної продукції у розрахунку на одне підприємство, що реалізовувало інноваційну продукцію	39,45	28,40	40,53	31,65	39,33	36,94	77,60	82,90	2,1 р.	43,5
Обсяги витрат на інновації в розрахунку на одне інноваційно активне підприємство	5,60	4,79	16,75	27,82	11,99	15,70	18,16	17,80	3,2 р.	12,2

Джерело: розраховано за [138, с. 71, 139, с. 220, 221; 146]

Однак, як відомо, для нашої країни характерною є ситуація, коли не всі інноваційно активні промислові підприємства створюють та впроваджують нововведення. З одного боку, це зумовлено непередбачуваністю інноваційної діяльності й тим, що не всі проєкти мають своє успішне завершення у вигляді створення та виробництва нової інноваційної продукції, однак, частка

підприємств, які інноваційно активні, але, при тому, не впроваджують інновації, все ще висока. З іншого боку, цей чинник не має впливу на обсяги реалізованої інноваційної продукції у вітчизняній промисловості в цілому, підтвердженням чого є вищі обсяги реалізованої інноваційної продукції в розрахунку на одне підприємство, яке впроваджувало інновації. У 2020 р. відповідний показник становив 66,2 млн грн та лише за останні 3 роки аналізованого періоду він збільшився у 2,5 рази, що позитивно (див. табл. 2.18).

Ще більш безпосереднім показником ефективності як інноваційного розвитку, так і фінансування підприємствами інноваційної діяльності є обсяги реалізації інноваційної продукції у розрахунку на одне підприємство, яке реалізувало таку продукцію. Доречно відзначити, що якщо ще у 2013 р. значення цього показника становило 39,5 млн грн, то до 2020 р. показник збільшився до 82,9 млн грн, що було на 43,5 млн грн або у 2,1 разу більше. Тим часом, підприємства, яким вдається створити й вивести на ринок інноваційну продукцію, більш ефективні в порівнянні з тими суб'єктами господарювання, у яких цикл інвестиційного бізнес-процесу не завершений.

Підтвердженням як останньої тези, так і на загал підвищення рівня залученості вітчизняних промислових інноваційно активних підприємств до інноваційної діяльності, реалізації програм і проєктів їх інноваційного розвитку можна також вважати наявність тенденції до уповільнення темпів зростання витрат (у порівнянні з темпами зростання доходів від реалізації інноваційної продукції) на інновації в розрахунку на одне інноваційно активне підприємство. Так, за 2013-2020 рр. відповідний показник суттєво зріс (у 3,2 рази), однак за цей період істотно збільшилися й обсяги реалізації інноваційної продукції (близько у двічі), а витрати в останні три роки аналізованого періоду стабілізувалися і в розрахунку на одне інноваційно активне промислове підприємство становили в межах 16-18 млн грн, що є додатковим свідченням певної ефективізації інноваційного розвитку у промисловості України (табл. 2.19). Водночас, проблемою залишається відсутність проактивного масштабування такого роду процесів і явищ.

Таблиця 2.19

**Обсяги реалізованої інноваційної промислової продукції в розрахунку на
одиницю витрат промислових підприємств України на інновації,
2014-2020 рр., млрд грн**

ВЕД	Рік							2020/2014	
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	%	+/-
<i>Промисловість</i>	3,34	1,67	0,86	1,95	2,04	2,42	3,30	99,04	-0,04
<i>Добувна промисловість і розроблення кар'єрів</i>	0,51	0,52	0,54	0,57	0,32	0,27	3,54	693,45	3,03
<i>Переробна промисловість</i>	3,75	1,73	0,85	2,19	2,20	3,05	3,37	89,97	-0,38
Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	2,86	3,27	2,20	3,36	4,70	1,78	2,39	83,56	-0,47
Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	3,00	2,50	2,67	3,13	5,00	6,25	1,11	37,04	-1,89
Виготовлення виробів із деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність	2,50	7,00	0,96	0,78	2,83	1,50	4,00	160,00	1,50
Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	9,00	14,62	11,11	1,79	9,09	0,44	0,81	9,04	-8,19
Виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	6,50	4,62	1,18	2,61	2,44	2,50	3,02	46,44	-3,48
Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів	5,40	0,78	0,31	3,89	0,83	6,55	0,35	6,48	-5,05
Виробництво електричного устаткування	3,50	7,00	5,00	1,27	2,59	3,13	4,62	131,87	1,12
Виробництво машин та устаткування	2,82	4,27	2,12	1,63	1,81	4,55	2,79	99,02	-0,03
Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів	2,88	4,68	3,38	2,03	4,02	6,57	6,30	3,43	-0,27
Виробництво меблів, іншої продукції, ремонт і монтаж машин і устаткування	2,00	5,00	2,14	2,86	3,89	1,25	3,33	1,33	2,08
<i>Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря</i>	1,20	1,18	1,15	1,25	1,05	1,14	1,08	-0,12	-0,06
<i>Водопостачання; каналізація, поводження з відходами</i>	1,25	1,33	1,83	0,14	1,40	1,18	1,14	-0,11	-0,03

Джерело: розраховано за [138, с. 71, 146; 138, с. 107-108, 230-231, 237, 235, 239]

Акцентуємо увагу на той факт, що результати структурно-галузевого аналізування ефективності використання фінансових ресурсів у цілях інноваційного розвитку промислових підприємств дають підстави для висновку про існування типової проблематики за більшістю ВЕД промисловості України. Так, обсяги реалізованої інноваційної продукції в розрахунку на одну гривню витрат на інновації у секторі промислових переробних підприємств у 2020 р. склали лише 3,37 грн і значення цього показника до 2014 р. погіршилося на 10,03 % або на 0,38 грн. Дещо вищою залишається ефективність витрат на інновації промислових підприємств, які спеціалізуються на виробництві автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів (6,3 грн у 2020 р. та наявність тенденції до зростання віддачі), виробництві електричного устаткування (4,62 грн та приріст до 2013 р. в обсязі 31,9 %), виготовленні виробів з деревини, виробництві паперу та поліграфічній діяльності (4,0 грн та 60,0 %).

Однак, важливо виділити ВЕД промисловості, де віддача витрат на інновації критично низька, що негативно і потребує виправлення. Це металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів (0,35 грн та значення показника в аналізованому часовому періоді має тенденцію до зниження), виробництво хімічних речовин і хімічної продукції (0,81 грн), текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів (1,11 грн).

Негативно, що в багатьох видах економічної діяльності з промисловим виробництвом високого рівня і глибини переробки продукції, де економіка могла б мати значні конкурентні переваги, ефективність витрат на інновації залишається критично низькою. Без виправлення цієї ситуації, стверджувати про наявність потенціалу до покращення конкурентних позицій і подальшого сталого висхідного розвитку підприємств переробної промисловості України не доводиться.

Проте, відмічається також критично низка інноваційна активність та на цьому тлі й ефективність фінансування витрат на інновації у таких галузях

промисловості, як постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря, а також водопостачання, каналізація, поводження з відходами. Обсяги реалізованої промислової продукції (послуг) тут практично співрозмірні з обсягами витрат підприємств на інноваційну діяльність. Відтак, можна шукати більш оптимальні шляхи фінансування інноваційного розвитку та працювати над покращенням процесів створення і впровадження в господарську практику і бізнес-процеси більш продуктивних, сучасних і високотехнологічних інноваційних рішень.

Звернімо увагу на ще один аспект ефективності фінансування інноваційного розвитку підприємств, а саме витратомісткість створення інноваційної продукції. З одного боку, високі витрати на інноваційну діяльність є свідченням їх актуалізації та бажання з боку керівництва підприємств профінансувати такі заходи в достатньому обсязі. Однак, з іншого боку, надмірні витрати, які припадають на одиницю інноваційної продукції, можуть сигналізувати про так звані перевитрати або нераціональне витрачання коштів, або надмірні витрати зі створення і впровадження результатів інноваційної діяльності, що неефективно. Саме такі висновки напрошуються за результатами аналізування кількості одиниць впровадженої інноваційної продукції промисловими підприємствами України в розрахунку на одну гривню витрат на інновації (табл. 2.20).

При тому, значення цього показника істотно варіюються за різними ВЕД промисловості, а також за роками, що сигналізує про певну хаотичність в плані витратомісткості та ефективності інноваційної діяльності підприємств, а також відсутність тісного зв'язку між ресурсами, які вкладаються, та отримуваними результатами в процесі інноваційного розвитку вітчизняного промислового бізнесу. Так, до прикладу, якщо в промисловості загалом у 2018 р. на 1 млрд грн витрат на інновації припадало 315 од. впровадженої інноваційної продукції, то у 2019 р. – 151 од. (на 52 % менше), а у 2020 р. – 282,4 од. (на 86 % більше, ніж у 2019 р.). Якщо у 2020 р. у виробництві меблів, іншої продукції, ремонті і монтажі машин і устаткування на 1 млрд грн витрат на інновації припадало

1467 од. впровадженої інноваційної продукції, то, наприклад, у металургійному виробництві, виробництві готових металевих виробів – лише 186,5 од.

Таблиця 2.20

**Кількість одиниць впровадженої інноваційної продукції в розрахунку на
одиницю витрат промислових підприємств України на інновації,
2018-2020 рр., од./млрд грн**

ВЕД	Рік			2020/2013	
	2018	2019	2020	%	+/-
<i>Промисловість</i>	315,00	151,05	282,36	89,6	-32,6
<i>Добувна промисловості і розроблення кар'єрів</i>	15,96	4,23	26,83	168,1	+10,9
<i>Переробна промисловість</i>	341,80	194,09	325,69	95,3	-16,1
Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	666,42	184,69	385,36	57,8	-281,1
Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	2162,50	2112,50	1411,11	65,3	-751,4
Виготовлення виробів із деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність	215,22	187,50	606,67	281,9	+391,5
Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	1181,82	56,04	347,67	29,4	-834,14
Виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	387,21	433,93	658,49	170,1	+271,3
Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів	73,65	127,00	186,50	2,5 р.	+112,9
Виробництво електричного устаткування	357,41	256,25	423,08	118,4	+65,7
Виробництво машин та устаткування	689,52	387,27	418,60	60,7	-270,9
Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів	179,35	577,14	800,00	4,5 р.	+620,7
Виробництво меблів, іншої продукції, ремонт і монтаж машин і устаткування	2277,78	1006,25	1466,67	64,4	-811,1
<i>Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря</i>	84,21	63,64	91,89	109,1	+7,7
<i>Водопостачання; каналізація, поводження з відходами</i>	360,00	117,65	342,86	95,2	-17,1

Джерело: розраховано за [138, с. 71, 146; 139, с. 107-108, 230-231, 237, 235, 239]

На загал, за аналізованим параметром до ВЕД промисловості з високим рівнем віддачі фінансових ресурсів, скерованих на інноваційний розвиток, можна віднести: виробництво меблів, іншої продукції, ремонт і монтаж машин і

устаткування, текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів, виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів, виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції. На противагу, до ВЕД промисловості з низькою віддачою витрат на інновації (за аналізованим показником) відносяться: добувна промисловість, постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря, металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, виробництво хімічних речовин і хімічної продукції.

Сьогодні, для підприємств промисловості України, як це видно з даних, наведених у табл. 2.21, також характерними залишаються дисбаланси в частині їх залученості до інноваційної діяльності.

Таблиця 2.21

Показники залученості (обсяги реалізованої інноваційної продукції у розрахунку на одне підприємство, яке реалізувало інноваційну продукцію) промислових підприємств України до інноваційної діяльності, 2014-2020 рр., млн грн

ВЕД	Рік							2020/2014	
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	%	+/-
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
<i>Промисловість</i>	28,40	40,53	30,06	39,33	36,94	77,60	83,07	2,9 р.	+54,6
<i>Добувна промисловості і розроблення кар'єрів</i>	2,00	1,25	33,33	50,00	33,33	70,00	527,27	26,4 р.	+525,2
<i>Переробна промисловість</i>	28,78	41,19	29,85	39,27	37,48	78,64	74,64	2,5 р.	+45,8
Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	28,64	34,27	33,33	40,17	37,28	49,57	47,18	164,8	+18,5
Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	8,82	4,76	8,33	27,27	12,90	33,33	6,67	75,5	-2,16
Виготовлення виробів із деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність	9,84	31,82	18,52	18,18	41,94	28,57	24,00	2,4 р.	+14,1

Продовження табл. 2.21

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	34,62	61,29	30,30	20,00	30,30	17,39	17,50	50,5	-17,1
Виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	15,48	13,33	14,29	34,29	44,68	38,89	30,19	195,1	+14,7
Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім виробництва машин та устаткування	32,93	140,91	69,23	94,87	63,79	374,29	14,58	44,3	-18,3
Виробництво електричного устаткування	14,29	35,00	41,38	33,33	32,56	65,22	70,59	4,9 р.	+56,3
Виробництво машин та устаткування	29,81	47,76	35,71	41,67	25,00	104,17	62,07	2,1 р.	+32,2
Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів	45,10	43,14	42,11	65,00	78,72	71,88	76,32	169,2	+31,2
Виробництво меблів, іншої продукції, ремонт і монтаж машин і устаткування	5,80	12,12	8,33	8,33	14,89	6,90	11,11	191,6	+5,3
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	75,00	133,33	60,00	400,00	28,57	125,00	80,00	106,6	+5,0
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	4,17	6,67	20,00	10,00	10,00	100,00	80,00	19,2 р.	+75,8

Джерело: розраховано за [138, с. 71, 146; 139, с. 107-108, 230-231, 237, 235, 239]

Так, критично малими залишаються обсяги реалізованої інноваційної продукції, які припадали на одне промислове підприємство, у таких ВЕД промисловості, як текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів (лише 6,7 млн грн), виробництво меблів, іншої продукції, ремонт і монтаж машин і устаткування (11,12 млн грн), металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів (14,6 млн грн), виробництво хімічних речовин і хімічної продукції (17,5 млн грн), виготовлення виробів із деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність (24,0 млн грн) та ін.

Позаяк, до ВЕД промисловості України з вищим рівнем залученості промислових підприємств до інноваційної діяльності, а, відтак, і з кращою ефективністю як інноваційної діяльності, так і витрат на інновації, можна включити лише добувну промисловість та сектор переробної промисловості на загал. Таким чином, ефективність витрат, пов'язаних з фінансуванням програм і проєктів інноваційного розвитку вітчизняних промислових підприємств, скоріше, низька, що негативно в контексті подальшого стимулювання активізації їх інноваційної діяльності задля гарантування належної конкурентоспроможності та життєздатності, створення передумов для подальшого розвитку як корпоративного бізнесу, так і національної економіки України на загал.

Отже, із урахуванням наведеного, а також чинників, які визначають обсяги, структуру й ефективність фінансування інноваційного розвитку, варто обґрунтувати та надалі впровадити комплекс заходів, орієнтованих на збільшення обсягів і раціоналізацію джерел формування й використання фінансових ресурсів у вказаних цілях, на масштабування й зростання ефективності процесів інноватизації та інноваційного розвитку промислових підприємств в сучасних умовах господарювання.

Висновки до розділу 2

На основі проведеного оцінювання системи забезпечення фінансовими ресурсами інноваційного розвитку вітчизняних підприємств можна зробити такі висновки:

1. Конкурентоспроможність, а, відтак, і розвиток та зростання ефективності українського бізнесу тісно корелює з його інноваційним розвитком. Однак, встановлено, що інноваційний розвиток підприємств промисловості України не відповідає провідним зарубіжним практикам, низько активний, характеризується нестабільністю та спадними тенденціями за низькою

провідних характеристик ефективності інноваційної діяльності. Підтвердженням таких висновків слугують малі частки промислових підприємств, які створювали та впроваджували інновації, реалізували інноваційну продукцію; обмежені обсяги та рівень реалізації інноваційної промислової продукції, у т. ч. на експорт, а також продукції, яка є новою для ринку; низька активність та малі обсяги витрат промислових підприємств на дослідження і розробки, придбання зовнішніх знань, здійснення НДР; переважання фінансування витрат на інноваційну діяльність за рахунок власних коштів з низьким рівнем використання в таких цілях фінансового потенціалу банківської системи, ресурсів інших елементів фінансового сектора, венчурних фондів та інвесторів. Погіршення провідних параметрів інноваційного розвитку вітчизняних промислових підприємств заклало підґрунтя для погіршення місць України у провідних міжнародних рейтингах, зокрема Глобальному індексу інновацій та Європейському інноваційному табло. Усунення проблемних аспектів та перешкод відновлення потенціалу інноваційного розвитку підприємств промисловості України потребує активізації й ефективізації інноваційної діяльності, невід'ємною передумовою чого є формування необхідного фінансового ресурсу (забезпечення).

2. Вітчизняне бізнес-середовище, в якому здійснюють діяльність підприємства, здебільшого не сприятливе для формування належного фінансового та на загальне ресурсного забезпечення для здійснення інноваційно-технологічної діяльності і сприяння таким чином розвитку як виробничих систем в цілому, так і окремих бізнес-проектів зокрема. Такий висновок базується на результатах дослідження, які дозволили ідентифікувати наявність критично гострих проблем за більшістю внутрішніх та зовнішніх чинників формування фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємств в Україні. Відтак, задля покращення системи фінансового забезпечення інноваційно-технологічної модернізації та зміцнення конкурентних позицій вітчизняних суб'єктів господарювання керівникам підприємств слід працювати над покращенням фінансово-економічних результатів господарювання та

зміцненням фінансового стану підприємств, залученням інвестиційного ресурсу з внутрішніх джерел, активізацією обсягів інтелектуальної творчої та інноваційної діяльності в системі менеджменту, посиленням фінансової, інформаційної та інтелектуальної безпеки бізнесу і бізнес-процесів, зокрема пов'язаних з інноваційно-технологічною діяльністю. Позаяк, вітчизняним підприємствам слід бути активними й у сенсі їх співпраці, а також впливу на розвиток фінансово-кредитної системи країни, становлення, збільшення чисельності та розширення масштабів діяльності венчурних фондів, відновлення і підвищення ефективності функціонування елементів інноваційної інфраструктури, процеси удосконалення вітчизняного бізнес-середовища у керунку його сприятливості у керунку створення, впровадження і комерціалізації інновацій.

3. Встановлено, що ефективність використання фінансових ресурсів вітчизняних підприємств у забезпеченні їх інноваційного розвитку не достатня. Підтвердженням цього слугують низька віддача (у вигляді реалізованої інноваційної продукції) витрат промислових підприємств на інновації та на здійснення НДДКР, малі обсяги виробництва і збуту інноваційної продукції інноваційно активними промисловими підприємствами, а також суб'єктами господарювання цього ВЕД, які впроваджували інновації та реалізували інноваційну продукцію. З-поміж галузей промисловості слід активізувати діяльність у сфері інноваційного розвитку підприємств у металургійному виробництві, виробництві готових металевих виробів, виробництві хімічних речовин та хімічної продукції, текстильному виробництві, виробництві одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів задля підвищення рівня ефективності витрат на інноваційну діяльність, збільшення кількості одиниць впровадженої інноваційної продукції, а також збільшення чисельності інноваційно активних та ефективних промислових підприємств.

Основні результати аналізування фінансових ресурсів у забезпеченні інноваційного розвитку вітчизняних підприємств висвітлено автором у працях [251; 104; 106; 109; 111-113; 181; 185; 193-195].

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Прогнозування фінансових ресурсів з використанням економіко-математичних методів для забезпечення інноваційного розвитку підприємств в умовах сучасних викликів і загроз

Прогнозування є дієвим інструментом, з допомогою якого можна ідентифікувати, а також моделювати перебіг економічних процесів і явищ у залежності від зміни тих, чи інших чинників, ситуації, яка складається в економіці, на ринках тощо. Існуючі на нині реалії повномасштабної війни та її критично негативні наслідки для підприємств, особливо реального сектора національного господарства та промисловості зокрема, зумовлюють потребу в таких прогнозах, у т. ч. заради вироблення найбільш оптимальних моделей управлінських рішень як в частині визначення джерел та формування достатнього і оптимального ресурсного забезпечення перебігу процесів інноваційного розвитку, так і узгодження, з одного боку, зміни ринкової ситуації та необхідності активізації темпів інноваційного зростання, упровадження передових технологій, а з іншого – можливостей в акумулюванні і обслуговуванні фінансів з тих, чи інших джерел.

З метою прогнозування фінансових ресурсів вітчизняних промислових підприємств важливо використовувати найбільш оптимальні в таких цілях методи й можливості, зокрема в умовах невизначеності одним з таких підходів може слугувати прогнозування чинників ділового клімату, коли суб'єкти господарювання у процесі залучення та ефективного використання фінансових ресурсів залежні від макроекономічної ситуації, а також перебігу й розвитку стану справ у фінансовій системі країни. У табл. 3.1 наведено ключові чинники, зміни в яких позначаються на фінансових можливостях промислових підприємств щодо залучення, ефективного використання, нарощення та віддачі фінансових ресурсів від їх інноваційного розвитку.

Таблиця 3.1

Інформаційно-аналітична база моделювання впливу фінансово-економічних детермінант на індикатори інноваційного розвитку підприємств України, 2012-2021 рр.

Індикатори	Період									
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Детермінанти інноваційного розвитку підприємств України										
Обсяги реалізованої інноваційної продукції у розрахунку на одне інноваційно активне підприємство, млн грн	21.67	20.93	15.97	28.03	23.98	23.32	32.05	43.86	58.71	64.62
Обсяги реалізованої інноваційної продукції у розрахунку на одиницю витрат на інновації, грн	3.78	3.74	3.34	1.67	0.86	1.95	2.04	2.42	3.3	3.32
Блок «Макроекономічні параметри»										
Індекс ділових очікувань, %	112.1	111.5	96.1	104	108.7	115.2	117.3	112	99.6	112.1
Індекси реалізованої промислової продукції, % до попереднього року	99.8	95.7	89.9	87.7	104	101.1	103	99.5	95.5	101.9
Частка промислових підприємств, які впроваджували інновації, %	13.8	13.6	12.1	15.2	16.6	14.3	15.6	13.8	14.9	14.5
Частка витрат на інновації у ВДВ галузі, %	3.3	3.24	2.37	3.51	4.6	1.45	1.63	1.8	1.9	1.17
Частка доданої вартості промисловості у ВВП, %	20.3	20.2	20.5	19.8	21.2	21.1	21	19.9	17.9	20.4
Рівень зносу основних засобів, %	55.9	56.9	60.3	76.9	69.4	59.1	66.4	59.1	63.9	60.5
Частка збиткових промислових підприємств, %	36.6	36.7	36.7	27.1	27.2	28.2	27.2	27.2	27.9	30.3
Обсяги ПІІ, у % до ВВП	2.1	2.2	0.2	3.4	3.8	2	1.6	1.8	0.2	1.1
Рівень тіньової економіки, %	30	30	36	35	33	32	29	28	30	32
Індекс сприйняття корупції	25	25	26	27	29	30	32	30	33	32
Блок «Макрофінансові параметри»										
Співвідношення непрацюючих кредитів і сукупних валових кредитів	34.6	34.7	35	35.4	39	54.8	34.4	50.5	43.5	31.7
Співвідношення регулятивного капіталу до активів, зважених на ризик	12	12.1	12.2	12.3	12.7	16.1	16.2	19.7	22	18
Рентабельність активів банків (ROA банків)	-5.1	-5	-5.2	-5.5	-12.5	-1.8	1.6	4.7	2.8	4.5
Обсяги банківського кредитування, млрд грн	1650	1641	1473	1406	1665	1701	2447	3016	3235	3872
Процентні ставки депозитних корпорацій (крім НБУ) за кредитами (середньозважені ставки в річному обчисленні), %	14.2	14.4	15	17.5	15.9	14.6	17.2	17	13.1	12.2
Кількість відділень комерційних банків, од., у розрахунку на 100 тис. дорослого населення	0.6	0.6	0.6	0.6	0.5	0.5	0.4	0.4	0.4	0.4
Рівень інфляції, %	49.3	49.2	49	48.7	13.9	14.5	10.95	7.9	2.73	9.4

Джерело: складено за [Державна служба статистики України. URL : <https://www.ukrstat.gov.ua/>; Міністерство економіки України. URL :

<https://www.me.gov.ua/>; Національний Банк України. URL : <https://www.nbu.gov.ua/>; Transparency International. URL : <https://www.transparency.org/en>].

Згідно запропонованої авторської методики моделювання впливу фінансово-економічних детермінант на індикатори інноваційного розвитку промислових підприємств передбачено реалізацію таких 4 етапів дослідження:

- 1) побудова таксономічних рядів фінансово-економічного середовища інноваційного розвитку підприємств;
- 2) виявлення причинно-наслідкового зв'язку детермінант фінансово-економічного середовища та індикаторів інноваційного розвитку підприємств;
- 3) встановлення сили зв'язку та еластичності індикаторів інноваційного розвитку підприємств і фінансово-економічних детермінант;
- 4) формування сценаріїв інноваційного розвитку вітчизняних підприємств (короткострокове прогнозування).

Дослідження фінансово-економічного середовища інноваційного розвитку промислових підприємств за 2012-2021 рр. здійснено на основі таксономічного підходу, який дає можливість систематизувати показники з різним ваговим впливом на результуючі зміни. Перевагою таксономічного методу є здійснення нормування показників на основі врахування їх дивергенції від еталонного показника (формула 3.1).

$$a_i^k = \frac{x_i^k - \overline{x_{ikt}}}{\sigma_{ikt}}, \quad (3.1)$$

де a_i^k – нормоване значення i -го показника k -ої компоненти; x_{ikt} – вихідне значення i -го показника k -ої компоненти; $\overline{x_{kt}}$ – середнє значення i -их індикаторів k -ої компоненти у t -період часу; σ_{ikt} – дисперсія i -их індикаторів k -ої компоненти у t -період часу.

Встановлення еталонної точки фінансово-економічного середовища інноваційного розвитку підприємств вимагає побудови відповідного вектора, значення якого формуються на основі формули-системи (3.2), а відстань кожної точки до еталону за формулою (3.3).

$$Y_{ok} = \begin{cases} \max a_i^k, & a_i^k - \text{стимулятор} \\ \min a_i^k, & a_i^k - \text{дестимулятор} \end{cases}, \quad (3.2)$$

де Y_{ok} – стандартизовані ознаки еталону k -ої компоненти середовища відносно інноваційного розвитку.

$$d_{ik}^0 = \sqrt{\sum_{k=1}^n (a_i^k - Y_{ok})^2}, \quad (3.3)$$

де d_{ik}^0 – показник-відстані i -го показника k -ої компоненти до еталону.

Побудова таксономічних рядів фінансово-економічного середовища інноваційного розвитку підприємств здійснено за допомогою формули (3.4).

$$IndT_k = 1 - \frac{d_{ik}^0}{\bar{d}_0 + 3 * \sigma_{ikt}}, \quad (3.4)$$

де $IndT_k$ – емпіричний показник k -ої компоненти фінансово-економічного середовища інноваційного розвитку підприємств.

Значення таксономічних показників знаходяться у діапазоні від 0 до 1. Наближення показника до 1 свідчить про високі показники розвитку та висхідну динаміку до еталонного значення. У табл. 3.2 наведено розраховані нормовані значення індикаторів фінансово-економічного середовища інноваційного розвитку підприємств промисловості. Власне, здійснення нормування дає змогу перетворити вихідні дані у сукупність параметрів, які перебувають у межах від 0 до 1; іншими словами – зробити їх порівнюваними між собою і згладити суто математичну перевагу великих чисел над меншими.

Важливо зазначити, що характер впливу індикаторів проілюстровано так, коли «+» – це стимулятор і збільшення значення показника позитивно позначається на значеннях залежних змінних і навпаки: «-» – дестимулятор. У колонці «*dio*» наведені значення проміжних індикаторів, які засвідчують їх віддаленість від еталонних значень. Індикатори з меншими значеннями більш наближені до еталонних. Це, наприклад, знос основних засобів, частка непрацюючих кредитів, чисельність відділень комерційних банків, динаміка реалізації промислової продукції.

**Нормовані дані індикаторів фінансово-економічного середовища інноваційного розвитку підприємств України,
2012-2021 рр.**

Індикатори	Період										Характер впливу	d _{io}
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021		
Блок «Макроекономічні параметри»												
Індекс ділових очікувань, %	0.499	0.407	-1.965	-0.749	-0.025	0.977	1.300	0.484	-1.426	0.499	+	5.187
Індекси реалізованої промислової продукції, % до попереднього року	0.380	-0.403	-1.511	-1.931	1.182	0.628	0.991	0.323	-0.441	0.781	+	4.896
Частка промислових підприємств, які впроваджували інновації, %	-0.544	-0.714	-1.990	0.646	1.837	-0.119	0.987	-0.544	0.391	0.051	+	6.614
Частка витрат на інновації у ВДВ галузі, %	0.762	0.705	-0.120	0.961	1.995	-0.993	-0.822	-0.661	-0.566	-1.259	+	7.057
Частка доданої вартості промисловості у ВВП, %	0.078	-0.033	0.300	-0.477	1.076	0.965	0.854	-0.366	-2.586	0.189	+	4.646
Рівень зносу основних засобів, %	-1.129	-0.966	-0.413	2.287	1.067	-0.608	0.579	-0.608	0.172	-0.381	-	4.769
Частка збиткових промислових підприємств, %	1.475	1.499	1.499	-0.826	-0.802	-0.560	-0.802	-0.802	-0.632	-0.051	-	4.102
Обсяги прямих іноземних інвестицій, у % до ВВП	0.233	0.322	-1.468	1.396	1.754	0.143	-0.215	-0.036	-1.468	-0.662	+	6.385
Рівень тіньової економіки, %	-0.610	-0.610	1.830	1.423	0.610	0.203	-1.016	-1.423	-0.610	0.203	-	5.500
Індекс сприйняття корупції	-1.371	-1.371	-1.020	-0.668	0.035	0.387	1.090	0.387	1.441	1.090	-	5.367
Блок «Макрофінансові параметри»												
Співвідношення непрацюючих кредитів і сукупних валових кредитів	-0.646	-0.633	-0.592	-0.538	-0.049	2.097	-0.674	1.513	0.562	-1.040	-	4.563
Співвідношення регулятивного капіталу до активів, зважених на ризик	-0.963	-0.934	-0.906	-0.877	-0.761	0.223	0.252	1.264	1.930	0.772	+	6.873
Рентабельність активів банків (ROA банків)	-0.563	-0.544	-0.582	-0.640	-1.976	0.067	0.716	1.308	0.945	1.270	+	5.206
Обсяги банківського кредитування, млрд грн	-0.675	-0.686	-0.888	-0.969	-0.657	-0.613	0.285	0.969	1.233	2.000	+	7.071
Процентні ставки депозитних корпорацій (крім НБУ) за кредитами (середньозважені ставки в річному обчисленні), %	-0.540	-0.421	-0.065	1.418	0.469	-0.303	1.240	1.122	-1.193	-1.727	+	5.488
Кількість відділень комерційних банків, од., у розрахунку на 100 тис. дорослого населення	1.118	1.118	1.118	1.118	0.000	0.000	-1.118	-1.118	-1.118	-1.118	+	4.743
Рівень інфляції, %	1.222	1.217	1.207	1.191	-0.600	-0.569	-0.752	-0.909	-1.175	-0.832	-	4.880

Примітка: «+» – позитивний вплив на інноваційний розвиток (стимулятор); «-» – негативний вплив (дестимулятор).

Джерело: складено автором на основі даних Державної служби статистики України, 2012-2021 рр.

Результати аналізування міри відхилення індикаторів дають можливість стверджувати про вищий рівень ефективності, а, відтак, і впливу на інноваційну активність вітчизняних промислових підприємств таких аспектів, як: прибутковість суб'єктів господарювання, обсяги виробництва, збуту промислової продукції і внеску цих процесів у макроекономічне зростання національної економіки, оновлення основних засобів та модернізація техніко-технологічної бази виробництва, діловий клімат в суспільстві, а також відсутність таких системних вад функціонування економіки, як корупція та тінізація економічних відносин (рис. 3.1).

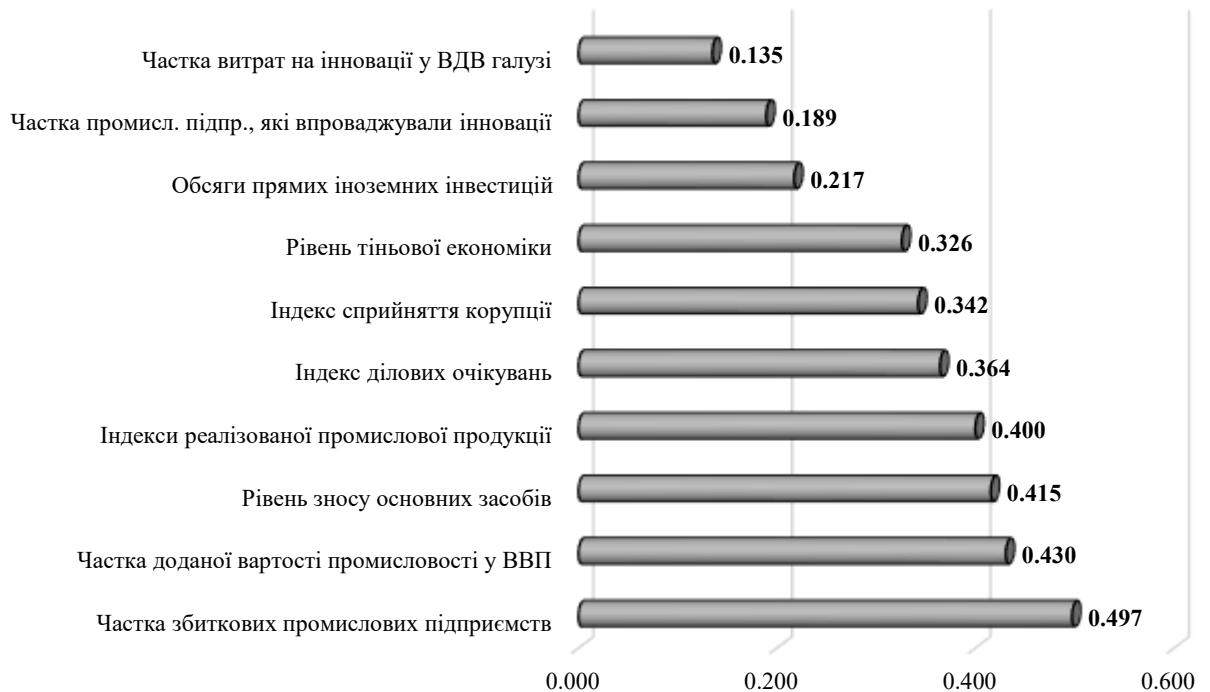

Рис. 3.1. Емпіричні показники компонент макроекономічного середовища інноваційного поступу промислових підприємств України: таксономічний підхід, 2012-2021 рр.

Джерело: побудовано автором за даними табл. 3.2

Доцільно зазначити, що в частині макрофінансового середовища до таких чинників можна віднести якість банківського кредитування та відсутність непрацюючих кредитів, розвиток мережі банківських структур, цінову стабільність, прибутковість використання банківських активів, а також прийнятність процентних ставок за кредитами (рис. 3.2).

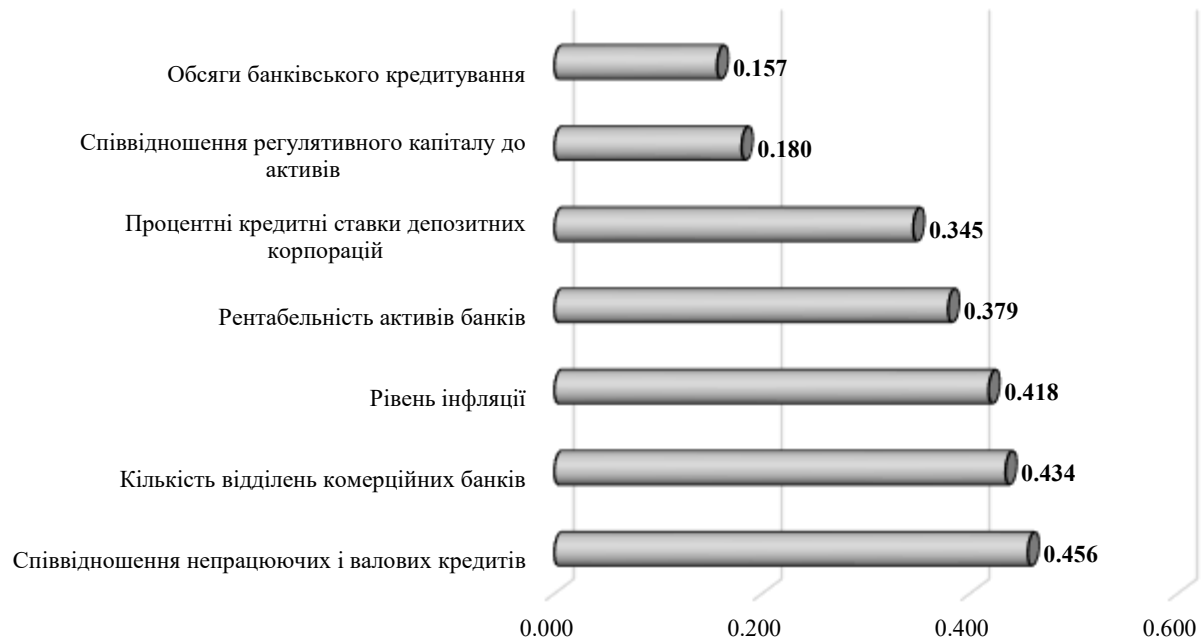

Рис. 3.2. Емпіричні показники компонент *макрофінансового* середовища інноваційного поступу промислових підприємств України: таксономічний підхід, 2012-2021 рр.

Джерело: побудовано автором за даними табл. 3.2

Водночас з іншого боку, низькі значення низки економічних та фінансових макроіндикаторів можуть констатувати не стільки про їх обмежений вплив на інноваційну активність промислових підприємств, як, до прикладу, про низький рівень застосування тих, чи інших фінансових інструментів (як у випадку з обсягами банківського кредитування економіки і іноземних інвестицій) чи про низьку увагу економічних агентів до інноваційного типу поступу в цілому (у кейсі низьких витрат на інновації та малої частки промислових підприємств, які впроваджували інновації).

Більш глибокі висновки та узагальнення формуємо за результатами вивчення причино-наслідкових зв'язків інноваційного розвитку промислових підприємств й параметрів макроекономічного і макрофінансового поступу економіки України. Так, на збільшення обсягів реалізованої інноваційної продукції у короткостроковому періоді

найбільший вплив мають рівень витрат на інновації у ВДВ галузі (при підвищенні цього показника на 1 % обсяги реалізованої інноваційної продукції зростають на 8,6 %) індекси ділових очікувань (коефіцієнт еластичності становив 4,0 %); у довгостроковому періоді – обсяги прямих іноземних інвестицій (11,1 %) та частка витрат на інновації у ВДВ галузі (5,5 %) (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Причинно-наслідкові зв'язки інноваційного розвитку промислових підприємств та параметрів макроекономічного поступу економіки України, 2013-2021 рр.: результати тесту Гренджера

Індикатори	Детермінанти інноваційного розвитку			
	Y ₁		Y ₂	
	Часовий період			
	(1)	(2)	(1)	(2)
Індекс ділових очікувань, %	4,035 (0,029**)	1,307 (0,390)	3,327 (0,100*)	4,229 (0,103*)
Індекси реалізованої промислової продукції, % до попереднього року	1,561 (0,257)	0,699 (0,563)	14,322 (0,009***)	1,390 (0,373)
Частка промислових підприємств, які впроваджували інновації, %	1,099 (0,334)	1,395 (0,373)	5,065 (0,065*)	10,290 (0,045**)
Частка витрат на інновації у ВДВ галузі, %	8,557 (0,026**)	5,476 (0,090*)	3,865 (0,096*)	5,476 (0,091*)
Частка доданої вартості промисловості у ВВП, %	1,833 (0,224)	1,437 (0,364)	5,687 (0,040**)	0,121 (0,889)
Рівень зносу основних засобів, %	0,654 (0,449)	0,406 (0,698)	2,298 (0,101*)	0,248 (0,794)
Частка збиткових промислових підприємств, %	0,897 (0,010**)	1,539 (0,346)	1,069 (0,867)	11,082 (0,042**)
Обсяги ПІІ, у % до ВВП	(2,782) (0,100*)	11,127 (0,004***)	0,268 (0,032**)	4,340 (0,0123**)
Рівень тіньової економіки, %	(0,952) (0,0361**)	0,298 (0,761)	25,870 (0,002***)	5,719 (0,090*)
Індекс сприйняття корупції	2,065 (0,200)	1,494 (0,354)	1,213 (0,312)	0,444 (0,677)

Примітка: ***, **, * – похибка на рівні 1 %, 5 % і 10 % відповідно;

Y₁ – обсяги реалізованої інноваційної продукції у розрахунку на одне інноваційно активне підприємство (млн грн); Y₂ – обсяги реалізованої інноваційної продукції у розрахунку на одиницю витрат на інновації (грн).

Джерело: розраховано автором на основі даних табл. 3.2

Що ж до ефективності (обсяги реалізованої інноваційної продукції на одиницю інноваційних витрат) інноваційної діяльності суб'єктів промисловості України, то у короткостроковому часовому проміжку спостерігається найвищий рівень кореляції з тінізацією економіки (25,9 %), динамікою промислового виробництва (14,3 %), часткою доданої вартості промисловості у ВВП (5,7 %) та часткою інноваційно активних промислових підприємств (5,1 %). У більш строкових часових періодах на ефективність інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств головно впливають рівень їх збитковості (11,1 %), частка промислових підприємств, які впроваджують інновації (10,3 %), рівень тінізації економіки (5,7 %), частка витрат на інновації у ВДВ галузі (5,5 %) та індекс ділових очікувань (4,2 %).

Зокрема, відносно зв'язків інноваційної активності та ефективності інноваційної діяльності промислових підприємств з макрофінансовими параметрами (табл. 3.4), то встановлено вищий рівень впливу на:

- обсяги реалізованої продукції в розрахунку на одне інноваційно активне підприємство – співвідношення регулятивного капіталу до активів, зважених на ризик (10,8 %), рівня інфляції (7,9 %), середньозважених річних процентних ставок за банківськими кредитами (7,2 %) (у короткостроковому часовому проміжку) та співвідношення регулятивного капіталу до активів, зважених на ризик (5,5 %) (у довгостроковому часовому періоді);

- обсяги реалізованої інноваційної продукції в розрахунку на одиницю витрат на інновації – співвідношення регулятивного капіталу до активів, зважених на ризик (11,4 %), рівня інфляції (4,6 %) (у короткостроковому часовому проміжку) та поширеності відділень комерційних банків (12,8 %), обсягів банківського кредитування економіки (8,2 %) та співвідношення регулятивного капіталу до активів, зважених на ризик (5,4 %) (у довгостроковому часовому періоді).

**Причинно-наслідкові зв'язки інноваційного розвитку промислових підприємств та макрофінансових параметрів України, 2013-2021 рр.:
результати тесту Гренджера**

Індикатори	Детермінанти інноваційного розвитку			
	Y ₁		Y ₂	
	Часовий період			
	(1)	(2)	(1)	(2)
Співвідношення непрацюючих кредитів і сукупних валових кредитів	1,194 (0,316)	5,489 (0,012**)	11,401 (0,014**)	5,389 (0,102*)
Співвідношення регулятивного капіталу до активів, зважених на ризик	10,814 (0,016**)	0,242 (0,614)	1,782 (0,230)	4,794 (0,071*)
Рентабельність активів банків	4,629 (0,074*)	2,385 (0,105*)	0,687 (0,438)	4,842 (0,070*)
Обсяги банківського кредитування, млрд грн	6,425 (0,044**)	1,893 (0,217)	3,365 (0,111*)	8,227 (0,028**)
Середньозважені річні процентні ставки депозитних корпорацій (крім НБУ) за кредитами, %	7,183 (0,036**)	2,782 (0,107*)	0,190 (0,677)	2,917 (0,1684)
Кількість відділень комерційних банків, од., у розрахунку на 100 тис. дорослого населення	4,579 (0,076*)	2,923 (0,102*)	3,804 (0,099*)	12,790 (0,011**)
Рівень інфляції, %	7,894 (0,072*)	1,879 (0,219)	4,605 (0,075*)	4,919 (0,002***)

Примітка: ***, **, * – похибка на рівні 1 %, 5 % і 10 % відповідно;

Y₁ – обсяги реалізованої інноваційної продукції у розрахунку на одне інноваційно активне підприємство (млн грн); Y₂ – обсяги реалізованої інноваційної продукції у розрахунку на одиницю витрат на інновації (грн).

Джерело: розраховано автором на основі даних табл. 3.2

Для більш глибокого сприйняття у табл. 3.5 та 3.6 наведено інформацію відносно факторного навантаження аналізованих індикаторів на залежні змінні. За цими даними є всі підстави стверджувати про високий рівень вагомості чинників, які, власне, в найбільшій мірі й позначаються як на інноваційній активності, так і на ефективності інноваційного розвитку вітчизняних промислових підприємств у досліджуваному періоді.

Факторне навантаження макроекономічних параметрів на детермінанти інноваційного розвитку промислових підприємств України: результати PCA-методу, 2013-2021 рр.

Індикатори	Детермінанти інноваційного розвитку	
	Y ₁	Y ₂
Індекс ділових очікувань, %	0,7045	0,1168
Індекси реалізованої промислової продукції, % до попереднього року	0,7853	0,7869
Частка промислових підприємств, які впроваджували інновації, %	0,7329	0,5829
Частка витрат на інновації у ВДВ галузі, %	0,8548	0,8034
Частка доданої вартості промисловості у ВВП, %	0,2097	0,2750
Рівень зносу основних засобів, %	-0,1676	-0,6979
Частка збиткових промислових підприємств, %	-0,7797	-0,2512
Обсяги ПП, у % до ВВП	0,7973	0,8203
Рівень тіньової економіки, %	-0,5541	-0,5143
Індекс сприйняття корупції	-0,2164	-0,3009

Примітка: PCA-метод – метод Principal components analysis (факторний аналіз); жирним шрифтом виділено детермінанти з високим значенням факторного навантаження.

Y₁ – обсяги реалізованої інноваційної продукції у розрахунку на одне інноваційно активне підприємство (млн грн); Y₂ – обсяги реалізованої інноваційної продукції у розрахунку на одиницю витрат на інновації (грн).

Джерело: розраховано автором на основі даних табл. 3.2

Вказане посилює активізацію уваги як з боку самих підприємств, так і з позиції органів державного регулювання економіки відносно і врахування наслідків зміни і підсилення відповідного впливу тих, чи інших чинників на збільшення масштабів та підвищення рівня якості інноваційної діяльності промислового підприємництва. Особлива увага має бути приділена питанням якості банківського кредитування, процентним ставкам та інфляції, фінансово-економічної ефективності банківської системи, збільшення обсягів витрат промислових підприємств на інновації.

**Факторне навантаження макрофінансових параметрів на детермінанти
інноваційного розвитку промислових підприємств України: результати
РСА-методу, 2013-2021 рр.**

Індикатори	Детермінанти інноваційного розвитку	
	У ₁	У ₁
Співвідношення непрацюючих кредитів і сукупних валових кредитів	-0,9567	-0,0441
Співвідношення регулятивного капіталу до активів, зважених на ризик	0,8557	0,0378
Рентабельність активів банків	0,9435	0,1700
Обсяги банківського кредитування, млрд грн	0,3171	0,9295
Середньозважені річні процентні ставки депозитних корпорацій (крім НБУ) за кредитами, %	0,9514	0,8374
Кількість відділень комерційних банків, од., у розрахунку на 100 тис. дорослого населення	0,8786	0,2497
Рівень інфляції, %	-0,9567	-0,9441

Примітка: РСА-метод – метод Principal components analysis (факторний аналіз); жирним шрифтом виділено детермінанти з високим значенням факторного навантаження.

У₁ – обсяги реалізованої інноваційної продукції у розрахунку на одне інноваційно активне підприємство (млн грн); У₂ – обсяги реалізованої інноваційної продукції у розрахунку на одиницю витрат на інновації (грн).

Джерело: розраховано автором на основі даних табл. 3.2

У підсумку проведених розрахунків отримано рівняння регресії з найбільш значущими факторами впливу на інноваційну активність та ефективність інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств. Так, виявлено, що збільшення обсягів реалізованої інноваційної продукції (в розрахунку на одне інноваційно активне підприємство) доцільно активувати дію чинників ділових очікувань (коефіцієнт регресії становив 2,073) та обсягів фінансування інноваційного розвитку, а саме частка витрат на інновації до ВДВ (2,752) і обсяги прямих іноземних інвестицій (% до ВВП) (1,157).

$$InEn_t = (-0.024 / (3.007^*)) + (2.752 / (0.865^{**})) SVI_t + (1.157 / (2.172^*)) FDI_t + (2.073 / (1.619^*)) IDO_t$$

$$DW = 1.76 \quad R^2 = 0.812 \quad R_{adj}^2 = 0.719$$

Примітка: у дужках вказано критерій Стюдента при df=4.

де $InEn_t$ – обсяги реалізованої інноваційної продукції (млн грн, у розрахунку на одне інноваційно активне підприємство) у t-період часу; SVI_t – частка витрат на інновації у ВДВ галузі (%) у t-період часу; FDI_t – обсяги прямих іноземних інвестицій (% до ВВП) у t-період часу; IDO_t – індекс ділових очікувань (%) у t-період часу.

Зі свого боку, для збільшення обсягів реалізованої інноваційної продукції в розрахунку на одиницю витрат на інновації важливо нарощувати обсяги виробництва і реалізації продукції промислових підприємств (1,983) і збільшувати частку промислових підприємств, які впроваджували інновації (0,795), а також зменшувати рівень збитковості підприємств промисловості (2,631). Рівняння демонструє й частково нелогічний зв'язок між зниженням частки витрат на інновації у ВДВ галузі та збільшенням обсягів реалізованої інноваційної продукції в розрахунку на одиницю витрат інноваційних підприємств на інновації (0,421). Однак, такий результат, на нашу думку, зумовлений все ще низькою залежністю, характерною для України, між витратами на інновації та їх віддачею, а також мізерними обсягами таких витрат, що в підсумку не має суттєвого результату.

$$InEf_t = (0.625)^{0.971} + (2.967^*)^{0.795} SPE_t + (2.476^*)^{1.983} IRP_t - (-5.568^*)^{2.631} SzE_t - (-3.852^{**})^{0.421} SVI_t$$

$$DW = 2.05 \quad R^2 = 0.9787 \quad R_{adj}^2 = 0.9509$$

Примітка: у дужках вказано критерій Стюдента при $df=4$.

де $InEf_t$ – обсяги реалізованої інноваційної продукції (грн, у розрахунку на одиницю витрат на інновації) у t-період часу; SPE_t – частка промислових підприємств, які впроваджували інновації (%) у t-період часу; IRP_t – індекси реалізованої промислової продукції (% до попереднього року) у t-період часу; SzE_t – частка збиткових промислових підприємств (%) у t-період часу; SVI_t – частка витрат на інновації у ВДВ галузі (%) у t-період часу.

У табл. 3.7 наведено отримані результати моделювання залежності інноваційного розвитку промислових підприємств України від зміни

макроекономічних детермінант, які засвідчують високий рівень залежності і статистичної значимості отриманих взаємозв'язків і взаємовпливів.

Таблиця 3.7

Моделювання залежності інноваційного розвитку промислових підприємств України від макроекономічних детермінант, 2013-2021 рр.

Індикатори	Коефіцієнти еластичності	Коефіцієнти зв'язку (кореляція)		Допустиме відхилення	Критерій Стюдента t (5)
		Часткова	Напівчасткова		
<i>Y₁ – обсяги реалізованої інноваційної продукції (на одне підприємство)</i>					
<i>SVI_t</i>	0,6209	0,7924	0,5626	0,8212	3,1818
<i>FDI_t</i>	0,5406	0,6959	0,4198	0,6029	2,3738
<i>IDO_t</i>	0,2879	0,4633	0,226	0,6190	1,2806
F-критерій Фішера (df)		F(3, 6) = 8.6583			
p-рівень		p < 0.0134			
Стандартна похибка		0.0106			
<i>Y₂ – ефективність інноваційної діяльності</i>					
<i>SPE_t</i>	0,1475	0,4354	0,7812	0,2256	6,4879
<i>IRP_t</i>	0,2729	0,7779	0,4678	0,4358	4,1257
<i>SzE_t</i>	-0,7689	-0,9391	-0,3987	0,2687	2,2912
<i>SVI_t</i>	-0,4008	-0,8875	-0,2897	0,4915	2,7421
F-критерій Фішера (df)		F(4, 5) = 36.7678			
p-рівень		p < 0.0019			
Стандартна похибка		0.0445			

Примітка: оцінка здійснена методом побудови багатофакторної економетричної моделі методом Backward Stepwise (покрокова регресія з F-виключенням)

Джерело: розраховано автором на основі даних табл. 3.2-3.6

З-поміж макрофінансових факторів ключовими в контексті нарощення обсягів виробництва і реалізації інноваційної продукції вітчизняних промислових підприємств є обсяги банківського кредитування (коефіцієнт регресії – 5,607) та відсоткові ставки за цими кредитами (4,128), а також співвідношення регулятивного капіталу до активів, зважених на ризик (1,219). Однак, виявлено також і реверсний характер впливу такого чинника, як співвідношення непрацюючих кредитів і сукупних валових кредитів («мінус» 5,379). Таким чином, вдосконалення структури банківського кредитування, зокрема в бік зменшення як чисельності, так і рівня непрацюючих банківських кредитів, позитивно позначатиметься на нарощенні обсягів інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств.

$$InEn_t = (1.789^*)^{-1.698} - (1.548^*)^{5.379} SNK_t + (1.871^*)^{1.219} SRC_t + (1.675^*)^{5.607} BKr_t + (1.364^*)^{4.128} PrD_t$$

$$DW = 2.13 \quad R^2 = 0.754 \quad R_{adj}^2 = 0.675$$

Примітка: у дужках вказано критерій Стюдента при $df=5$.

SNK_t – співвідношення непрацюючих кредитів і сукупних валових кредитів у t-період часу; SRC_t – співвідношення регулятивного капіталу до активів, зважених на ризик у t-період часу; BKr_t – обсяги банківського кредитування (млрд грн) у t-період часу; PrD_t – середньозважені річні процентні ставки депозитних корпорацій (крім НБУ) за кредитами (%) у t-період часу.

Щодо впливу макрофінансових параметрів на ефективність інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств, то ключовими факторами з позитивним вектором впливу є співвідношення непрацюючих кредитів і сукупних валових кредитів (1,1162), рентабельність активів банків (0,7855), обсяги банківського кредитування (2,919) та кількість відділень комерційних банків (1,289). Відтак, покращення цих параметрів передусім гарантуватиме нарощення обсягів реалізованої інноваційної продукції в розрахунку на одиницю витрат інноваційно активних промислових підприємств на інновації.

$$InEf_t = (7.454^{***})^{7.8523} + (3.913^{**})^{1.1162} SNK_t + (6.752^{***})^{0.7855} ROA_t + (9.662^{***})^{2.919} BKr_t + (7.328^{***})^{1.289} QKB_t$$

$$DW = 2.68 \quad R^2 = 0.962 \quad R_{adj}^2 = 0.931$$

Примітка: у дужках вказано критерій Стюдента при $df=5$.

SNK_t – співвідношення непрацюючих кредитів і сукупних валових кредитів у t-період часу; ROA_t – рентабельність активів банків у t-період часу; BKr_t – обсяги банківського кредитування (млрд грн) у t-період часу; QKB_t – кількість відділень комерційних банків у t-період часу.

У табл. 3.8 наведено отримані результати моделювання залежності інноваційного розвитку промислових підприємств України від зміни макрофінансових детермінант, які засвідчують високий рівень залежності і статистичної значимості отриманих взаємозв'язків і взаємовпливів.

Моделювання залежності інноваційного розвитку промислових підприємств України від макрофінансових детермінант, 2013-2021 рр.

Індикатори	Коефіцієнти еластичності	Коефіцієнти зв'язку (кореляція)		Допустиме відхилення	Критерій Стюдента t (5)
		Часткова	Напівчасткова		
<i>Y₁ – обсяги реалізованої інноваційної продукції (на одне підприємство)</i>					
<i>SNK_t</i>	-0,9366	-0,5692	-0,4687	0,2504	-2,4712
<i>SRC_t</i>	2,4403	0,6417	0,5664	0,0538	1,9874
<i>BKr_t</i>	1,9618	0,5994	0,5068	0,0667	1,9802
<i>PrD_t</i>	0,46820	0,5208	0,4130	0,1280	2,0430
F-критерій Фішера (df)		F(4, 5) = 1.4783			
p-рівень		p < 0.0334			
Стандартна похибка		0.0415			
<i>Y₂ – ефективність інноваційної діяльності</i>					
<i>SNK_t</i>	0.4365	0.8682	0.3430	0.6175	4.0127
<i>ROA_t</i>	1.2925	0.9493	0.5920	0.2097	5.6014
<i>BKr_t</i>	2.2946	0.9742	0.8471	0.1363	8.7293
<i>QKB_t</i>	3.3883	0.9773	0.9055	0.0714	8.0118
F-критерій Фішера (df)		F(4, 5) = 31.272			
p-рівень		p < 0.0009			
Стандартна похибка		0.0534			

Примітка: оцінка здійснена метод побудови багатофакторної економетричної моделі методом Backward Stepwise (покрокова регресія з F-виключенням)

Джерело: розраховано автором на основі даних табл. 3.2-3.6

За умови, що тенденція детермінант фінансово-економічного середовища інноваційного розвитку промислових підприємств України збережеться у 2022-2024 рр. на попередньому рівні, прогноз обсягів реалізованої інноваційної промислової продукції може відбуватися на основі тенденційного сценарію.

Зокрема, у 2024 р. обсяги реалізованої інноваційної промислової продукції у розрахунку на одне підприємство за сталості інших умов становитимуть 67,87 млн грн (рис. 3.3). Повномасштабна війна призвела до знищення промислової інфраструктури у багатьох регіонах України, а також зменшення фінансового потенціалу інноваційно активних промислових підприємств, що спричинило зниження інноваційної активності суб'єктів господарювання.

Рис. 3.3. Прогноз обсягів реалізованої інноваційної продукції промислових підприємств в Україні на 2022-2024 рр.: сценарний підхід

Джерело: побудовано автором на основі даних табл. 3.2-38

Тому прогностичні моделі інноваційного розвитку за оптимістичним сценарієм не будуть мати прикладного значення і адекватних статистичних оцінок в умовах сьогодення. Песимістичний сценарій інноваційного розвитку підприємств побудований на основі даних, які враховують низхідні тенденції фінансово-економічних детермінант (3-5%). Відтак, за песимістичним сценарієм, який є більш прогнозованим, за підсумками 2022 р. слід очікувати зниження обсягів реалізації інноваційної продукції в розрахунку на одне інноваційно активне промислове підприємство України до 47,9 млн грн, коли у 2021 р. значення цього показника становило 64,62 млн грн, що було на 25,9 % більше. Надалі обсяги реалізації інноваційної продукції промислових підприємств будуть мати тенденцію до незначного зростання, однак на рівні 49-50 млн грн на рік у розрахунку на одне інноваційно активне промислове підприємство, що є низькими значеннями, які в тому числі поступаються показникам 2020 р. При тому, якщо війна продовжуватиметься і Україна втрачатиме нові промислові підприємства (чи певну частину їх виробничих

потужностей), то така ситуація призводитиме до подальшого зниження загальної інноваційної активності, а також зменшення внеску промисловості у загальний інноваційний розвиток національної економіки та у загальну технологічну конкурентоспроможність національного господарства країни, що критично негативно.

Ще критичнішою може стати ситуація з ефективністю інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств. Так, згідно прогнозу значення показника «Обсяги реалізованої інноваційної продукції промислових підприємств у розрахунку на одиницю їх витрат на інновації» у 2022-2024 рр. мало б зростати (рис. 3.4). Однак, реально можна опиратися на дані песимістичного прогнозу, коли значення цього показника у 2022-2024 рр. істотно знизяться, зокрема до рівня 2,09-2,17 грн.

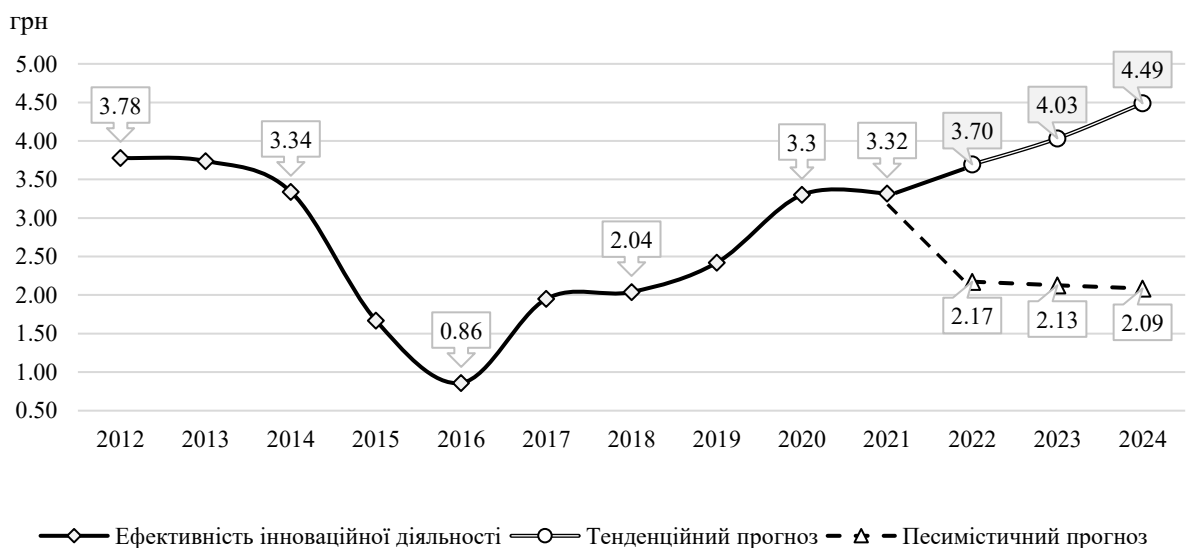

Рис. 3.4. Прогноз ефективності інноваційної діяльності промислових підприємств України на 2022-2024 рр.: сценарний підхід

Джерело: побудовано автором на основі даних табл. 3.2-38

За такої ситуації ефективність інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств залишатиметься критично низькою і перебуватиме на рівні 2017-2018 рр., що не стимулюватиме інноваційний розвиток як підприємств промисловості, так і в економіці України в цілому.

Виправлення цієї ситуації передбачає більш активну діяльність всіх суб'єктів політики інноваційного розвитку українських підприємств – влади, елементів бізнес- та інноваційної інфраструктури, представників фінансового й інвестиційного секторів, безпосередньо самих підприємств та навіть громадськості. Така діяльність має бути спрямованою на посилення дії чинників, які позитивно позначаються на обсягах і ефективності інноваційної діяльності підприємств промисловості й послаблення дії чинників, які слугують регресорами відповідних процесів.

Крім того, сукупність механізмів, інструментів й засобів політики зростання інноваційної активності, досягнення сталого і стабільного інноваційного розвитку вітчизняних промислових підприємств, забезпечення за рахунок цього технологічної конкурентоспроможності й промислового бізнесу та національної економіки загалом, має враховувати сучасні наслідки виклики глобальної конкурентної боротьби, скеровуватися на подолання чинників-причин неготовності підприємств до розвитку та конкурентної боротьби в умовах пришвидшення темпів інноваційно-технологічної активності і розвитку інформаційної економіки, орієнтуватися на досягнення стратегічної мети у сфері інноваційного поступу – зміцнення зовнішньої й внутрішньої інноваційно-технологічної конкурентоспроможності промислового виробництва на засадах передових технологічних інновацій та інформаційних технологій, розвитку внутрікорпоративної та зовнішньої інноваційної інфраструктури бізнесу, формування та реалізації інтелектуально-кадрового потенціалу інноваційного розвитку вітчизняних промислових підприємств. Реалізації цієї мети слугуватиме розв'язання таких завдань, як пришвидшення інноваційно-технологічного поступу бізнесу, зростання загального рівня його інноваційної активності, продукування та ефективне використання прав на об'єкти інтелектуальної власності, розвиток інфраструктури інноваційно-технологічної діяльності, поліпшення ресурсної забезпеченості інноваційної діяльності підприємств, покращення параметрів конкуренції та ведення бізнесу.

3.2. Оптимізація джерел та обсягів фінансових ресурсів вітчизняних підприємств як складової забезпечення їх інноваційного розвитку

Загально відомо, що інноваційний шлях розвитку бізнесу не тільки перспективний, а часто безальтернативний, адже саме інновації дають змогу зміцнити конкурентні позиції в умовах високого рівня конкуренції на ринку збуту продукції (надання послуг). Інновації також сприяють підвищенні ефективності виробничих процесів, а це прямий шлях до зниження ресурсомісткості, і відповідно й – собівартості продукції підприємств виробничого, зокрема промислового, сектора національної економіки. Так, виробник має змогу або перемагати в конкурентній боротьбі за рахунок нижчої ціни, або істотно наростити рентабельність виробничо-господарської діяльності через більшу різницю між ціною та собівартістю.

Однак, сучасні реалії функціонування вітчизняних підприємств, у т. ч. через повномасштабну війну і її критично негативні суспільно-економічні наслідки, значно ускладнюють інноваційний шлях розвитку українського промислового бізнесу. Ускладнюються й питання фінансування інноваційної діяльності вітчизняного бізнесу. За такої ситуації актуалізується завдання обґрунтування раціональних джерел та оптимізації обсягів формування фінансових ресурсів, необхідних для ведення інноваційної діяльності й впровадження інновацій.

Ще з другої половини ХХ ст. заразом із пришвидшенням науково-технічного прогресу, переходом до вищих технологічних укладів та впровадженням автоматизованих систем виробництва твердо укорінилося переконання про прямий зв'язок інновацій та економічного зростання. Відтак, з тих пір багато наукових публікацій присвячено питанням управління інноваційним розвитком підприємств. При тому, зазначимо, що інновації тісно пов'язані з інвестиціями. Відтак, актуальними в плані джерел їх формування, методики оцінювання ефективності, організації

інвестиційного процесу у проектах інноваційного розвитку підприємств тощо є результати досліджень, де обґрунтовуються відповідні джерела та способи залучення інвестиційних ресурсів підприємств під інноваційні цілі.

Утім, проблема виявлення оптимальних джерел, форм та способів залучення фінансових ресурсів у цілях здійснення інноваційної діяльності підприємств в умовах мінливого ринкового середовища є: по-перше, складна; по-друге, актуальна завжди; по-третє, потребує постійних новацій з її вирішення у відповідності до змін у видах інновацій, рівні інноваційно-технологічної активності суб'єкта бізнесу, ситуації на ринку інновацій і т. п.

Закономірно, що найбільш оптимальним варіантом фінансування інноваційної діяльності є власні кошти підприємств, а саме – накопичений прибуток, що може слугувати джерелом здійснення інвестицій в інноваційні проекти, та доходи від операційної діяльності, частина яких може скеровуватися на покриття поточних витрат, необхідних для обслуговування перебігу інноваційної діяльності (заробітна плата персоналу, задіяного в сфері інтелектуальної творчої діяльності, досліджень і розробок, експериментальної діяльності тощо; придбання потрібних розхідних матеріалів; амортизація основних засобів лабораторій, приміщень, дослідницького обладнання і устаткування; дослідження ринку та споживачів; оплата вартості оформлення та отримання ліцензій, патентів і свідоцтв і т. п.). Власні кошти більш оперативні в залученні та обслуговуванні, не потребують додаткових витрат, пов'язаних з відсотками за їх використання, на іпотеку чи страхування під час отримання кредиту.

Однак, нинішні реалії значно погіршили фінансово-економічний стан вітчизняного промислового бізнесу. Далеко не всі промислові підприємства мають можливості фінансувати власний інноваційний розвиток зі внутрішніх джерел і ця обставина вимагає диверсифікації джерел формування фінансових ресурсів бізнесу.

Погіршення можливостей фінансування інноваційної діяльності з внутрішніх джерел актуалізує питання залучення зовнішнього фінансування,

однак на вигідних умовах і за ситуації, коли вартість залучення і обслуговування кредитних (позикових) ресурсів не призведе до погіршення параметрів ефективності відповідних проектів.

Світовий досвід підтверджує, що джерела формування зовнішніх фінансових ресурсів можна поділити на дві групи:

1) суб'єкти, які мають інтерес в інноваційно-технологічній діяльності бізнесу та її результатах, зокрема, (партнери по бізнесу, виробники та/чи споживачі продукції промислового призначення, спеціалізовані (на інвестиційно-інноваційних проектах) інвестори, венчурні фонди, організації, які підтримують та фінансують високотехнологічні стартапи, співучасники кластерів, бізнес-асоціацій, міжнародні фонди технічної фінансової допомоги, держава та органи місцевого самоврядування, які орієнтовані на надання бюджетної та іншої підтримки суспільно значимим інноваційним проектам суб'єктів господарської діяльності);

2) суб'єкти фінансово-кредитної системи країни, регіону, що надають фінансові послуги (банки, позабанківські кредитні структури, лізингові і факторингові компанії, суб'єкти ринку страхових послуг, інститути спільного фінансування, компанії з управління активами, інші суб'єкти, наділені правами надавати позики, фінансувати проекти, зокрема інноваційно-технологічного розвитку).

Перевагами другої групи джерел формування зовнішніх фінансових ресурсів для обслуговування інноваційних проектів вітчизняних промислових підприємств є те, що надання фінансових послуг – це їх безпосередній продукт, який вони пропонують на ринку, відповідно, вони мають високий рівень зацікавлення у наданні в користування фінансового ресурсу. Однак, водночас і недоліком є висока вартість залучення (необхідність страхування ризиків, надання в іпотеку майна чи земельної ділянки або виведення частини фінансових активів у якості забезпечення кредиту, інші витрати, пов'язані з оформленням позик тощо).

Що стосується першої групи зовнішніх джерел формування фінансових

ресурсів інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств, то, зазвичай, залучення таких коштів обходиться дешевше (до прикладу, у випадку співінвестування зовнішній інвестор може розраховувати лише на участь у прибутках та ділить ризики проекту; у кейсі бюджетно-грантової підтримки кошти можуть виділятися на безповоротній основі та без відсотків на їх використання; за оперативного лізингу безпосереднє майно, яке надається в користування, і слугує об'єктом забезпечення). Проте, такий ресурс складніше відшукати і, відповідно, залучити, особливо під фінансування інноваційних проектів бізнесу, які, як відомо, більш ризикові у порівнянні з типовими інвестиціями у проекти, які вже засвідчили свою високу ефективність.

Своєю чергою, внутрішні джерела формування фінансового ресурсу також можна умовно розділити на дві групи:

(1) активи, сформовані у попередніх часових періодах (статутний, додатковий і резервний капітал, нерозподілений прибуток, дохід та прибуток від операційної діяльності, фінансових операцій, амортизаційні відрахування, іммобілізовані внутрішні фінансові ресурси, забезпечення поточних витрат і платежів);

(2) фінансові ресурси, отримані в результаті більш інтенсивного використання економічного потенціалу бізнесу (приріст доходів та прибутку в підсумку нарощення обсягів виробництва та збуту продукції (надання послуг), зростання ділової активності (більш інтенсивне використання оборотного капіталу), оптимізація витрат, зниження витратомісткості, підвищення фінансово-економічної ефективності використання ресурсів та рівня рентабельності, диверсифікація бізнесу).

Кожна з них також наділена власними перевагами і недоліками. Зокрема, перевагами першої групи джерел є оперативність. Такі ресурси можна використовувати безпосередньо вже, а частину з них – статутний та ін. капітал, наявний прибуток – практично без будь-яких додаткових витрат. Однак, використання коштів з цих джерел може послаблювати фінансово-

економічну стійкість суб'єкта господарювання, обмежувати його у можливостях інвестувати капітал у інші, часто менш ризикові та більш стабільні проекти. Тоді як перевагами другої групи джерел є їх ув'язка зі зростанням ефективності бізнесу. Іншими словами, за такої ситуації бізнес, по суті, спершу заробляє (формує) потрібний ресурс, а надалі – інвестує його в інноваційно-технологічну модернізацію.

Беручи до уваги переваги й недоліки визначених джерел формування фінансового ресурсу інноваційного розвитку, менеджмент інноваційно активних промислових підприємств має також ув'язувати ухвалення рішень з перевагами і можливостями кращого фінансування відповідних проектів у залежності від видів інновацій.

На сучасному етапі розвитку економіки існують різні їх класифікації, однак згідно найбільш типової розглядають 4 групи інновацій:

1) продуктові (спрямовані на створення і виведення на ринок принципово нових товарів (продукції, послуг) чи їх значне (суттєве) поліпшення);

2) процесні (пов'язані зі створенням принципово нових (чи вдосконалених) техніки і технологій виробництва продукції (надання послуг));

3) маркетингові (які стосуються нововведень у маркетинговій діяльності суб'єктів господарювання, зокрема в ціноутворенні, рекламі і стимулюванні збуту, позиціонуванні продукції на ринку);

4) організаційні (орієнтовані на суттєве вдосконалення управлінських процесів (внутрішніх бізнес-процесів та зовнішніх комунікацій і організації процесів збуту продукції)).

Кожен з цих видів інновацій має власну специфіку, а, відтак, різняться й обсяги потреби у фінансових ресурсах, необхідних для їх створення і комерціалізації.

Так, найскладнішими, зазвичай, є продуктові та процесні інновації. Вони потребують значних фінансових, людських та часових витрат на їх створення,

адже у їх випадку інноваційний процес триваліший, він передбачає послідовне перетворення ідеї на товар, техніку чи технологію, що проходить етапи фундаментальних і прикладних досліджень, конструкторських розробок, виробничих перевірок, тестувань, маркетингу та безпосередньо доведення до виробництва. Здебільшого в ході таких інновацій створюються такі об'єкти інтелектуальної власності, як винаходи, корисні моделі та промислові зразки.

Своєю чергою, маркетингові та організаційні інновації більше пов'язані з інтелектуальною творчою діяльністю управлінського персоналу, не потребують певного обладнання чи устаткування на їх створення й тестування. Відтак, мають нижчу вартість або й узагалі (в разі їх створення керівництвом чи працівниками підприємства) обходяться суб'єкту господарювання умовно безкоштовно.

Але, якщо для цього залучаються зовнішні фахівці (до прикладу, консалтингові структури для розробки нового концепту організаційної структури бізнесу чи маркетингу, реклами і просування продукції на нові ринки з новим брендингом), то це також можуть бути достатньо коштовні кампанії. Утім, вони рідко пов'язані з інвестиціями та можуть фінансуватися головно з внутрішніх джерел.

Узагальнюючи наведене, можна сформулювати за допомогою рис. 3.5 загальну модель формування фінансових ресурсів забезпечення інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств.

На наш погляд, в сьогоденнішніх реаліях високої вартості залучення зовнішніх фінансових ресурсів та сфокусованості внутрішнього капіталу в більшій мірі на обслуговуванні операційної фінансово-господарської діяльності створення і комерціалізацію продуктивних й процесних інновацій більш доречно фінансувати за рахунок ресурсів загальної фінансово-кредитної системи країни / регіону, а також ресурсів зовнішніх інвесторів і партнерів по бізнесу.

Залучення партнерів по бізнесу, зокрема стратегічних, особливо якщо це учасники вертикальної чи горизонтальної інтеграції або локальних інтегрованих структур (кластерів), також доцільно використовувати в

цілях спільних напрацювань у сфері маркетингових та організаційних інновацій, нововведень.

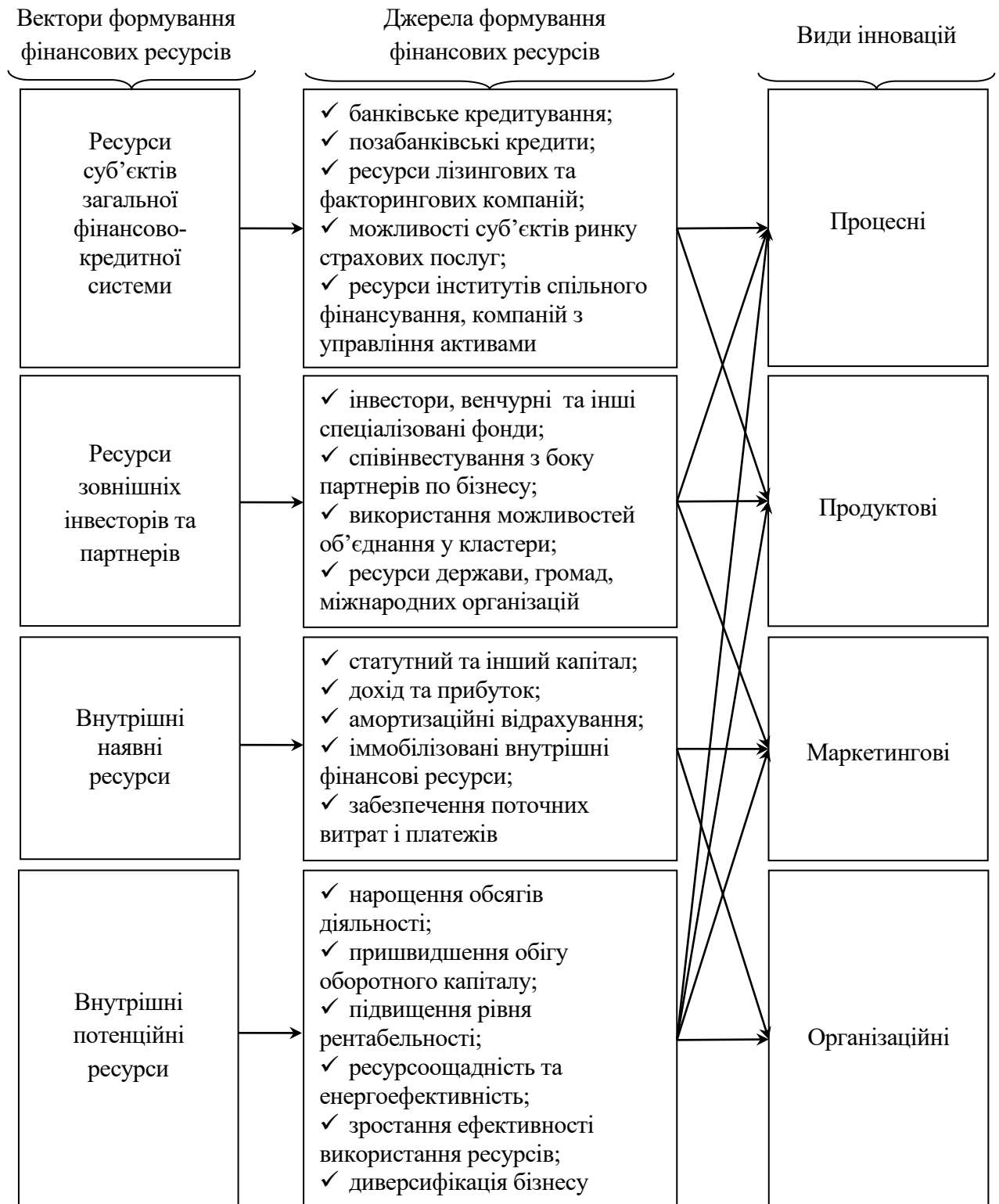

Рис. 3.5. Модель формування фінансових ресурсів для забезпечення інноваційного розвитку промислових підприємств

Джерело: авторська розробка

За такого підходу, фактично, відбувається спільна участь у створенні бізнес-ідей, а надалі їх впровадженні в господарській практиці, причому з досягненням спільної мети та бізнес-інтересів. Відповідно, це не лише дешевше фінансово, але й потрібне кожному з учасників.

Щодо наявних внутрішніх фінансових ресурсів, то вони більше потрібні для фінансування поточної виробничої і фінансово-господарської діяльності. Відтак, в разі дійсно вільних коштів, частину з них можна зорієнтувати на фінансування маркетингових чи організаційних інновацій.

Утім, значно перспективніше використовувати в таких цілях внутрішні потенційні ресурси, які будуть акумульовані у підсумку підвищення ефективності виробництва, а також функціонування бізнес-структури на загал. При тому, за наявності цього джерела фінансування інноваційно-технологічної діяльності ще перспективніше формувати фінансовий ресурс і продуктових, і процесних інновацій. Це дасть змогу уникнути залучення більш дорогих зовнішніх фінансових активів і ресурсів.

Окремим критично важливим аспектом інноваційного розвитку вітчизняних промислових підприємств є питання оптимізації обсягів фінансових ресурсів, які можуть бути скерованими з тих, чи інших джерел на фінансування заходів і програм їх інноваційної діяльності та активності.

Упровадження засобів оптимізації здійснюється через відповідний механізм управління фінансовим забезпеченням інноваційного розвитку підприємств промисловості (рис. 3.6).

Важливо наголосити на тому, що такий механізм складається з блоків:

(1) стратегічно-управлінської підсистеми;

(2) підсистеми операційного фінансового менеджменту, коли перший відповідальний за аспекти стратегічного характеру в частині планування, формування і залучення коштів, а другий – за визначення безпосередніх способів, форм, джерел та інструментів залучення і використання фінансових ресурсів підприємств.

Рис. 3.6. Конфігурація механізму управління фінансовим забезпеченням інноваційного розвитку промислових підприємств

Джерело: авторська розробка

Додатково вкажімо на те, що питання оптимізації обсягів фінансових ресурсів, які виділяються на цілі інноваційного розвитку бізнесу, є достатньо умовним, оскільки все залежить від конкретно того, чи іншого інноваційного проекту та специфіки його реалізації. Складається відповідний кошторис, згідно якого й визначаються обсяги потрібного фінансування. Надалі, базуючись на внутрішніх фінансових можливостях промислового підприємства, очікуваних строках окупності інвестицій в інноваційний проект,

а також фінансово-інвестиційній привабливості бізнесу, ухвалюються рішення в частині структури джерел формування та використання потрібних фінансово-інвестиційних ресурсів.

Відтак, розглядаючи оптимізацію фінансування інноваційних проєктів і програм, більш раціонально фокусувати увагу саме на вибудуванні на промисловому підприємстві ефективного й постійно діючого механізму управління фінансовим забезпеченням інноваційного розвитку бізнесу, що складається з підсистеми, відповідальної за стратегічно-управлінський характер процесів ідентифікації шляхів і способів акумулювання грошових засобів, та підсистеми, відповідальної за прямі завдання відносно залучення і раціонального та ефективного використання фінансових ресурсів.

Сьогодні важливо у межах механізму управління фінансовим забезпеченням інноваційного розвитку промислових підприємств важливо розуміти і усвідомлювати важливість усіх його блоків та складових елементів – від визначення мети, принципів функціонування та розвитку, суб'єктно-об'єктного складу, функцій і завдань – до способів залучення коштів, форм, джерел та інструментів акумулювання фінансових ресурсів та головно – забезпечення фінансової безпеки вказаних процесів. Останнє зумовлює актуальність формування нормативно-методичного забезпечення моніторингу і аналізування фінансової безпеки підприємства в цілому та кожного з його інвестиційно-інноваційних циклів і проєктів, а надалі інституціалізації практики діагностики стану безпеки і недопущення настання кризових явищ.

Відповідна система фінансової безпеки реалізації інвестиційно-інноваційних проєктів промислових підприємств має ґрунтуватися на системній сукупності індикаторів, що розкривають стан безпеки за такими її складниками, як (1) кредитна, (2) грошова, (3) страхова, (4) інвестиційна, (5) фондова та (6) бюджетно-податкова. При тому не менш важливим аспектом є відстеження процесів досягнення фінансово-економічних інтересів не тільки самого підприємства, але й його партнерів по інноваційному розвитку, всіх інших зацікавлених в інноваційному бізнесі стейкхолдерів.

Якщо проаналізувати обсяги, структуру та динаміку джерел фінансування підприємствами промисловості України витрат на їх інноваційний розвиток (табл. 3.9), то можна констатувати про наступні висновки.

Таблиця 3.9

Обсяги та структура джерел фінансування інноваційного розвитку підприємств промисловості України у 2010-2020 рр.

Рік	Власні кошти підприємств		Бюджетні кошти		Кошти інвесторів		Кредити		Кошти з інших джерел	
	Обсяги, млн грн	Частка, %	Обсяги, млн грн	Частка, %	Обсяги, млн грн	Частка, %	Обсяги, млн грн	Частка, %	Обсяги, млн грн	Частка, %
2010	4775,2	59,35	92,7	1,15	2442,4	30,36	626,1	7,78	109,1	1,36
2011	7585,6	52,92	161,5	1,13	102,3	0,71	5489,5	38,30	995	6,94
2012	7335,9	63,90	241,9	2,11	1149,3	10,01	2407,8	20,97	345,7	3,01
2013	6973,4	72,92	182,3	1,91	1376,9	14,40	630,2	6,59	399,8	4,18
2014	6540,3	84,98	349,7	4,54	146,9	1,91	561,1	7,29	97,9	1,27
2015	13427	97,20	93,5	0,68	132,9	0,96	113,7	0,82	46,6	0,34
2016	22035,9	94,86	278,1	1,20	157,8	0,68	626	2,69	131,6	0,57
2017	7704,1	84,50	322,9	3,54	380,9	4,18	594,5	6,52	114,9	1,26
2018	10742	88,19	652,5	5,36	216,7	1,78	473,9	3,89	95	0,78
2019	12474,9	87,72	666,4	4,69	114,8	0,81	853,2	6,00	111,6	0,78
2020	12297,9	85,36	330,6	2,29	170,6	1,18	1377,2	9,56	230,6	1,60
2020/ 2010, %	2,6 р.	х	3,6 р.	х	6,98	х	2,2 р.	х	2,1 р.	х
2020/ 2010, +/-	х	26,01	х	1,14	х	-29,17	х	1,78	х	0,24

Джерело: складено за [138; 139]

Так, за обсягами фінансування програм і проєктів інноваційного розвитку вітчизняних промислових підприємств переважають їх власні кошти, що, з одного боку, позитивно, адже це може бути свідченням

гарного фінансово-економічного стану та результатів фінансово-господарської діяльності. Однак, з іншого боку, диверсифікація напрямів акумулювання фінансових ресурсів з різних джерел більш ефективна, дозволяє оптимізувати фінансове навантаження на бізнес, а також послабити витратомісткість і наростити ефективність використання залучених внутрішніх і зовнішніх фінансових ресурсів.

Якщо ще у 2010 р. частка власних коштів підприємств у загальних обсягах фінансування інноваційного розвитку суб'єктів вітчизняної промисловості становила 59,4 %, то відповідний показник до 2020 р. збільшився до рівня 86,4 %. В абсолютному вираженні нарощення обсягів фінансування програм і проектів інноваційного розвитку промислових підприємств за 2010-2020 рр. склали понад 7,5 млрд грн, що може тлумачитись як значні темпи приросту (у відносному вираженні приріст склав 2,6 рази).

Отже, частки фінансування інноваційного розвитку підприємств промисловості з інших джерел за аналізований часовий період залишалися малими та здебільшого скорочувалися. Так, якщо за рахунок коштів інвесторів (вітчизняних і зарубіжних) у 2010 р. фінансувалося 30,4 % (або 24,4 млрд грн) від загальних витрат підприємств на їх інноваційний розвиток, то у 2020 р. лише 1,2 %. При тому в загальному обсязі скорочення фінансування склало понад 2,2 млрд грн. Відповідно, підприємства, фактично, втратили дуже істотне джерело фінансування їх інноваційного розвитку.

У світовій практиці саме кошти інвесторів слугують провідним джерелом формування фінансового забезпечення інноваційного зростання інноваційно орієнтованих суб'єктів господарювання реального сектора національної економіки. За рахунок цього підприємства, по-перше, оптимізують (суттєво знижують) власні фінансово-інвестиційні ризики; по-друге, можуть фокусувати свою діяльність безпосередньо на НДДКР, створенні і впровадженні інновацій на противагу пошуку джерел і коштів

відповідних заходів; по-третє, отримують додатковий зовнішній фінансово-інвестиційний ресурс на достатньо прийнятних умовах (зі значними строками користування та під невисоку частку у майбутніх прибутках (інших результатах науково-дослідної та інноваційної діяльності)).

Останнім часом, в Україні збільшуються як обсяги, так і частка фінансування інноваційного розвитку підприємств промисловості за рахунок кредитних ресурсів. Так, якщо у 2010 р. було профінансовано 7,8 % від загальних витрат підприємств на їх інноваційний розвиток (в абсолютному вимірі значення показника складало 626,1 млн грн), то до 2020 р. рівень фінансування інноваційних потреб з цього джерела зріс до 9,6 %, а в сумі відповідний показник становив майже 1,4 млрд грн, що було у 2,2 рази більше, ніж у 2010 р.

Обсяги фінансування інноваційного розвитку промислових підприємств України, акумульовані з інших джерел, за 2010-2020 рр. також зросли (у 2,1 рази). Водночас, вони не справляли істотного впливу на загальну структуру інвестиційної та фінансової потреби підприємств на вказані цілі. В середньому за аналізований період за рахунок коштів з інших джерел щорічно фінансувалося від 100 до 400 млн грн на заходи в сфері інноваційного розвитку суб'єктів промислового бізнесу і це складало біля 1,5-4,0 % у загальній структурі фінансування.

Таким чином, можна резюмувати, що переважання фінансування програм та проектів інноваційного розвитку вітчизняних промислових підприємств за рахунок їх власних коштів у значній мірі обумовлене складністю залучення відповідних ресурсів з інших джерел, а саме:

- банківського кредитування – через високі відсоткові ставки, короткостроковий характер кредитів, високі вимоги до застави та страхування ризиків;

- інвестицій нерезидентів – через нестабільність політико-економічної ситуації в Україні, воєнні дії, збереження системних проблем

розвитку економіки (її тінізація, корупція, монополізація ринків, виведення капіталу в офшори і т. п.);

- внутрішніх інвестицій – через відірваність бізнесу від інновацій і системи наукових досліджень, нерозвиненість ринку результатів інноваційної діяльності та інтелектуальної власності;

- бюджетної підтримки – через обмеженість дохідної частини місцевих, обласних і центрального бюджетів, необхідність обслуговування значних соціальних та інших видатків першочергової значимості, все ще низький рівень усвідомлення представниками державної центральної і місцевої влади необхідності обрання інноваційного типу економічного зростання, обмежену фінансову підтримку освіти і науки, вітчизняних винахідників і раціоналізаторів, на загаль інноваторів та інноваційно активного бізнесу, у т. ч. через інструменти та ресурси державно-приватного партнерства, державних замовлень і закупівель.

Відтак, на нашу думку, структура і обсяги фінансування інноваційного розвитку вітчизняних промислових підприємств мали б бути більш оптимальними та при збереженні значних обсягів внутрішнього фінансування передбачати більшу величину і більшу частку в структурі коштів, залучених зі зовнішніх джерел.

Передусім це кошти інвесторів та фінансові ресурси фінансово-кредитних організацій. Однак, не відкидаємо тут ролі держави. Багато інноваційних проєктів, особливо в частині смарторієнтованого регіонального й місцевого розвитку, поступу житлово-комунальної та іншої смартінфраструктури, мають не у стількій мірі бізнесову, як соціальну значимість і, відповідно, потребують виділення бюджетного фінансового ресурсу.

Окрім того, держава і місцеві органи влади відповідальні за розвиток освіти і науки, а також поступ інноваційної інфраструктури, відповідно, державне замовлення, а, відтак, і фінансування НДДКР, дотичних до виконання таких цілей і завдань, мали б здійснюватися за бюджетний кошт, а

обсяги фінансування інноваційного розвитку підприємств з цього джерела фінансування мали б зростати як в сумі, так і у структурі.

Додамо, що раціональність обсягів та структури фінансування проєктів інноваційного розвитку вітчизняних промислових підприємств головно за рахунок власних коштів підприємств також зумовлюється власними внутрішніми факторами й має як позитивний, так і негативний контексти. Для формування відповідних висновків доцільно проаналізувати структуру власного капіталу підприємств аналізованого виду економічної діяльності в Україні (табл. 3.10).

Таблиця 3.10

**Показники власного капіталу підприємств промисловості України у
2010-2020 рр., млрд грн**

Показник	Рік											2020/ 2010	
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	+/-	%
Власний капітал	464,4	526,1	680,4	721,2	579,2	479,1	526,9	549,4	644,9	910,5	841,7	377,3	181,2
Зареєст- рований капітал	205,3	212,2	228,9	414,1	399,4	414,7	430,7	457,6	482,3	549,1	573,7	368,4	2,8 р.
Додатко- вий капітал	233,0	248,7	408,1	243,6	296,2	357,9	418,2	428,3	478,0	531,4	494,6	261,6	2,1 р.
Резерв- ний капітал	16,5	17,1	17,4	17,5	17,5	17,9	17,9	18,1	19,5	12,7	14,3	-2,2	86,7
Нерозпо- ділений прибуток (непокрит ий збиток)	20,4	58,7	37,2	63,1	-113,6	-289,2	-316,5	-326,8	-308,2	-124,7	-181,1	-201,5	-
Неопла- чений та вилуче- ний капітал	10,9	10,6	11,3	17,2	20,3	22,4	23,4	27,8	26,7	57,9	59,7	48,8	5,5 р.

Джерело: складено за [61]

Так, зростання обсягу власного капіталу промислових підприємств у 2010-2020 рр. слугувало позитивним чинником в плані покращення їх фінансово-ресурсних можливостей, а, відтак, і стало одним зі чинників

нарощення обсягів фінансування витрат на потреби інноваційного розвитку. Загалом розмір власного капіталу підприємств збільшився за цей період на 377,3 млрд грн або 81,2 %.

Однак, при тому, починаючи з 2014 р., діяльність підприємств галузі була збитковою і для них стабільно характерним стало від'ємне значення показника «Нерозподілений прибуток», яке сягнуло свого максимуму у 2017 р. («мінус» 326,8 млрд грн) та було масштабним відносно загальної структури власного капіталу. Власне, це також і одна з причин низької інноваційної активності вітчизняного промислового бізнесу. Сьогодні покриття збитків, які нарастають, зумовлює потребу в подальшому нарощенні зареєстрованого та додаткового капіталу підприємств і, власне, це ключова причина зростання власного капіталу суб'єктів господарювання, а не підвищення рівня їх прибутковості.

Таким чином, збільшення власного капіталу підприємств, на перший погляд, видається позитивним чинником в аспекті можливостей фінансування їх інноваційного розвитку. Однак, це не так і не тільки не покращує відповідні можливості, але й призводить до погіршення фінансового становища підприємств, одним з критеріїв чого слугує мала частка резервного капіталу (так званих страхових фондів бізнесу). Так, середнє значення частки резервного капіталу у загальній сумі власного капіталу промислових підприємств за 2010-2020 рр. складало 1,7-3,7 %, а в загальній сумі зареєстрованого капіталу – 2,5-8,0 %.

На основі аналізування цих даних є всі підстави для висновку про існування гострої потреби в оптимізації (а саме – збільшенні) обсягів фінансових ресурсів, які б могли бути залучені промисловими підприємствами у їх інноваційний розвиток, з таких джерел, як чистий прибуток та амортизаційні відрахування. Перше зумовлене високим рівнем збитковості, а, відтак, – вимивання власного капіталу суб'єктів господарювання, тоді як друге – високим рівнем зносу основних засобів у промисловому секторі національної економіки.

Так, якщо рівень зносу основних засобів у вітчизняній промисловості у 2020 р. становив 63,5 %, тоді як у 2012 р. – 55,3 % (на 12,2 в. п. менше), що є дуже істотно. Збільшення рівня зносу основних засобів є одним зі чинників, по-перше, недосконалої амортизаційної політики підприємств, а, по-друге, їх обмежених фінансових можливостей відносно оновлення та модернізації виробничої бази. Це також ознака низької технологічної спроможності й оснащеності виробничих потужностей промислових підприємств. На тлі погіршення фінансового стану і ефективності господарювання підприємствам доцільно активувати процеси або отримання банківського кредитування, або венчурного інвестування, або залучати зовнішні інвестиції під програми інноваційно-технологічної модернізації бізнесу.

У таких цілях, як свідчить зарубіжна практика, гарним потенціалом характеризуються переваги, які підприємства можуть отримати від програм співпраці та інноваційно-технологічної кооперації з іншими суб'єктами господарювання, участі у інноваційно-технологічних кластерах, індустріальних парках, промислових техніко-впроваджувальних зонах і т. п. Такі проєкти, особливо в співпраці з зарубіжними партнерами, дають можливість диверсифікувати фінансові ресурси, що вкладаються у заходи інноваційного розвитку, а також залучити альтернативні інвестиційні кошти та грошові засоби, інколи у вигляді прогресивного устаткування, технологій, автоматизованих виробництв (включно зі застосуванням технологій штучного інтелекту, віртуальної й доповненої реальності, 3D-друку, Інтернет-речей тощо).

На основі сформованих висновків та отриманих результатів аналізу, визначені ключові параметри оптимізації джерел та обсягів фінансування інноваційного розвитку промислових підприємств, наведені у табл. 3.11. Де кожне з джерел фінансування проєктів інноваційного розвитку промислових підприємств має як властиві переваги, так і слабкі сторони.

Параметри оптимізації джерел та обсягів фінансування інноваційного розвитку промислових підприємств

Джерела залучення	Переваги	Критерії доцільності	Критерії оптимізації обсягів фінансування
Власні кошти підприємств	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Оперативність акумуляції й використання; ✓ порівняно нижча витратомісткість залучення та обслуговування 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Підприємство прибуткове, нарощує капіталізацію і обсяги фінансово-господарської діяльності, не планує капіталовкладень в розширення існуючих виробництв 	<ul style="list-style-type: none"> ☑ Нерозподілений прибуток і рентабельність; ☑ Власний, у т.ч. оборотний, капітал; ☑ Орієнтація на проривні інновації
Бюджетні кошти	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Додатковий фінансовий ресурс, який часто не потрібно повертати; ✓ можливість використання на допоміжну інноваційну діяльність, зокрема ДіР, розвиток інфраструктури, кадрового забезпечення; ✓ можлива підтримка у формі порук, гарантій 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Підприємство здійснює НДР та розробляє інновації для суспільних потреб, розвиває інноваційну інфраструктуру, співпрацює з науковими і освітніми організаціями 	<ul style="list-style-type: none"> ☑ Обсяги та рівень впровадження НДР; ☑ Суспільний імідж та досвід залучення бюджетного ресурсу;
Кошти інвесторів	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Актуальність для розширення виробничих потужностей; ✓ залучення інвестора до розподілу фінансових ризиків; ✓ зниження витрат на страхування і самострахування 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Підприємство характеризується високим рівнем інвестиційної привабливості, не може самотужки реалізувати масштабні інноваційні проекти 	<ul style="list-style-type: none"> ☑ Кадровий і матеріально-технічний потенціал; ☑ Досвід реалізації успішних інвестиційно-інноваційних проектів; ☑ Бізнес-репутація та наявність перспективних проектів
Кредити	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Оптимальний варіант для промислових підприємств; ✓ незалежність в плані розподілу прибутку; ✓ диверсифікація грошово-кредитних ризиків 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Підприємство має змогу залучити кредитування з прийнятним рівнем процентної ставки та умовами кредитування, має недостатній власний капітал 	<ul style="list-style-type: none"> ☑ Фінансова стійкість; ☑ Ліквідність і платоспроможність; ☑ Кредитна історія;
Кошти з ін. джерел (партнери, гранти, ін. зацікавлені суб'єкти)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Співучасть у зовнішніх інвестиційно-інноваційних проектах; ✓ залучення коштів на партнерських, а не на комерційних засадах; ✓ виконання замовлень 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Підприємство активно співпрацює в сфері інноваційно-технологічної діяльності, включно з залученням до локальних інтегрованих систем 	<ul style="list-style-type: none"> ☑ Надійні партнери по інноваційному розвитку; ☑ Потреба у ресурсній і консалтинговій допомозі в реалізації проектів

Джерело: авторська розробка.

Зокрема, для власного капіталу, бюджетних коштів та фінансування з інших джерел головними перевагами слугують можливість неповернення (часткового повернення) коштів, відсутність (низький рівень) платежів за процентами по кредиту (позиці), самостійна участь у використанні прибутку, виключне право на створені об'єкти інтелектуальної власності (результати інноваційної діяльності). Тоді як сильними сторонами залучення коштів інвесторів та кредитних ресурсів, інших зовнішніх позик і т. п. є формування фінансових ресурсів за ситуації відсутності власних коштів, диверсифікація фінансово-інвестиційних й інноваційних ризиків, повноцінне безперебійне інвестування всіх етапів інноваційного циклу та ін. Ці особливості доречно враховувати промисловим підприємствам під час ухвалення рішень відносно формування обсягів і структури фінансового забезпечення процесів їх інноваційного розвитку.

Для цього важливо враховувати відповідні критерії доцільності залучення коштів з тих, чи інших джерел. Тут знову ж таки розділення відбувається за ознаками задовільності фінансового стану і ліквідності, наявності запасу власного капіталу, можливостей щодо акумулювання додаткового інвестиційного ресурсу з внутрішніх резервів, а також так званої інноваційної відкритості та інклюзії промислових підприємств у регіональну (місцеву) систему НДДКР, науково-технічної та технологічної діяльності, інноваційної активності й функціонування й розвитку інноваційної інфраструктури, її ресурсного (передовсім науково-кадрового, інтелектуального, матеріально-технічного та техніко-технологічного) забезпечення. У випадку позитивних відповідей на ці питання критерії доцільності в більшій мірі схиляються до залучення фінансових ресурсів на інноваційні цілі з боку власних коштів підприємств, бюджетних ресурсів і коштів партнерів; у протилежному випадку – за рахунок фінансових можливостей інвесторів та кредитних ресурсів.

У частині оптимізації обсягів фінансових ресурсів вітчизняних

промислових підприємств на потреби інноваційної діяльності та розвитку, то загальні їх розміри передусім визначаються кошторисами кожного конкретного інноваційного проекту. Специфіка проектів часто визначає й структуру формування коштів, коли розробка винаходу, промислового зразка чи корисної моделі на замовлення іншого суб'єкта господарювання, як правило, передбачає виступ його ж інвестором, який фінансує такий проект. Аналогічно й відносно коштів, які залучаються з центрального і місцевих бюджетів або ресурсів зовнішніх партнерів. У ситуації, за якої передбачаються внутрішні НДДКР та підприємство планує використовувати отримані результати інноваційної діяльності у власному виробництві, чинниками оптимізації обсягів фінансування здебільшого є фінансовий стан і внутрішні можливості бізнесу.

3.3. Стратегічне управління формуванням фінансових ресурсів інноваційного розвитку вітчизняних підприємств в умовах нестабільності

В умовах сьогодення, інноваційний тип розвитку підприємств промисловості України все більше ототожнюється з безальтернативним досягненням високого рівня життєздатності в умовах кризи, повномасштабної війни і нестабільності (як внутрішньої, так і глобально світової), а також значних темпів цифровізації та поширення ІКТ. Суб'єкти господарювання, які інноваційно активні та постійно працюють над створенням, впровадженням і комерціалізацією інновацій, особливо технологічних, мають переваги у вищому рівні якості й попиту на їх продукцію (зовнішній ефект), а також у зростанні ефективності виробництва і збуту продукції та й на загал свого функціонування (внутрішній результат). Звідси їх більш міцне становище на ринку, а, відтак, і стабільність та наявність передумов до фінансово-економічної стійкості і розвитку.

Однак, як відомо, інноваційна діяльність має свої труднощі, з поміж яких виділяються: високий рівень ризику, наявність спеціалізованих кваліфікованих кадрів, потреба у залученні істотного зовнішнього фінансування тощо. І саме фінансове забезпечення часто постає як провідна перешкода здійснення фундаментальних і прикладних досліджень підприємств на постійній основі. Відтак, система фінансового менеджменту інноваційно-активних вітчизняних підприємств має чітко визначати джерела формування відповідного фінансового ресурсу, умови його використання, ресурси і терміни погашення, ефективність капіталовкладень і т. ін.

Загалом, якісна інноваційна діяльність – це процес безперервний, який передбачає ведення активної інноваційної діяльності в різних сферах, за різними видами та типами інновацій й різноманітними продуктами підприємства, на різних ринках, відносно інновацій, що забезпечують технологічний прорив, значне покращення якості продукції, техніки і технології, модифікації окремих параметрів продукції чи бізнес-процесів. Іншими словами, підприємства, як правило, реалізують певний набір інноваційних проєктів, що різняться за строками, складністю й трудомісткістю, очікуваними результатами і це все ускладнює питання формування фінансового забезпечення інноваційного бізнесу, актуалізує завдання формування якісної й ефективної системи стратегічного управління фінансовими ресурсами інноваційного розвитку підприємств.

Аналіз останніх публікацій науковців довів високу актуальність та необхідність безпосередньо стратегічного підходу до фінансового менеджменту в сфері фінансування процесів активізації інноваційної діяльності та на загал інноваційного розвитку, зокрема вітчизняних підприємств в умовах сьогодення. Разом із тим, проблематика стратегічного фінансового менеджменту в частині фінансування їх інноваційного розвитку, особливо в умовах війни та нестабільності, все ще залишається недостатньо розробленою, що потребує наукового обґрунтування методико-прикладних положень щодо формування та надалі реалізації системи стратегічного

управління фінансовими ресурсами інноваційного розвитку українських промислових підприємств.

За результатами наукових досліджень, а також згідно авторського методичного підходу імплементацію політики стратегічного управління фінансовими ресурсами інноваційного розвитку підприємств найбільш доцільно здійснювати у формі та послідовності, наведеній на рис. 3.7.

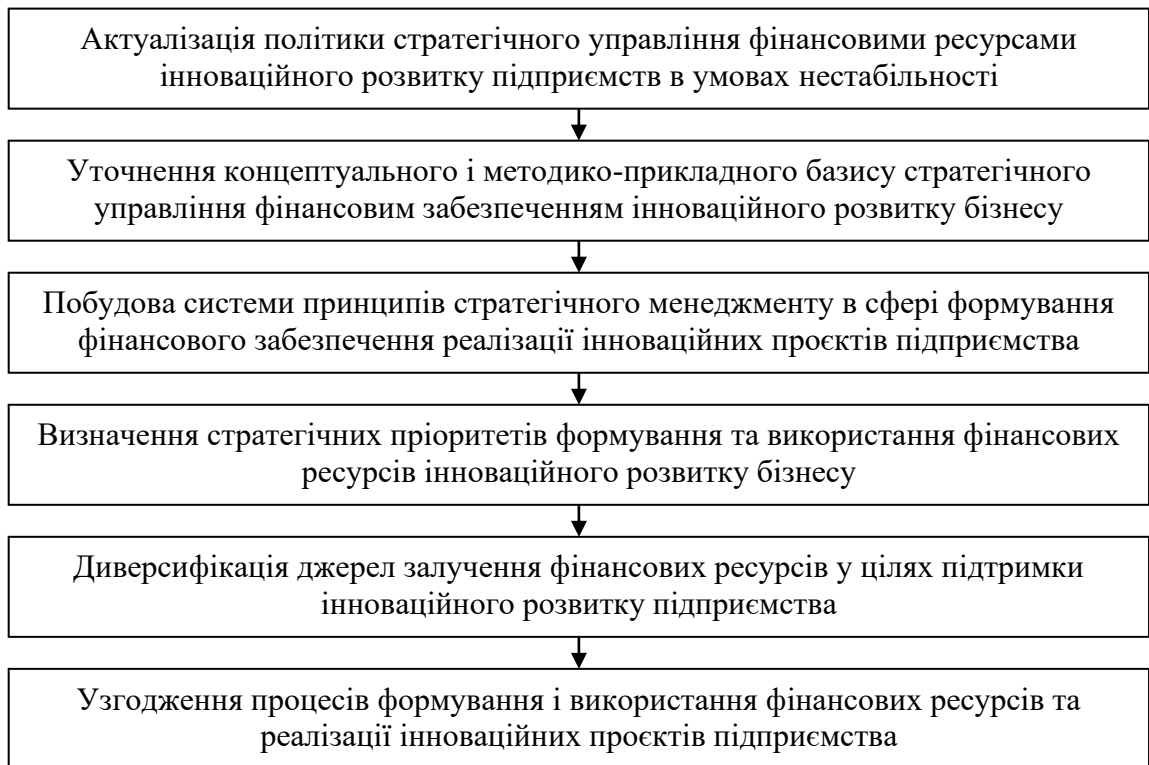

Рис. 3.7. Елементи та послідовність імплементації політики стратегічного управління фінансовими ресурсами інноваційного розвитку промислових підприємств

Джерело: авторська розробка

Така логіка обґрунтовується тим, що спершу важливо усвідомити актуальність стратегічного підходу до менеджменту в цій сфері. Тут недостатньо буде ситуативного оперативного реагування, коли фінансування інноваційних проєктів підприємства планується в міру їх надходження та початку реалізації.

Важливо розуміти, що створення і впровадження інновацій часто критично складно планувати в часі й вірогідно передбачити перебіг

інноваційного процесу, а особливо – строки його завершення і комерціалізації інновацій.

Більше того, рішення про нові розробки (з огляду на раптові винаходи, нові проривні технічні чи технологічні рішення й розробки, які з'являються на ринку) можуть прийматися як невідкладні упродовж вже розпочатого поточного фінансового року зі попередньо затвердженим бюджетом. Такі кейси потребуватимуть залучення додаткових фінансових ресурсів, відповідно вітчизняні промислові підприємства мають бути готовими до реальної ситуації.

Отже, топ-менеджмент підприємства має розуміти концептуальні характеристики та методико-прикладний базис стратегічного управління в сфері фінансування інноваційного розвитку бізнесу. У перспективі доцільно щоб на підприємстві було розроблено і впроваджено в систему його управління нормативно-методичного забезпечення, як внутрішній стандарт якості менеджменту в частині фінансування інноваційного розвитку, де будуть прописані спершу концепція і методико-прикладне забезпечення в цій сфері, а надалі – процедури і заходи, які плануються до реалізації у відповідній послідовності персоналом підприємства.

Невід'ємною компонентою управлінської роботи має стати розробка і затвердження системи принципів фінансового менеджменту, дотримання яких, по-перше, дадуть змогу скеровувати всі заходи, що будуть реалізовуватися, у вірному напрямі; по-друге, уникати помилок і прорахунків під час формування й використання фінансового ресурсу, призначеного на інноваційний розвиток бізнесу; по-третє, більш раціонально використовувати обмежені в сучасних умовах викликів і загроз ресурси, а також оптимізувати часові параметри втілення в життя інноваційних проєктів та окупності інвестицій.

Фактично, всі з попередньо вказаних кроків покликані закласти фундамент політики стратегічного менеджменту фінансовими ресурсами інноваційного розвитку підприємств, тоді як важливо визначитися з

конкретними механізмами та інструментами її впровадження. У відповідності до методології стратегічного управління передусім потрібно встановити мету і пріоритетні напрями (цільові орієнтири) політики. Відносно мети, то це своєчасне та в повному обсязі забезпечення підприємства фінансовими ресурсами, необхідними для реалізації його інноваційних проєктів, а також ефективне використання виділеного на дані цілі капіталу. Водночас, стратегічні пріоритети дають можливість з одного боку, уточнити мету, а, з іншого, – слугують відповідними кроками з її досягнення. З огляду на найбільш важливі завдання, які має вирішувати система стратегічного управління фінансовими ресурсами інноваційного розвитку бізнесу, до провідних стратегічних пріоритетів доцільно віднести наведені на рис. 3.8.

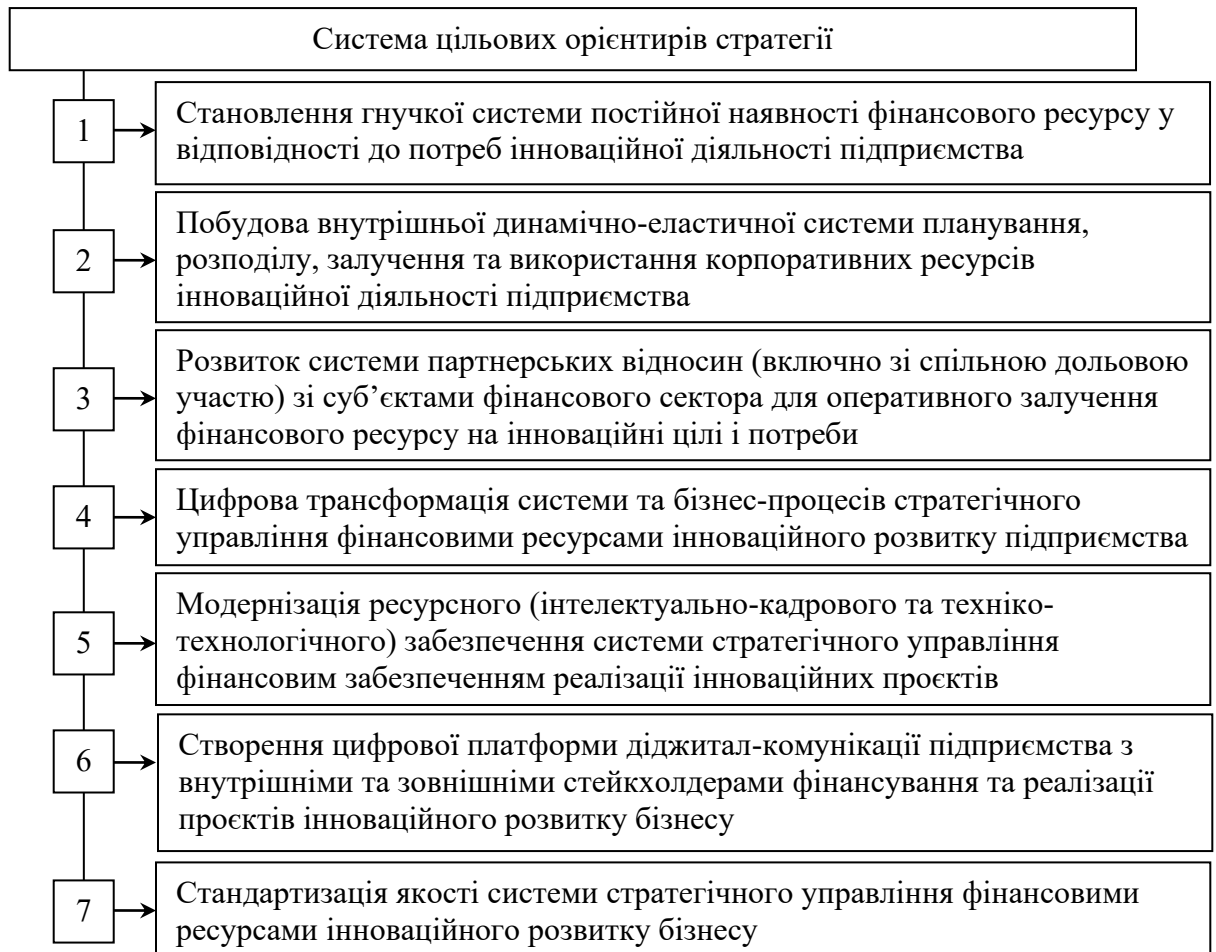

Рис. 3.8. Сім стратегічних пріоритетів (кроків становлення) системи стратегічного управління фінансовими ресурсами інноваційного розвитку промислових підприємств

Джерело: авторська розробка

На наш погляд, перше і головне завдання, без досягнення якого неможливо стає існування на підприємстві якісної спроможної і динамічно-стійкої системи фінансового забезпечення повноцінної реалізації інноваційних проєктів підприємства, є становлення постійно чинної (діючої) системи реагування на фінансові виклики (потребу у фінансовому ресурсі) інноваційної активності. Іншими словами, підприємство має бути готовим у будь-який конкретний момент часу залучити фінансовий ресурс у необхідному обсязі та за прийнятними витратами. При тому, в ідеалі – це власні корпоративні кошти, однак цілком прийнятно, коли це будуть зовнішні фінансові ресурси.

Основою такої спроможності підприємств слугує постійне прогнозування ситуації як у сфері фінансів, так і відносно власної інноваційної активності та діяльності, змін на ринку інновацій, а також у системі попиту і пропозиції фінансово-інвестиційних ресурсів. Як бачимо, звідси постають наступні два стратегічних пріоритети, пов'язані, по-перше, з побудовою внутрішньої динамічно-еластичної системи планування, розподілу, залучення та використання корпоративних ресурсів, а також, по-друге, розвитком системи партнерських відносин (співпраці), бажано корпоративних, зі суб'єктами фінансового сектора для оперативного залучення фінансового ресурсу на інноваційні цілі і потреби розвитку бізнесу.

Наступні стратегічні пріоритети підприємства в розвитку і реалізації політики щодо стратегічного управління фінансовими ресурсами інноваційного розвитку стосуються зміцнення конкурентоспроможності та інституційної здатності в цій сфері. У більшій мірі йдеться про цифровізацію і впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у процесі залучення коштів на інноваційний розвиток бізнесу, становлення і постійне покращення ресурсного забезпечення у сферах фінансів та інновацій, створення цифрової платформи для уможливлення й подальшого розвитку системи цифрових комунікацій підприємства з внутрішніми і зовнішніми стейкхолдерами, зацікавленими у фінансуванні, а також іншій співпраці відносно спільної реалізації проєктів інноваційного розвитку бізнесу.

Вважаємо, що завершальним етапом має стати стандартизація якості системи стратегічного управління фінансовими ресурсами інноваційного розвитку бізнесу, включно з отриманням відповідного сертифікату провідних організацій зі стандартизації менеджменту, до прикладу ISO.

Виходячи з наведеного вище, якісна й ефективна система стратегічного управління фінансовими ресурсами інноваційного розвитку підприємств промисловості ґрунтується на диверсифікованій структурі джерел формування необхідного капіталу. При тому, ключовим стає узгодження етапів інноваційного процесу з відповідними джерелами та безпосередньо фінансовими продуктами. Стратегічний менеджмент у цьому аспекті дає підстави для побудови та подальшої практичної апробації матриці: «Етапи інноваційного процесу – Джерела формування фінансового ресурсу» (рис. 3.9).

		Етапи інноваційного процесу				Маркетинг і збут інноваційної продукції
		Визначення потреби в інноваціях	Дослідження і розробки	Проектування	Розробка та виробництво	
Джерела фінансування	Власні кошти	✓ дохід та прибуток від основної діяльності;	✓ іммобілізовані ресурси; ✓ амортизаційні відрахування	✓ статутний, додатковий, резервний капітал	✓ чистий прибуток;	✓ дохід від основної діяльності;
	Залучені з фінансової системи ресурси	-	✓ венчурний капітал; ✓ кошти страхових організацій	✓ банківські кредити	✓ ресурси лізингових, факторингових компаній	-
	Ресурси інтегрованих систем	✓ ресурси партнерів з вертикальної інтеграції	✓ співінвестування	✓ кошти фінансово-інвестиційних фондів розвитку	✓ ресурси техніко-впроваджувальних зон	✓ ресурси виробничо-збутових кластерів
	Ресурси системи підтримки НДДКР	✓ бюджетно-грантове фінансування	✓ кошти замовників інновацій	✓ грантові ресурси	✓ кошти зарубіжних інвесторів	-

Рис. 3.9. Матриця стратегічного планування фінансового забезпечення інноваційного розвитку промислових підприємств за етапами інноваційного процесу та джерелами фінансового забезпечення

Джерело: авторська розробка

Зазвичай, не менш капіталомістким є важливий етап інноваційного процесу, як розробка та виробництво інноваційної продукції. Однак, тут зацікавленість замовників або інших партнерів є меншою, оскільки підприємство вже не передає, а, навпаки, зберігає за собою право інтелектуальної та іншої власності на результат нововведень і власноруч організовує процеси виробництва та збуту інноваційної продукції. Відтак, на цьому етапі потрібно, скоріше, орієнтуватися на власні ресурси, а саме – чистий прибуток чи інший інвестиційний капітал.

Однак, якщо це ускладнено, то доцільно забезпечити надходження фінансового ресурсу від лізингових і факторингових компаній, інституцій та організацій, які спеціалізуються на НДДКР (техніко-впроваджувальні зони, інноваційно-технологічні та промислові кластери і т. п.), а також зарубіжних інвесторів, здебільшого – транснаціональних корпорацій, орієнтованих на подальше поглинання менш успішних інноваційно-технологічних кампаній, стартапів.

Перехід у стадію маркетингу та збуту інноваційної продукції ще в більшій мірі звужує коло потенційних інвесторів й підприємство – продуцент інновацій вже не стільки зацікавлене у зовнішній фінансовій підтримці, особливо коли це накладає зобов'язання в частині розподілу прибутку. Відтак, тут часто вистачає фінансової підтримки, акумульованої з доходу від основної діяльності підприємства. Альтернативою може слугувати фінансовий та інший ресурс, отриманий від участі підприємства у виробничо-збутових кластерах (за такого варіанту партнер – суб'єкт дистрибуційної системи бере на себе вирішення завдань, пов'язаних з маркетингом і безпосередньо просування на ринок інноваційної продукції), інших локально-інтегрованих структурах й системах.

На нашу думку, диверсифікація джерел фінансування є важливим і одночасно невід'ємним завданням у системі стратегічного управління фінансовими ресурсами інноваційного розвитку бізнесу, коли дає змогу:

- по-перше, раціонально розподілити обмежений фінансовий ресурс;

- по-друге, сформувати відповідну структуру фінансування з поєднання різних джерел акумулювання коштів;
- по-третє, знизити фінансово-економічні ризики інвестиційно-інноваційної діяльності;
- по-четверте, одночасно управляти реалізацією різних (особливо в часі) інноваційних проєктів; по-п'яте, здійснювати стратегічний довгостроковий менеджмент і супровід інноваційної траєкторії розвитку підприємства і його бізнес-одиниць.

Як відомо, розроблення та надалі реалізація стратегії розвитку підприємства є невід'ємним елементом стратегічного менеджменту та планування його стабільного функціонування на довгострокову перспективу. Ті підприємства, які не стратегують власний розвиток, по суті, не реалізують одну з провідних функцій управління – функцію планування.

Разом із тим, формування корпоративної стратегії достатньо складний процес, складовими (попередніми етапами) якого є розробка та обґрунтування положень цілої низки функціональних стратегій бізнесу. Враховуючи посилення конкуренції на ринках, серед останніх все більшої важливості та актуальності набуває стратегія інноваційного розвитку, що в економічній літературі набула розуміння як план дій з досягнення цілей у сфері розробки та впровадження нових рішень (інновацій, прогресивних технологій), які визначають напрями інвестицій у коротко, середньо та довгостроковому горизонті, критерії оцінки, необхідні ресурси та основні дії, потрібні для досягнення мети в сфері інноваційного розвитку підприємства. Таким чином стратегія інноваційного розвитку являє собою довгостроковий план заходів з досягнення мети і цілей активізації інноваційної діяльності і впровадження її результатів заради ефективізації бізнесу.

З іншого боку, останнім часом в економічній літературі все більше оперують поняттям “інноваційна стратегія” та можна віднайти багато її

визначень, як один із засобів досягнення цілей підприємства, який відрізняється його новизною для ринку, споживачів тощо; як стратегія, орієнтована на передбачення глобальних змін в економічній ситуації, пошук масштабних рішень, спрямованих на зміцнення ринкових позицій і стабільний розвиток підприємства. Подальше прискіпливе вивчення наукових публікацій з цієї проблематики, на перший погляд, переконливо доводить, що все таки йдеться не про інноваційну стратегію, а про стратегію інноваційного розвитку, коли розуміється одне й те ж.

Відтак, актуальність цього дослідження полягає у двох аспектах: по-перше, розробленні нових методико-прикладних підходів до формування й реалізації стратегії інноваційного розвитку підприємства; по-друге, надання нового змісту, а, відтак, і прикладного наповнення поняттю “інноваційна стратегія розвитку” в бізнесі.

У підсумку узагальнення теоретико-методичних засад та прикладних результатів активізації інноваційної діяльності в бізнесі, дає підстави вважати, що за умови розгляду інноваційної стратегії розвитку підприємства дещо ширше, а ніж як стратегію інноваційного розвитку бізнесу, значно розширюється як сутнісно-змістова, так і прикладна значимість політики в цій сфері. Такий методичний підхід дає можливість надати наступного визначення досліджуваному поняттю, а саме інноваційна стратегія розвитку бізнесу – це загальний план, що орієнтований на досягнення мети і стратегічних цілей розвитку підприємства у довгостроковій перспективі, який розробляється (та, відповідно, реалізується) зі застосуванням новативних підходів до стратегічного менеджменту та інструментарій якого передбачає зростання бізнес-структури й реалізацію фінансово-економічних інтересів стейкхолдерів за рахунок системної й ефективної інноваційно-технологічної активності (рис. 3.10).

Більше того, інноваційний розвиток підприємства слід розглядати як системний і комплексний процес, у результаті якого через використання

фінансових ресурсів та інноваційного потенціалу відбувається впровадження нових технологій, продаж нової продукції чи надання послуг, що дозволяє реалізувати його конкурентні переваги, досягти поставленої мети і задовольнити потреби споживачів. Втім, однією з найважливіших передумов слугує стратегування, з одного боку, інноваційної діяльності, а, з іншого, її фінансового, інвестиційного забезпечення.

Рис. 3.10. Структурно-логічна схема інноваційної стратегії розвитку промислових підприємств

Джерело: авторська розробка

В умовах сучасних викликів процес стратегування фінансово-інноваційного розвитку для вітчизняних підприємств характеризується низкою особливостей, які стосуються видів інноваційних змін, напрямів інноваційної зорієнтованості, функціональних сфер та способів

впровадження інновацій тощо. Відповідно вітчизняним промисловим підприємствам необхідно раціонально підходити до визначення напрямів та елементів інноваційної стратегії, взаємозалежності фінансової та інноваційної активності, стратегічних пріоритетів, механізмів, засобів та інструментів фінансового забезпечення інноваційного розвитку.

Отже, при вирішенні цього питання у відповідності до пропонованої специфіки в частині бачення нової ролі інноваційної стратегії розвитку промислового підприємства закономірно актуалізуються принципові ознаки (положення) такого методичного підходу до стратегічного планування поступу суб'єкта господарювання (табл. 3.12). Проте, слід розуміти, що при тому існують і закономірні обмеження в можливостях достатнього фінансування інвестиційно-інноваційних програм вітчизняних промислових підприємств, у складності їх доступу до зовнішніх джерел фінансування, низькій частці реалізованих інноваційних товарів, використанні об'єктів інтелектуальної власності, що ставить під загрозу стабільне й безпечне функціонування та реалізацію проєктів інноваційного розвитку підприємств.

Цей план є довгостроковим і його конкретизація складається з двох блоків (етапів) формування стратегії:

(1) інноваційні підходи до розробки стратегії (власне, новизна тут може бути різною – від нових елементів та етапів стратегування до нестандартної послідовності в частині реалізації механізмів, інструментів та засобів, методів контролю та коригування стратегії тощо);

(2) переважання інноваційно-технологічних аспектів у всіх елементах корпоративної стратегії бізнесу, особливо у цільовій орієнтації стратегічних положень політики, визначенні корпоративної місії, ідентифікації конкурентних переваг, підходах до утвердження корпоративної культури та компетенцій в управлінні бізнесом, орієнтації на відповідні (інноваційні) ринкові сегменти та ресурсне забезпечення бізнес-процесів, продукти, визначенні перспектив і програм розвитку та принципів менеджменту.

**Принципові положення інноваційної стратегії розвитку
промислових підприємств**

Ознаки	Новативні блоки	Відмінності від елементів класичних стратегій зростання на інноваційних засадах
Підхід до розробки	1. Новий підхід до стратегування розвитку бізнесу	Інноваційні рішення у побудові корпоративної та функціональної стратегій розвитку бізнесу щодо: ☒ етапності реалізації та досягнення проміжних результатів; ☒ зміни стратегічних альтернатив; ☒ диверсифікації суб'єктів та об'єктів реалізації стратегії; ☒ джерел залучення ресурсного потенціалу; ☒ різновекторності впровадження ☒ ін.
Цільова орієнтація	2. Максимальна зорієнтованість на інновації та технологічне зростання	Системний сталий розвиток бізнесу на основі комплексного впровадження інновацій і прогресивних технологій у всіх сферах
Корпоративна місія		Орієнтація на розвиток людського потенціалу і інтелектуалізацію (внутрішня компонента), технологічну конкурентоспроможність та лідерство (зовнішня компонента)
Конкурентні переваги		Фокусування на нецінових чинниках, зокрема якості і технологічності продукту
Культура та компетентність управління		Розвиток лідерства та інноваційного менеджменту; продуманого ризику щодо інноваційного підприємництва; розвиток внутрішнього і зовнішнього партнерства у сфері досліджень і розробок
Ринки		Розвиток нових та орієнтація на високотехнологічні сегменти ринку
Ресурси		Ставка на інвестиції в інновації й високотехнологічні стартапи, на венчурний капітал, вкладення у розвиток інтелектуально-кадрового ресурсу, цифровізацію внутрішніх і зовнішніх бізнес-процесів
Програми розвитку		Узгодження інноваційної, фінансово-інвестиційної та ресурсної політики
Продукт		Виключно інноваційна продукція, послуги
Принципи		Поєднання інвестицій в інновації, проактивної інноваційної-технологічної діяльності та високого рівня фінансово-економічної безпеки бізнесу

Джерело: авторська розробка

Власне, в частині нових підходів до розробки та конфігурації елементів інноваційної стратегії розвитку, то, до прикладу, етапи процесу її

формування можуть набувати вигляду як на рис. 3.11. Як бачимо, для її реалізації запропоновано етапність формування інноваційної стратегії розвитку бізнесу, що передбачає проходження:

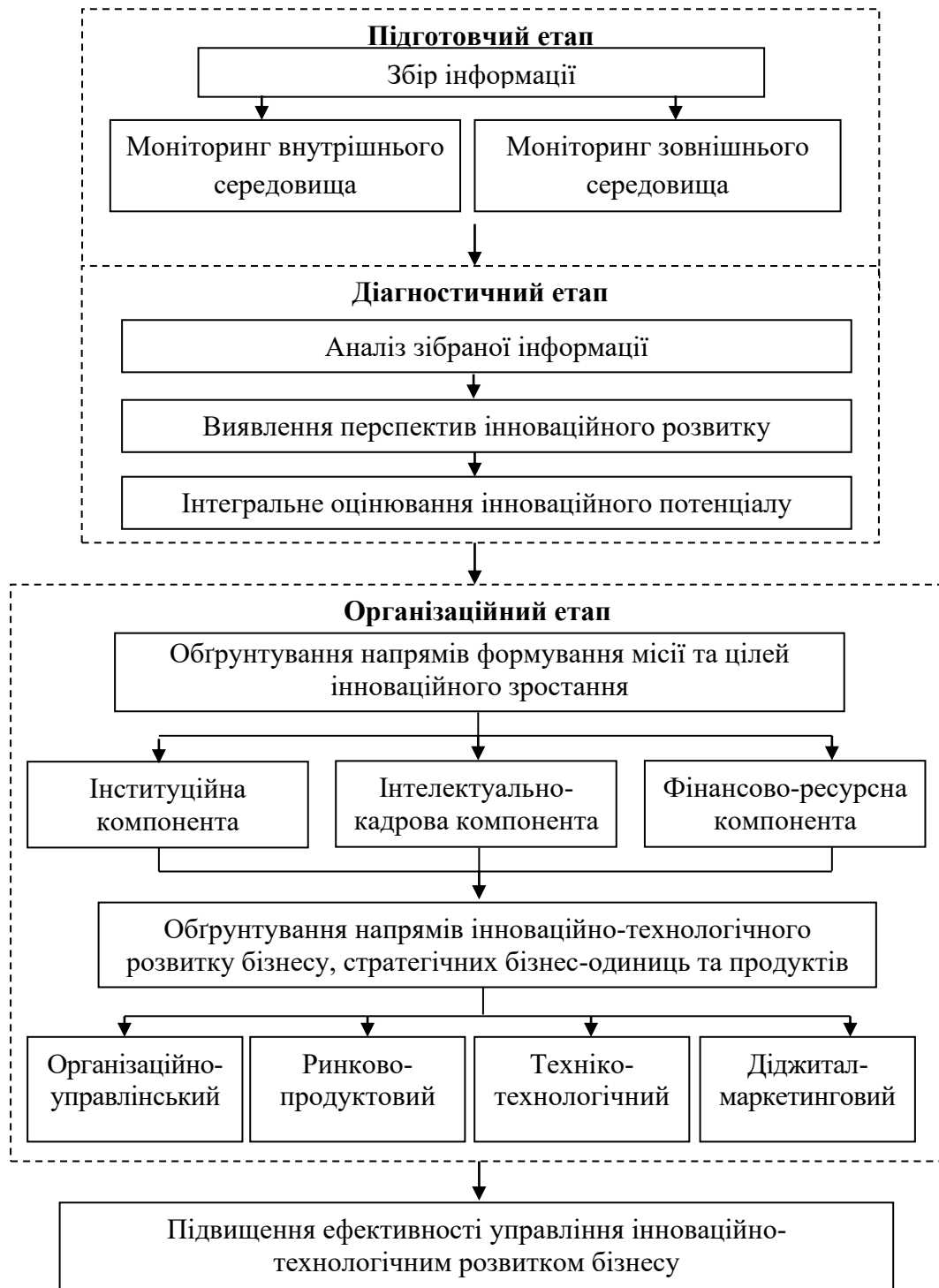

Рис. 3.11. Етапи інновативного підходу до формування інноваційної стратегії розвитку промислових підприємств

Джерело: авторська розробка

1) підготовчого (головне завдання на цій стадії – зібрати повний спектр необхідної інформації, яка в підсумку дасть відповіді на питання: на скільки підприємство володіє потенціалом, достатнім для організації та ведення активної інноваційно-технологічної діяльності; які перспективи такої діяльності і розвитку; якими є внутрішні слабкі місця в цій сфері; які можливі нові ніші для інноваційної продукції на існуючих та нових ринках),

2) діагностичного (більш глибокий аналіз інформації, зокрема на предмет ідентифікації перспектив інноваційного розвитку, а також тих чинників, які для цього потрібні – організаційно-управлінських, ресурсних, матеріально-технічних, інформаційних, в частині інтелектуальної власності і т. п.; інтегральне оцінювання інноваційного потенціалу підприємства),

3) організаційного (визначення місії та стратегічних цілей інноваційного розвитку, а також обґрунтування безпосередніх напрямів (векторів) такої діяльності в частині корпоративної структури на загал, її стратегічних бізнес-одиниць, функціонально-структурних напрямів і безпосередньо тих продуктів (товарів, робіт, послуг), які зараз, а також у стратегічній перспективі підприємство планує виводити на існуючі та на нові ринки збуту) етапів.

У сучасних умовах розвитку ринкової економіки найбільш раціональним підходом є обґрунтування відповідних цільових орієнтирів за видами інновацій, інноваційної активності (рис. 3.12). З результатів попереднього аналізу можна стверджувати, що за будь-якого підходу до стратегування політики інноваційного розвитку промислового підприємства завжди провідним аспектом залишаються напрями здійснення інноваційно-технологічної активності та цілі і завдання, яких потрібно досягти. Зрозуміло, що кожен бізнес і кожне підприємство є унікальними з огляду на їх розміри, види економічної діяльності, ресурсне забезпечення і т. п., відповідно об'єктивно неможливою є розроблення певного стандартного набору стратегічних цільових орієнтирів.

Водночас, у загальному вони вибудовуються за такими групами

інновацій, як: (1) продуктиві; (2) ринкові; (3) бізнес-технологічні; (4) організаційно-управлінські; (5) інтеграційні; (6) інтелектуально-кадрові.

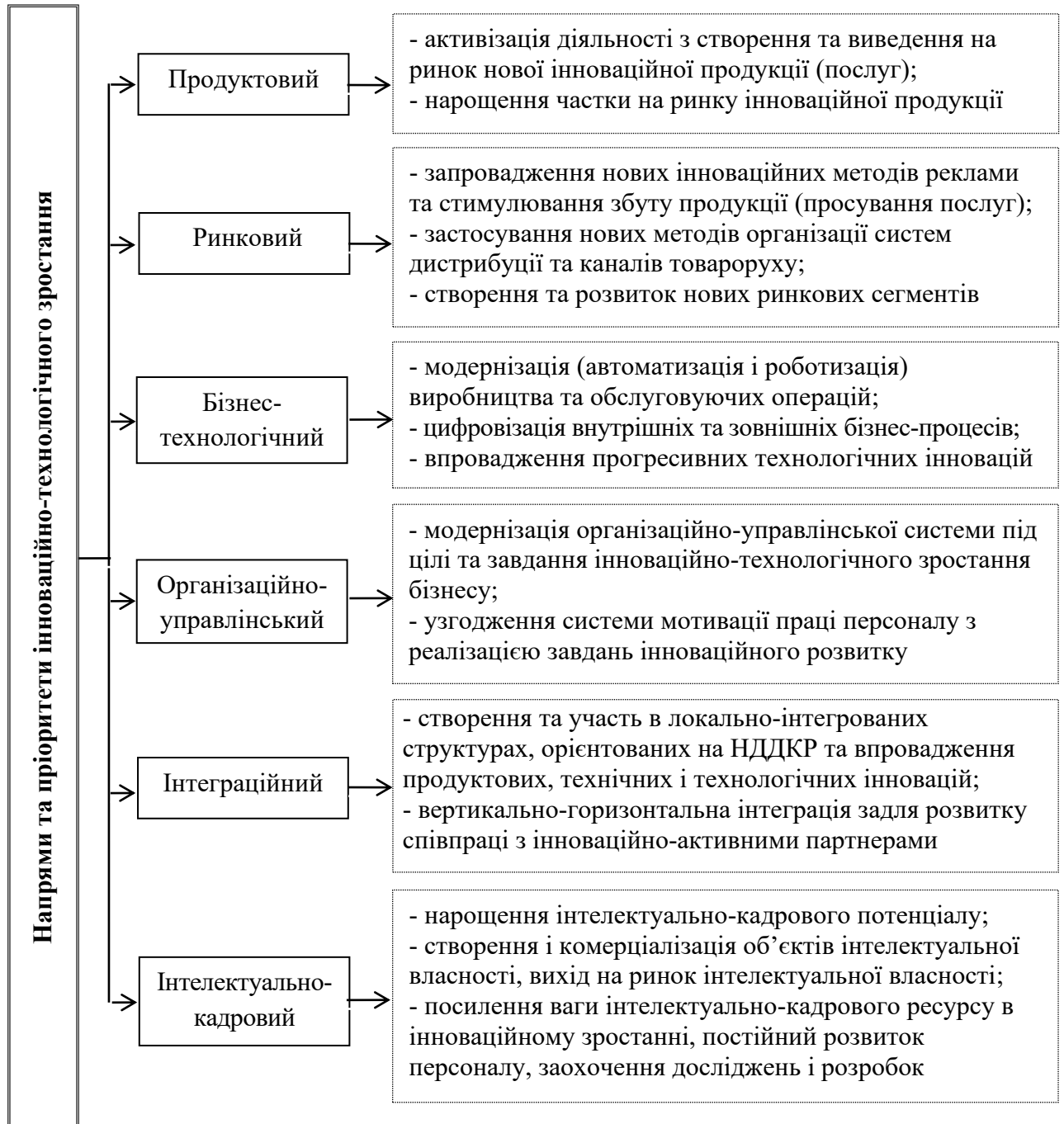

Рис. 3.12. Стратегічні пріоритети інноваційної стратегії розвитку підприємства за напрямками створення й впровадження інновацій та прогресивних технологій

Джерело: авторська розробка

За кожним з цих напрямів важливо визначити стратегічні пріоритети, які й стануть, фактично, тими завданнями, на досягнення яких

орієнтуватиметься політика керівництва підприємства у частині забезпечення стратегічного інноваційного розвитку.

Важливо зазначити, що ці завдання одночасно слугуватимуть й критеріями успішності втілення в життя інноваційної стратегії розвитку промислового підприємства, відповідно, якості системи інноваційного менеджменту суб'єкта господарювання. При цьому необхідно вести мову про реалізацію всієї сукупності завдань, а не частини з них. В іншому разі діяльність керівництва підприємства потрібно вважати не достатньо ефективною, оскільки тільки реалізація всього спектру завдань дасть змогу гарантувати системний підхід до політики інноваційного зростання суб'єкта господарювання в умовах трансформаційних змін.

Завдання належного стратегічного планування й реалізації програм і проєктів інноваційного розвитку вітчизняних промислових підприємств особливо актуальні з позиції євроінтеграційних перспектив та прагнень національної економіки України. Більше того, такі їхні стратегії та плани необхідно вважати схвальними й з огляду на їх відповідність загальному стратегічному характеру щодо вектору соціально-економічного поступу України.

Йдеться, до прикладу, про Стратегію розвитку України до 2030 року, де генеральною метою державної економічної політики визначено перехід до цілей сталого розвитку. Звернімо увагу на те, що серед генеральних цілей цього стратегічного планового документа визначені ті, які в значній мірі мають відношення до забезпечення інноваційного розвитку вітчизняних промислових підприємств. Це, у т. ч., подолання дисбалансів, зокрема інноваційно-технологічних, в економічній, соціальній та екологічній сферах, перехід на засади «зеленої економіки»; побудова ефективного суспільства з інклюзивними інституціями; розвиток співпраці підприємництва, науки та освіти; використання потенціалу секторів науки й освіти; підтримання довкілля в належному стані, який забезпечуватиме якісне життя та добробут теперішнього і майбутніх поколінь та ін.

Важливо вказати на те, що політика інноваційного розвитку вітчизняних підприємств тісно корелює з положеннями й інших національних стратегічних планових документів, орієнтованих на реалізацію завдань євроінтеграції України. Йдеться в тому числі про Національну програму «План відновлення України», Національну економічну стратегію 2030, Стратегію комунікації з питань європейської інтеграції України на період до 2026 року та ін.

Звернімо увагу й на те, що у багатьох сучасних дослідженнях активно актуалізується і проблематика і способи вирішення нагальних проблем, по-перше, інноваційного розвитку вітчизняних підприємств та його фінансового забезпечення; по-друге, євроінтеграційного прогресу вітчизняного бізнесу та національного господарства на загал; по-третє, вирішення цілей і завдань сталого поступу економіки України, її громад та територій. Водночас дуже цікавим і важливим аспектом стає не тільки залучення фінансових та інвестиційних ресурсів на цілі інноваційного зростання українського бізнесу, але й характер тих коштів, які залучаються та цільове призначення інноваційно-інвестиційних проєктів. Іншими словами йдеться про критерій досягнення сталого розвитку економіки України та її регіональних соціально-економічних систем (який формується з чотирьох складових: (1) екологічної, (2) соціальної, (3) економічної та (4) корпоративного менеджменту).

В умовах глобалізації, на нашу думку, доречно враховувати сучасні тенденції і впроваджувати в Україні принципи сталого розвитку, які характерні для країн Європейського Союзу. Йдеться про (1) підтримку інноваційних проєктів бізнесу, орієнтованих на зниження рівня негативного впливу виробництва на довкілля, у т. ч. за рахунок пом'якшення наслідків зміни клімату; (2) адаптацію суспільства до сучасних трендів відносно змін клімату; (3) ощадливе та ефективне використання обмежених природно-сировинних ресурсів, охорону лісового і водного балансу України; (4) перехід до циркулярної економіки; (5) уникнення від забруднення навколишнього природного середовища; (6) захист і відновлення біорізноманіття й екосистем.

Відтак, у процесі стратегічного управління формуванням фінансових

ресурсів інноваційного розвитку вітчизняних підприємств в умовах євроінтеграції важливо враховувати сучасні європейські тренди не тільки економічного зростання (особливо цифрової трансформації економіки), але й розвитку зеленої економіки, соціально відповідальної поведінки тощо. При тому, погоджуємося, що одними з провідних критеріїв внеску вітчизняних промислових підприємств у побудову сталої економіки, мають стати: збереження довкілля; енерго- та ресурсоощадність; низьковуглецеве, кліматичне, зелене та соціально-екологічне фінансування; впровадження безвідходних технологій; використання альтернативних джерел енергії; високий рівень соціальної відповідальності бізнесу та ін.

Отже, у сучасних умовах розвитку економіки України важливо також розвивати й європейські підходи до фінансування сталого розвитку. Передусім це синергія фінансового забезпечення, інновацій та сталого розвитку бізнесу і територій, врахування екологічних, соціальних та управлінських факторів під час підготовки і реалізації інвестиційно-інноваційних проєктів, мінімізація соціальних викликів, ризиків та загроз.

Висновки до розділу 3

За результатами дослідження стратегічних напрямів формування фінансових ресурсів у забезпеченні інноваційного розвитку вітчизняних підприємств сформульовано такі висновки й рекомендації:

1. На основі апробації авторського методичного підходу (застосування таксономічного методу економічного аналізу) здійснено моделювання впливу фінансово-економічних детермінант на індикатори інноваційної активності та ефективності витрат на інноваційний розвиток вітчизняних промислових підприємств. Виявлено, що збільшення обсягів реалізованої інноваційної продукції (в розрахунку на одне інноваційно активне підприємство) слід активувати дію чинників ділових очікувань

(коефіцієнт регресії становив 2,073) та обсягів фінансування інноваційного розвитку, а саме частки витрат на інновації до ВДВ (2,752) і обсягів прямих іноземних інвестицій (% до ВВП) (1,157) окрім того, для збільшення обсягів реалізованої інноваційної продукції в розрахунку на одиницю витрат на інновації важливо нарощувати обсяги виробництва і реалізації продукції промислових підприємств (1,983) і збільшувати частку промислових підприємств, які впроваджували інновації (0,795), а також зменшувати рівень збитковості підприємств промисловості (2,631).

З-поміж макрофінансових факторів ключовими в контексті нарощення обсягів виробництва і реалізації інноваційної продукції вітчизняних промислових підприємств є обсяги банківського кредитування (коефіцієнт регресії – 5,607) та відсоткові ставки за цими кредитами (4,128), а також співвідношення регулятивного капіталу до активів, зважених на ризик (1,219). Виявлено також і реверсний характер впливу такого чинника, як співвідношення непрацюючих кредитів і сукупних валових кредитів («мінус» 5,379). Таким чином, вдосконалення структури банківського кредитування, зокрема в бік зменшення як чисельності, так і рівня непрацюючих банківських кредитів, позитивно позначатиметься на нарощенні обсягів інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств.

Щодо впливу макрофінансових параметрів на ефективність інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств, то ключовими факторами з позитивним вектором впливу є співвідношення непрацюючих кредитів і сукупних валових кредитів (1,1162), рентабельність активів банків (0,7855), обсяги банківського кредитування (2,919) та кількість відділень комерційних банків (1,289). Відтак, покращення цих параметрів у першу чергу гарантуватиме нарощення обсягів реалізованої інноваційної продукції в розрахунку на одиницю витрат інноваційно активних промислових підприємств на інновації.

За результатами прогнозування впливу чинників макроекономічного

та макрофінансового середовища на інноваційну активність та ефективність інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств встановлено, що за песимістичним сценарієм, який є більш прогнозованим, за підсумками 2022 р. слід очікувати зниження обсягів реалізації інноваційної продукції в розрахунку на одне інноваційно активне промислове підприємство України до 47,9 млн грн, коли у 2021 р. значення цього показника становило 64,62 млн грн, що було на 25,9 % більше. Надалі обсяги реалізації інноваційної продукції промислових підприємств будуть мати тенденцію до незначного зростання, однак на рівні 49-50 млн грн на рік у розрахунку на одне інноваційно активне промислове підприємство, що є низькими значеннями.

Ще критичнішою може стати ситуація з ефективністю інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств. Так, згідно песимістичного прогнозу значення цього показника у 2022-2024 рр. істотно знизяться, зокрема до рівня 2,09-2,17 грн. За такої ситуації ефективність інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств залишатиметься критично низькою і перебуватиме на рівні 2017-2018 рр., що не стимулюватиме інноваційний розвиток як підприємств промисловості, так і в економіці України в цілому.

2. Інноваційна активність вітчизняних промислових підприємств не висока, що негативно і не сприяє зміцненню конкурентоспроможності їх продукції (послуг) не тільки на зовнішньому, але й на внутрішньому ринках збуту. Зміна ситуації потребує активізації інноваційно-технологічної діяльності вітчизняних підприємств. Однак, це завдання істотно ускладнилося в теперішніх реаліях, особливо через проблеми формування фінансових ресурсів, необхідних для повноцінної розробки та впровадження інновацій. Відтак, встановлено з яких джерел менеджменту бізнесу краще залучати фінансовий ресурс під ті, чи інші види інновацій. При тому, спектр відповідних джерел достатньо розлогий. По-перше, це ресурси суб'єктів загальної фінансово-кредитної системи; по-друге, ресурси зовнішніх інвесторів та партнерів; по-третє, внутрішні наявні ресурси; по-четверте,

ресурси, які можуть бути іммоболізованими в разі більш ефективного використання економічного потенціалу бізнесу.

Досліджено, що одним з домінантних питань в системі фінансового менеджменту інноваційного розвитку промислових підприємств є, по-перше, впровадження відповідного управлінського механізму та, по-друге, визначення системи параметрів оптимізації джерел і обсягів фінансування інноваційного розвитку бізнесу.

3. Інноваційний розвиток вітчизняних промислових підприємств у сучасних складних кризових умовах потребує належного фінансового забезпечення. При тому, необхідно розуміти, що проблема стосується не тільки пошуку й залучення достатнього фінансового ресурсу, як впровадження якісної системи стратегічного планування фінансування інноваційно-технологічної діяльності підприємства на постійній основі. Вирішення цього завдання зумовлює необхідність, з одного боку, усвідомлення, а, з іншого, – формування і задіяння необхідних елементів системи стратегічного управління фінансовими ресурсами інноваційного розвитку бізнесу, якими слугують: 1) актуалізація на підприємстві політики стратегічного управління фінансовим забезпеченням інноваційного розвитку; (2) побудова концептуального і методико-прикладного базису стратегічного управління фінансовим забезпеченням інноваційного розвитку підприємства; (3) дотримання принципів стратегування формування й використання фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємницького бізнесу; (4) досягнення стратегічних пріоритетів політики довгострокового фінансового забезпечення інноваційної активності; (5) диверсифікація джерел формування фінансового ресурсу щодо підтримки процесів інноваційного розвитку підприємства в умовах воєнного стану.

Становлення повноцінної системи стратегічного управління фінансовими ресурсами інноваційного розвитку підприємства передбачає досягнення певних стратегічних пріоритетів політики, як формування

гнучкої системи постійної наявності фінансового ресурсу у відповідності до потреб його інноваційної діяльності; побудова внутрішньої динамічно-еластичної системи планування, розподілу, залучення та використання корпоративних ресурсів інноваційної діяльності підприємства; модернізація ресурсного забезпечення потенціалу інноваційних проєктів. Якісна й ефективна система стратегічного управління фінансовими ресурсами інноваційного розвитку підприємства передбачає диверсифікацію залученого на ці цілі капіталу, методичним обґрунтуванням якої є побудова й практична апробація запропонованої матриці: “Етапи інноваційного процесу – Джерела формування фінансового ресурсу”.

Інноваційну стратегію розвитку підприємства потрібно трактувати ширше, а ніж стратегію розвитку бізнесу на інноваційних засадах, оскільки такий підхід привносить інновації не тільки у різні сфери його функціонування й розвитку, але й у сам процес розробки відповідного стратегічного плану, що надає конкурентні переваги вже безпосередньо на стадії процесу підготовки стратегії. За такого методу під інноваційною стратегією розвитку бізнесу слід розуміти загальний план, що орієнтований на досягнення мети і стратегічних цілей розвитку підприємства у довгостроковій перспективі, який розробляється і реалізується зі застосуванням новаторських підходів до стратегічного менеджменту та інструментарій якого передбачає зростання й реалізацію фінансово-економічних інтересів стейкхолдерів за рахунок системної й ефективної інноваційно-технологічної активності.

Концепт нового бачення інноваційної стратегії розвитку підприємства на вході складається з нових інноваційних підходів, методів та засобів стратегічного менеджменту при стратегічному плануванні розвитку й реалізації економічного потенціалу бізнесу, а на виході – зі системної політики створення, впровадження і комерціалізації результатів досліджень і розробок, НДДКР та інноваційно-технологічної діяльності. При тому важливо аби частина реінвестованого прибутку постійно спрямовувалася на

модернізацію системи інноваційного менеджменту та в розвиток підсистеми інновацій та розробок.

Інновативний підхід до формування інноваційної стратегії розвитку підприємства передбачає поетапне проходження трьох стадій: (1) підготовчої (формування інформаційно-аналітичного базису стратегічного планування), (2) діагностичного (аналізування інформації, інтегральне оцінювання інноваційного потенціалу та виявлення перспектив інноваційного розвитку бізнесу), (3) організаційної (визначення місії, стратегічних цілей, напрямів інноваційного зростання підприємства, його стратегічних бізнес-одиниць, функціонально-структурних напрямів, продуктів.

Визначення стратегічних пріоритетів у межах інноваційної стратегії розвитку підприємства доцільно здійснювати за типами / видами інновацій. Головно, це продуктовий, ринковий, бізнес-технологічний, організаційно-управлінський, інтеграційний та інтелектуально-кадровий.

Основні результати проведеного дослідження щодо удосконалення фінансових ресурсів у забезпеченні інноваційного розвитку вітчизняних підприємств висвітлено автором у працях [250; 252; 108; 108; 110; 180; 184; 189; 192].

ВИСНОВКИ

У дисертації розроблено нові теоретико-методичні підходи до вирішення науково-прикладного завдання вдосконалення управління фінансовими ресурсами у забезпеченні інноваційного розвитку вітчизняних підприємств. Отримані результати дозволяють зробити такі висновки.

1. За результатами узагальнення теоретико-методичних положень фінансових ресурсів підприємств обґрунтовано, що вони утворюють провідну групу ресурсного забезпечення, формування та ефективне використання якої дає змогу безперервно функціонувати і розвивати бізнес, задовольняти його фінансові потреби, реалізувати фінансово-економічні інтереси, включно з нарощенням потенціалу активної та ефективної інвестиційно-інноваційної діяльності. Роль і значення фінансових ресурсів значно актуалізуються при постановці та вирішенні стратегічної мети бізнесу – зміцнення конкурентоспроможності та досягнення сталого розвитку бізнесу, визначаючи специфіку завдань в системі менеджменту фінансових ресурсів, а саме в частині управління інвестиційно-інноваційним забезпеченням розвитку бізнесу, фінансування технологічних інновацій, стартапів, інноваційних стратегій, фінансового забезпечення інноваційної інфраструктури.

2. Якісне управління процесами формування та ефективного використання фінансових ресурсів у забезпеченні інноваційного розвитку підприємств базується на результатах комплексного аналізування, методологія дослідження якого передбачає врахування відповідних напрямів і параметрів, а також методичних підходів і методів аналізування, з одного боку, за блоками: (1) фінансові ресурси, (2) інноваційний розвиток, а, з іншого боку, в їх поєднанні і узгодженні, вивченні взаємозв'язків й взаємовпливів. У таких цілях доречно застосовувати концептуальну матрицю узгодження аспектів інноваційної

діяльності (за її етапами) та фінансових ресурсів її реалізації (за етапами технологічного процесу управління коштами).

3. Аргументовано, що інноваційний розвиток є процесом, який потребує значного інвестиційного та фінансового забезпечення. Відтак, визначення джерел формування коштів – одне з головних завдань, вирішення якого потребує розуміння всього спектру джерел залучення відповідних фінансових ресурсів. Особливо актуальною стає ідентифікація специфічних, інколи характерних саме для фінансування інноваційної діяльності, джерел акумулювання коштів. Поряд з традиційними внутрішніми і зовнішніми джерелами може бути: створення локальних інтегрованих структур зі спеціалізацією на виробництві інноваційної продукції; вертикально-горизонтальна кооперація в сфері досліджень і розробок, створення та комерціалізації технологічних інновацій; фінансові ресурси й послуги фінтех-компаній; грантове фінансування від приватних та публічних фондів підтримки високотехнологічних стартапів; венчурне фінансування; залучення ресурсів бізнес-ангелів; отримання фінансування від великих корпорацій у межах програм інноваційно-технологічної співпраці; договірна співпраця з суб'єктами – представниками інноваційно-технологічних агломерацій; залучення ресурсів від суб'єктів інституційно-організаційної та інституційно-інфраструктурної систем тощо.

4. Встановлено, що інноваційний розвиток підприємств промисловості України в умовах сучасних трансформаційних змін не високий і характеризується нестабільністю, часто низькою ефективністю інноваційної діяльності, про що свідчать малі частки промислових підприємств, які створювали та впроваджували інновації, реалізували інноваційну продукцію; обмежені обсяги та рівень реалізації інноваційної продукції, у т. ч. на експорт, а також продукції, яка є новою для ринку; низька активність та малі обсяги витрат промислових підприємств на дослідження і розробки, придбання зовнішніх знань, здійснення НДР;

переважання фінансування витрат на інноваційну діяльність за рахунок власних коштів з низьким рівнем використання в таких цілях фінансового потенціалу банківської системи, ресурсів інших елементів фінансового сектора, венчурних фондів та інвесторів.

5. Ідентифіковано наявність критично гострих проблем за більшістю внутрішніх та зовнішніх чинників формування фінансового забезпечення інноваційного розвитку промислових підприємств в Україні. Відповідно, зроблено висновки, що для покращення системи фінансування інноваційно-технологічної модернізації вітчизняних промислових підприємств необхідно забезпечити підвищення фінансово-економічних результатів господарювання та зміцнення фінансового стану підприємств, залучення інвестиційного ресурсу з внутрішніх джерел, активізацію обсягів інтелектуальної творчої та інноваційної діяльності, посилення фінансової, інформаційної й інтелектуальної безпеки бізнесу і бізнес-процесів, зокрема пов'язаних з інноваційно-технологічною діяльністю. Промислові підприємства мають також активізувати їх співпрацю зі суб'єктами фінансово-кредитної системи країни, розширювати масштаби венчурного фінансування, впливати на підвищення ефективності функціонування елементів інноваційної інфраструктури, процеси удосконалення вітчизняного бізнес-середовища задля масштабування створення, впровадження і комерціалізації інновацій.

6. Констатовано, що повномасштабна війна завдала істотних збитків промисловим підприємствам України. Однак, ефективність використання фінансових ресурсів вітчизняних промислових підприємств у забезпеченні їх інноваційного розвитку була не достатньою і на довоєнному етапі. Це підтверджується низькою віддачею витрат промислових підприємств на інновації та на здійснення НДДКР, малими обсягами виробництва і збуту інноваційної продукції інноваційно активними промисловими підприємствами, які реалізували інноваційну продукцію.

7. З-поміж галузей промисловості необхідно активізувати діяльність

у сфері інноваційного розвитку підприємств металургії, виробництві: готових металевих виробів, хімічних речовин та хімічної продукції, текстилю, одягу, шкіри, виробів зі шкіри й інших матеріалів задля підвищення рівня ефективності витрат на інноваційну діяльність, збільшення кількості одиниць впровадженої інноваційної продукції, а також збільшення чисельності інноваційно активних та ефективних промислових підприємств.

8. З метою моделювання та прогнозування фінансових ресурсів для забезпечення інноваційного розвитку вітчизняних промислових підприємств розроблено та апробовано авторський методичний підхід (на основі таксономічного методу економічного аналізу). За результатами моделювання виявлено, що ключовими чинниками збільшення обсягів реалізованої інноваційної промислової продукції є зростання ділових очікувань в економіці (коефіцієнт регресії – 2,073) та збільшення часток витрат на інновації у ВДВ (2,752) і прямих іноземних інвестицій у ВВП (1,157), а також збільшення обсягів банківського кредитування економіки (5,607) та співвідношення регулятивного капіталу до активів, зважених на ризик (1,219), зниження процентних ставок за банківськими кредитами (4,128). До збільшення обсягів реалізованої інноваційної продукції в розрахунку на одиницю витрат на інновації приводить дія таких чинників, як нарощення обсягів виробництва і реалізації продукції промислових підприємств (1,983), збільшення частки промислових підприємств, які впроваджували інновації (0,795), зниження рівня збитковості підприємств промисловості (2,631), а також зменшення величини непрацюючих кредитів (1,1162), зростання рентабельності активів банків (0,7855), обсягів банківського кредитування (2,919) та збільшення кількості відділень комерційних банків (1,289).

9. За результатами прогнозування впливу чинників макроекономічного та макрофінансового середовища на інноваційну активність та ефективність інноваційної діяльності вітчизняних

промислових підприємств встановлено, що за найбільш ймовірним песимістичним сценарієм необхідно очікувати зниження обсягів реалізації інноваційної продукції в розрахунку на одне інноваційно активне промислове підприємство України до 47,9 млн грн. Ще критичнішою може стати ситуація з ефективністю інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств, коли значення цього показника у 2023-2024 рр. істотно знизяться, зокрема до рівня 2,09-2,17 грн. За такої ситуації ефективність інноваційної діяльності виробничого бізнесу залишатиметься критично низькою і перебуватиме на рівні 2017-2018 рр., що не стимулюватиме процеси відновлення інноваційного розвитку як підприємств промисловості, так і в економіці України в цілому.

10. Доведено, що найбільш проблематичним аспектом в системі ефективного управління фінансовими ресурсами інноваційного розвитку вітчизняних промислових підприємств є оптимізація їх джерел та обсягів. Ухвалення найбільш якісних управлінських рішень у цьому аспекті має здійснюватися разом з впровадженням на підприємствах дієвих механізмів управління фінансовим забезпеченням інноваційного розвитку (зі стратегічно-управлінською підсистемою і підсистемою операційного фінансового менеджменту), а також застосуванням розробленої методики ідентифікації переваг, критеріїв доцільності залучення та оптимізації обсягів фінансування за всіма доступними джерелами акумулювання фінансових ресурсів.

11. Обґрунтовано, що управління фінансовими ресурсами у забезпеченні інноваційного розвитку вітчизняних підприємств має стати стратегічно вивіреним процесом. Такий підхід передбачає розробку, схвалення, а також втілення в життя положень інноваційної стратегії розвитку промислових підприємств як (1) загального плану, що орієнтований на досягнення мети і стратегічних цілей розвитку підприємства у довгостроковій перспективі, який розробляється та реалізується зі застосуванням новаторських підходів до стратегічного

менеджменту й інструментарій якого передбачає зростання і реалізацію фінансово-економічних інтересів стейкхолдерів за рахунок системної та ефективною інноваційно-технологічної активності, (2) провідної функціональної стратегії в межах загальної політики стратегічного менеджменту фінансових ресурсів інноваційного розвитку бізнесу, реалізація якої передбачає досягнення стратегічних пріоритетів, становлення і задіяння елементів стратегії, послідовної її імплементації, стратегічної ув'язки та узгодження етапів інноваційного процесу і джерел фінансування їх перебігу.

12. Концепт такого бачення інноваційної стратегії розвитку промислових підприємств орієнтований на досягнення системності в політиці створення, впровадження і комерціалізації результатів досліджень й розробок, НДДКР та інноваційно-технологічної діяльності, коли частина реінвестованого прибутку постійно спрямовується на модернізацію системи інноваційного менеджменту і розвиток підсистеми інновацій та розробок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаменко О. А. Концептуальні засади інноваційного розвитку підприємства. *Наукові праці Національного університету харчових технологій*. 2010. № 35. С. 5-10.
2. Андибур А. П. Визначення пріоритетів інноваційних стратегій підприємств як передумова ефективного управління. *Проблеми науки*. 2006. № 2. С. 9-15.
3. Ареф'єва О. В., Мізюк С. Г., Ращепкін М. Д. Особливості формування економічного потенціалу підприємств із позицій економічної безпеки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 22. Ч. 1. С. 5-9.
4. Баб'як Н. Д. Контролінг ризиків проектів державно-приватного партнерства. *Фінанси України*. 2014. № 6. С. 95-111.
5. Барна М. Ю., Руцишин Н. М. Структурні характеристики розвитку економіки: системноаналітичний зріз. *Інтернаука. Серія: Економічні науки*. 2020. Т. 1, № 12 (44). С. 23-30.
6. Бердар М. М. Фінанси підприємств : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
7. Бержанір І. А., Вінницька О. А. Інтегральна оцінка фінансового стану підприємства. *Молодий вчений*. 2018. № 2 (54). С. 682-686.
8. Білик Р. С. Фінансові методи впливу на інноваційну модернізацію економіки в контексті світового досвіду. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Вип. 25. Ч. 1. С. 24–29.
9. Банківська система: підручник / М. Крупка, Є Андрущак, Н. Пайтра та ін.: за ред. д-ра екон. наук. проф. М. Крупки. 2-ге вид. переробл. і доповн. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2023. 524 с.
10. Березняк Н. В. Теоретичні основи інститутціональних умов поширення інноваційної діяльності : наук.-аналіт. доп. / Н. В. Березняк, Д. Ю. Чайка, К. В. Кваша. К. : УкрІНТЕІ, 2014. 91 с.

11. Богма О. С. Роль інновацій у забезпеченні конкурентоспроможності національної економіки. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. Вип. № 3(7). С. 166-170.

12. Богма О., Ганечко І., Лимар В. Економічний потенціал підприємства: зміст та ключові характеристики. *Вісник КНТЕУ*. 2022. № 1. С. 58-68.

13. Бойда С. Інноваційні підходи до управління підприємствами в умовах діджиталізації економіки. *Економіка та управління підприємствами*. 2022. Випуск 1 (85). С. 72-81.

14. Бондарук Т. Г. Інноваційний розвиток вітчизняних підприємств та його фінансове забезпечення: нові виклики та перспективи в умовах нестабільності. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2023. № 39. С. 411-420.

15. Бондарук Т. Г., Бондарук О. С. Економічна природа механізму забезпечення інвестиційно-інноваційної безпеки. *Проблеми і перспективи економіки та управління: науковий журнал*. Чернігів. нац. технол. ун-т. Чернігів : ЧНТУ, 2019. № 2. С. 137-145.

16. Бондарук Т. Г., Заїчко І. В., Бондарук І. С. Діагностика фінансового стану підприємства та його інвестиційної привабливості в системі фінансового менеджменту. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту: зб. наук. пр.* 2022. № 1-2. С.62-75.

17. Бондарук Т. Г., Заїчко І. В., Заїчко І. Д. Роль фінансових ресурсів в інноваційно-інвестиційному розвитку підприємства. *Академічні візії*. 2024. № 27. С. 1-12.

18. Боронос В. Г. Проблеми фінансового регулювання інноваційної діяльності в Україні. *Чернігівський науковий часопис. Серія 1, Економіка і управління: електронний збірник наукових праць*. 2016. №1(7). С. 108-114.

19. Бражник Л. В. Фінансові ресурси підприємства: їх формування та використання. *Економіка в суспільстві*. 2018. Вип. 14. С. 778-783.

20. Брікман Т. О. Інвестування інноваційної діяльності на основі

державно-приватного партнерства. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2014. № 1 (208). С. 23-28.

21. Бугас В. В. Управління фінансовими ресурсами підприємства. *Modern economics*. 2020. № 19. С. 32-34.

22. Бутурлакiна Т. О. Проблеми функціонування венчурного капіталу як джерела фінансування інноваційної діяльності в Україні та шляхи вдосконалення (на прикладі досвіду США). *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. №4. С. 791-794.

23. Ванькович Д., Кульчицький М. Стратегічні орієнтири фінансового забезпечення розвитку малого інноваційного підприємництва в Україні. *Світ фінансів*. 2019. № 3(60). С. 53 -64.

24. Василик О. Д. Теорія фінансів. К. : НЮС, 2000. 416 с.

25. Васьківська К. В., Лозінська Л. Д., Галімуков Ю. О. Економічний потенціал підприємства в умовах змін: суть та характерні особливості. *Ефективна економіка*. 2020. № 5. URL : http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/5_2020/9.pdf.

26. Васильців Т. Г., Городня Т. А., Лупак Р. Л. Економічні аспекти диверсифікації підприємства з використанням інноваційних інвестицій. *Інтелект XXI*. 2017. № 1. С. 52-57.

27. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Штець Т. Ф. Обґрунтування стратегічних напрямів, цілей та заходів державної політики реалізації потенціалу ІТ-сектору економіки України. *Підприємство і торгівля*. 2018. Вип. 23. С. 56–63.

28. Васильців Т. Г., Шехлович А. М., Васильців В. В. Фінансово-економічні інструменти стимулювання розвитку ІТ-сфери України. *Економічний дискурс*. 2017. № 4. С. 128-136.

29. Варналій З. С. Конкуренція і підприємництво: монографія. К. : Знання України, 2015. 463 с.

30. Внукова Н. М. Концептуальні аспекти трансформації

інноваційного розвитку суб'єктів господарювання в умовах обмеженості діяльності. *Економічні перспективи підприємництва у воєнні часи та опісля* : збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ірпінь, 22 травня 2023 р.). Ірпінь : Державний податковий університет, 2023. С. 117-121.

31. Возняк Г. В. Фінансовий потенціал підприємств регіону: підходи до розуміння. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2010. № 2 (8). С. 27-30.

32. Волобуєв Г. С. Сутність та передумови інноваційного розвитку підприємств. *Економічний вісник Донбасу*. 2016. № 3 (45). С. 213-217.

33. Волощук Л. О. Інноваційний розвиток промислового підприємства: сутність та проблеми аналітичного забезпечення в умовах індикативного управління. *Бізнес Інформ*. 2014. № 11. С. 75-79.

34. Волощук Л. О., Кірсанова В. В. Аналіз та оцінювання інноваційного розвитку торговельного підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2016. № 5. Т. 2. С. 66-72.

35. Воронкова Т. Є., Воронков І. В. Державно-приватне партнерство як інструмент активізації інноваційної діяльності. *Науково-технічна інформація*. 2014. № 2. С. 28–36.

36. Гавриш О. А., Зозульов О. В., Гавриш Ю. О. Альтернативні форми фінансування малого та середнього бізнесу в Україні: можливості та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2022. № 35. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1125/1083>.

37. Гайбура Ю. А. Концептуальні засади формування фінансових ресурсів підприємств за сучасних умов. *Агросвіт*. 2020. № 6. С. 14-21.

38. Гальчинський А. Економічний розвиток: методологія оновленої парадигми. URL: file:///E:/Downloads/EkUk_2012_5_2.pdf

39. Геєць В.М. Бар'єри на шляху розвитку промисловості на інноваційній основі та можливості їх подолання. *Економіка України*. 2015. № 1. С. 4-25

40. Головінов О. М. Державно-приватне партнерство в інноваційній сфері. *Вісник економічної науки України*. 2010. № 1. С. 47-51.

41. Гриценко Л. Л. Сучасні форми взаємодії держави і бізнесу в системі державно-приватних відносин. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2012. № 35. С. 164-177.

42. Гриценко Л. Л., Деркач Л. С. Дослідження формування та використання фінансових ресурсів корпоративного підприємства. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*. 2021. № 2. С. 79-87.

43. Гуляєва Н. Фінансові ресурси підприємств. *Фінанси України*. 2009. № 12. С. 58-62.

44. Гусєва О. Ю., Легомінова С. В. Диджиталізація – як інструмент удосконалення бізнес-процесів, їх оптимізація. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2018. № 1 (23). С. 33-39.

45. Гуцул М. О. Концепція фінансового забезпечення стійкого розвитку підприємства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 7. Ч. 1. С. 102-106.

46. Давимука С. А., Федулова Л. І. Креативний сектор економіки: досвід та напрями розбудови : монографія. Львів : ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України”, 2017. 528 с.

47. Демчишак Н. Зарубіжний досвід фінансового регулювання інноваційної діяльності та напрями його імплементації у вітчизняну практику. *Інвестиції : практика та досвід*. 2016. № 14. С. 24-30.

48. Демчишак Н. Методологічні та інституційні засади фінансового регулювання інноваційної діяльності в Україні. *Інвестиції : практика та досвід*. 2016. № 20. С. 16-21.

49. Демчишак Н. Пріоритети стимулювання інвестиційної діяльності в умовах обмеженості фінансових ресурсів. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2013. № 1(16). С. 129-136.

50. Демчишак Н. Б. Фінансове регулювання інноваційної діяльності в Україні : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 494 с.

51. Демчишак Н., Щуревич О., Бавдик Я. Роль іноземних інвестицій у фінансуванні інноваційного розвитку підприємств України. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія "Економічна"*. 2020. Вип. 98. С. 55-63.

52. Демчишак Н., Юрків Р., Демид В. Іноземний досвід стимулювання розвитку інноваційного підприємництва: імплементація в умовах цифровізації економіки України та зміцнення національної безпеки. *Агросвіт*. 2023. № 17. С. 30-38.

53. Демчишак Н., Юрків Р., Макух З. Оцінка інноваційної активності підприємств в Україні: ризики та орієнтири для післявоєнного відновлення і зміцнення національної безпеки. *Ефективна економіка*. 2023. № 8. URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/ee/issue/view/94>

54. Демчишак Н., Юрків Р., Кліпіліна А. Розвиток стартап-екосистеми як основа післявоєнного відновлення України: роль фінансових технологій, інвестицій та інноваційного підприємництва. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 17. С. 59-65.

55. Дем'янишин В. Теоретичні підходи до сутності фінансових ресурсів суспільства. *Формування ринкової економіки в Україні*. 2013. Вип. 29. Ч. 1. С. 141-152.

56. Державно-приватне партнерство в інноваційній сфері: український та зарубіжний досвід. URL: [https:// economic-vistnic.stu.cn.ua/index.pl?task=arcls&id=1029](https://economic-vistnic.stu.cn.ua/index.pl?task=arcls&id=1029)

57. Джеджула В. В., Єпіфанова І. Ю. Сучасні альтернативні джерела фінансового забезпечення інноваційної діяльності промислових підприємств / Сучасні підходи до соціально-економічного, інформаційного та науковотехнічного розвитку суб'єктів національного господарства: монографія / за ред. Л. М. Савчук, Л. М. Бандоріної. Дніпро: Пороги, 2020. С. 190-205.

58. Джур О. Є., Шулякова А. С. Інноваційні аспекти удосконалення системи менеджменту організацій у сучасних умовах. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Менеджмент інновацій*. 2016. Вип. 6. С. 55-67.

59. Диба О. М. Інноваційний розвиток підприємств в умовах глобалізації. *Стратегія економічного розвитку України*. 2018. № 42. С. 111-118.

60. Диба О. М. Фінансові ресурси інноваційно активних підприємств в Україні. *Наукові праці НДФІ*. 2016. № 4 (77). С. 102-112.

61. Діяльність суб'єктів господарювання. Державна служба статистики України. URL : <https://www.ukrstat.gov.ua/>.

62. Діденко Є. О. Процес інноваційного розвитку підприємства та його особливості. *Ефективна економіка*. 2019. № 1 URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6848>

63. Дорошкевич, К., Колінко, Н., & Дзвоник, Р. Інноваційний розвиток підприємства: сутність, значення та візуалізація складових. *Економічний простір*, 2024. № 190. С. 8-14.

64. Драган О. І. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теоретичні аспекти : монографія. К. : ДАКККіМ, 2006. 160 с.

65. Дропа Я. Б. Оптимізація структури фінансових ресурсів підприємства в сучасних умовах. *Бізнес інформ*. 2016. Вип.12. С. 169-175.

66. Дропа Я. Б., Макаренко У. Б. Концепція модернізації управління фінансовими ресурсами розвитку національної економіки України. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 37. С. 191-198.

67. Дропа Я., Мрочко М., Козак Д. Діагностика фінансового стану аграрних підприємств в Україні. *Вісник Львівського університету. Серія економічна*. 2019. Вип. 56. С. 154-164.

68. Дропа Я., Петик М. Про особливості мобілізації фінансових ресурсів аграрними підприємствами України. *Вісник Львівського університету. Серія економічна*. 2020. Вип. 59. С. 152-162.

69. Дропа Я. Б., Петик М. І., Тесля С. М. Напрями вдосконалення фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємства. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки»*. 2023. № 12. URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/economic2023/12/>

70. Дубницький В. І., М'ячин В. Г. Нейромережева модель діагностики фінансового стану та ймовірності настання банкрутства інноваційно активних підприємств. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. Вип. 1 (69). С. 134-139.

71. Ємельянов О. Ю. Інноваційний розвиток підприємств: сутність, послідовність оцінювання та перешкоди на його шляху. *Ефективна економіка*, 2020. № 11. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.11.7>

72. Єпіфанова І. Ю. Внутрішні джерела активізації інноваційної діяльності // Процесне та соціально-компетентне управління інноваційним розвитком підприємницьких систем: монографія / за наук. ред. О.М. Полінкевич. Луцьк: Вежа-Друк, 2017. С. 174-183.

73. Єпіфанова І. Ю. Управління інноваційною діяльністю промислових підприємств: теоретико-методологічні аспекти фінансового забезпечення : Монографія. Вінниця : ВНТУ, 2019. 384 с.

74. Журавльова Т. О. Формування фінансових ресурсів підприємства в умовах кризи. *Економіка та держава*. 2020. № 3. С. 42-45.

75. Закон України «Про інноваційну діяльність» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/40-15>.

76. Запатріна І. В. Розвиток державної підтримки публічно-приватного партнерства в Україні. *Економіка і прогнозування*. 2011. №3. С. 9-24.

77. Зеліско І. М. Інноваційна парадигма підвищення конкурентоспроможності телекомунікаційних підприємств. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2018. № 2 (24). С. 24-29.

78. Зозуляк М. М. Проблеми фінансового забезпечення інноваційних процесів. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 42. URL :

<https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1683/1619>.

79. Іванова Т. В. Інноваційна діяльність підприємств України як фактор підвищення рівня конкурентоспроможності на міжнародних ринках. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*. 2020. № 17. С. 395-404.

80. Ілляшенко С. М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи : навч. посібник. Суми : ВТД «Університетська книга», 2013. 278 с.

81. Інвестування: підручник / М. І. Крупка, Д. В. Ванькович, Н. Б. Демчишак та ін.; за ред. д-ра екон. наук, проф. М. І. Крупки. Львів: ЛНУ мені Івана Франка, 2014. 454 с.

82. Інноваційна модернізація менеджменту в умовах глобальної нестабільності: монографія / за заг. Ред. А. Ю. Горбового // М. О. Кужелєв, С. В. Онишко, В. І. Куценко, А. А. Олешко, М. В. Гусятинський, А. А. Халецька та ін., Ун-т державної фіскальної служби України, Навчально-науковий інститут фінансів, банківської справи. Ірпінь-Білосток, 2018. 305 с.

83. Інноваційний менеджмент: теорія і практика в умовах трансформації економіки : навч. посіб. / В.І. Захарченко, Н.М. Корсікова, М.М. Меркулов. К. : Центр навчальної літератури, 2012. 448 с.

84. Інноваційний розвиток підприємства. Навчальний посібник / За ред. П. П. Микитюка. Тернопіль: ПП «Принтер Інформ», 2015. 224 с.

85. Квасницька Р. С., Ардашкіна Н. С. Особливості інноваційної діяльності підприємств у сучасних умовах. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009. № 6. Т. 3. С. 247-251.

86. Кваша О. С. Інноваційний розвиток економіки України: світовий досвід та рекомендації для України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. Вип. 6 (1). С. 150-154.

87. Ковпака А. Інноваційний розвиток країни як рушійний чинник

підвищення національної конкурентоспроможності. *Економіка. Управління. Інновації. Серія: Економічні науки*. 2021. Вип. 1. URL: <http://eui.zu.edu.ua/article/view/234658/238776>.

88. Ковтуненко К. В., Нестеренко О. В. Стратегія вибору альтернативного джерела фінансування інноваційної діяльності підприємства. *Modern Economics*. 2017. № 5. С. 36-49.

89. Козловський І. В. Технологічна конкурентоспроможність і її значення для економіки України. *Ефективна економіка*. URL: http://scholar.google.com.ua/scholar_url?url=http%3A%2F%2Fwww.irbis-nbuv.gov.ua.

90. Колодізев О. М. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку національної економіки : автореф. дис. д.е.н. за спец. 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України». 2010. 42 с.

91. Комар М. І. Концептуальний підхід до моделювання фінансового забезпечення інноваційних процесів у малому бізнесі. *Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту*. 2014. Вип. 2 (17). С. 192-200.

92. Кондратенко Н. О., Новікова М. М., Спасів Н. Я. Розвиток системи адаптивного управління фінансовими ресурсами підприємства. *Проблеми економіки*. 2021. № 1. С. 78-84.

93. Копилюк О. І., Руцишин Н. М., Руцишин М. О. Управління фінансовими ресурсами в системі забезпечення економічної безпеки підприємств. *Інфраструктура ринку. Електронний науково-практичний журнал*. 2019. Вип. 37. С. 270-276.

94. Коробка С. В. Діджиталізація підприємницької діяльності. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія "Економічна"*. 2021. № 100. С. 88-95.

95. Коробов М.Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств. К. : Знання, 2000, 378 с.

96. Котельникова Ю. Підвищення конкурентоспроможності підприємств в умовах цифровізації. *Innovation and Sustainability*. 2022. № 4. С. 101-108.

97. Креативний сектор економіки: досвід та напрями розбудови : монографія / С. А. Давимука, Л. І. Федулова. Львів : ДУ ІРД імені М. І. Долишнього НАН України, 2017. 528 с.

98. Кривенко А. Е. Формування та ефективне використання фінансових ресурсів підприємства. *Ефективна економіка*. 2015. № 2. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3818>.

99. Крилов Д. Інноваційна діяльність підприємства: місія, завдання та особливості організації. *Проблеми і перспективи економіки і управління*. 2023. № 1 (33). С. 7-14.

100. Крупка М. І. Фінанси і підприємництво в Україні на межі тисячоліть. Львів: Діалог, 1997. 272 с.

101. Крупка М. І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України. Львів: Видавничий цент Львівського національного університету імені Івана Франка, 2001. 608 с.

102. Крупка М. І., Демчишак Н. Б. Сучасна парадигма фінансового регулювання інноваційної діяльності в Україні. *Фінанси України*. 2017. № 11. С. 47-64.

103. Крупка М. І., Демчишак Н. Б., Щуревич О. І. Розвиток фінтех-екосистеми в Україні: співпраця між стейкхолдерами в умовах цифрового суспільства. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2023. № 28. С. 86-95.

104. Крупка М. І., Кульчицький М. І., Руцишин М. О. Фінансова діяльність підприємств України в умовах воєнного стану. *Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку*: матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Острог, 21 жовтня 2022 р. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2022. С. 266-270.

105. Крупка М. І., Підхомний О. М., Гуменюк Р. В. Економічний зміст поняття фінансової безпеки в системі залучення іноземних інвесторів в Україну. *Фінанси України*. № 11. 2023. С. 22-33.

106. Крупка М. І., Руцишин М. О. Інноваційний розвиток вітчизняних підприємств: особливості та фактори впливу. *Конкурентоспроможна модель інноваційного розвитку економіки України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*, м. Кропивницький, 21 квітня 2021 р. Кропивницький : ЦНТУ, 2021. С. 115-117.

107. Крупка М. І., Руцишин М. О. Методи фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств. *Стратегічні пріоритети розвитку підприємництва, торгівлі та біржової діяльності: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції Національного університету "Запорізька політехніка"*, м. Запоріжжя, 13-14 травня 2021 р. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2021. С. 110-112.

108. Крупка М. І., Руцишин М. О. Напрями забезпечення інноваційного розвитку вітчизняних підприємств в умовах війни. *Актуальні проблеми розвитку фінансів в умовах цифровізації економіки України: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції присвяченої 55-річчю кафедри фінансів і банківської справи*, м. Вінниця, 27 квітня 2023 р. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2023. С. 40-42.

109. Крупка М. І., Руцишин М. О. Особливості формування фінансових ресурсів вітчизняних підприємств. *Механізми забезпечення сталого розвитку економіки: проблеми, перспективи, міжнародний досвід: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф.*, м. Харків, 23 квітня 2021 р. Х. : ХДУХТ, 2021. С. 97-100.

110. Крупка М. І., Руцишин М. О. Проблеми та пріоритетні напрями підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами вітчизняних підприємств в умовах воєнного стану. *Фінансова політика як складова економічного розвитку: тези доп. Всеукраїнської науково-практичної*

конференції, м. Київ, 11-12 квітня 2023 р. Київ : Держ. торг.-екон. ун-т, 2023. С. 164-166.

111. Крупка М. І., Руцишин М. О. Розвиток інноваційних технологій вітчизняних підприємств в умовах війни. *Фінансово-економічні проблеми розвитку суб'єктів господарювання в період становлення інноваційної економіки*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Кривий Ріг, 10 листопада 2022 р. Кривий Ріг : Криворізький національний університет, 2022. С. 582-586.

112. Крупка М. І., Руцишин М. О. Стратегія інноваційного розвитку підприємств. *Синергетичні драйвери розвитку обліку, податкового аудиту та бізнес-аналітики*: збірник тез за матеріалами Міжнародної науково-практичної інтернет конференції, м. Ірпінь, 15 квітня 2021 р. Ірпінь: Університет ДФС України. С. 622-625.

113. Крупка М. І., Руцишин М. О. Фінансовий механізм державно-приватного партнерства в забезпеченні інноваційного розвитку підприємств України. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія", серія "Економіка"*. 2022. № 26(54). С. 85-94.

114. Крупка М. І., Руцишин М. О. Фінансування інноваційної діяльності як чинник розвитку сучасного підприємництва. *Фінансові інструменти сталого розвитку економіки*: матеріали V міжнародної науково-практичної конференції, м. Чернівці, 27 квітня 2023 р. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2023. С. 159-162.

115. Круп'яник А. Цифрова економіка України: основні фактори розвитку. URL: <https://voxukraine.org/tsyfrova-ekonomika-ukrayinyosnovni-factory-rozvytku>.

116. Кубатко О. В., Омеляненко Ю. О. Інноваційний розвиток підприємств в умовах економічної нестабільності. *Механізм регулювання економіки*. 2015. № 2. С. 54-60

117. Кучер Г. В. Фінансовий механізм державно-приватного партнерства в Україні. *Причорноморські економічні студії*. 2017. № 24. С. 232-238.

118. Левченко Н. М. Фінансовий потенціал підприємства: сутність та підходи до діагностики. *Інвестиції: практика та досвід*. 2012. № 2. С. 114-117.
119. Литвиненко Н. І. Показники інноваційного розвитку промислової галузі та національної економіки: огляд наукової літератури. *Економічний простір*, (187). С. 23-28.
120. Лісовська Л. С., Лушак Н. С. Аналіз шляхів підвищення технологічної конкурентоспроможності України. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Проблеми економіки*. 2010. № 683. С. 364-370.
121. Лозовський О. М. Шляхи оптимізації системи менеджменту підприємства. *Ефективна економіка*. 2019. № 2. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/2_2019/48.pdf
122. Лупак Р. Л., Польова І. М., Васильців В. Г. Управління покращенням інвестиційного забезпечення підприємств. *Бізнес Інформ*. 2015. Вип. 12. С. 88-92.
123. Ляхова О. О., Юркевич О. М., Корець К. Р. Сучасний стан фінтех-ринку в Україні. *Причорноморські економічні студії*. 2023. Вип. 79. С. 189-195.
124. Майорова Т. В., І. В. Власова та ін.; за ред. д.е.н., проф. М. І. Дибби і к.е.н., доц. О. М. Юркевич. Київ : КНЕУ, 2013. 425 с.
125. Малій О. Г. Фінансові ресурси підприємств та джерела їх формування: теоретичні аспекти. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2016. № 2. С. 71-74.
126. Малін О. Л. Аналіз розвитку державно-приватного партнерства в Україні та світі: якісні зміни та головні тренди 2020 року. *Аналітичний звіт*. Одеса, 2020. 31 с.
127. Матюшенко І. Ю. Технологічна конкурентоспроможність України в умовах нової промислової революції і розвитку конвергентних технологій. *Проблеми економіки*. 2016. № 1. С. 108- 120.

128. Махмудов Х., Чухліб В. Вплив цифрових технологій на ефективність управління персоналом. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2023. (4 (32), 17-26.

129. Мельник. О. Особливості функціонування фінансових ресурсів в системі управління підприємством. *Галицький економічний вісник*. 2012. № 3 (36). С. 108-116.

130. Методико-прикладні засади управління інвестиційно-інноваційним забезпеченням цифрової трансформації економіки України : монографія. Львів : Видавництво АТБ «ННВК», 2022. 380 с.

131. Микитюк П. П., Крисько Ж. Л., Овсянюк-Бердадіна О. Ф., Скочиляс С. М. Інноваційний розвиток підприємства : Навчальний посібник. Тернопіль: ПП «Принтер Інформ», 2015. 224 с.

132. Мігай Н. Б. Дежавно-приватне партнерство у сфері інноваційної діяльності: закордонний досвід та вітчизняні реалії. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2020. № 1. Том 31. С. 52-59.

133. Мігай Н. Б. Джерела фінансування інноваційного бізнесу України в контексті закордонного досвіду. *Розвиток сучасної науки: досвід європейських країн та перспективи для України : монографія / за ред. 1-е вид. Рига, Латвія : Baltija Publishing, 2019. С. 210-232.*

134. Мішина С. В. Організаційно-економічний механізм управління фінансовими ресурсами на підприємстві. Харків : ХНЕУ, 2015. 110 с.

135. Москаленко О. М., Одягайло Б. М. Державно-приватне партнерство як інститут розвитку інноваційної сфери в Україні: загальні засади та міжнародний. *Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ*. 2010. № 1 (21). С. 9-15.

136. Мунтіян В. І. Конкурентоспроможність національної економіки як головний критерій економічної безпеки. *Механізм регулювання економіки*. 2009. № 2. С. 158-174.

137. Найдюк В. С Сутність та передумови інноваційного розвитку

підприємств. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2013. № 3. С. 251-263.

138. Наукова та інноваційна діяльність України 2019 : Статистичний збірник. К. : Державна служба статистики України. 2020. 100 с.

139. Наукова та інноваційна діяльність України 2020 : Статистичний збірник. К. : Державна служба статистики України. 2021. 243 с.

140. Наукова та інноваційна діяльність України. Державна служба статистики України. URL : <https://www.ukrstat.gov.ua/>.

141. НБУ. Грошово-кредитна статистика. URL : <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial#1ms>.

142. НБУ. Ділові очікування підприємств України. III квартал 2023 року. Вип. № 3 (71). URL : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/BOS_2023-Q3.pdf?v=4.

143. Нейкова І. С. Державно-приватне партнерство як складова інвестиційного механізму інноваційного розвитку. *Науковий вісник Національного університету ДПС України. Серія : економіка, право*. 2010. № 1 (48). С. 152-160.

144. Необоротні та оборотні активи, власний капітал та зобов'язання підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства (2013-2022). URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

145. Нечаєва І.А., Шитікова Л.В. Інновації як інструмент антикризового управління підприємством. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2022. № 4(83). С. 97-106.

146. Нечипоренко А. В., Рибалкіна А. О. Теоретичні аспекти формування та використання фінансових ресурсів підприємства. *Ефективна економіка*. 2020. № 11. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8361>.

147. Норт Д. Інституції, інституціональні зміни та функціонування економіки: Пер. з англ. І. Дзюб. К.: Основи, 2000. 198 с.

148. Олійник Л. В. Управління інноваційним розвитком підприємства

на основі формування інноваційних програм. *Економіка і організація управління*. 2017. № 3 (27). С. 51-59.

149. Опарін В. М. Фінанси – інституціональна структура суспільства. *Фінанси України*. 2008. № 8. С. 24-31.

150. Орлик І. О., Васильців Т. Г., Рудик С. А. Механізми та засоби активізації інноваційного розвитку підприємств роздрібної торгівлі. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2016. № 1. С. 102-109.

151. Осипов В. І. Економіка підприємства. Одеса : Маяк, 2005. 724 с.

152. Очікування промислових підприємств у вересні 2023 року щодо перспектив розвитку їх ділової активності. URL : https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2023/fin/rp/prom/prom_09_2023_u.pdf.

153. Павлюк К. В. Фінансові ресурси держави : монографія. К. : НІОС, 2007. 175 с.

154. Павлюк А. П., Ляпін Д. В. Державно-приватне партнерство як механізм активізації інвестиційної діяльності в Україні. *Стратегічні пріоритети*. 2012. № 3 (24). С. 38-45.

155. Панова І. І., Спасів Н. Я. Сутність фінансових ресурсів та стратегія управління ними. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/27835/1/98>.

156. Партин Г., Загородній А. Фінанси підприємств. Львів : ЛБІ НБУ, 2008. 265 с.

157. Петик М. І. Модель функціонування механізму формування фінансових ресурсів суб'єктів підприємництва. *Науковий вісник НЛТУ*. 2012. Вип. 22.07. С. 253-258.

158. Петик М. І. Оптимізація структури джерел фінансових ресурсів підприємств в Україні. *Наука та прогрес транспорту. Вісник ДНУЗТ імені академіка В. Лазаряна*. 2012. Вип. 42. С. 134-140.

159. Пильтяй О. В. Сучасні концепції та підходи до визначення

- державно-приватного партнерства. *Економіка. Управління. Інновації*. 2011. № 2. URL: <http://www.nbuuv.gov.ua>
160. Підкамінний І. М., Ціпуринда В. С. Системні фактори впливу на інноваційний розвиток підприємства. *Ефективна економіка*. 2011. № 3. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=480>
161. Пілявоз Т. М. Інноваційний розвиток підприємства як важливий аспект розвитку економіки. *Інноваційна економіка*. 2012. № 4. С. 185-190.
162. Пічугіна Т. С., Рубцов В. В. Класифікація методів управління фінансовими ресурсами підприємства. *Вісник НТУ*. 2017. № 54. С. 117-122.
163. Плікус І. Й. Потенціал підприємства, його оцінка й трансформація: економічна та бухгалтерська інтерпретація. *Фінанси України*. 2012. № 4. С. 91-105.
164. Подольчак Н. Ю., Блинда Ю. О. Інноваційний розвиток як елемент економічної безпеки підприємства. *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. 2015. № 4 (20). С. 6-11.
165. Полясковська К.В. Інноваційний розвиток підприємств: сутність та особливості у сфері торгівлі. *Економіка розвитку*. 2014. № 3 (71). С. 93-99.
166. Погорелов Ю. С. Оцінювання та моделювання розвитку підприємства : монографія. Луганськ : Глобус, 2010. 512 с.
167. Поддєрьогін А., Білик М., Буряк Л. Фінанси підприємств : підручник / за ред. А. Поддєрьогіна. 4-те вид. К. : КНЕУ, 2002. 571 с.
168. Покришка Д. С. Структурні чинники забезпечення конкурентоспроможності економіки України. *Стратегічні пріоритети*. 2006. № 1. С. 102-110.
169. Поплавська Ж. В., Полянська А. С. Зміна парадигми стратегічного управління на підприємстві в умовах сучасного розвитку. *Вісник Національного університету Львівська політехніка. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*.

2013. Вип. 778. С 109-116.

170. Пономаренко В. С., Малярець Л. М., Бараннік І. О., Балюк Ю. С. Положення концепції трансформації інноваційного розвитку експортно-імпоротної діяльності суб'єктів господарювання у воєнних і повоєнних умовах. *Проблеми економіки*. 2023. № 2. С. 87-98

171. Регіональні інноваційні екосистеми: напрями розбудови в умовах європейської інтеграції : монографія / С. А. Давимука, Л. І. Федулова. Львів : ДУ ІРД імені М. І. Долишнього НАН України, 2016. 464 с.

172. Резник Н. П. Інноваційні методи управління підприємствами з огляду на оцінку їхньої ефективності. *Економіка підприємства*. 2019. № 4, С. 138-147.

173. Рентабельність операційної та усієї діяльності підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства (2010-2022). URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

174. Рибалко Н. О. Фінансові ресурси – основа діяльності підприємств. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2009. № 3(94). С. 27-29.

175. Рибалко Н. О. Фінансові ресурси підприємств: грошові кошти чи щось більше? *Інвестиції: практика та досвід*. 2009. № 14. С. 28-31.

176. Рогоза М. Є., Вергал К. Ю. Стратегічний інноваційний розвиток підприємств: моделі та механізми : монографія. Полтава : РВВ ПУЕТ, 2011. 136 с.

177. Рубанов П. М. Альтернативне он-лайн фінансування для малого підприємництва: крос-країновий аналіз. *Інтелект-XXI*. 2017. № 5. С. 89-95.

178. Рубанов П. М. Альтернативні джерела отримання кредитних ресурсів у цифрову епоху. *Ефективна економіка*. 2015. № 10. URL : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6020>.

179. Рудченко І. В. Удосконалення механізму управління фінансовими ресурсами підприємства. *Сучасні питання економіки і права*. 2011. Вип. 1. С. 16-19.

180. Руцишин М. О. Джерела фінансування інноваційної діяльності підприємств України. *Актуальні проблеми обліково-аналітичного процесу в управлінні підприємницькою діяльністю*: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції здобувачів вищої освіти і молодих вчених, м. Мукачєво, 28 жовтня 2021 р. С. 85-86.

181. Руцишин М. О. Інноваційна діяльність в умовах економічної конкуренції підприємств України. *Актуальні проблеми розвитку фінансово-економічної системи: пріоритети та перспективи*: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, м. Львів, 21 жовтня 2021 р. К.: Алерта, 2021. С. 273-275.

182. Руцишин М. О. Інноваційна діяльність як основа розвитку підприємств. *Сучасні тенденції розвитку фінансових та інноваційно-інвестиційних процесів в Україні*: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, м. Вінниця, 25 лютого 2022 р. Вінниця: ВНТУ, 2022. С. 260-262.

183. Руцишин М. О. Інноваційний розвиток підприємств та його фінансове забезпечення. *Стратегічні пріоритети розвитку підприємництва, торгівлі та біржової діяльності*: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 11-12 травня 2022 р. Запоріжжя : НУ “Запорізька політехніка”, 2022. С.180-182.

184. Руцишин М. О. Оптимізація джерел формування фінансових ресурсів вітчизняних підприємств як складової забезпечення їх інноваційного розвитку. *Міжнародний науковий журнал “Інтернаука”*. Серія: «Економічні науки». 2023. № 7 (75). С. 202-207.

185. Руцишин М. О. Проблеми фінансового забезпечення інноваційного розвитку вітчизняних підприємств. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку України в галузі управління та адміністрування: ініціативи молоді*: матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції здобувачів вищої освіти і молодих вчених, м. Харків, 28 жовтня 2022 р. Держ. біотехнологічний ун-т. Харків, 2022. С. 144-146.

186. Руцишин М. О. Система фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємств. *Сучасний стан та пріоритети модернізації фінансово-економічної системи України*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Львів, 19 листопада 2020 р. Київ: Алерта, 2020. С. 255-258.

187. Руцишин М. О. Стратегічне управління інноваційним розвитком підприємств. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством*: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, присвяченої пам'яті професора, заслуженого працівника вищої школи Дмитра Мусійовича Фесенка, м. Полтава, 30-31 березня 2022 р. С. 532-535.

188. Руцишин М. О. Управління фінансовими ресурсами вітчизняних підприємств та шляхи підвищення їх ефективності. *Фінансове регулювання зрушень в економіці України*: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції, м. Мукачево, 29 березня 2022 р. Мукачево: Вид-во МДУ, 2022. С. 88-91.

189. Руцишин М. О. Управління фінансовими ресурсами вітчизняних підприємств в умовах війни. *Актуальні проблеми розвитку фінансово-економічної системи: пріоритети та перспективи*: збірник наукових тез за матеріалами XXI Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених та студентів, м. Острогоз, 23 березня 2023 р. Острогоз : Видавництво Національного університету "Острозька академія", 2023. С. 196-198.

190. Руцишин М. О. Фінансові ресурси підприємства та критерії управління. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку України в галузі управління та адміністрування: ініціативи молоді*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. здоб. вищ. освіти і мол. учених, м. Харків, 23 жовтня 2020 р. Х. : ХДУХТ, 2020. С. 87-89.

191. Руцишин М. О. Фінансові ресурси як елемент фінансового

потенціалу підприємств. *Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку бізнесу, фінансово-кредитних та облікових систем*: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, 20 травня 2022 р. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2022. С. 86-88.

192. Руцишин М. О. Формування системи стратегічного управління фінансовими ресурсами інноваційного розвитку підприємств. *Науковий журнал «Бізнес Інформ»*. 2023. № 9. С. 233-240.

193. Руцишин М. О. Функціонування вітчизняних підприємств в умовах війни та особливості управління їх фінансовими ресурсами. *Актуальні проблеми розвитку фінансово-економічної системи*: пріоритети та перспективи: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, м. Львів, 20 жовтня 2022р. К.: Алерта, 2021. С. 307-309.

194. Руцишин М. О. Чинники формування фінансового забезпечення розвитку вітчизняних підприємств на інноваційних засадах. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2023. № 3. С. 17-23.

195. Руцишин М. О., Плиса В. Й. Проблеми інноваційної трансформації суб'єктів господарювання в економічній системі України. *Розвиток обліку, аудиту та оподаткування в умовах інноваційної трансформації соціально-економічних систем*: матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кропивницький, 17 грудня 2021 р. Кропивницький: ЦНТУ, 2021. С. 274-277.

196. Руцишин Н. М. Обґрунтування стратегічних напрямів та структурних результатів реформування економіки України. *Регіональна економіка*. 2020. № 4 (98). С. 144-152.

197. Руцишин Н. М. Теоретико-методологічні засади та прикладні інструменти реалізації потенціалу банківської системи в забезпеченні структурного реформування економіки : монографія. Львів : СПОЛОМ, 2020. 404 с.

198. Руцишин Н. М., Руцишин М. О., Осечкін І. С. Механізм формування інноваційної стратегії розвитку підприємства. *Вісник ЛТЕУ. Економічні науки*. № 74 (2023). С. 15-22. Рязанова Н. С. Європейський вектор сталого розвитку – орієнтир корпоративних і публічних фінансів України. *Фінанси України*. 2023. № 11. С. 86-96.

199. Саврас І. З., Фединець Н. І. Цифровізація та інноваційний розвиток підприємства: тенденції, проблеми та перспективи. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету*. №74. 2024. С. 108-114.

200. Свінарьова Г. Б. Концепція трансформації системи управління підприємством в умовах інноваційних змін у діджитал-середовищі. *Вісник ХНУ. Економічні науки*. 2020. № 4, том 3. С. 137-141.

201. Семилітко Д. Діджиталізація в дії: як цифрова трансформація бізнесу впливає на успіх компанії. *Аудитор України*. 2019. № 5. С. 76-79.

202. Сербина Г. М. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності: теоретичні та прикладні аспекти. *Інвестиції: практика та досвід*. 2009. № 7. С. 23-27.

203. Скриньковський Р. М. Система діагностики інноваційної діяльності підприємства: концепція та інструментарій. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2014. Вип. 2. С. 705-708.

204. Скриньковський Р. М., Клювак О. В. Діагностика рівня готовності підприємства до здійснення інноваційної стратегії. *Бізнес Інформ*. 2016. № 7. С. 96-101.

205. Скриньковський Р. М., Павловські Г., Костюк Н. Р., Коропецький О. О. Діагностика факторів інноваційного розвитку підприємства. *Проблеми економіки*. 2017. № 1. С. 250-257

206. Смесова В. Л., Іщенко І. О. Інновації як основа підвищення якості продукції та забезпечення конкурентоспроможності підприємства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2020. Вип. 43. С. 76-82.

207. Спасів Н., Кнейслер О., Гузела І. Сучасні тренди у фінансуванні інноваційного розвитку підприємств промисловості в Україні. *Облік і фінанси*. 2023, 3(101). С. 126-138.

208. Стадник В., Йохна В., Наскальний С. Функціонал діджиталізації у формуванні підприємницького середовища: перспективи та проблеми розвитку в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2022. № 4, т. 1. С. 68-75.

209. Стан та правове регулювання малого та середнього інноваційного підприємництва: регіональний аспект : колективна монографія. / за ред. С. В. Глібка. Харків, 2021. 206 с.

210. Стецюк П. А. Методологічний базис управління джерелами формування фінансових ресурсів підприємств. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2018. № 2 (24). С. 13-23.

211. Тарасова О. В. Теоретико-методологічні основи інноваційної діяльності підприємств. *Економіка харчової промисловості*. 2022. № 1. С. 37-41

212. Татарин Т. І., Спасів Н. Я. Напрямок оптимізації фінансових ресурсів підприємства. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/10776/1/107-109>.

213. Тимошик Н. С., Семчишин Є. В. Організаційні аспекти формування та оптимізації фінансових ресурсів підприємств. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Сер. Економіка і управління*. 2019. Т. 30 (69), № 2. С. 232-238.

214. Точонов І. В., Кірсанова А. М. Фінансові ресурси підприємства та ефективність їх використання. *Збірник наукових праць ДонНАБА*. 2015. Вип. 1. С. 116-122.

215. Тульчинська С. О., Солосіч О. С. Концептуальні засади забезпечення економічної безпеки підприємництва в умовах воєнного стану. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2022. № 3 (79). С. 97-102.

216. Тульчинська С. О., Чорній Б. П., Салоїд С. В. Механізм оцінювання залучення інвестиційних ресурсів як засіб забезпечення економічної безпеки промислових підприємств : монографія. Київ: Вид-во ФОП Кожуковський І. І., 2018. 170 с.

217. Федулова Л. І. Концептуальні засади управління інноваційним розвитком підприємств. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2014. № 2. С. 122-135.

218. Федулова І. В. Стратегічні напрями розвитку інноваційного потенціалу промислових підприємств. *Науковий вісник ВНУ імені Лесі Українки: економічні науки*. 2010. № 5. С. 65-70.

219. Федулова Л. І. Технологічний розвиток економіки України : монографія. Київ : ІЕП НАНУ, 2006. 627 с.

220. Федулова Л. І. Фінансові аспекти державно-приватного партнерства. *Фінанси України*. 2012. № 12. С. 79-92.

221. Федченко М. А., Косач І. А. Державно-приватне партнерство в інноваційній сфері: український та зарубіжний досвід. *Вісник чернігівського державного технологічного університету*. 2013. № 2 (66). С. 370-376.

222. Філіпова С. В. Економічна безпека підприємств реального сектору економіки в умовах вартісно-орієнтованого управління. Одеса, 2015. 196 с.

223. Філіпова С. В., Дашковський О. С. Система формування і забезпечення економічної безпеки підприємства. *Економіка: реалії часу*. 2012. № 2 (3). URL: <http://economics.opu.ua/files/archive/2012/No2/17-21>.

224. Філіпова Н. В., Старченко Г. В. Державно-приватне партнерство як фінансовий механізм забезпечення інноваційного розвитку національної економіки. *Інфраструктура ринку*. 2019. № 33. С. 125-132.

225. Фінанси в трансформаційній економіці України : навч. посібник / за ред. д-ра екон. наук, проф. М. І. Крупки. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2007. 614 с.

226. Фінанси підприємств : підручник / кер. авт. кол., наук. ред. А.М. Поддєрьогін. Київ : КНЕУ, 2009. 571 с.
227. Фінанси підприємств: навч. посібник / за ред. Г. Я. Аніловської, І. Б. Висоцької. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 440 с.
228. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку України [Електронне видання] : монографія / за ред. д.е.н., проф. М. І. Доби і к.е.н., доц. О. М. Юркевич. К. : КНЕУ, 2013. 425 с.
229. Фінансовий менеджмент: підручник / за ред. д-ра. екон. наук, проф. М. І. Крупки [М. І. Крупка, О. М. Ковалюк, В. М. Коваленко та ін.]. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2019. 440 с.
230. Фінансовий результат до оподаткування підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства у 2010-2022 роках. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
231. Фоміних В. І., Безпалова Д. І., Довгопола А. Д. Аспекти формування та використання фінансових ресурсів підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки*. 2017. № 27 (2). С. 61-64.
232. Фостяк В. І. Формування механізму управління безпековою діяльністю промислових підприємств. *Ефективна економіка*. 2019. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6856>.
233. Хрущ Н.В. Аналіз та оцінка рівня прибутковості фінансових ресурсів підприємства. *Економіст*. 2017. № 7. С. 28-31
234. Чухрай Н. І. Формування інноваційного потенціалу підприємства: маркетингове та логістичне забезпечення : Монографія. Львів : Вид-во НУ «ЛП», 2002. 314 с.
235. Чистий прибуток (збиток) підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства (2010-2022). URL: <https://data.gov.ua/dataset/groups/56e37a3c-d892-4ce5-a081-bdd3b18642b7>.
236. Чіков І., Радько В., Маршалок М., Теплюк М., Петренко О.,

Шарко І., Сітковська А. Економічний розвиток підприємств агропродовольчої сфери на інноваційній основі. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2022. № 1 (42). С. 98-106.

237. Чорна Н. П. Аналітичний інструментарій управління інноваціями: навчальний посібник. Тернопіль: ФОП Осадца Ю.В., 2022. 214 с.

238. Шавшин О.С. Стратегія інноваційного розвитку підприємства. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2017. № 3 (2). С. 167-171.

239. Штець Т. Ф. Дослідження концептуальних характеристик сектора цифрової економіки. *Бізнес Інформ*. 2019. № 3. С. 91-95.

240. Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку: Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. 242 с.

241. Яременко В. Г., Салманов Н. М. Сутність поняття та особливості класифікації фінансових ресурсів підприємств. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. Вип. 19 (3). С. 158-162.

242. Ястремська О.М. Інноваційна діяльність промислових підприємств: результати оцінювання. *Бізнес Інформ* № 4. 2016. С. 161-168.

243. Яструбецька Л. С. Фінансова безпека суб'єктів підприємництва підприємництва в Україні в умовах гібридних загроз : монографія. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2022. 370 с.

244. 27 % річних і вище: як банки кредитуватимуть великий та малий бізнес у 2023 році. URL : <https://minfin.com.ua/ua/credits/articles/27-godovyh-i-vyshe-kak-banki-budut-kreditovat-bolshoy-i-malyu-biznes-v-2023-godu/>.

245. European Innovation Scoreboard 2023. URL : <https://op.europa.eu/en/web/eu-law-and-publications/publication-detail/-/publication/04797497-25de-11ee-a2d3->

01aa75ed71a1?fbclid=IwAR0TwPet3brOM76bwaipeZJMrnZwI1zVbUiGo8ox
MPMPOp68QIISeDyO5Fk

246. Global Innovation Index 2022 What is the future of innovation-driven growth? URL : <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-2000-2022-en-main-report-global-innovation-index-2022-15th-edition.pdf>.

247. Kovalenko L., Spasiv N., Zaporozhets H., Segeda I., Alkhatib Faisal. Financial support of the adaptive management system of construction enterprises. (Фінансове забезпечення адаптивної системи управління будівельними підприємствами) *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2022. Vol. 2 (43), P. 221-227.

248. Panchenko V., Mariia Rushchyshyn, Tetiana Nemchenko, Tetiana Shtets, Andrii Kalinin. Modeling of the Assessment System of the Main Risks of Investing in Engineering Enterprises in the Conditions of the Development of the Knowledge Economy. *International Journal of Safety and Security Engineering* Vol. 12, No. 5. 2022, pp. 623-629.

249. Rubakha M. V., Popivniak Y. M., Paslavska R. Y., Teslya S. M., Petyk M. I. Modeling the influence of economic environment factors on the market value of corporations: an example of Ukraine (Моделювання впливу факторів економічного середовища на ринкову вартість корпорацій: приклад України). *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2021. Iss. 5 (40). P. 314-327.

250. Rushchyshyn N. M., Rushchyshyn M. O. Policy of formation of financial resources of innovative development of enterprises. *Results of modern scientific research and development: The 6th International scientific and practical conference – Barca Academy Publishing, Madrid, Spain, 22-24 August 2021*. C. 457-463.

251. Rushchyshyn N., Olha Mulska, Yuliia Nikolchuk, Mariia Rushchyshyn and Taras Vasylytsiv. The impact of banking sector development on economic growth: comparative analysis of Ukraine and some eu countries. *Investment Management and Financial Innovations*, Volume 18, Issue 2, 2021,

pp. 193-208.

252. Rushchyshyn, N., Halkiv, L., Rushchyshyn, M., Medynska, T., Hrytsak, O. Management of innovative development of enterprises considering their financial and resource opportunities in the context of security. *International Journal of Safety and Security Engineering*, Vol. 12, No. 1. 2022. pp. 13-20.

253. Freeman C. Technical Change and Economic Theory, in G. Dosi “Japan: A New National System of Innovation”/ C. Freeman, R. Nelson, G. Silverberg and L. Soete (eds). Pinter, 1988. P. 330-348.

254. Freeman C. The National System of Innovation in Historical Perspective. *Cambridge Journal of Economics*. 1995. № 19 (1), February. P. 5-24.

255. Schumpeter, J. A. *Capitalism, socialism and democracy* (5th ed.). Taylor and Francis: Routledge. 2013. 460 p. URL : <https://www.perlego.com/book/1617262/capitalism-socialism-and-democracy-pdf>

256. Shaposhnykov K., Krylova O. Activation of innovative entrepreneurship development. *Three Seas Economic Journal*. 2020. Vol. 1. № 1. P. 66–72.

257. Ramadani V. Business angels: who they really are. *Strategic Change*. 2009. № 18. P. 249-258.

ДОДАТКИ

Додаток А

Вихідні дані для аналізування показників ділової активності, фінансової стійкості та ліквідності промислових підприємств в Україні

Таблиця А.1

Обсяги реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств промисловості та переробної промисловості України у 2013-2022 рр., млрд грн

	Рік									
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Промисловість, у т.ч.:	1473,1	1546,6	1887,5	2305,7	2817,8	3248,4	3230,0	3460,7	4916,7	3999,9
великі підприємства	934,1	932,9	1078,3	1232,2	1537,4	1790,4	1730,2	1704,4	2617,9	1878,8
середні підприємства	46,2	53,2	69,1	92,1	109,2	1230,3	1275,9	1484,2	1946,5	1814,2
малі підприємства	77,1	82,2	118,1	152,4	188,4	227,6	223,9	272,0	352,3	306,9
Переробна промисловість, у т.ч.:	923,3	995,1	1228,9	1429,6	1781,2	2061,2	2025,2	2084,7	2828,8	1966,5
великі підприємства	564,6	585,3	677,9	743,3	940,1	1122,9	1096,4	1048,2	1596,0	868,9
середні підприємства	291,7	339,8	448,9	556,9	680,4	746,4	745,9	825,6	957,9	861,2
малі підприємства	66,9	70,0	101,9	129,4	160,7	191,9	182,9	210,9	274,9	236,4

Джерело: складено за [74]

Фінансовий результат до оподаткування підприємств промисловості та переробної промисловості України у 2013-2022 рр., млрд грн

	Рік									
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Промисловість, у т.ч.:	13,70	-166,40	-181,40	-7,60	87,50	154,10	166,80	-22,30	449,50	-228,80
великі підприємства	18,30	-86,30	-123,40	1,40	89,90	131,10	102,10	12,80	382,60	100,40
середні підприємства	-1,20	-68,10	-51,60	-10,20	3,90	16,30	53,90	-19,40	56,00	-88,60
малі підприємства	-3,40	-12,00	-6,50	1,20	-6,50	6,80	10,80	-15,70	20,90	-39,80
Переробна промисловість, у т.ч.:	-1,90	-135,30	-121,80	-25,90	24,3	51,10	72,60	4,20	209,70	-112,20
великі підприємства	-2,10	-88,50	-89,20	-21,60	13,2	40,10	29,20	-4,70	160,90	-90,90
середні підприємства	0,70	-41,00	-30,20	-7,00	13,50	5,00	36,80	5,10	39,00	-19,80
малі підприємства	-0,50	-5,73	-2,43	2,65	-2,50	6,00	6,60	3,90	9,80	-1,50

Джерело: складено за [111]

Таблиця А.3

**Необоротні активи підприємств за видами економічної діяльності
промисловості України у 2013-2022 рр., млрд грн**

	Рік									
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Промисловість, у т.ч.:	1032,9	1068,1	1154,2	1272,8	1360,9	1516,6	1753,9	1818,1	2050,9	1974,9
великі підприємства	742,3	791,7	802,7	878,6	945,5	1048,5	1200,3	1206,4	1405,9	1326,4
середні підприємства	229,9	226,2	296,1	325,6	332,1	345,4	400,2	434,8	456,3	459,9
малі підприємства	60,7	50,1	55,4	68,7	83,4	122,7	153,4	176,9	188,7	188,6
Переробна промисловість, у т.ч.:	429,7	491,3	546,3	566,8	583,8	632,2	701,9	743,4	803,5	726,4
великі підприємства	259,4	316,8	320,3	319,4	329,1	372,4	443,3	444,1	484,4	376,8
середні підприємства	135,9	143,6	192,1	209,9	212,0	205,4	208,8	238,2	250,2	277,9
малі підприємства	34,3	30,9	33,8	37,5	42,6	54,3	49,8	61,1	68,7	71,7

Джерело: складено за [72]

Таблиця А.4

**Оборотні активи підприємств промисловості та переробної промисловості
України у 2013-2022 рр., млрд грн**

	Рік									
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Промисловість, у т.ч.:	838,7	942,2	1201,6	1516,8	1781,0	1914,5	1883,7	2160,7	2620,7	2796,9
великі підприємства	502,8	552,7	657,5	824,3	974,7	1039,8	1004,9	1071,3	1330,2	1297,6
середні підприємства	263,2	311,5	437,1	571,9	648,3	655,0	654,8	826,6	1031,2	1178,1
малі підприємства	72,8	78,0	107,0	120,7	157,9	219,7	223,9	262,8	259,3	321,1
Переробна промисловість, у т.ч.:	583,8	674,7	857,4	1024,5	1194,4	1293,9	1236,4	1332,1	1570,4	1529,7
великі підприємства	333,6	375,2	447,5	538,3	618,9	688,1	667,8	670,1	845,2	693,1
середні підприємства	195,9	239,4	323,7	392,1	455,2	452,9	425,4	487,9	541,4	615,7
малі підприємства	54,3	60,2	86,3	94,1	120,3	152,9	143,2	174,0	183,8	220,9

Джерело: складено за [72]

Таблиця А.5

**Запаси підприємств промисловості та переробної промисловості України
у 2013-2022 рр., млрд грн**

	Рік									
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Промисловість, у т.ч.:	223,3	237,4	289,9	349,8	417,8	480,3	481,8	482,5	616,7	625,9
великі підприємства	130,5	132,7	152,3	184,9	208,9	250,5	240,8	221,1	289,7	264,4
середні підприємства	73,6	82,6	110,0	133,6	168,4	176,9	180,2	201,6	258,2	277,6
малі підприємства	19,2	22,1	27,6	31,2	40,4	52,8	60,8	59,7	68,8	84,1
Переробна промисловість, у т.ч.:	183,7	194,3	239,9	290,8	345,2	389,5	387,9	397,7	501,9	494,3
великі підприємства	100,6	101,8	113,8	138,9	153,2	182,5	175,3	164,7	228,1	190,9
середні підприємства	68,0	75,6	101,4	123,6	155,8	161,7	164,7	178,9	210,7	227,1
малі підприємства	15,1	16,7	24,7	28,4	36,2	45,3	47,9	54,0	63,1	76,3

Джерело: складено за [72]

Таблиця А.6

**Грошові кошти та їх еквіваленти підприємств промисловості та
переробної промисловості України у 2013-2022 рр., млрд грн**

	Рік									
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Промисловість, у т.ч.:	52,4	59,4	69,1	80,7	87,9	92,0	98,7	139,6	180,9	207,2
великі підприємства	33,9	34,7	35,1	40,4	34,6	39,8	38,5	61,0	89,9	78,2
середні підприємства	14,2	20,5	26,9	31,3	42,2	36,3	45,6	57,6	66,9	98,6
малі підприємства	4,2	4,3	6,9	9,0	11,2	15,9	14,6	20,9	24,0	30,4
Переробна промисловість, у т.ч.:	30,5	43,1	52,1	60,4	62,8	64,3	65,0	96,7	99,9	128,8
великі підприємства	15,9	23,0	25,0	29,1	20,3	26,6	25,6	40,9	45,9	44,8
середні підприємства	11,2	16,6	21,5	24,4	33,8	27,0	29,7	41,6	38,2	64,5
малі підприємства	3,3	3,4	5,6	6,9	8,7	10,6	9,8	14,0	15,8	19,5

Джерело: складено за [72]

Таблиця А.7

**Власний капітал підприємств промисловості та переробної
промисловості України у 2013-2022 рр., млрд грн**

	Рік									
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Промисловість, у т.ч.:	721,2	579,2	479,1	526,9	549,4	644,9	910,5	841,7	1160,1	990,8
великі підприємства	559,4	488,4	389,9	443,7	513,3	664,1	720,3	694,9	970,1	992,6
середні підприємства	136,4	74,8	87,9	76,4	35,7	-12,1	143,9	107,7	120,9	-1,4
малі підприємства	25,3	16,0	1,4	6,8	0,3	-7,1	46,3	39,1	69,1	-0,4
Переробна промисловість, у т.ч.:	288,5	208,0	143,6	142,4	118,7	199,3	363,1	371,9	529,4	464,1
великі підприємства	178,3	130,9	46,5	54,7	62,4	214,0	188,5	189,2	280,9	343,3
середні підприємства	93,7	65,1	84,4	71,7	41,8	-34,6	135,9	139,9	193,1	74,9
малі підприємства	16,5	11,9	12,7	15,9	14,4	19,9	38,7	42,8	55,4	45,9

Джерело: складено за [72]

Таблиця А.8

**Поточні зобов'язання і забезпечення підприємств промисловості та
переробної промисловості України у 2013-2022 рр., млрд грн**

	Рік									
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Промисловість, у т.ч.:	783,9	958,5	1293,1	1702,3	2004,4	2185,9	2154,1	2399,1	2773,4	2990,3
великі підприємства	460,5	555,8	723,3	942,7	1069,9	1087,1	1153,7	1136,8	1320,5	1190,4
середні підприємства	245,5	318,2	446,1	617,1	749,9	847,1	747,4	961,9	1162,1	1402,3
малі підприємства	77,9	84,3	123,7	142,5	184,5	251,6	252,9	300,4	290,7	397,6
Переробна промисловість, у т.ч.:	514,1	656,9	880,3	1120,7	1330,5	1442,8	1334,1	1404,2	1567,9	1468,9
великі підприємства	297,8	376,5	489,3	627,0	710,4	704,3	778,7	730,7	880,2	558,9
середні підприємства	162,4	216,8	305,5	398,2	493,4	583,6	419,2	504,2	513,4	685,1
малі підприємства	53,9	63,7	85,6	95,5	126,7	154,9	136,2	169,3	174,4	224,9

Джерело: складено за [72]

**Сума активів підприємств промисловості та переробної промисловості
України у 2013-2022 рр., млрд грн**

	Рік									
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Промисловість, у т.ч.:	1872,2	2010,9	2356,5	2790,4	3142,6	3431,9	3639,0	3981,3	4673,5	4773,8
великі підприємства	1245,2	1344,7	1460,5	1703,1	1920,4	2088,6	2205,7	2279,4	2737,3	2625,1
середні підприємства	493,4	537,9	733,4	897,8	980,7	1000,9	1055,7	1261,7	1487,8	1638,6
малі підприємства	133,6	128,2	162,6	189,5	241,5	342,4	377,7	440,2	448,4	510,1
Переробна промисловість, у т.ч.:	1013,9	1166,5	1404,2	1591,8	1778,6	1926,7	1939,3	2076,2	2374,6	2257,0
великі підприємства	593,1	692,1	767,9	857,7	9748,0	1060,6	1111,4	1114,4	1329,8	1069,9
середні підприємства	332,1	383,2	515,9	602,4	667,5	658,7	634,6	726,4	791,9	894,2
малі підприємства	88,7	91,1	120,3	131,7	163,1	207,4	193,3	235,4	252,9	292,8

Джерело: складено за [72]

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Руцишин М. О. Чинники формування фінансового забезпечення розвитку вітчизняних підприємств на інноваційних засадах. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2023. № 3. С. 17-23. – 0,71 д.а.

2. Руцишин М. О. Оптимізація джерел формування фінансових ресурсів вітчизняних підприємств як складової забезпечення їх інноваційного розвитку. *Міжнародний науковий журнал “Інтернаука”*. Серія: “Економічні науки”. 2023. № 7 (75). С. 202-207. – 0,62 д.а.

3. Руцишин М. О. Формування системи стратегічного управління фінансовими ресурсами інноваційного розвитку підприємств. *Науковий журнал “Бізнес Інформ”*. 2023. № 9. С. 233-240. – 0,62 д.а.

4. Руцишин Н. М., Руцишин М. О., Осечкін І. С. Механізм формування інноваційної стратегії розвитку підприємства. *Вісник ЛТЕУ. Економічні науки*. № 74 (2023). С. 15-22. – 0,69 д.а. (особистий внесок автора – 0,25 д.а., обґрунтування змістових положень поняття «інноваційна стратегія» та визначення елементів механізму її формування на вітчизняних підприємства).

5. Vladimir Panchenko, Mariia Rushchyshyn, Tetiana Nemchenko, Tetiana Shtets, Andrii Kalinin. Modeling of the Assessment System of the Main Risks of Investing in Engineering Enterprises in the Conditions of the Development of the Knowledge Economy. *International Journal of Safety and Security Engineering* Vol. 12, No. 5. 2022, pp. 623-629. – 0,83 д.а. (особистий внесок автора – 0,17 д.а., ідентифікація ризиків формування фінансово-інвестиційного забезпечення підприємств).

6. Rushchyshyn, N., Halkiv, L., Rushchyshyn, M., Medynska, T.,

Hrytsak, O. Management of innovative development of enterprises considering their financial and resource opportunities in the context of security. *International Journal of Safety and Security Engineering*, Vol. 12, No. 1. 2022. P. 13-20. – 0,96 д.а. (особистий внесок автора – 0,20 д.а., визначення фінансово-ресурсних можливостей для активізації інноваційного розвитку підприємств).

7. Крупка М. І., Руцишин М. О. Фінансовий механізм державно-приватного партнерства в забезпеченні інноваційного розвитку підприємств України. *Наукові записки Національного університету “Острозька академія”, серія “Економіка”*. 2022. № 26(54). С. 85-94. – 1,03 д.а. (особистий внесок автора – 0,52 д.а., визначення загальної структури та складу елементів фінансового механізму державно-приватного партнерства інноваційного розвитку підприємства).

8. Nadiya Rushchyshyn, Olha Mulska, Yuliia Nikolchuk, Mariia Rushchyshyn and Taras Vasylytsiv. The impact of banking sector development on economic growth: comparative analysis of Ukraine and some eu countries. *Investment Management and Financial Innovations*, Volume 18, Issue 2, 2021, pp. 193-208. – 0,73 д.а. (особистий внесок автора – 0,15 д.а., обґрунтування засобів банківської фінансово-кредитної підтримки розвитку вітчизняних підприємств).

9. Копилук О. І., Руцишин Н. М., Руцишин М. О. Управління фінансовими ресурсами в системі забезпечення економічної безпеки підприємств. *Інфраструктура ринку. Електронний науково-практичний журнал*. 2019. Вип. 37. С. 270-276. – 0,76 д.а. (особистий внесок автора – 0,25 д.а., встановлення завдань управління фінансовими ресурсами у забезпеченні економічної безпеки підприємств).

Підрозділи монографії:

10. Методико-прикладні засади управління інвестиційно-інноваційним забезпеченням цифрової трансформації економіки України : монографія.

Львів : Видавництво АТБ "ННВК", 2022. 380 с. – 23,53 д.а. (*особистий внесок автора – 2,48 д.а., п. 3.4. Оцінювання ефективності державної політики формування інвестиційно-інноваційного забезпечення цифрової трансформації економіки С. 180-200, п. 4.2. Стратегічні орієнтири державної інвестиційно-інноваційної політики С. 224-242*).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

11. Крупка М. І., Руцишин М. О. Фінансування інноваційної діяльності як чинник розвитку сучасного підприємництва. *Фінансові інструменти сталого розвитку економіки*: матеріали V міжнародної науково-практичної конференції, м. Чернівці, 27 квітня 2023 р. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2023. С. 159-162. – 0,19 д.а. (*особистий внесок автора – 0,1 д.а., визначення джерел фінансування інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва в Україні*).

12. Крупка М. І., Руцишин М. О. Напрями забезпечення інноваційного розвитку вітчизняних підприємств в умовах війни. *Актуальні проблеми розвитку фінансів в умовах цифровізації економіки України*: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції присвяченої 55-річчю кафедри фінансів і банківської справи, м. Вінниця, 27 квітня 2023 р. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2023. С. 40-42. – 0,19 д.а. (*особистий внесок автора – 0,1 д.а., обґрунтування перспектив інноваційного розвитку вітчизняних підприємств в умовах війни*).

13. Крупка М. І., Руцишин М. О. Проблеми та пріоритетні напрями підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами вітчизняних підприємств в умовах воєнного стану. *Фінансова політика як складова економічного розвитку*: тези доп. Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 11-12 квітня 2023 р. Київ : Держ. торг.-екон. ун-т, 2023. С. 164-166. – 0,11 д.а. (*особистий внесок автора – 0,06 д.а., обґрунтування пріоритетних напрямів підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами вітчизняних підприємств в умовах війни*).

14. Руцишин М. О. Управління фінансовими ресурсами вітчизняних підприємств в умовах війни. *Актуальні проблеми розвитку фінансово-економічної системи: пріоритети та перспективи*: збірник наукових тез за матеріалами XXI Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених та студентів, м. Острог, 23 березня 2023 р. Острог : Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2023. С. 196-198. – 0,15 д.а.

15. Крупка М. І., Руцишин М. О. Розвиток інноваційних технологій вітчизняних підприємств в умовах війни. *Фінансово-економічні проблеми розвитку суб'єктів господарювання в період становлення інноваційної економіки*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Кривий Ріг, 10 листопада 2022 р. Кривий Ріг : Криворізький національний університет, 2022. С. 582-586. – 0,21 д.а. (*особистий внесок автора – 0,11 д.а., ідентифікація перспективних інноваційних технологій вітчизняних підприємств в умовах війни*).

16. Руцишин М. О. Проблеми фінансового забезпечення інноваційного розвитку вітчизняних підприємств. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку України в галузі управління та адміністрування: ініціативи молоді*: матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції здобувачів вищої освіти і молодих вчених, м. Харків, 28 жовтня 2022 р. Держ. біотехнологічний ун-т. Харків, 2022. С. 144-146. – 0,10 д.а.

17. Крупка М. І., Кульчицький М. І., Руцишин М. О. Фінансова діяльність підприємств України в умовах воєнного стану. *Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку*: матеріали IX Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Острог, 21 жовтня 2022 р. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2022. С. 266-270. – 0,22 д.а. (*особистий внесок автора – 0,07 д.а., встановлення особливостей фінансування вітчизняних підприємств в умовах війни*).

18. Руцишин М. О. Функціонування вітчизняних підприємств в умовах війни та особливості управління їх фінансовими ресурсами. *Актуальні проблеми розвитку фінансово-економічної системи: пріоритети та перспективи: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, м. Львів, 20 жовтня 2022 р.* К.: Алерта, 2021. С. 307-309. – 0,16 д.а.
19. Руцишин М. О. Фінансові ресурси як елемент фінансового потенціалу підприємств. *Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку бізнесу, фінансово-кредитних та облікових систем: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, 20 травня 2022 р.* Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2022. С. 86-88. – 0,12 д.а.
20. Руцишин М. О. Інноваційний розвиток підприємств та його фінансове забезпечення. *Стратегічні пріоритети розвитку підприємництва, торгівлі та біржової діяльності: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 11-12 травня 2022 р.* Запоріжжя : НУ “Запорізька політехніка”, 2022. С. 180-182. – 0,12 д.а.
21. Руцишин М. О. Стратегічне управління інноваційним розвитком підприємств. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, присвяченої пам'яті професора, заслуженого працівника вищої школи Дмитра Мусійовича Фесенка, м. Полтава, 30-31 березня 2022 р.* С. 532-535. – 0,21 д.а.
22. Руцишин М. О. Управління фінансовими ресурсами вітчизняних підприємств та шляхи підвищення їх ефективності. *Фінансове регулювання зрушень в економіці України: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції, м. Мукачево, 29 березня 2022 р.* Мукачево: Вид-во МДУ, 2022. С. 88-91. – 0,15 д.а.
23. Руцишин М. О. Інноваційна діяльність як основа розвитку

підприємств. *Сучасні тенденції розвитку фінансових та інноваційно-інвестиційних процесів в Україні*: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, м. Вінниця, 25 лютого 2022 р. Вінниця: ВНТУ, 2022. С. 260-262. – 0,20 д.а.

24. Руцишин М. О., Плиса В. Й. Проблеми інноваційної трансформації суб'єктів господарювання в економічній системі України. *Розвиток обліку, аудиту та оподаткування в умовах інноваційної трансформації соціально-економічних систем*: матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кропивницький, 17 грудня 2021 р. Кропивницький: ЦНТУ, 2021. С. 274-277. – 0,23 д.а. (особистий внесок автора – 0,12 д.а., узагальнення проблемних аспектів інноваційного розвитку бізнесу в Україні).

25. Руцишин М. О. Джерела фінансування інноваційної діяльності підприємств України. *Актуальні проблеми обліково-аналітичного процесу в управлінні підприємницькою діяльністю*: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції здобувачів вищої освіти і молодих вчених, м. Мукачєво, 28 жовтня 2021 р. С. 85-86. 0,10 д.а.

26. Руцишин М. О. Інноваційна діяльність в умовах економічної конкуренції підприємств України. *Актуальні проблеми розвитку фінансово-економічної системи: пріоритети та перспективи*: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, м. Львів, 21 жовтня 2021 р. К.: Алерта, 2021. С. 273-275. – 0,15 д.а.

27. Rushchyshyn N. M., Rushchyshyn M. O. Policy of formation of financial resources of innovative development of enterprises. *Results of modern scientific research and development: The 6th International scientific and practical conference – Barca Academy Publishing, Madrid, Spain, 22-24 August 2021*. С. 457-463. – 0,25 д.а. (особистий внесок автора – 0,13 д.а., узагальнення елементів політики управління фінансовими ресурсами інноваційно активних підприємств).

28. Крупка М. І., Руцишин М. О. Методи фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств. *Стратегічні пріоритети розвитку підприємництва, торгівлі та біржової діяльності*: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції Національного університету “Запорізька політехніка”, м. Запоріжжя, 13-14 травня 2021 р. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2021. С. 110-112. – 0,11 д.а. (особистий внесок автора – 0,06 д.а., визначення джерел формування фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємств).

29. Крупка М. І., Руцишин М. О. Особливості формування фінансових ресурсів вітчизняних підприємств. *Механізми забезпечення сталого розвитку економіки: проблеми, перспективи, міжнародний досвід*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 23 квітня 2021 р. Х. : ХДУХТ, 2021. С. 97-100. –0,14 д.а. (особистий внесок автора – 0,07 д.а., встановлення специфіки формування фінансових ресурсів вітчизняних підприємств).

30. Крупка М. І., Руцишин М. О. Інноваційний розвиток вітчизняних підприємств: особливості та фактори впливу. *Конкурентоспроможна модель інноваційного розвитку економіки України*: матеріали Міжнародної науково-практична конференції, м. Кропивницький, 21 квітня 2021 р. Кропивницький : ЦНТУ, 2021. С. 115-117. – 0,18 д.а. (особистий внесок автора – 0,09 д.а., визначення факторів інноваційного розвитку вітчизняних підприємств).

31. Крупка М. І., Руцишин М. О. Стратегія інноваційного розвитку підприємств. *Синергетичні драйвери розвитку обліку, податкового аудиту та бізнес-аналітики*: збірник тез за матеріалами Міжнародної науково-практичної інтернет конференції, м. Ірпінь, 15 квітня 2021 р. Ірпінь: Університет ДФС України. С. 622-625. – 0,17д.а. (особистий внесок автора – 0,09 д.а., визначення елементів стратегії інноваційного розвитку підприємств).

32. Руцишин М. О. Система фінансового забезпечення інноваційного

розвитку підприємств. *Сучасний стан та пріоритети модернізації фінансово-економічної системи України*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Львів, 19 листопада 2020 р. Київ: Алерта, 2020. С. 255-258. – 0,18 д.а.

33. Руцишин М. О. Фінансові ресурси підприємства та критерії управління. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку України в галузі управління та адміністрування: ініціативи молоді*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. здоб. вищ. освіти і мол. учених, м. Харків, 23 жовтня 2020 р. Х. : ХДУХТ, 2020. С. 87-89. – 0,08 д.а.

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

1. V Міжнародна науково-практична “Фінансові інструменти сталого розвитку економіки” (м. Чернівці, 27 квітня 2023 р., дистанційна форма участі).

2. I Всеукраїнська науково-практична конференція присвячена 55-річчю кафедри фінансів і банківської справи “Актуальні проблеми розвитку фінансів в умовах цифровізації економіки України” (м. Вінниця, 27 квітня 2023 р., заочна форма участі).

3. Всеукраїнська науково-практична конференція “Фінансова політика як складова економічного розвитку” (м. Київ, 11-12 квітня 2023 р., заочна форма участі).

4. XXI Всеукраїнська науково-практична конференція молодих учених та студентів “Актуальні проблеми розвитку фінансово-економічної системи: пріоритети та перспективи” (м. Острог, 23 березня 2023 р., дистанційна форма участі).

5. Всеукраїнська науково-практична конференція “Фінансово-економічні проблеми розвитку суб’єктів господарювання в період становлення інноваційної економіки” (м. Кривий Ріг, 10 листопада 2022 р. заочна форма участі).

6. IV Міжнародна науково-практична інтернет-конференція

здобувачів вищої освіти і молодих вчених “Актуальні проблеми та перспективи розвитку України в галузі управління та адміністрування: ініціативи молоді” (м. Харків, 28 жовтня 2022 р., дистанційна форма участі).

7. IX Міжнародна науково-практична інтернет-конференція “Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку” (м. Острогож, 21 жовтня 2022 р., дистанційна форма участі).

8. II Міжнародна науково-практична конференція здобувачів вищої освіти і молодих учених “Актуальні проблеми розвитку фінансово-економічної системи” (м. Львів, 20 жовтня 2022 р., очна форма участі).

9. II Міжнародна науково-практична конференція “Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку бізнесу, фінансово-кредитних та облікових систем” (м. Харків, 20 травня 2022 р., дистанційна форма участі).

10. III Міжнародна науково-практична конференція “Стратегічні пріоритети розвитку підприємництва, торгівлі та біржової діяльності” (м. Запоріжжя, 11-12 травня 2022 р. заочна форма участі).

11. V Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція, присвячена пам’яті професора, заслуженого працівника вищої школи Дмитра Мусійовича Фесенка “Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством” (м. Полтава, 30-31 березня 2022 р., заочна форма участі).

12. VI Міжнародна науково-практична конференція “Фінансове регулювання зрушень в економіці України” (м. Мукачево, 29 березня 2022 р., заочна форма участі).

13. V Міжнародна науково-практична конференція “Сучасні тенденції розвитку фінансових та інноваційно-інвестиційних процесів в Україні” (м. Вінниця, 25 лютого 2022 р., заочна форма участі).

14. IX Міжнародна науково-практична конференція “Розвиток обліку,

аудиту та оподаткування в умовах інноваційної трансформації соціально-економічних систем” (м. Кропивницький, 17 грудня 2021 р., дистанційна форма участі).

15. Міжнародна науково-практична інтернет-конференція здобувачів вищої освіти і молодих вчених “Актуальні проблеми обліково-аналітичного процесу в управлінні підприємницькою діяльністю” (м. Мукачево, 28 жовтня 2021 р., заочна форма участі).

16. I Міжнародна науково-практична конференція здобувачів вищої освіти і молодих учених “Актуальні проблеми розвитку фінансово-економічної системи: пріоритети та перспективи” (м. Львів, 21 жовтня 2021 р., очна форма участі).

17. The 6th International scientific and practical conference “Results of modern scientific research and development” (Madrid, Spain, 22-24 August 2021, заочна форма участі).

18. II Міжнародна науково-практична конференція Національного університету “Запорізька політехніка” “Стратегічні пріоритети розвитку підприємництва, торгівлі та біржової діяльності” (м. Запоріжжя, 13-14 травня 2021 р., заочна форма участі).

19. II Міжнародна науково-практична конференція “Механізми забезпечення сталого розвитку економіки: проблеми, перспективи, міжнародний досвід” (м. Харків, 23 квітня 2021 р., дистанційна форма участі).

20. Міжнародна науково-практична конференція “Конкурентоспроможна модель інноваційного розвитку економіки України” (м. Кропивницький, 21 квітня 2021 р., дистанційна форма участі).

21. Міжнародна науково-практична інтернет конференція “Синергетичні драйвери розвитку обліку, податкового аудиту та бізнес-аналітики” (м. Ірпінь, 15 квітня 2021 р., заочна форма участі).

22. Всеукраїнська науково-практична конференція “Сучасний стан та пріоритети модернізації фінансово-економічної системи України”

(м. Львів, 19 листопада 2020 р., очна форма участі).

23. II Міжнародна науково-практична інтернет-конференція здобувачів вищої освіти і молодих учених “Актуальні проблеми та перспективи розвитку України в галузі управління та адміністрування: ініціативи молоді” (м. Харків, 23 жовтня 2020 р., дистанційна форма участі).

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
 ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
 IVAN FRANKO NATIONAL UNIVERSITY OF LVIV

вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна
 тел./факс (032) 261-60-48, тел. 260-34-02
<http://www.lnu.edu.ua>, e-mail: lnu@lnu.edu.ua
 Код ЄДРПОУ 02070987 Державна Казначейська служба України
 МФО 820172, р.р. UA 468201720343101002200001061
 № свідоцтва 17701483, ін. под. № 020709813029
 Валютний рахунок UA613223130000026009000028110,
 UA273223130000026005000028567 в Укресімбанку
 м. Львова МФО 322313
 № 2921-Н від 17.11.2023

1, Universytetska Str., Lviv, 79000, Ukraine
 Phone Fax: +38 (032) 261-60-48, 260-34-02
<http://www.lnu.edu.ua>, e-mail: lnu@lnu.edu.ua
 Code EDRPOU 02070987 State Treasury Service of Ukraine
 MFC 820172, Settlement Acc. UA 468201720343101002200001061
 Certificate No. 17701483, Tax IN020709813029
 Foreign Currency Acc.No. UA613223130000026009000028110,
 UA273223130000026005000028567
 in Lviv Branch of Ukreximbank MFO 322313
 на № _____ від _____

ДОВІДКА

Видана Руцишин Марії Олегівні про те, що результати її дисертаційної роботи на тему “Фінансові ресурси у забезпеченні інноваційного розвитку вітчизняних підприємств” використано в освітньому процесі при підготовці навчально-методичних матеріалів та під час викладання дисциплін: “Фінансування інноваційної діяльності підприємства”, “Методи наукових досліджень у фінансах, банківській справі та страхуванні”, “Фінанси та інновації у цифровій економіці”, “Фінанси підприємств”, “Фінансовий аналіз” на економічному факультеті Львівського національного університету імені Івана Франка.

Основні наукові положення та рекомендації дисертаційної роботи аспірантки є складовою частиною науково-дослідної роботи кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту й використано відповідно до тематики держбюджетних науково-дослідних робіт Університету при виконанні тем, зокрема: “Формування фінансового потенціалу національної економіки” (номер державної реєстрації 0116U001667), у межах якої обґрунтовано теоретико-методичні і прикладні засади формування й ефективного використання фінансового потенціалу вітчизняних підприємств в контексті їх інноваційного розвитку; “Фінансова політика модернізації економіки України” (номер державної реєстрації 0120U101808) автором визначено фінансові інструменти активізації інноваційної діяльності в економіці України та забезпечення інноваційного розвитку вітчизняних підприємств. Окремі пропозиції автора використано у звітах про виконання тем, а також опубліковані у фахових наукових працях.

Проректор з наукової роботи

Роман ГЛАДИШЕВСЬКИЙ

**НАУКОВИЙ ПАРК
ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
«ІННОВАЦІЇ ТА ПІДПРИЄМНИЦТВО»**

Вул. Саксаганського, 1, м. Львів, Україна, 79005. Тел.: +380967497807, e-mail: science.park@lnu.edu.ua

01.02.2024 № 05/2024-A На № _____ від _____

ДОВІДКА

про практичну апробацію результатів дисертації Руцишин М. О. на тему: «Фінансові ресурси у забезпеченні інноваційного розвитку вітчизняних підприємств»

Результати наукових досліджень Руцишин Марії Олегівни, які стосуються вдосконалення методичних рекомендацій з аналізування стану і тенденцій розвитку, виявлення перешкод та обґрунтування управлінських рішень з активізації процесів інноваційного розвитку вітчизняних підприємств мають високий рівень актуальності, практичної значущості, а також є своєчасними.

У практичній діяльності ТОВ «Науковий парк Львівського університету «Інновації та підприємництво» впроваджено рекомендації Руцишин М. О. щодо інформаційно-методичного та консалтингового забезпечення діяльності Наукового парку і його партнерів, а саме авторські методичні підходи до:

- оцінювання ефективності використання фінансових ресурсів на проекти інноваційного розвитку суб'єктів господарювання, зокрема розроблено та апробовано підхід, концептуальний зміст якого полягає у співставленні параметрів досягнутого ефекту та параметрів вкладених ресурсів за трьома блоками аналітичних висновків: аналізування ефективності залучення фінансових ресурсів на інноваційні цілі, діагностика ефективності використання фінансових ресурсів на інноваційні цілі, оцінювання ефективності фінансового забезпечення з позиції ресурсовіддачі та результатів інноваційної діяльності;

- моделювання та прогнозування інноваційної активності та обсягів фінансування інноваційної діяльності суб'єктів господарювання, що передбачає реалізацію 4 етапів дослідження: побудова таксономічних рядів фінансово-економічного середовища інноваційного розвитку підприємств, виявлення причинно-наслідкового зв'язку детермінант фінансово-економічного середовища та індикаторів інноваційного розвитку підприємств, встановлення сили зв'язку та еластичності індикаторів інноваційного розвитку підприємств і фінансово-економічних детермінант, побудова сценаріїв інноваційного розвитку промислових підприємств (короткострокове прогнозування).

Особливість авторських підходів у можливості прогнозування впливу на обсяги і ефективність інноваційного розвитку підприємств дії чинників макроекономічного та макрофінансового середовища бізнесу.

Таким чином, упровадження цих рекомендацій дозволить підвищити ефективність використання фінансових ресурсів, які спрямовуються на інноваційні проекти Наукового парку і його партнерів.

Заступник директора

Марія РУБАХА

Акціонерне товариство «Галичфарм»

Big 15.01.2024p № 01-2475

Довідка
про практичну апробацію результатів
дисертаційної роботи
Руцишин М. О.
на тему “Фінансові ресурси у забезпеченні
інноваційного розвитку вітчизняних підприємств”

Наукові дослідження Руцишин Марії Олегівни, що стосуються удосконалення методико-прикладних положень формування та ефективного використання фінансових ресурсів підприємств, які спрямовуються на їх інноваційний розвиток, надзвичайно актуальні та затребувані і були використані в операційній діяльності АТ “Галичфарм” під час визначення джерел формування та використання інвестиційних ресурсів.

Прикладне значення мають методичні рекомендації, спрямовані на визначення оптимальних джерел формування фінансових ресурсів як зовнішніх (за групами: суб’єкти, які мають інтерес в інноваційно-технологічній діяльності бізнесу та її результатах; суб’єкти фінансово-кредитної системи країни, регіону, що надають фінансові послуги), так і внутрішніх (за складовими: пасиви, сформовані у попередніх часових періодах (статутний, додатковий і резервний капітал, нерозподілений прибуток та ін.); фінансові ресурси, отримані у підсумку більш інтенсивного використання економічного потенціалу бізнесу (приріст доходів та прибутку в процесі нарощення обсягів виробництва й збуту продукції, зростання ділової активності тощо)).

Особливої уваги також заслуговують науково обґрунтовані ідеї щодо конфігурації елементів механізму управління фінансовим забезпеченням інноваційного розвитку підприємства, а також параметрів оптимізації джерел з врахуванням ризиків та обсягів фінансування інноваційного розвитку суб’єктів бізнесу.

Директор виконавчий
АТ “Галичфарм”

Олександр БЛОНСЬКИЙ

Україна
Інженерно-будівельна компанія "Промбуд"
 Юридична адреса: 79056 м. Львів вул. Поліська 15
 Поштова адреса: 79008, м. Львів, а/с 2256.
 тел./факс +38 /032/ 242 -13-14 e-mail: dir@prombud.com.ua

№ 857 від 21.12.2023р.

Д О В І Д К А

про практичну апробацію результатів дисертації
Руцишин М. О.
 на тему "Фінансові ресурси у забезпеченні
 інноваційного розвитку вітчизняних підприємств"

Результати наукових досліджень Руцишин Марії Олегівни щодо подальшого розвитку та вдосконалення теоретико-методичних і прикладних положень стратегічного менеджменту в сфері фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємств мають високий рівень актуальності, практичної значущості, а також є своєчасними в умовах трансформаційних змін.

У практичній діяльності ТзОВ "Інженерно-будівельна компанія Промбуд" впроваджено рекомендації Руцишин М. О., розроблені та обґрунтовані у межах її дисертаційної роботи, щодо:

- методичних засад оптимізації джерел формування та визначення обсягів фінансування інноваційного розвитку вітчизняних підприємств;
- структурних елементів та послідовності імплементації політики стратегічного управління фінансовими ресурсами інноваційного розвитку підприємства;
- методики стратегічного планування фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємств за етапами інноваційного процесу та джерелами фінансового забезпечення;
- принципів положень інноваційної стратегії розвитку підприємств за напрямками створення й впровадження інновацій та прогресивних технологій.

Упровадження цих рекомендацій дало змогу підвищити ефективність використання фінансових ресурсів, які скеровуються на проекти інноваційного розвитку підприємства.

Директор ТзОВ "Інженерно-будівельна компанія Промбуд"

А. М. Гресь